

УНІВЕРСИТЕТ СУЧАСНИХ ЗНАНЬ

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЗАПОТОЦЬКА ОЛЕНА ВАСИЛІВНА

УДК 354.83:641.1/4

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕЧНОСТІ
ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право
(081 – Право)

**Подається на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
(доктора наук)**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело



О.В. Запотоцька

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий консультант –
Мосьондз Сергій Олександрович,
доктор юридичних наук, доцент

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Запотоцька О. В. Публічне адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Університет сучасних знань. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2019.

У дисертаційній роботі визначено, що методологія публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції – це сукупність принципів, засобів, методів і форм організації та проведення наукового пізнання публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції.

Розкрито генезис становлення публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції; виокремлено такі періоди його історичного розвитку: «Зародковий період», що починався з I ст. н. е. та закінчувався у X ст. н. е. Період з X ст. до XVIII ст. умовно названо «Феодалним». Наступний період починався з XVIII ст. та закінчувався на початку XX та мав назву «Імперський». Період «Часткового формування» тривав з 20-х рр. XX ст. до початку Другої світової війни – 40-х рр. XX ст. Ще один період – «Сталого розвитку» – мав початок у післявоєнні роки (з кінця 40-х рр. XX ст.) і закінчувався на початку 90-х рр. XX ст.. Останній період має назву «Української гармонізації». Він почався з 90-х рр. XX ст. і триває по сьогодні. Окрім того, автором окреслено характерні ознаки становлення та розвитку публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції.

Визначено, що харчовий продукт – це натуральний чи перероблений продукт, що вживається у їжу людиною. До харчових продуктів також відносяться продукти дитячого харчування, дієтичні продукти, безалкогольні та алкогольні напої, що мають харчову цінність. Де харчова цінність – це сукупність властивостей харчових продуктів, що забезпечують фізіологічні потреби людини в енергії та в поживних речовинах. Вона визначається насамперед хімічним складом харчових продуктів та ступенем їх засвоюваності

організмом людини.

Доведено, що систему принципів безпечності та якості харчових продуктів складають: загальні принципи безпечності та якості харчових продуктів; принципи технологічного процесу безпечності та якості харчових продуктів.

Визначено, що публічне адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції регламентована нормативно-правовими актами діяльність суб'єктів публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції, спрямована на виконання нормативно-правових актів шляхом прийняття адміністративних рішень щодо забезпечення безпечності та якості харчової продукції. Механізм публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції являє собою взаємопов'язану, злагоджену організацію забезпечення компетентними органами публічної адміністрації та її посадовими особами безпечності та якості харчових продуктів, захисту та задоволення потреб споживача шляхом застосування розгалуженої системи правових засобів. Складовими структури зазначеного механізму є: суб'єкт і об'єкт адміністрування; система нормативно-правових актів та засоби адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції.

Засобами публічного адміністрування безпечності та якості харчових продуктів є регламентовані правовими нормами способи, які застосовуються публічною адміністрацією для ефективного адміністрування безпечності та якості харчових продуктів. Відповідно для адміністрування безпечності та якості харчових продуктів застосовують такі адміністративні засоби як: ліцензії, квоти, стандарти тощо.

На підставі дослідження системи нормативно-правових актів, якими урегульовано сферу безпечності та якості харчової продукції запропоновано розроблення та прийняття Кодексу безпечності та якості харчової продукції (проект якого розроблено та представлено у додатках до роботи), це дасть можливість удосконалити предметність якості та безпечності харчових продуктів, гармонізовано впровадити міжнародні стандарти показників якості та безпечності харчових продуктів, котрі повинні відповідати індикаторам продовольчої безпеки та контролю за ними.

Зауважено, що узагальнення всіх повноважень щодо безпечності та якості харчових продуктів в одному органі, а саме в Державній службі з безпеки харчових продуктів і захисту прав споживачів, є занадто об'ємним, і якщо простежити європейську практику, майже ніде не існує універсальний орган, який би поєднував питання контролю за якістю та безпечністю харчової продукції з функціями забезпечення захисту прав споживачів у цілому. Тож, запропоновано розмежувати повноваження з забезпечення безпеки харчових продуктів та захисту прав споживачів, передавши останні іншому органу, наприклад, Державній службі із захисту прав споживачів. Внесено пропозицію доповнити Положення про Державну службу з безпеки харчових продуктів і захисту прав споживачів окремим завданням: цілеспрямована інформаційна й просвітницька робота у сфері прав споживачів.

Розкрито поняття, виокремлено особливості та стадії сервісних та управлінських засобів публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції.

Сертифікація харчових продуктів – це самостійна форма здійснення оцінки відповідності харчових продуктів, яка дає можливість оператору ринку отримати підтвердження відповідності, тоді як кінцевий споживач має можливість бути впевненим, що обрана ним харчова продукція є безпечною та якісною.

Дозвіл у сфері безпечності та якості харчових продуктів – це надане уповноваженою посадовою особою територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у галузі ветеринарної медицини, сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, карантину та захисту рослин, ідентифікації та реєстрації тварин, санітарного законодавства право суб'єкта звернення здійснювати господарську діяльність пов'язану з виробництвом та/або зберіганням харчових продуктів тваринного походження, обігом харчової продукції, ввезенням (вивезенням) харчової продукції та/або реалізацією (оптовою реалізацією) сільськогосподарської продукції, в тому числі харчових продуктів, на спеціально оснащених та відведених місцях на підставах встановлених законодавчими актами.

Запропоновано контроль в сфері безпеки та якості харчових продуктів класифікувати залежно від: 1) черговості здійснення: первинний; повторний; похідний; 2) специфіки об'єкта: загальний; обов'язковий; вибірковий; 3) організаційного рівня: міжнародний; державний; громадський; внутрішній; 4) об'єкта: потужності оператора ринку; продукти тваринного походження; продукти рослинного походження; 5) територіальної ознаки: зовнішній; внутрішній; 6) періодичності: щорічний; плановий; ситуативний.

Нагляд за безпекою та якістю харчових продуктів – це діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюється на підставі законодавчо визначених норм, предметом якої є перевірка дотримання вимог законодавства операторами ринку та їх потужностей на яких здійснюється первинне виробництво, виробництво, реалізація та/або обіг харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів з метою забезпечення харчових продуктів вимогами безпеки та якості.

Окреслено напрямки удосконалення публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції: 1) запровадження громадського контролю; 2) визначення статусу «громадський контролер»; 2) здійснення нагляду за наявністю у акредитованих лабораторій власного спеціального обладнання для проведення контролю харчових продуктів на виявлення їх безпеки та якості; 3) здійснення контролю і нагляду за діяльністю акредитованих лабораторій, у тому числі проведення незалежного аудиту (можливо із залученням міжнародних компаній) постійно діючих процедур; 4) контроль за рівнем кваліфікації аудиторів (спеціалістів) НАССР, які присвоюють сертифікат НАССР українським операторам ринку; 5) організація навчальних курсів, тренінгів, семінарів для кадрів, які мають кваліфікацію проводити відповідні лабораторні дослідження; 6) контроль за показниками безпеки сільськогосподарської продукції, вирощеної вздовж узбіч доріг, приватним збором молока та реалізацією молочних продуктів, а також за умовами забою домашньої худоби; 7) усунення проблеми інформаційного «голоду» щодо наявності новітніх передових технологій визначення стану показників безпеки та якості харчових продуктів; 8) удосконалення

інтерфейсу та наповнення сайту спеціального органу у сфері безпеки та якості харчових продуктів – Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту прав споживачів; 9) запровадження штатної одиниці в структурі компетентного державного органу або ж в структурі іншого підприємства незалежно від форми власності – куратора оператора ринку щодо отримання сертифікату НАССР; 10) усунення проблеми невідповідності сучасного обладнання державним стандартам; 11) запровадження он-лайн сертифікації, яка дозволить знеособити сертифікаційні справи; 12) урегулювання порядку та умов повернення бракованої (простроченої) продукції.

Ключові слова: харчовий продукт, публічне адміністрування, нагляд, контроль, адміністративна відповідальність у сфері харчової продукції, сервісні засоби публічного адміністрування; управлінські засоби публічного адміністрування.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Запотоцька О.В. Управління сферою безпечності та якості харчової продукції в Україні : адміністративно-правове дослідження: монографія / О.В. Запотоцька. К. : Видавничим центр «Кафедра», 2018. 400 с.

2. Запотоцька О.В. Загальна характеристика стадій сертифікаційного провадження в сфері безпечності та якості харчової продукції. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Випуск 2. Том 3. С. 187-191.

3. Запотоцька О.В. Поняття, характерні риси та особливості сертифікації як засіб публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчової продукції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. Випуск 41. Т. 3. С. 127-130.

4. Запотоцька О.В. Поняття та зміст дозволу як засобу публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчових продуктів. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 30. Т. 1. С.111-114.

5. Запотоцька О.В. Поняття та стадії дозвільного провадження в сфері безпечності та якості харчових продуктів. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. № 6 (21). С. 38-42.

6. Запотоцька О.В. Особливості здійснення реєстрації потужностей операторів ринку в сфері безпечності та якості харчових продуктів. Держава та регіони. Серія «Право» 2018. № 2. С. 28-33.

7. Запотоцька О.В. Поняття та особливості контролю як засобу публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчової продукції. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 3. 2018. С.4 5-51.

8. Запотоцька О.В. Форми та види контролю в сфері безпечності та якості харчових продуктів. Науковий вісник Ужгородського національного

університету. Серія «Право». № 50, 2018. С. 37-41.

9. Запотоцька О.В. Нагляд як засіб публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. № 32, 2018. С. 120-126.

10. Запотоцька О.В. Недоліки законодавчого забезпечення нагляду в сфері безпеки та якості харчових продуктів. Право і суспільство. № 3. 2018. С. 115-121.

11. Запотоцька О.В. Загальна характеристика адміністративної відповідальності в сфері безпеки та якості харчових продуктів. Прикарпатський юридичний вісник. № 1, 2018. С. 113-117.

12. Запотоцька О.В. Особливості адміністративної відповідальності в сфері безпеки та якості харчових продуктів. Право та державне управління. № 2. 2018. С. 34-40.

13. Запотоцька О.В. Публічне адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції на прикладі країн ЄС. Порівняльне аналітичне право. № 2. 2018. С. 209-211. URL. http://pap.in.ua/2_2018/61.pdf

14. Запотоцька О.В. Поняття адміністративно-правового механізму публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. № 33. 2018. С. 71-74.

15. Запотоцька О.В. Принципи публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції. Науковий вісник Херсонського державного університету. № 3. 2018. С.37-40.

16. Запотоцька О.В. Види харчових продуктів. Науковий вісник публічного та приватного права. № 2. 2018. С. 169-173.

17. Запотоцька О.В. Генезис виникнення та розвитку публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції. Підприємство, господарство і право. № 7.2018. С. 101-106.

18. Запотоцька О.В. Розмежування правових категорій «харчові продукти», «виробництво харчових продуктів», «харчові добавки», «обіг харчових продуктів». Прикарпатський юридичний вісник. № 2. 2018. С. 40-45.

19. Запотоцька О.В. Публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування безпеки та якості харчової продукції. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Право». № 4. Т.1. 2018. С. 122-126.

20. Запотоцька О.В. Поняття засобів публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 4. 2018. С. 112-116.

21. Запотоцька О.В. Законодавчі підходи щодо поняття та особливостей харчових продуктів. Науковий журнал Приватне та публічне право. № 3. 2018. С. 32-35.

Статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях:

22. Запотоцька О.В. Структура реєстраційного провадження в сфері безпеки та якості харчових продуктів стаття. Web of Scholar. № 6(24), 2018. Р. 3-12.

23. Запотоцька О.В. Теоретико-практичні засади організації та здійснення нагляду за дотриманням вимог безпеки та якості харчових продуктів. Science and Education a New Dimension. 2018. №6. С. 23-30.

24. Запотоцкая Е.В. Направления совершенствования публичного администрирования в сфере безопасности и качества пищевой продукции. «LegeasiViata». 2018. № 7/2. С. 27-32.

25. Zapototska O. Current issues and prospects for the development of food safety and quality in Ukraine. Visegrad journal on human rights. Bratislava, 2018. № 3. С. 87-92.

26. Запотоцкая Е.В. Сравнительно-правовой аспект публичного администрирования сферы и качества продуктов питания в Украине и Канаде. «LegeasiViata». 2018. № 8/2. С. 35–38.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

27. Запотоцька О.В. Довільне провадження як засіб публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції : «Єдність

адміністративно-правової думки в умовах 100-річчя соборності України» : матеріали круглого столу (м. Київ, 18 лютого 2018 р.). К. : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С.114-119.

28. Запотоцька О.В. Дозвіл як сервісний засіб публічного адміністрування : Права людини та публічне врядування. Збірник матеріалів всеукраїнського форуму, 15 березня 2018 р., м. Чернівці / Уклад. І.В. Ковбас, А.М. Худик, В.А. Вдовічен, С.Б. Боднар, П.І. Крайній. Чернівці : Технодрук, 2018. С. 82-85.

29. Запотоцька О.В. Поняття та ознаки реєстрації як засобу публічного адміністрування : міжнародна науково-практична конференція «Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні (м. Запоріжжя, 27-28 квітня 2018 р.). ГО «Істина», Запоріжжя. 2018.С. 78-81.

30. Запотоцька О.В. Екологічна сертифікація як інструмент сталого розвитку нації : збірник матеріалів III Круглого столу «Стратегія екологічної безпеки України : соціально-економічний та правовий вимір» (м. Львів, 11 травня 2018 р.). Л. : Навчально-науковий Інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка». С.119-123.

31. Запотоцька О.В. Актуальні проблеми публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчових продуктів в Україні : «Актуальні питання адміністративного права і процесу» : матеріали науково-практичного семінару (м. Київ, 24 травня 2018 р.).Видавничий центр «Кафедра», Київ. 2018. С. 58-61.

32. Запотоцька О.В. Особливості забезпечення вимог безпечності та якості харчових продуктів в Сполучених Штатах Америки : міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Дніпро, 6-7 липня 2018 р.). Дніпро : ГО : Правовий Світ. 2018. С. 62-65.

33. Запотоцька О.В. Особливості адміністративної відповідальності за порушення норм, якими урегульовано відносини в сфері безпечності та якості харчової продукції в Грузії : матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 13-14 липня 2018 р.). К.

: Центр правових наукових досліджень. 2018. С. 38-42.

34. Запотоцька О.В. Центральні органи виконавчої влади як суб'єкти публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчових продуктів : міжнародна науково-практична конференція «Правове регулювання суспільних відносин : актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (м. Запоріжжя, 27-28 липня 2018 р.). Запоріжжя : ГО «Істина». 2018. С. 54-58.

35. Запотоцька О.В. Повноваження Державної служби з питань безпеки та якості харчових продуктів та захисту прав споживачів як суб'єкта адміністрування безпеки та якості харчової продукції : міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 10-11 серпня 2018 р.). Одеса: Причорноморська фундація права. 2018. С.45-49.

36. Запотоцька О.В. Щодо питання створення в Україні комплексної галузі права споживчого права : міжнародна науково-практична конференція «Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки» (м. Харків, 14-15 вересня 2018 р.). Х. : ГО «Асоціація аспірантів-юристів». 2018. С.32-35.

SUMMARY

O.V. Zapototska Public administration in the sphere of food safety and quality. – *Qualifying paper, manuscript copyright.*

Thesis for a Doctor's of Law Degree in the specialty 12.00.07 - "Administrative Law and Procedure; Finance Law; Information Law". – The University of Modern Knowledge. – The Dnipropetrovs'k State University of Internal Affairs, Dnipro, 2019.

It is determined that the methodology of public administration of food safety and quality is a set of principles, instruments, methods and forms of organization and scientific learning of public administration in the sphere of food safety and quality.

The genesis of the establishment of public administration in the sphere of food safety and quality has been revealed. It was a long road to cognition, where one can distinguish the following periods of historical development: "the Conception period", which began in the I century A.D. and ended in the X century A.D. The period from the X century to the XVIII century A.D. can be conventionally called the "Feudal" one. The next period began in the XVIII century and ended in the early XX and was called the "Imperial". The subsequent period began in the 20 years of XX century and ended in the beginning of the Second World War in the 40's of the XX century, it was called the "Partial Formation." Another period began in the postwar years since the late 40's of the XX century. It ended in the early 90's and is referred to as the "Sustainable Development". The last period is called the "Ukrainian harmonization"; it began in the 90's of the XX century and still continues. Respectively, the author outlines the characteristic signs of the emergence and development of public administration in the sphere of food safety and quality.

It has been determined that a food product is a natural or a processed product that is consumed by human beings, and includes baby food, dietary food, soft drinks and alcoholic beverages having some nutritional value. The nutritional value is a set of properties of food products that satisfy the physiological needs of man in energy and building material. It is determined primarily by the chemical composition and degree of digestibility by our body.

The system of principles of food safety and quality has been proved to be: general principles of food safety and quality; the principles of the technological

process of food safety and quality.

It has been determined that public administration in the sphere of food safety and quality is activities of the subjects of public administration in the sphere of food safety and quality regulated by normative and legal acts, aimed at implementing regulations through the adoption of administrative decisions on ensuring safety and quality food products. The public administration mechanism in the sphere of food safety and quality is an interconnected, coordinated framework being implemented by competent authorities of public administration and its officials through the application of an extensive system of legal means to maintain the food safety and quality, protect and meet the consumer's needs. The structural components of this mechanism are the subject and the object of administration; a system of legal acts and means of administering the food safety and quality.

It is noted that accumulation of all powers and competences regarding the food safety and quality under the auspices of one agency, namely the State Food Safety and Consumer Protection Service, is too voluminous. If one considers the European practice, there is a very rare occasion when one universal body combines the powers to control the quality and safety of food products with the functions of ensuring the protection of consumer rights in general. Accordingly, it is proposed to delineate powers of food safety and consumer protection by transferring them to another agency, for example, the State Consumer Protection Service. The proposal is made to supplement the Regulations on the State Service for Food Safety and Consumer Rights Protection with a specific objective: targeted information and educational work in the sphere of consumer rights protection.

The means of public administration of the safety and quality of food products (which are regulated by law) are used by the public administration to effectively administer the safety and quality of foregoing food products. Accordingly, for the administration of food safety/quality, are used following administrative means: licenses, quotas, standards, etc.

On the basis of the study of the system of normative legal acts, which are regulating the field of food safety and quality, it was proposed to develop and adopt Food Quality and Safety Standards. The project was developed and presented in the

annexes to the thesis. This will make it possible to improve the objectivity of food quality and safety, and to harmonize the implementation of international standards for food products quality and safety, which should be monitored with food safety indications.

The concept, features and stages of service and administrative tools of public administration in the sphere of food safety and quality have been disclosed.

Food certification is an independent form of conformity assessment for food products. It enables the market operator to obtain confirmation of commodities' conformity. At the same time, the end-user has the opportunity to be sure that the food products of his choice are safe and have a good quality.

The permission in the field of food safety and quality is provided by the authorized official of the territorial bodies of the central executive authority. This implements the state policy in the field of veterinary medicine, the areas of safety and separate indicators of food products' quality, quarantine and plant protection, identification and registration of animals, sanitary legislation for the right of the subject of petition to engage in economic activities associated with the production and/or storage of food products of animal origin, circulation of food, import (export) of food and/or sale (wholesale trade) of agricultural products, including foodstuffs, in specially equipped and designated areas on the basis of established laws.

It was proposed to take control in the field of food safety and quality. It is classified according to: 1) the order of implementation: immediate; secondary; derivative; 2) specifics of the object: general; obligatory; selective; 3) organizational problems: international; state; public; internal; 4) object of control: capacity of the market operator; products of animal origin; vegetable products; 5) territorial trait: external; internal; 6) periodicity: annual; regular; situational.

It is determined that subjects, performing the control function in the investigated sphere, can be divided into three large groups: common subjects; special subjects; subjects of public control initiative. Supervision over the safety and quality of food products is the activity of authorized public administration units. It is carried out on the basis of legally defined norms, the subject of which is the verification of observance of the requirements of the legislation by market operators and their

capacities. On the basis of their capacities are provided the primary production, production, sale and/or circulation of products and other sanitary measures to ensure food safety and quality.

The directions of improvement of public administration in the sphere of food safety and quality have been set out as follows: 1. Execution of public control and respective introduction of the "public controller" status; 2. Supervision over availability of the special equipment for the control of food products at the accredited laboratories to determine the food safety and quality; 3. Control and supervision of activities of accredited laboratories, including conducting an independent audit (possibly with participation of international companies) of ongoing procedures; 4. Control of qualification of the HACCP auditors (specialists), who assign the HACCP certificate to Ukrainian market operators; 5. Organization and implementation of training courses, trainings, seminars for specialists qualified to carry out appropriate laboratory tests; 6. Control of the safety of agricultural products grown along the roadside, private milk collection and sales of dairy products, as well as of livestock slaughtering; 7. Elimination of the "hunger" for information on the advanced technologies for determining the indicators of food safety and quality; 8. The need to improve the interface and content of the web site of a special agency in the sphere of food safety and quality - the State Service for Food Safety and Consumer Rights Protection; 9. Introduction of a staffing position in the competent state agency or at another enterprise, regardless of the form of ownership - the supervisor of the market operator to obtain the HACCP certificate; 10. Elimination of the problem of inconsistency of modern equipment with state standards; 11. Introduction of on-line certification by automation of the certification process; 12. Regulation of the procedure and terms of return of defective (overdue) products.

Keywords: food product, public administration, supervision, control, administrative responsibility in the sphere of food products, service tools of public administration; management tools of public administration.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Запотоцька О.В. Управління сферою безпечності та якості харчової продукції в Україні : адміністративно-правове дослідження: монографія / О.В. Запотоцька. К. : Видавничим центр «Кафедра», 2018. 400 с.

2. Запотоцька О.В. Загальна характеристика стадій сертифікаційного провадження в сфері безпечності та якості харчової продукції. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Випуск 2. Том 3. С. 187-191.

3. Запотоцька О.В. Поняття, характерні риси та особливості сертифікації як засіб публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчової продукції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. Випуск 41. Т. 3. С. 127-130.

4. Запотоцька О.В. Поняття та зміст дозволу як засобу публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчових продуктів. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 30. Т. 1. С.111-114.

5. Запотоцька О.В. Поняття та стадії дозвільного провадження в сфері безпечності та якості харчових продуктів. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. № 6 (21). С. 38-42.

6. Запотоцька О.В. Особливості здійснення реєстрації потужностей операторів ринку в сфері безпечності та якості харчових продуктів. Держава та регіони. Серія «Право» 2018. № 2. С. 28-33.

7. Запотоцька О.В. Поняття та особливості контролю як засобу публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчової продукції. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 3. 2018. С.4 5-51.

8. Запотоцька О.В. Форми та види контролю в сфері безпечності та якості харчових продуктів. Науковий вісник Ужгородського національного

університету. Серія «Право». № 50, 2018. С. 37-41.

9. Запотоцька О.В. Нагляд як засіб публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. № 32, 2018. С. 120-126.

10. Запотоцька О.В. Недоліки законодавчого забезпечення нагляду в сфері безпеки та якості харчових продуктів. Право і суспільство. № 3. 2018. С. 115-121.

11. Запотоцька О.В. Загальна характеристика адміністративної відповідальності в сфері безпеки та якості харчових продуктів. Прикарпатський юридичний вісник. № 1, 2018. С. 113-117.

12. Запотоцька О.В. Особливості адміністративної відповідальності в сфері безпеки та якості харчових продуктів. Право та державне управління. № 2. 2018. С. 34-40.

13. Запотоцька О.В. Публічне адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції на прикладі країн ЄС. Порівняльне аналітичне право. № 2. 2018. С. 209-211. URL. http://pap.in.ua/2_2018/61.pdf

14. Запотоцька О.В. Поняття адміністративно-правового механізму публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. № 33. 2018. С. 71-74.

15. Запотоцька О.В. Принципи публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції. Науковий вісник Херсонського державного університету. № 3. 2018. С.37-40.

16. Запотоцька О.В. Види харчових продуктів. Науковий вісник публічного та приватного права. № 2. 2018. С. 169-173.

17. Запотоцька О.В. Генезис виникнення та розвитку публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції. Підприємство, господарство і право. № 7.2018. С. 101-106.

18. Запотоцька О.В. Розмежування правових категорій «харчові продукти», «виробництво харчових продуктів», «харчові добавки», «обіг харчових продуктів». Прикарпатський юридичний вісник. № 2. 2018. С. 40-45.

19. Запотоцька О.В. Публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування безпеки та якості харчової продукції. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Право». № 4. Т.1. 2018. С. 122-126.

20. Запотоцька О.В. Поняття засобів публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 4. 2018. С. 112-116.

21. Запотоцька О.В. Законодавчі підходи щодо поняття та особливостей харчових продуктів. Науковий журнал Приватне та публічне право. № 3. 2018. С. 32-35.

Статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях:

22. Запотоцька О.В. Структура реєстраційного провадження в сфері безпеки та якості харчових продуктів стаття. Web of Scholar. № 6(24), 2018. Р. 3-12.

23. Запотоцька О.В. Теоретико-практичні засади організації та здійснення нагляду за дотриманням вимог безпеки та якості харчових продуктів. Science and Education a New Dimension. 2018. №6. С. 23-30.

24. Запотоцкая Е.В. Направления совершенствования публичного администрирования в сфере безопасности и качества пищевой продукции. «LegeasiViata». 2018. № 7/2. С. 27-32.

25. Zapototska O. Current issues and prospects for the development of food safety and quality in Ukraine. Visegrad journal on human rights. Bratislava, 2018. № 3. С. 87-92.

26. Запотоцкая Е.В. Сравнительно-правовой аспект публичного администрирования сферы и качества продуктов питания в Украине и Канаде. «LegeasiViata». 2018. № 8/2. С. 35–38.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

27. Запотоцька О.В. Довільне провадження як засіб публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції : «Єдність

адміністративно-правової думки в умовах 100-річчя соборності України» : матеріали круглого столу (м. Київ, 18 лютого 2018 р.). К. : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С.114-119.

28. Запотоцька О.В. Дозвіл як сервісний засіб публічного адміністрування : Права людини та публічне врядування. Збірник матеріалів всеукраїнського форуму, 15 березня 2018 р., м. Чернівці / Уклад. І.В. Ковбас, А.М. Худик, В.А. Вдовічен, С.Б. Боднар, П.І. Крайній. Чернівці : Технодрук, 2018. С. 82-85.

29. Запотоцька О.В. Поняття та ознаки реєстрації як засобу публічного адміністрування : міжнародна науково-практична конференція «Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні (м. Запоріжжя, 27-28 квітня 2018 р.). ГО «Істина», Запоріжжя. 2018.С. 78-81.

30. Запотоцька О.В. Екологічна сертифікація як інструмент сталого розвитку нації : збірник матеріалів III Круглого столу «Стратегія екологічної безпеки України : соціально-економічний та правовий вимір» (м. Львів, 11 травня 2018 р.). Л. : Навчально-науковий Інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка». С.119-123.

31. Запотоцька О.В. Актуальні проблеми публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчових продуктів в Україні : «Актуальні питання адміністративного права і процесу» : матеріали науково-практичного семінару (м. Київ, 24 травня 2018 р.).Видавничий центр «Кафедра», Київ. 2018. С. 58-61.

32. Запотоцька О.В. Особливості забезпечення вимог безпечності та якості харчових продуктів в Сполучених Штатах Америки : міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Дніпро, 6-7 липня 2018 р.). Дніпро : ГО : Правовий Світ. 2018. С. 62-65.

33. Запотоцька О.В. Особливості адміністративної відповідальності за порушення норм, якими урегульовано відносини в сфері безпечності та якості харчової продукції в Грузії : матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 13-14 липня 2018 р.). К.

: Центр правових наукових досліджень. 2018. С. 38-42.

34. Запотоцька О.В. Центральні органи виконавчої влади як суб'єкти публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчових продуктів : міжнародна науково-практична конференція «Правове регулювання суспільних відносин : актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (м. Запоріжжя, 27-28 липня 2018 р.). Запоріжжя : ГО «Істина». 2018. С. 54-58.

35. Запотоцька О.В. Повноваження Державної служби з питань безпеки та якості харчових продуктів та захисту прав споживачів як суб'єкта адміністрування безпеки та якості харчової продукції : міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 10-11 серпня 2018 р.). Одеса: Причорноморська фундація права. 2018. С.45-49.

36. Запотоцька О.В. Щодо питання створення в Україні комплексної галузі права споживчого права : міжнародна науково-практична конференція «Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки» (м. Харків, 14-15 вересня 2018 р.). Х. : ГО «Асоціація аспірантів-юристів». 2018. С.32-35.

ЗМІСТ

| | |
|--|------------|
| ВСТУП | 1 |
| Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ | 13 |
| 1.1. Стан та методологія публічного адміністрування безпеки та якості та харчової продукції | 13 |
| 1.2. Історіографія та еволюція публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції | 23 |
| 1.3. Сутність детермінант «харчові продукти», «виробництво харчових продуктів», «харчові добавки», «обіг харчових продуктів» з позиції правового розуміння | 41 |
| 1.4. Принципи публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції | 63 |
| 1.5. Види харчових продуктів | 85 |
| Висновки до розділу 1 | 97 |
| Розділ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ | 102 |
| 2.1. Поняття адміністративно-правового механізму публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції | 102 |
| 2.2. Нормативно-правове регулювання публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції | 111 |
| 2.3. Публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування безпеки та якості харчової продукції | 141 |
| 2.4. Поняття засобів публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції | 157 |
| Висновки до розділу 2 | 165 |

| | |
|--|-----|
| Розділ 3. СЕРВІСНІ ЗАСОБИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ | |
| У СФЕРІ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ | 168 |
| 3.1. Дозволи як засіб публічного адміністрування | |
| у сфері безпеки та якості харчової продукції | 168 |
| 3.2. Реєстрація як засіб публічного адміністрування | |
| у сфері безпеки та якості харчової продукції | 193 |
| 3.3. Сертифікати як засіб публічного адміністрування | |
| у сфері безпеки та якості харчової продукції | 218 |
| Висновки до розділу 3 | 243 |
| Розділ 4. УПРАВЛІНСЬКІ ЗАСОБИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ | |
| У СФЕРІ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ | 248 |
| 4.1. Контроль як засіб публічного адміністрування | |
| у сфері безпеки та якості харчової продукції | 248 |
| 4.2. Нагляд як засіб публічного адміністрування | |
| у сфері безпеки та якості харчової продукції | 282 |
| 4.3. Адміністративна відповідальність за правопорушення | |
| у сфері безпеки та якості харчової продукції | 301 |
| Висновки до розділу 4 | 335 |
| Розділ 5. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ | |
| БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ | 341 |
| 5.1. Міжнародний досвід публічного адміністрування | |
| у сфері безпеки та якості харчової продукції | 341 |
| 5.2. Напрямки вдосконалення публічного адміністрування | |
| у сфері безпеки та якості харчової продукції | 363 |
| Висновки до розділу 5 | 377 |
| ВИСНОВКИ | 379 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ | 386 |
| ДОДАТКИ | 428 |

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасним пріоритетним напрямом сьогодення є інтегрування України до європейського економічного простору. Важливим кроком у такому інтегруванні є вступ до Світової організації торгівлі, підписання Угоди про асоціацію з ЄС, що вимагає від України докорінного поліпшення якості управління у загальнодержавному масштабі й суттєвого підвищення ефективності функціонування та рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств різних галузей економіки. Особливо актуальною є проблема якості для вітчизняної харчової промисловості. Адже від безпечності та якості продуктів харчування значною мірою залежать життя і здоров'я людей, а також продовольча безпека країни. В цьому ракурсі важливим є публічне адміністрування цієї сфери, так як запровадження європейських стандартів у харчовій галузі та сільському господарстві дасть можливість українським товарам вийти на європейський ринок. Зробить безпечнішими продукти для національного споживача – для мешканців України.

Наявна ситуація на українському ринку існуючих екологічно небезпечних продуктів харчування, які містять харчові добавки, генетично модифіковані продукти та гормони приводить до масових отруєнь, ботулізму, зросту онкологічних захворювань. Так, за статистичними даними Міністерства охорони здоров'я України, за січень-липень 2017 року в Україні на ботулізм захворіло 90 чоловік, 9 із яких померли. Крім цього, щорічно в Україні реєструються 220-250 випадків захворювання на ботулізм, із яких майже 5% має летальний характер. Також поширюється гостра кишкова інфекція. Зокрема, лише за даними Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів у 2017 році було зафіксовано 158 спалахів гострих кишкових інфекційних захворювань, внаслідок яких постраждало 1942 особи, з них 1250 дітей. За аналогічний період 2016 року виявлено 171 спалах гострих кишкових інфекційних захворювань, у котрих постраждало 2587 осіб, з них 1416 дітей.

Треба зазначити, що в Україні впровадження системи управління безпечністю харчових продуктів на основі концепції НАССР розпочато ще у 2002 р., коли оформила своє членство у Світовій організації торгівлі, але значних обертів вона почала набирати з набранням чинності 20 вересня 2015 р. закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів». Цей закон побудований на принципах та вимогах до безпечності харчових продуктів, які діють в ЄС. Встановлюється, що контролюватися буде весь ланцюг виробництва харчового продукту, це дозволить виявити загрозу на ранньому етапі та запобігти виробництву небезпечного продукту.

В той же час прийняття революційного нормативно-правового акта не привело до вирішення існуючих проблем, пов'язаних з безпечністю та якістю харчових продуктів в Україні. Сьогодні відсутня систематизація законів та нормативних актів в сфері безпечності та якості харчових продуктів, не прийнята Концепція державної політики у сфері управління безпечністю харчових продуктів та продовольчої сировини на основі принципів НАССР; не запроваджено стандартної та комплексної системи санітарії та гігієни на виробництві харчових продуктів; не чітко розмежовано повноваження органів, що діють в сфері безпечності та якості харчових продуктів тощо.

За таких умов виникає потреба в комплексному дослідженні історіографії та еволюція публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції, сутності детермінант «харчові продукти», «виробництво харчових продуктів», «харчові добавки», «обіг харчових продуктів» з позиції правового розуміння, видів харчових продуктів, принципів публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції, засобів механізму адміністративно-правового регулювання безпечності та якості харчової продукції та суб'єктів адміністрування цієї сфери, а також розробленні на цій основі пропозицій і рекомендацій стосовно удосконалення державної політики в досліджуваній сфері та практики її реалізації.

Загально-теоретичний матеріал для наукової роботи узято з теоретичних напрацювань Л. В. Авраменка, А. М. Завального, О. В. Зайчука,

В. В. Копейчикова, Т. М. Кравцової, О. Ф. Скакун, Н. М. Оніщенко, А. В. Панчишина, М. М. Пацери, О. В. Петришина, В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького, М. В. Цвіка та інших вчених, які досліджували природу і зміст таких фундаментальних правових категорій, як правовідносини, інститут права, суб'єкт, правове регулювання, права й обов'язки, публічне адміністрування, механізм правового регулювання тощо.

Стан наукової розробки проблеми характеризується тим, що загальнотеоретичні аспекти діяльності органів публічного адміністрування харчової промисловості, забезпечення безпеки та якості харчових продуктів були розкриті у наукових дослідженнях науковців-адміністративістів: В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, О. А. Александрова, О. М. Бандурки, О. І. Безпалової, Ю. П. Битяка, І. Л. Бородіна, С. Г. Брателя, В. М. Гаращука, І. П. Голосніченка, З. С. Гладуна, Т. О. Гуржія, О. В. Джафарової, Є. В. Додіна, Р. А. Калюжного, С. В. Ківалова, Ю. В. Ковбасюка, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, І. Ф. Коржа, О. Д. Крупчана, Т. О. Коломоєць, О. В. Кузьменко, С. О. Масьондза, Д. М. Лук'янця, А. Ф. Мельника, І. Д. Пастуха, Н. Р. Нижник, О. Ю. Оболенського, О. І. Остапенка, Г. О. Пономаренко, Р. А. Сербина, С. М. Тимченка, В. О. Шамрая, Ю. С. Шемшученка та інших вітчизняних вчених-адміністративістів, завдяки здобуткам яких вдалося сформулювати низку авторських визначень, класифікацій та пропозицій, що мають теоретичне і практичне значення. Окрім цього праці цих науковців дозволили проаналізувати актуальні проблеми у сфері безпечності та якості харчових продуктів, зокрема: удосконалення засобів публічного адміністрування безпечності та якості харчових продуктів, оптимізація суб'єктів публічного адміністрування безпечності та якості харчових продуктів, визначення шляхів вдосконалення публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції, систематизація перспективних тенденцій розвитку досліджуваного правового інституту.

Питання, що стосуються аспектів розвитку публічно-правових основ безпеки та якості харчових продуктів, досліджували у своїх працях: В. В. Борщев, Н. І. Блажко, К. А. Вовк, Т. Г. Гордєєва, Є. Є. Додіна,

І. О. Завидняк, О. О. Кожушко, Х. Б. Коновеичук, А. В. Кутелева, О. Ю. Літвіна, О. В. Марченко, О. С. Резнік, К. В. Семикіна, О. О. Стрельнікова, Ф.Я. Ступак, І. В. Тимошенко, Л. Ю. Хобта, В. О. Чепурнова, О. В. Чернявська та інші вітчизняні й зарубіжні науковці. Предметом їх дослідження переважно були окремі аспекти організації публічного адміністрування сфери безпеності та якості харчової продукції. Так, у праці Н. В. Снігир, С. А. Величко, В. О. Сирик, В. В. Іванова були присвячені безпеці харчових продуктів, а також розробленню механізмів впровадження системи управління безпечністю харчових продуктів на основі принципів НАССР (2015 р.). М. М. Клименко та Н. А. Ткаченко розробили та запропонували класифікацію продуктів харчування по групах (2006 р.). Ю.В. Кирилук дослідив проблеми імплементації окремих норм та принципів системи НАССР в національне законодавство та практику в сфері безпеності та якості харчової продукції (2014 р.).

Водночас хоча напрацювання зазначених науковців і становлять значний базис для теоретичних і практичних досліджень, проте в контексті безпеності та якості харчової продукції вони є досить дискусійними і такими, що потребують аналізу та вдосконалення, а питання публічного адміністрування безпеності та якості харчової продукції в нашій державі залишається дослідженим недостатньою мірою як у наукових працях (у тому числі з адміністративного права), так і в монографічних роботах та державних дослідженнях.

Отже, недостатній рівень наукового дослідження безпеності та якості харчової продукції крізь призму адміністративного права, недосконалість механізму публічного адміністрування безпеності та якості харчової продукції, а також постійний розвиток правовідносин між споживачем і виробником та постачальником, зумовили необхідність у комплексному дослідженні публічного адміністрування безпеності та якості харчової продукції.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до основних положень Указу Президента України «Про Стратегію сталого розвитку "Україна - 2020"» від 12 січня 2015 р. № 5/2015, Стратегії розвитку наукових досліджень Національної

академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., Пріоритетних напрямів наукових досліджень Університету сучасних знань на 2017–2022 рр. (протокол Вченої ради Університету сучасних знань № 3 від 08.12.2016) та грантів.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає в тому, щоб на основі аналізу національного та міжнародного законодавства і практики його реалізації визначити сутність, зміст й особливості публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчових продуктів.

Для досягнення мети дисертаційної роботи були поставлені такі *завдання*:

з'ясувати стан та методологія публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції;

з'ясувати історіографію та еволюцію публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції;

визначити сутність детермінант «харчові продукти», «виробництво харчових продуктів», «харчові добавки», «обіг харчових продуктів» з позиції правового розуміння;

розкрити принципи публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції;

розкрити види харчових продуктів;

з'ясувати зміст поняття адміністративно-правового механізму публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції;

охарактеризувати нормативно-правове регулювання публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції;

розкрити повноваження та компетенцію публічної адміністрації як суб'єкта адміністрування безпеки та якості харчової продукції;

розкрити поняття засобів публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції;

визначити зміст дозволів як засобу публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції;

розкрити порядок реєстрації як засобу публічного адміністрування в сфері

безпеки та якості харчової продукції;

визначити зміст та види сертифікатів як засобу публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції;

з'ясувати сутністюта особливості контролю та нагляду як засобів публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції;

розкрити поняття та зміст адміністративної відповідальності за правопорушення в сфері безпеки та якості харчової продукції;

охарактеризувати міжнародний досвід публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції;

визначити напрямки вдосконалення публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції;

розробити пропозиції щодо удосконалення публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері безпеки та якості харчових продуктів.

Предмет дослідження – публічне адміністрування у сфері безпеки та якості харчових продуктів.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є різні наукові методи, що використовувалися одночасно з метою забезпечення достовірності знань, вирішення поставлених цілей та завдань й обґрунтованості зроблених висновків та рекомендацій, зокрема: *діалектичний* – задля дослідження теоретичних і нормативних положень щодо публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчових продуктів (у всіх розділах); *класифікації та групування* – для виокремлення ознак та особливостей і видів харчових продуктів (розділ 1), організаційних засад публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчових продуктів (розділ 2, 5); *історико-правовий* – з метою дослідження історіографії публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчових продуктів (підрозділ 1.2); *структурно-функціональний* – для дослідження особливостей діяльності статус публічних органів управління в сфері безпеки та якості харчових продуктів (розділ 2); *компаративний та моделювання* – задля вироблення

пропозицій стосовно вдосконалення національної законодавчої бази, яка є основою публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчових продуктів (підрозділи 1.3., 2.1, 2.3); *соціологічний* – при здійсненні анкетування громадян та працівників у сфері безпечності та якості харчових продуктів і, відповідно, аналізі його результатів (підрозділ 3.1, 3.2, розділи 4,5); *статистичний* – з метою аналізу та узагальнення емпіричної інформації, яка стосується теми дисертаційного дослідження (підрозділи 2.2, 2.3).

Метод *індукції* при дослідженні публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції використовувався при дослідженні сутності детермінант «харчові продукти», «виробництво харчових продуктів», «харчові добавки», «обіг харчових продуктів» (підрозділ 1.3); метод *дедукції* використовується в дослідженні особливостей публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції при визначенні специфіки та напрямів державного управління харчової промисловості та визначення місця в ній харчових продуктів (підрозділ 1.2, 1.3, 2.2, 2.3). Метод *синтезу* у роботі використовувався при дослідженні дефінієндуму «харчовий продукт» (підрозділ 1.3).

Нормативно-правову основу дослідження склали загальні та спеціальні нормативні джерела: Конституція України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, проекти нормативних актів, що закріплюють особливості публічного адміністрування сферою безпечності та якості харчових продуктів.

Інформаційною та емпіричною основою дослідження є анкетування 300 громадян щодо стану та проблем публічного адміністрування сфери безпечності та якості харчових продуктів; статистичні відомості щодо публічного адміністрування сферою безпечності та якістю харчових продуктів з 2014 по 2018 рр.; статистичні дані Міністерства аграрної політики України з 2014 по 2018 рр.; правова публіцистика, довідкові видання.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертація є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, урахуванням новітніх досягнень науки адміністративного

права визначити сутність та особливості публічного адміністрування сферою безпеки та якості харчових продуктів та сформулювати авторське бачення шляхів її удосконалення. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем.

Основні наукові положення, які виносяться на захист:

- запропоновано в структурі компетентного державного органу або ж в структурі іншого підприємства незалежно від форми власності запровадити спеціальну кваліфіковану штатну одиницю – куратора оператора ринку щодо отримання сертифікату НАССР;

- доведено необхідність запровадження он-лайн сертифікації харчових продуктів операторів ринку, що дасть можливість, по-перше, виключити людський фактор, тобто контакт між суб'єктом звернення (оператором ринку) та уповноваженою особою; по-друге, оптимізує процедуру сертифікації за принципом «єдиного вікна» суб'єкт зможе зекономити час та пройти сертифікаційні процедури без особистої присутності; по-третє, унеможливить прояви корупції, коли за здійснення сертифікаційних дій уповноважена особа компетентного суб'єкта зможе за певну вигоду для себе пришвидшити чи оминати окремі дії під час адміністративного провадження з отримання відповідного сертифікату; по-четверте, реалізація даного виду сертифікації дасть можливість запровадити «знеособлений» характер сертифікації, коли пакет документів реєструється не від імені суб'єкта оператора ринку, а під окремим номером, а результат розгляду сертифікаційної справи направляється на вказану в заявці електронну пошту, при цьому видача сертифіката відбувається за принципом єдиного вікна у відповідні дні та години прийому компетентного органу;

- наведено аргументи доцільності впровадження проекту державної програми допомоги операторам ринків з метою переобладнання, покращення систем управління якістю, отриманням сертифіката НАССР, що дасть можливість виходу українського експортера харчової продукції на міжнародний рівень, та отримання нових фінансових інвестицій до державного бюджету;

- аргументовано доцільність виокремлення галузі споживчого права України, де предметом галузі споживчого права є правові відносини, що виникають у процесі виробництва, реалізації, споживання продукції, а також державного захисту прав споживачів. Доведено, що інститут харчових продуктів, специфіка регулювання безпеки та якості харчової продукції, їх види відноситься до спеціалізованої частини «Споживчого права»;

- запропоновано та розроблено проект Кодексу безпечності та якості харчової продукції, що дасть можливість удосконалити предметність якості та безпечності харчових продуктів, гармонізовано впровадити міжнародні стандарти показників якості та безпечності харчових продуктів, котрі повинні відповідати індикаторам продовольчої безпеки та контролю за ними;

- доведено необхідність прийняття Закону України «Про гігієнічні вимоги щодо поводження з харчовими продуктами тваринного походження»;

- сформульовано обґрунтовані пропозиції щодо внесення змін та доповнень до нормативних актів України, а саме: Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»; Кодексу України про адміністративні правопорушення; постанови Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 402 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, яка підлягає державному ветеринарно-санітарному контролю та нагляду, і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною ветеринарною та фітосанітарною службою»; Положення про Державну службу з безпеки харчових продуктів і захисту прав споживачів;

- поняття «дієтичні добавки», «функціональне харчування», «дитяче харчування», «харчовий продукт», «організація виробництва харчової продукції», «дозвіл у сфері безпечності та якості харчових продуктів», «дозвільне провадження в сфері безпечності та якості харчових продуктів», «реєстраційне провадження в сфері безпечності та якості харчових продуктів», «сертифікація харчових продуктів», «державний контроль в сфері безпечності та якості харчових продуктів», «нагляд за безпечністю та якістю харчових продуктів»;

- мету, цілі, особливості здійснення та стадії сертифікації харчових продуктів;

- поняття, систему та порядок державного контролю в сфері безпеки та якості харчових продуктів, а також запропоновано розділити суб'єктів, що здійснюють функцію контролю в досліджуваній сфері на три групи: загальні суб'єкти; спеціальні суб'єкти; суб'єкти громадської контрольної ініціативи;

- теоретичні підходи щодо виокремлення відповідальності за порушення законодавства в сфері безпеки та якості харчових продуктів як окремого підінституту адміністративної відповідальності;

- напрямки удосконалення публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції;

- пропозиції щодо підвищення якості публічного адміністрування сферою безпеки та якості харчових продуктів на підставі досвіду Канади, Німеччини, Данії, Швеції, Хорватії, Грузії та відповідно запропоновано імплементувати окремі положення в національну практику;

- систематизація видів харчових продуктів залежно від: особливостей; ознаки призначення; природнього походження; ознаки хімічного складу; збагачення речовинами різного походження; функціональності харчових продуктів; урахування лікувальної дії; вмісту корисних речовин; вікових категорій; видів теплової обробки; розміщення товару у торгових мережах; ступеня обробки; ступеня забруднення; методів консервування;

- місце сервісних засобів публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчових продуктів в предметі адміністративного процесу;

- система критеріїв відповідно за якими оцінюється ступінь ризику від провадження операторами ринку господарської діяльності, яка пов'язана з виробництвом, реалізацією та/або обігом харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів;

- теоретичні підходи щодо виокремлення стадій та особливостей дозвільного провадження в сфері безпеки та якості харчових продуктів та реєстраційного провадження в сфері безпеки та якості харчових продуктів залежно від об'єкта реєстрації та відповідно виокремлено стадії даного

провадження;

- аргументи щодо неузгодженості вирішення питання, що стосується обов'язку здійснення нагляду за відповідністю харчової продукції показникам якості та безпечності, який покладено на уповноважених осіб Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, а обов'язок вилучення з обігу даної продукції покладено безпосередньо на власника даної харчової продукції.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертаційному дослідженні висновки і пропозиції можуть бути використані у:

– освітньому процесі – як основа для подальшого вивчення публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчових продуктів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 27.06.2018 р.; акт впровадження Інституту підвищення кваліфікації Київського національного торговельно-економічного університету від 02.07.2018 № 17 р.);

– практичній діяльності щодо запропонованих автором напрямів удосконалення публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції (акт впровадження Об'єднання підприємств хлібопекарської промисловості «УКРХЛБПРОМ» від 04.06.2018 р.);

– правозастосовній діяльності – під час опрацювання змін і доповнень до нормативно-правових актів, якими врегульовано сферу безпечності та якості харчових продуктів в Україні, зокрема, щодо внесення змін та доповнень до Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» т в частині здійснення контролю та нагляду за безпечністю та якістю харчових продуктів, а також необхідності визначення порядку здійснення нагляду за діяльністю операторів ринку, в тому числі агропродовольчих ринків; Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині передбачення адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог посадових осіб Державної служби України питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (акт впровадження Комітету Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних

відносин від 06.07.2018 р. № 04-11/16-138).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки й рекомендації оприлюднено на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах: «Єдність адміністративно-правової думки в умовах 100-річчя соборності України» (Київ, 18 лютого 2018 р.); «Права людини та публічне врядування» (Чернівці, 15 березня 2018 р.); «Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадського суспільства в Україні» (Запоріжжя, 27-28 квітня 2018 р.); «Стратегія екологічної безпеки України : соціально-економічний та правовий вимір» (Львів, 11 травня 2018 р.); «Актуальні питання адміністративного права і процесу» : матеріали науково-практичного семінару (Київ, 24 травня 2018 р.); «Актуальні питання реформування правової системи України» (Дніпро, 6-7 липня 2018 р.); «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (Київ, 13-14 липня 2018 р.); «Правове регулювання суспільних відносин : актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (Запоріжжя, 27-28 липня 2018 р.); «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (Одеса, 10-11 серпня 2018 р.); «Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки» (Харків, 14-15 вересня 2018 р.).

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації обумовлена її метою, завданнями, об'єктом і предметом, а також логікою розкриття теми дослідження, викладанням його результатів. Робота складається із основної частини (вступу, п'яти розділів, що включають шістнадцять підрозділів, висновків), списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 487 сторінок, з яких основного тексту – 385 сторінок. Список використаних джерел містить 455 найменувань і займає 42 сторінки. Додатки викладено на 38-и сторінках.

Розділ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

1.1. Стан та методологія дослідження публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції

Поняття «методологія» має два основних значення: система визначених способів і прийомів, застосовуваних у тій чи тій сфері діяльності (в науці, політиці, мистецтві і т. п.); вчення про цю систему, загальна теорія методу, теорія в дії [289, с. 27]. Методологія ґрунтується на методологічній основі наукового дослідження в будь-якій сфері. Методологічна основа – це науковий фундамент, з позиції якого дається пояснення основних наукових явищ і розкриваються їх закономірності. Під методологічною основою наукового дослідження треба розуміти основні, вихідні положення, на яких воно базується. Методологічні основи науки завжди існують поза нею і не виводяться із самого дослідження. Необхідно також зазначити, що результати наукової і практичної діяльності людей залежать не лише від того, хто діє (суб'єкт пізнання) або на що спрямована пізнавальна діяльність (об'єкт пізнання), а й від того, якими способами, прийомами і засобами здійснюється пізнавальний процес. Йдеться про вирішення проблеми методу наукового пізнання або дослідження [236, с. 15].

Важливу роль методу в науковому дослідженні підкреслювало багато видатних вчених. Зокрема, російський фізіолог І.П. Павлов (1849-1936) зазначав: «Метод – найперша, основна річ. Від методу, від способу дії залежить уся серйозність дослідника. Вся справа в гарному методі. При гарному методі і не дуже талановита людина може зробити багато. А при поганому методі й геніальна людина буде працювати марно і не отримає цінних, точних даних» [337; 224]. Поняття «метод» у широкому розумінні означає «шлях до чогось»

або спосіб діяльності суб'єкта в будь-якій її формі. Інакше кажучи, метод – це спосіб, шлях пізнання і практичного перетворення реальної дійсності, система прийомів і принципів, що регулюють практичну і пізнавальну діяльність людей (суб'єктів). Отже, метод зводиться до сукупності визначених правил, прийомів, способів і норм пізнання та дії [236, с. 16]. Також Г. Гегель зазначав, що метод є засобом, через який суб'єкт співвідноситься з об'єктом дослідження [201, с. 15; 224].

Таким чином, **методологія публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції** – це сукупність принципів, засобів, методів і форм проведення наукового пізнання публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції.

Методи практичного наукового пізнання за сферою застосування називають емпіричними; раціональними – методи теоретичного наукового пізнання. За ступенем розповсюдженості виділяють методи загальнонаукові та конкретно-наукові. Залежно від виду дослідження загальні методи поділяються на: методи емпіричного дослідження (споглядання, порівняння, експеримент); раціонального дослідження (сходження від абстрактного до конкретного, закони логіки тощо) та універсальні раціонально-емпіричні методи (абстрагування, аналіз та синтез тощо). Також існують і філософські методологічні підходи – діалектика та метафізика [115, с. 570].

Методологія дослідження публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції має чотирьорівневу структуру, зокрема: фундаментальні, загальнонаукові, конкретно-наукові принципи, конкретні методи, що використовуються для вирішення спеціальних завдань дослідження [360, с. 14].

Дослідження публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції має системний характер, оскільки саме системність є однією з головних характерних рис методології спеціального наукового пізнання та соціальної практики, мета і завдання якого полягають у дослідженнях певних об'єктів як складних систем. Системний підхід сприяє формуванню відповідного адекватного формулювання суті досліджуваних проблем у сфері харчової

промисловості і безпосередньо безпечності та якості харчової продукції [236, с. 19]. Саме системність дослідження публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції ґрунтується на теоретичних та емпіричних методах пізнання, які складають його основу, фундамент. Теоретичні застосовуються при висуненні і розвитку наукових гіпотез і теорій щодо публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції, формулюванні законів та виведення з них логічних наслідків, зіставленні різних гіпотез і теорій у сфері безпечності та якості харчової продукції; емпіричні – при спостереженні і дослідженні публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції, при проведенні експерименту щодо якості харчової продукції, а також при групуванні, класифікації та описові харчової продукції.

Сучасна наука має потужний арсенал різноманітних методів, призначених для розв'язування різних за своїм характером наукових задач щодо публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції. При проведенні конкретного наукового дослідження адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції автором використовувалися ті з них, які допоможуть дати глибоку й всебічну характеристику досліджуваного явища. Вибір їх залежав від мети і завдань дослідження публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції. Безпосередньо методи є упорядкованою системою, у якій визначається їх місце відповідно до конкретного етапу дослідження, використання технічних прийомів і проведення операцій з теоретичним і фактичним матеріалом у заданій послідовності [236, с. 20].

З використанням теоретичних методів пізнання автором було досліджено особливості публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції.

Так, **метод індукції** – це форма наукового пізнання, логіка якого розгортається від конкретного до загального, тобто загальне положення виводять логічним шляхом з одиничних суджень. За цим методом дослідження для одержання загальних знань про певний клас предметів (явищ, процесів) необхідно вивчати окремі складові цього класу та віднайти в них істотні

ознаки, які властиві лише цьому класу [360, с. 22].

Цей метод використовувався при дослідженні сутності детермінант «харчові продукти», «виробництво харчових продуктів», «харчові добавки», «обіг харчових продуктів».

Так, досліджувалися поняття «їжа», «речовина», «продукт». Доводилося, що харчовий продукт не може бути повною мірою ототожнений з поняттям «їжа», оскільки в результаті розвитку ринку він не завжди призначений для сприяння профілактиці захворювань, продовженню життя і створенню умов для адекватної адаптації людини до навколишнього природного середовища, він також не може бути ототожнений з поняттям «продукт», оскільки останнє є ширшим за поняття «харчовий продукт», тож вони корелюють у межах родових відношень.

Водночас аргументувалося, що питна вода не може бути харчовим продуктом, доводилося, що харчові продукти і вода є самостійними категоріями.

При вивченні особливостей харчових добавок встановлено, що харчова добавка не може бути харчовим продуктом, вона є речовиною, що впливає на смакові якості продукту і не забезпечує фізіологічні потреби людини в енергії та будівельному матеріалі як харчовий продукт. Потреба людини в харчових продуктах зумовлена необхідністю отримання енергії, що міститься в компонентах їхніх складників, і вимірюється у кілокалоріях (ккал). Харчові добавки не є джерелом енергії.

Метод дедукції – це форма наукового пізнання, логіка якого розгортається від загального до конкретного. За допомогою цього методу розширюються можливості розумового процесу дослідження, в якому можна виокремити два основних рівні:

- на першому рівні доведення розглядають як судження, коли істинність одного встановлюється на основі істинності іншого;
- на другому рівні доведення має форму, що піддається опису, завдяки якому стає зрозумілим сам процес доведення, тобто відбувається структуризація і формалізація процесу дослідження. Аналіз тісно пов'язаний з дедукцією і являє собою метод наукового пізнання, за логікою якого ціле розкладають на частини,

що є складовими цього цілого [360, с. 22].

Зазначений метод використовується в дослідженні особливостей публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції при визначенні специфіки та напрямів державного управління харчовою промисловістю та визначення місця в ній харчових продуктів. Установлюється, що харчові продукти, їх безпека та якість є окремим правовим інститутом.

Також наукова аргументація при дослідженні предмета, методу, відносин споживчого права та місця в ньому інституту харчових продуктів базувалася на дедуктивному методі, коли істинність одного встановлюється на основі істинності іншого.

Синтез – це метод наукового пізнання, що сприяє відновленню цілісності досліджуваного об'єкта, явища чи процесу в розмаїтті проявів. Цей метод тісно пов'язаний з індукцією у різних практичних проявах системного дослідження [360, с. 22]. Слід зазначити, що в межах даного дослідження фактично не існує питань, вирішення яких не було б пов'язано з аналізом і синтезом дійсності або юридичних конструкцій.

Метод синтезу в роботі використовувався при дослідженні дефінієндуму «харчовий продукт», у результаті чого доведено, що харчовий продукт – це натуральний чи перероблений продукт, що вживається у їжу людиною. До харчових продуктів, зокрема, відносяться продукти дитячого харчування, дієтичні продукти, безалкогольні та алкогольні напої, а також ті, що мають харчову цінність.

Також зазначений метод пізнання застосовувався при аналізі принципів публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції. Установлено, що принципи безпечності та якості харчових продуктів входять до системи принципів публічного адміністрування та поділяються на загальні принципи безпечності та якості харчових продуктів; принципи технологічного процесу безпечності та якості харчових продуктів.

Абстрагування – метод наукового пізнання, що полягає в уявному виділенні конкретних ознак та властивостей об'єкта, явища або процесу. Завдяки абстрагуванню стає можливим з усієї сукупності їхніх ознак і

властивостей виокремити загальні та найбільш важливі [360, с. 22]. Як вважає А.М. Васильєв, завдяки абстрактним поняттям, що зв'язані логічною системою правової теорії, є можливість виразити правову дійсність у всій її повноті і конкретності [47, с. 84].

Зазначений метод досить широко використаний у даній науковій роботі. Історіографія та еволюція публічного адміністрування безпечності і якості харчової продукції побудована на цьому методі пізнання. Автором охарактеризовано кожний історичний період становлення та розвитку публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції, виокремлено ознаки, притаманні кожному з них.

При проведенні аналізу функціонального харчового продукту виокремлено його ознаки та особливості.

Дослідження сутності засобів публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції із застосуванням методу абстрагування дало можливість виокремити систему засобів, що застосовуються для урегулювання зазначеного інституту, виділити характерні особливості кожного з них.

Наступним є **історико-матеріалістичний метод**, один із найрозповсюдженіших методів наукового пізнання XIX сторіччя, що застосовується з позицій діалектичного матеріалізму. Цей метод вимагає конкретно-історичного підходу до правових категорій, норм і юридичної практики. Історична обумовленість правових категорій і інститутів дозволяє краще зрозуміти їхній зміст, джерела і перспективи розвитку. Застосування історико-матеріалістичного методу в публічному адмініструванні безпечності та якості харчової продукції використано при дослідженні становлення та розвитку даного явища. Автором виокремлено характерні періоди та наведено ознаки, притаманні історичним періодам публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції.

Метод конкретизації – це рух від абстрактного до конкретного з метою виокремлення функціональних зв'язків між складовими частинами досліджуваного об'єкта, явища чи процесу [360, с. 23].

Зазначений спосіб наукового пізнання використано у роботі при дослідженні дитячого харчування в системі харчової продукції. Визначено специфіку даної продукції. Також зазначений метод використовували при виокремленні стадій дозвільного провадження у сфері безпеки та якості харчових продуктів; сертифікаційного провадження в досліджуваній сфері, а також реєстраційного провадження у сфері безпеки та якості харчових продуктів.

Метод моделювання – це спосіб наукового пізнання, сутність якого полягає у дослідженні моделі об'єкта пізнання на основі абстрактно-логічного мислення за принципами наочності та об'єктивності [360, с. 23].

Цей метод використовувався при глибокому аналізі нормативно-правових актів, якими урегульовано адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції.

Доведено необхідність прийняття Закону України «Про харчові добавки», в якому рекомендовано сформулювати поняття «харчові добавки», схарактеризувати їх види та призначення; визначити особливості контролю за їх використанням, додаванням до харчових продуктів, встановити систему суб'єктів контролю публічної адміністрації, визначити систему відповідальності за порушення норм додавання до харчових продуктів харчових добавок або використання в процесі виготовлення харчових продуктів заборонених харчових добавок.

Аргументовано необхідність привести у відповідність норми постанови Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 402 до положень Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та норм постанови Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 752 шляхом внесення змін до п. 6 постанови Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 402 та передбачити, що планові заходи державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику здійснюються не частіше одного разу на два роки.

Порівняння – це метод зіставлення досліджуваних об'єктів, явищ чи процесів і виявлення їх подібності та відмінності. Класифікація полягає в

упорядкуванні досліджуваних об'єктів, явищ або процесів, а також поділ їхніх складників на групи, типи, класи, види за певними ознаками. Серед методів наукового дослідження виокремлюють аргументацію – суто логічний процес, суть якого обумовлена істиною судження, яку необхідно довести. Цей процес оснований на сукупності аргументів, до складу яких можуть входити факти, визначення, аксіоми тощо [360, с. 23].

Застосування порівняльно-правового методу є досить складним завданням, оскільки його вирішення потребує урахування значної кількості різноманітних факторів (правової культури відповідних країн, структури законодавства, юридичної інфраструктури, національно-правових концепцій тощо), тому, як зазначає Ю.О. Тихомиров, важливо точно дотримуватися методологічних підходів, дослідницьких принципів, ураховувати прийоми юридичної техніки [359, с. 54-60].

Використання зазначеного методу в рамках дослідження проблем публічного адміністрування безпечності та якості харчових продуктів дозволило врахувати тенденції розвитку відповідного законодавства у державах із наближеними до України правовими системами, уникнути некоректних рішень, запозичити позитивний досвід законотворення та усунути колізії та прогалини у чинному законодавстві щодо безпечності та якості харчових продуктів.

Даний метод активно використано при дослідженні міжнародних стандартів безпечності та якості харчових продуктів порівняно з чинною системою нормативно-правових актів, якими урегульовано публічне адміністрування безпечності та якості харчових продуктів. Проаналізовано принципи НАССР та існуючу систему принципів безпечності і якості харчових продуктів в Україні.

Пізнавальний (або когнітивний) метод пов'язаний із загальнофілософською теорією пізнання і є методологічною базою для багатьох наук; особливо ефективний у вивченні динаміки науки та її співвідношення з суспільством, в обґрунтуванні провідного значення знання в поведінці індивіда. Для формування знання необхідним є вивчення практичної і теоретичної діяльності людини з урахуванням її соціального статусу. У центрі

досліджуваних проблем – людина як член соціуму, представник етносу, психологічний суб'єкт, мовна особистість, комунікант. Саме застосування цього методу дало змогу дослідити особливості повноважень суб'єктів публічного адміністрування безпечності та якості харчових продуктів у межах прийняття відповідних рішень, що стосуються контрольних-наглядних функцій щодо безпечності та якості харчових продуктів.

Не оминув увагою автор і методи пізнання, що входять до класифікаційної групи за способом організації.

Комплексні методи дослідження, які дають змогу розкрити структурно-функціональні зв'язки складного цілісного об'єкта, використані при дослідженні видів харчових продуктів. У результаті комплексного дослідження ознак, особливостей, хімічних властивостей харчових продуктів, із застосуванням комплексного методу пізнання, у роботі виділено такі їх класифікаційні групи: за призначенням; за природнім походженням; за хімічним складом; за збагаченням речовинами різного походження; функціональні харчові продукти; за наявністю лікувальної дії; за вмістом корисних речовин; за віковими категоріями споживачів; за видами теплової обробки; згідно з розміщенням у торгових мережах; за ступенем обробки; за ступенем забруднення; за методами консервування.

Методи кількісно-якісної обробки даних дають змогу виразити у числових значеннях різні сторони явищ та зв'язки між ними. Саме залежно від хімічних складових, обсягів вживання характеризуються харчові продукти, оцінюються їх особливості.

Емпіричні методи дослідження, являють собою способи отримання наукових фактів під час спостережень, діагностування, експерименту, праксиметричних способів тощо [360, с. 24].

Висновки та пропозиції, наведені у роботі, зроблені на підставі: 1) статистичних даних Державної служби з питань безпечності та якості харчових продуктів та захисту споживачів у період з 2016 по 2018 рр.; 2) узагальнення практичної діяльності суб'єктів господарювання, що виготовляють та виробляють харчові продукти; 3) зведених даних опитувань 410

громадян України щодо стану безпечності та якості харчової продукції та посадових і службових осіб Державної служби з питань безпечності та якості харчових продуктів та захисту споживачів щодо запровадження стандартів НАССР у харчову промисловість України; 4) правової публіцистики, довідкових видань.

Прогностичні методи – це система правил, вимог та умов, що скеровують дослідницьку діяльність на виявлення об'єктивної істини.

Зокрема, до складу цих методів відносять:

- інформаційний метод, який дає змогу забезпечити швидке та ефективно отримання інформації з різних джерел щодо обраної проблематики, наприклад, з наукової літератури, періодики, Інтернету тощо;
- метод морфологічного аналізу, який дає можливість забезпечити розподіл обраної проблематики на складові частини, кожна з яких має декілька альтернативних рішень, а результат є сукупністю всіх можливих варіантів вирішень [360, с. 25].

Розглядаючи питання методології, не можна не зупинитися на такому методі дослідження, **як інтуїтивний метод**. Інтуїція – це одна із ірраціональних якостей людини, що дозволяє знайти проблему, вирішення якої призводить до нових відкриттів і досягнень навіть тоді, коли раціональні методи неефективні. Інтуїція найчастіше допомагає з безлічі обрати правильне вирішення завдання. Як справедливо зауважив Н.Н. Моїсєєв, з часом у центральній нервовій системі виникають нові властивості мислення – здатність «здогадуватися». Цей феномен певною мірою незрозумілий. Якби він був осмислений, то це не тільки мало б неосяжне значення для пізнання природи мислення, але й практичні наслідки [233, с. 59].

Слід зазначити, що звичайно за допомогою інтуїції нічого довести не можна, але вона необхідна для іншого – сприяє суб'єктивній пізнавальній діяльності, призводячи у визначених випадках до якісних проривів у пізнанні дійсності [396, с. 95].

Водночас розглянуті методи не вичерпують методологічного різноманіття підходів до пізнання питань публічного адміністрування у сфері безпечності та

якості харчової продукції, але, на наш погляд, саме вони є найбільш затребуваними інструментами у їх пізнанні.

1.2. Історіографія та еволюція публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції

Для підтримання життєвих сил та своїх потреб людина будь-якого віку, статі, освіти, характеру, соціального статусу вимагає протягом всього свого життєвого циклу споживання товарів та послуг, якість яких впливає на її життя та життя суспільства. Проте вони не завжди відповідають природнім стандартам споживання, що впливає на здоров'я, енергетичний потенціал, добробут нації. Захист суспільства від неякісної продукції є невід'ємною складовою захисту людини державою. Саме споживач є рушійною силою ринку, яка впливає на його розвиток. Економічно розвинені країни велику увагу приділяють споживачу та його правам і потребам. 15 березня 1962 р. у Сполучених Штатах Америки офіційно визнано права споживача, затверджено «Білль о правах споживачів», а з 1983 р. міжнародна спільнота відзначає свято – Всесвітній день прав споживачів. Сьогодні основними постулатами прав споживача є право: на задоволення базових потреб; на чисте навколишнє середовище; на відшкодування шкоди; на споживчу освіту тощо.

У 1973 р. XXV сесія Консультативної Асамблеї Євросоюзу ухвалила «Хартію захисту споживачів». У 1985 р. Генеральна Асамблея ООН затвердила «Керівні принципи захисту інтересів споживачів», які повинні використовуватися урядами країн світу при реалізації політики захисту інтересів споживачів. Зазначені принципи спрямовані на захист споживачів від недоброякісних товарів (робіт, послуг), які можуть завдати шкоди здоров'ю та безпеці; сприяння економічним інтересам споживачів і їх захист; ефективні процедури розгляду скарг споживачів; отримання достовірної інформації, необхідної для компетентного вибору товару (робіт, послуг) відповідно до індивідуальних запитів і потреб; просвіту споживачів, свободу створювати

споживчі та інші відповідні групи або організації та можливість для таких організацій висловлювати свою точку зору під час прийняття рішень, які зачіпають їх інтереси [379].

Захист прав споживача є основою національної безпеки будь-якої країни, здоров'я нації – це сила та могутність держави, складова її добробуту. Саме тому сьогодні особливу увагу Україна повинна звернути на захист прав споживача, якість продукції та послуг, оскільки від цього залежить розвиток її економіки, побудова ринкових відносин європейського типу, сприймання країни в одному ряду з світовими монстрами економічного співтовариства, що диктують політику всесвітнього рівня.

Перш ніж ми почнемо докладне дослідження правових конструкцій, що характеризують питання безпечності та якості харчових продуктів як основних складників прав споживачів, котрі використовує законодавець, для повного розуміння їх змісту необхідно розглянути історію становлення та розвитку публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції.

Із стародавніх часів будь-яка харчова та текстильна продукція реалізовувалася на базарах, які мали різний статус від загальнодержавних до місцевих. Базарні площі існували у Стародавньому Римі, Китаї, Єгипті та інших країнах. Споживач того часу був захищений лише людськими звичаями та моральними постулатами. Інтереси споживача на цих базарах відстоювалися під час торгу за товар чи послугу. Для допомоги можна було використовувати базарного арбітра, у Вавилоні та Греції існувала посада ринкового службовця, який наглядав за веденням торгівлі в межах правил, встановлених для публічного базару. Ці обов'язки іноді брав на себе високий чин чи поважна особа міста чи країни (наприклад, такі обов'язки виконував Конфуцій). Майже всі імперії того часу мали норми, що захищали права споживачів. Так, Закони Хамурапі регулювали питання якості товарів, відповідальність за продаж неякісного продукту.

Різні норми, які захищали інтереси громадян від недобросовісних продавців, існували в римському праві. У середині VI ст. н. е. за правління імператора Візантійської імперії Юстиніана була проведена реформа римського

права та прийнято «Основи римського цивільного права», що склалися з чотирьох частин. Друга частина називалася дегести – зібрання висловлювань юристів з питань цивільного, преторського права і коментарів з юридичної практики. Перший титул XIX книги дегест простежував порядок розгляду позову щодо порушення правил купівлі-продажу. До відповідальності притягалися продавці, які вчиняли свої дії навмисно, якщо у порядку розгляду справи було доведено, що вони приховували якість товару, котрий продавали [265, с. 18].

Слід наголосити на тому, що стандартизація товарів є основою якості продукції, яку споживають. Стандарти якості продукції по багатьох напрямках були розроблені в стародавній Греції. Були стандартизовані одиниці вимірів, розмірів та форм будівельних матеріалів та технологічних процесів будівництва. Було започатковано та запроваджено перший житловий стандарт, введено правила земельного використання [31].

Домашустра Ману («Закони Ману») (період появи в Індії – II ст. до н. е. – II ст. н. е.) визначала можливість продажу товару лише за умови його відповідної якості, а також дозволяла покупцю повернути товар протягом 10 діб у випадку незадоволення ним [253, с. 165].

Система контролю якості в Китаї зародилася за часів династій Шан і Джоу (XXVII – VIII століття до нашої ери), під час періоду «Весна-Осінь» або, як його ще називають, періоду «Розділених царств» епохи «Воюючих царств» (770-221 роки до нашої ери), у подальшому була модифікована та вдосконалена в період династій Цинь і Хан (III століття до нашої ери – II століття нашої ери), саме тоді система набула стрункого і цілісного вигляду. Шанування традиції і старовини, що культивуються в Китаї, сприяло тому, що система пустила глибоке коріння і практично залишалася незмінною, передаючись від покоління до покоління. Певні незначні зміни торкнулися системи законів, указів, а також способів вимірювання. Принцип історичного успадкування, а також пов'язаний з ним громадський консерватизм надавали специфічних рис китайським промисловим виробам і залишили свій слід навіть у сучасній системі контролю якості, незважаючи на кардинальні зміни в промисловості і комерції. Інакше кажучи,

сучасна система контролю якості зберегла фундаментальний китайський принцип слідування і культивування традиції [31].

Зазначений період можна виокремити із загальної історичної піраміди становлення та розвитку публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції та умовно назвати «*Зародковий період*», який починався з I ст. н.е. та закінчувався у X ст. н. е. Для нього було характерним:

- захист прав споживачів залежав від культурного та освітнього рівня імперій, князівств тощо;
- відносини продавців та споживачів урегульовувалися загальними приписами, що повинні були виконуватися всіма членами суспільства, незалежно від титулів і рівня достатку, навіть розповсюджувалося на не членів громад;
- в основу доказової бази покладалося свідчення свідків та сторін;
- суперечки вирішувалися на рівні магістрату, старшин, прореторів тощо;
- розгляд суперечок мав суб'єктивний характер і залежав від волі арбітруючого;
- домінуюча міра покарання за правопорушення в цій сфері – фізичні покарання.

Цікавим досвідом щодо публічного адміністрування безпечності та якості харчових продуктів є історичний досвід Литовського князівства, у якому у XIV ст. у містах Троку та Гродно євреям було встановлено преференції для торгівлі: з ними було дозволено укладати будь-які торгові угоди без конфесійних обмежень.

Германський імператор Генріх IV також досить активно захищав інтереси єврейських громад, що займалися лихварством.

За часів Київської Русі X-XII ст. правлячими князями також регулювались правила торгівлі. Але особливу роль у регулюванні питання якості продукції грала церква, яка мала статус наглядача за якістю продукції, поведінкою продавця та покупця.

Нормативні акти того часу не приділяли значної уваги правилам реалізації продукції та її якості. Усе базувалося на місцевих звичаях та традиціях.

Зазначалося, що багато торгових угод на Русі здійснювалося у нетверезому стані, тому присутні ставали на бік того, хто хрестом приводив доказ про свою невинність, так як боявся кари Господа.

У Московському князівстві гостро стояло питання пияцтва. Тому у XVII ст. було видано князівський указ, який протидіяв незаконному виробленню, торгівлі спиртом та тютюном. У ст. 3 Указу йдеться, що купці, котрі купують вино з метою перепродажу, мають платити штрафи: вперше – по 2 руб., вдруге – по 4 руб., також передбачалася така міра покарання, як тілесні покарання (биттям батоном на цапа) і ув'язнення на два тижні. Затримані втретє засуджувалися до штрафу в 6 руб. та тілесних покарань публічного характеру – до 10 ударів батоном. Затриманні на правопорушенні вчетверте підлягали суворому покаранню – прилюдному биттю батоном на площі (до 40 ударів) або висланню у далекі краї з вилученням майна на користь держави [265, с. 24].

Соборне уложення Царської Росії, складене на Земському соборі (16 липня 1648 р.), стало універсальним кодексом, котрий містив кримінально-цивільні приписи, якими урегульовувалися соціальні питання, в тому числі і захист прав споживачів, контроль за якістю продукції. Саме цим нормативним актом було встановлено норми обсягу продаж алкоголю в шинках, обмежено кількість шинків в населених пунктах, заборонено азартні ігри на базарах. Зазначеним документом було заборонено продаж та зберігання тютюну, оскільки до цього продукту дуже негативно ставилась церква. За продаж тютюну була передбачена смертна кара (ст. 13). Не дозволялась купівля тютюну й у іноземців, у випадку виявлення і доказування такої купівлі-продажу смертній карі піддавалися як продавець, так і покупець.

Німецька правова система феодального періоду також передбачала сувору відповідальність за шахрайство з покупцями та продаж неякісного товару. Так, у Саксонському зерцалі XIII ст. статтею 13 (книга друга) передбачено за обважування покупця, за продаж неякісної продукції, після вживання якої покупцю стало зле, у випадку повного доказування, повішення злочинця. У випадку обману покупця на суму менше трьох шилінгів сільський староста міг піддати тілесному покаранню, вистиганню волосся або призначити сплату трьох

шилінгів. Винна особа вважалася осоромленню [13, с. 101]. Суворі покарання за такі ж злочини передбачало Загальнонімецьке кримінальне уложення 1532 р., відповідно до якого винна особа виганялася з міста.

Велику роль для становлення законодавства про захист прав споживачів мав Статут Великого Князівства Литовського 1529 р. В основу його було покладено звичаєве право. Так, Г.Ф. Шершеневич свого часу зазначав, що він (Литовський статут) мав більший вплив на формування торгового права, ніж Псковської грамоти. У цьому пам'ятнику права містилася велика кількість норм, що захищали права споживачів [249, с. 38].

В Австрії у XVI ст. влада суворо стежила за якістю продукції, що продавалася. Законом пропонувалося додавати крохмаль у вироблений маргарин, щоб ринковий інспектор міг за смаком визначити, чи не продається маргарин під виглядом масла. За продаж неякісної харчової продукції в Австрії продавець повинен був випити все неякісне молоко [265, с. 43].

У Франції XVI ст. закон зобов'язував покупців протухлих яєць закидати продавців цим зіпсованим продуктом. А в американському штаті Массачусетс у 1775 р. було зареєстровано протест споживачів проти продавців зіпсованої харчової продукції – у разі, якщо натовп спіймав окремих з них, то винуватців було прив'язано до ганебного стовпа [265, с. 45].

У науковій праці «Російський рубль 16-18 ст. і його ставлення до нинішнього» В.О. Ключевський зазначає, що держава почала здійснювати контроль міри та ваги у торгівлі ще у XVI ст. при Івані Грозному, коли була прийнята Орешківська митна грамота, якою встановлено конкретну вагу хліба, та відповідно встановлювалися процесуальні правила проведення контрольних перевірок ваги хлібобулочних виробів органами поліції при здійсненні контрольної перевірки ваги, що відпускався покупцеві, а також процедура перевірки якості хліба [171, с. 94].

Період з X ст. до XVIII ст. можна умовно назвати «феодальним» та виокремити такі притаманні йому ознаки:

- захист прав продавців, купців, лихварів захищався більш активно представниками імператорських (князівських, царських) дворів, ніж інтереси

покупців, споживачів;

- права та обов'язки продавців і споживачів розглядалися нерозривно один від одного;

- значну роль у формуванні підходів щодо захисту якості харчової продукції в цей період має церква;

- активно захищався інтерес єврейських общин, що займалися лихварством;

- рішення, прийняті за результатами розгляду конфлікту, значною мірою залежали від звичаїв того суспільства, де він виник;

- застосовувалися сурові заходи відповідальності, починаючи від грошових штрафів і до фізичних розправ (смертна кара).

Збільшення обсягів продажу неякісної харчової продукції в самодержавній Росії часів Петра I призводило до розповсюдження захворювань, підвищення рівня смертності населення, що спонукало до прийняття ряду нормативних актів (указів), спрямованих на врегулювання захисту прав покупців. По-перше, було прийнято Сенатський указ від 18 вересня 1713 р., у якому наказувалося продавати м'ясо тільки здорової худоби, хвору худобу забивати. Продаж її м'яса заборонявся. У 1716 р. був затверджений Статут військових артикулів, який встановив покарання у вигляді грошового штрафу за обвіс і обмір. Нагляд за якістю продукції був покладений на поліцію. Указами Сенату (1756 р.) визначалися права поліції, яка мала стежити також за цінами на харчові продукти на ринках. Установлювалося, що пристав повинен відвідувати ринки, що входили до предмету його відання, і у разі виявлення порушень повинен був сам розбиратися або передати справу в управу [171].

У Царській Росії вперше згадка про товарний знак з'явилася у законодавстві у 1744 р., коли за пропозицією Мануфактур-колегії був виданий урядовий указ «Про обов'язкове таврування всіх російських товарів особливими фабричними знаками», щоб можна було їх відрізнити один від одного. Пізніше, у 1830 р., в Росії був прийнятий Закон «Про товарні клейма», який зобов'язав власників фабрик мати клейма для позначення товарів, котрі виготовляються на них та встановлював кримінальну відповідальність за підробку чужого

товарного клейма [265, с. 38].

У XIX ст. в Росії були засновані призи та нагороди за якість. Ними не відзначались тільки російські та зарубіжні товари на ярмарках і виставках, але й успішна діяльність підприємств, що випустили цю продукцію. Окрім того, російські товари з успіхом експонувалися за кордоном. Каслінський чавунний павільйон, який завоював вищу нагороду на Всесвітній виставці в Парижі в 1900 р., став одним з видатних прикладів міжнародного визнання російської майстерності. Подібні нагороди сприяли постійному покращенню якості виробу. Вищою формою визнання якості виробів на російських виставках був дозвіл використовувати на них державний герб [147].

Після Великої Французької революції було прийнято Цивільний кодекс урегулював питання якості товарів і реалізації їх на ринку, установлювалося, що у випадку, коли продавець повідомляв покупцю про товар, його недоліки і останній їх купував, по продавець не ніс відповідальність за продану неякісну річ, якість товару гарантувалася продавцем. Кримінальний кодекс Франції 1810 р. встановлював кримінальну відповідальність за порушення правил торгівлі, за такі протиправні діяння передбачалася конфіскація предметів, а також накладення штрафу (від 1 до 15 франків) [243, с. 192–195].

У XVIII ст. починають зароджуватися споживчі товариства та товариства, що об'єднували оптових продавців. Оптові об'єднання поєднували дрібних торговців, які займалися оптовою закупівлею продуктів харчування, сировини для текстильної, шкіряної галузі, а також інших товарів, для подальшої їх самостійної реалізації в роздріб.

У 1844 р. у місті Рочдейл в Англії, де домінуючим видом діяльності була праця на текстильній фабриці, створили споживче товариство по забезпеченню його членів продуктами і необхідними промисловими товарами. Цей приклад був поширений майже по всій країні. Організація споживчих товариств мала такі характерні риси: кожен член мав пай у цьому товаристві; при цьому при голосуванні мав право лише одного голосу; кількість паїв, наявних в однієї особи, не впливала на кількість голосів у товаристві. Загальне керівництво здійснювалося зборами всіх членів товариства. Прибуток (за відрахуванням

відповідного відсотка на пай) ділився між покупцями пропорційно до їх закупівель [268, с. 53]. Успіху англійських споживчих товариств сприяла хороша організація. До спілки міг вступити кожен виробник, дрібний торговець; пайові внески не були обтяжливими, тим більше що допускалася сплата їх з прибутку відповідного члена суспільства; частина прибутку йшла до статутного капіталу товариства, а частина поверталася покупцям-продавцям пропорційно зробленим покупкам [268, с. 54]. Для придбання товарів в Англії були створені два товариства оптових закупівель: одне – власне для Англії, інше для Шотландії, з численними відділеннями в самій країні і за кордоном. Послуги оптових товариств були неоціненні. Вони давали можливість вигідно, за оптовими цінами, купувати товари навіть незначному споживчому товариству. Усі суспільства були об'єднані в кооперативний союз (Cooperative Union), до обов'язків якого входило вивчення кооперативного руху в Англії, публікація статистичних даних, видання посібників з основ ведення справ товариств і надання порад останнім. На конгресі представників споживчих товариств Шотландії у 1897 р. було прийнято резолюцію про участь Кооперативного союзу в політиці та в різних видах захисту інтересів споживачів. Союз став видавати щотижневий журнал «Cooperative News». Споживчі товариства приділяли увагу кооперативному вихованню, створювали бібліотеки, читальні зали, організовували лекції про важливість кооперативного руху [148].

У XIX ст. корпоративний рух почав активно розвиватися в усіх європейських країнах і Росії. Проте Росія того часу не мала потужних нормативних актів, якими урегулювалося питання якості продуктів харчування, права споживачів. Лише у 1832 р. приймається ряд законів, що закріплюють права споживачів і їх захист, але вони не мають системного характеру. У законі від 12 травня 1890 р. приготування для продажу і сам продаж був прирівняний до зберігання фальсифікованих товарів в торгових і промислових приміщеннях. За це протиправне діяння передбачалося покарання: штраф – до 300 рублів і арешт – до 3 місяців [219]. Але навіть значні штрафи не запобігли підробці харчових продуктів. Досить часто маргарин видавався за масло, суміш кунжутової, лляної та соняшникової олії видавали за оливкову

олію, головне – присмак насіння. У 1880-х рр. у Петербурзі пройшло декілька судових процесів. На каторгу відправили фальсифікаторів, які виготовляли зерна кави з підфарбованих глини, гіпсу і мастики. «Дилери» на початку демонстрували посередникам справжні зерна, а товар привозили фальшивий. Для запаху мішки вимочували в завареній каві, щоб аромат спонукав до оптової закупівлі посередників та безпосередньо продавців. З меленою кавою технологія була інша. Її розбавляли цукром, ячменем та іншими злаками, іноді шахраї збирали дорожній пил, котрий ідеально збігався за кольором і фактурою з меленими зернами, і продукцію реалізовували [102].

У Східній Україні ярмаркова торгівля зростала здебільшого за рахунок містечкових і сільських ярмарків. У першій половині XIX ст. їх налічувалося понад 2 тис., обіг ярмаркової торгівлі становив 6-7 % від загального товарообігу [351].

Ярмаркову справу в Україні характеризують:

- кількісне переважання дрібних ярмарків сільськогосподарського типу з роздрібною торгівлею – приблизно 77 % від загальної кількості. Постійним учасником на дрібних ярмарках був торговець-скупник;
- середні за обсягами торгівлі ярмарки (10-100 тис. руб. товарообороту) були одночасно роздрібними та оптовими, їх налічувалося приблизно 12 %;
- 1 % ярмарків були великими оптовими з оборотом понад 100 тис. руб.;
- ярмарки мали характер рухомого ринку. Було ярмаркове коло, коли торгомав річний цикл і переходив з одного населеного пункту до іншого. У губерніях склалася система міських і сільських ярмарків;
- ярмарки проводили в усі пори року, вони відбувалися в містах і селах. Торговельний оборот сільських ярмарків становив 1/10, а міських – 9/10 від загальної вартості товарів [351].

Ярмарковий продаж притягував дуже багато охочих продати неякісну продукцію. Продавали хліб, у який замість яєць клали шафран. У яблуневий оцет для гостроти додавали соляну кислоту. Саме після закінчення ярмарків зустрічалися не поодинокі випадки смерті цілих сімей, що не піддавалося широкому розголосу.

Центрами зовнішньої торгівлі були чорноморсько-азовські порти – Одеса, Таганрог, Бердянськ, Херсон, Маріуполь. Царський уряд у 1782 р. дозволив зменшити на 1/4 митні збори. У 1817 р. Одеса здобула право безмитного експорту та імпорту товарів – порто-франко. Це зумовило перетворення міста на найважливіший порт і центр банківської діяльності Російської імперії, загальноросійський склад іноземних товарів.

Друга половина XIX ст. у США відмічена активним ростом протидії неякісному продукту. У 1899 році у цій країні була утворена Національна ліга споживачів, яка брала активну участь у проведенні контролю якості продуктів харчування.

У Франції, крім основних положень Цивільного кодексу, захист споживачів став забезпечувати Закон від 1 серпня 1905 р., за яким було введено кримінальне покарання за обман споживача щодо проданого товару або наданої послуги; вводилися стандарти на товари і послуги, а також правила укладання контрактів, які мали відповідати встановленим зразкам.

У Росії кінця XIX ст. також почали утворюватися споживчі спілки (союзи), котрі, використовуючи досвід США, забезпечували своїх членів необхідними товарами промисловості. На кінець 1917 р. у споживчих союзах нараховувалося більше 11 млн. осіб [268, с. 57].

Зазначений період *почався у XVIII ст. та закінчився на початку XX ст. Він мав назву «імперський». Особливостями цього періоду є:*

- збільшення кількості, взаємообумовленість та систематизація нормативно-правових актів, якими урегульовувалося питання захисту прав споживачів і якість харчових продуктів;

- ярмаркова торгівля;

- у виробничу практику введено поняття верхньої і нижньої межі якості;

- запровадження харчових лабораторій якості та введення посади інспектора якості продукції;

- започаткування споживчих спілок;

- зародження інституту цивільного права щодо захисту прав споживачів та *якості продукції*.

Зруйнована в перші роки радянської влади споживча кооперація стала інтенсивно відроджуватись із введенням в країні нової економічної політики. У квітні 1921 р. був прийнятий декрет «Про споживчу кооперацію», згідно з яким кооператорам надавалося право обміну і скупки надлишків сільськогосподарського виробництва, а так само кустарних і ремісничих виробів і їх збуту. Споживча кооперація продовжувала залишатися в СРСР протягом кількох десятиліть і несла в собі невеликі елементи ринкових відносин [148].

Масовий споживчий рух, так званий консьюмеризм (англ. Consumer – споживач), з'явився в США в кінці 20-х рр. ХХ ст. У 1927 р. побачила світ книга С. Чейза і Ф. Дж. Шлінка «Що коштують ваші гроші», яка стала бестселером. У 1928 р. один з авторів став творцем першої експертної організації «Дослідження для споживачів», з якої в 1936 р. виділився Союз споживачів США, що був найбільшою організацією так званого старого консьюмеризма. Ця експертна організація в незалежних лабораторіях перевіряла якість споживчих товарів, повідомляла про результати широкій громадськості. Їх головна увага була зосереджена на експертній і просвітницькій діяльності споживачів [148].

Радянська держава у 1917 р. проголосила владу робітників і селян і відмінила приватну власність, тим самим поставивши державні інтереси вище за публічні. Нормативні акти того часу було спрямовано на реалізацію зазначених принципів. Водночас В.І. Ленін в роботі «Держава і революція» зазначав, що «облік і контроль – ось головне, що потрібно для налагодження, правильного функціонування першої фази комуністичного суспільства» [204]. Відповідно було запроваджено контроль якості виробленої продукції і послуг, що надаються. У 1926 р. з'явилися перші загальносоюзні стандарти сортів пшениці і деяких товарів народного споживання. Стандартизація стала однією з необхідних передумов покращення показників продукції, що виготовлялась [219]. Проте все це не вплинуло на зменшення кількості неякісного продукту на ринку. У грудні 1929 р. газета «Правда» повідомляла про розвиток промисловості Ростову-на-Дону, зазначала: «Посилився випуск на ринок бракованих виробів. У деяких галузях брак перевищує 25%, за деякими напрямками доходить до 50 %» [67].

Як реакція на зазначений стан речей Постановою Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних комісарів СРСР «Про відповідальність за обкрадання споживача і обман Радянської держави» від 25 липня 1934 р. було встановлено відповідальність за виготовлення та продаж неякісної продукції. У ній безпосередньо йшлося: з метою викорінення з практики радянської торгівлі випадків обважування і обмірювання покупців, користування в торгівлі неправильними вагами, гирями, метрами та іншими вимірювальними приладами, продажу товарів нижчого сорту за ціною вищого, а також порушення встановлених роздрібних цін, подібні діяння караються як обкрадання споживача і обман радянської держави» [381].

У 1924 р. в «Bell Telephone Laboratories» була створена група під керівництвом Р.Л. Джонса, що заклала основи статистичного управління якістю. Це були розробки контрольних карт, виконані В. Шухартом, перші таблиці вибіркового контролю якості, розроблені Г. Доджем і Г. Ромингом, що стали початком статистичних методів управління якістю, які отримали дуже широке поширення в Японії й істотно вплинули на економічну революцію цієї країни [429].

У 1930-х рр. для захисту прав споживачів у Англії, а пізніше і в інших країнах стали створюватися ліги покупців (прообраз нинішнього суспільства споживачів). Основною метою цих організацій було формування споживчої культури, вплив як на виробників, так і на продавців товарів. Для цього правління ліги складало «білі списки» підприємців, які дотримуються певних принципів у взаєминах зі споживачами. Це було стимулом для інших торговців.

Слід зазначити, що на цей час у правовій системі держав сформувалося два підходи до захисту прав споживачів та якості продуктів. Перший – у Швеції, Нідерландах, Італії, США та Англії, де урегульовували споживчі правові відносини нормами цивільного права; другий – в Іспанії, Португалії, Канаді, Японії, де урегульовували питання якості продукції та прав споживачів спеціальними нормативно-правовими актами узагальнюючого характеру (наприклад, Кодекс прав споживачів Французької республіки). Через деякий час збільшення кількості споживчих спорів, практика їх вирішення потребували

прийняття спеціалізованих нормативних актів в країнах першої групи, саме тому у Германії було прийнято Закон «Про якість», «Про заборону підпільної торгівлі тощо» [344, с. 18].

Підсумовуючи, зазначимо, що наступний період, котрий *почався у 1920-ті рр. і закінчився на початку Другої світової війни у 1940-х рр.*, мав назву **«часткового формування»**. Йому притаманно:

- запровадження перших таблиць вибіркового контролю якості;
- застосування статистичних методів управління якістю (управління якістю процесів);
- розроблення контрольних карт;
- систематизація законодавства;
- формування контрольних інститутів від влади.

Велика Вітчизняна війна внесла значні зміни в економіку СРСР, що вимагало негайних реформ народного господарства. Після війни робота зі стандартизації та якості продукції актуалізувалася ще більше [219; 179]. У зв'язку з тим, що якість продукції залишалася низькою, було прийнято Постанову Ради Міністрів СРСР від 23 вересня 1952 р. № 4286, дія якої спрямовувалась на посилення контролю за якістю харчових продуктів, відповідно було передбачено створення при міністерстві головної інспекції з контролю за якістю продукції, а в складі Управління зі стандартизації при Раді Міністрів СРСР – інспекцію з контролю за дотриманням стандартів [219]. До їх завдань входила перевірка продукції на предмет відповідності вимогам стандартів і технічним умовам. Наприклад, Ленінградським управлінням Інспекції з якості Міністерства харчової промисловості СРСР за липень 1946 р. тільки на кондитерській фабриці імені А.І. Мікояна було обстежено 1913,3 т продукції (99,2% від виробництва), затримано як брак 8,5 т кондитерських виробів [218, с. 186]. У подальшому законодавство Радянського Союзу щодо захисту прав споживачів та якості продукції розвивалося досить активно. Так, до 1970-х років питання стандартизації якості продуктів харчування регулювалися за допомогою 1183 нормативних актів, в 737 з них розглядалися питання якості продукції, діяло 1929 відповідних рішень уряду [218, с. 187].

Після Другої світової війни у Японії почалася так звана «революція якості», яка запроваджувала застосування статистичного методу для контролю якості шляхом збору та аналізу одиничних даних. Революційні зміни привели виробників до безпрецедентних досягнень у підвищенні якості продукції, що випускалася. Були створені спеціальні організації (Japanese Union of Scientists and Engineers, Japan Management Association і Japan Standard Association), що стали центрами новостворених експертних комітетів, до завдань яких входило вироблення нового підходу до управління якістю. Відповідно, для відновлення японської економіки необхідно було вирішення проблеми якості товарів на основі нових методів управління. Особливо важливим це стало після прийняття курсу на лібералізацію в торгівлі [147].

У 40-50-і рр. якість товарів, вироблених в Америці, була дуже низькою. Уся діяльність виробництва була націлена на обсяги можливого виробництва, водночас наслідком низького рівня якості (20-25 %) були шалені затрати підприємств, спрямовані на виявлення та усунення дефектів продукції. Інакше кажучи, до однієї чверті всіх працівників підприємства нічого не виробляли – вони лише переробляли те, що було неправильно зроблено з першого разу. Якщо додати до цього витрати на ремонт або заміну дефектних виробів, які вийшли за межі підприємства і потрапили на ринок, то сумарні витрати внаслідок низького рівня якості становили 30 і більше відсотків від витрат виробництва. Багато фахівців США вважали низьку якість головним гальмом зростання продуктивності праці та конкурентоспроможності американської продукції. Підвищити рівень якості або опинитися в програті – іншої альтернативи для американської промисловості не існувало. Саме тому адміністрація США на вимогу американських підприємців прийняла ряд протекціоністських заходів для захисту американських виробників автомобілів, сталі, побутової електроніки, мотоциклів тощо. Навіть провідні американські компанії, в яких якість продукції вважалася основною метою, розглядали якість як засіб зменшення витрат виробництва, а не спосіб задоволення потреб споживачів. Водночас найбільш тверезомислячі керуючі фірм США зрозуміли, що треба підвищувати якість американських товарів. Було вирішено приділити увагу

розвитку таких проблем, як: 1) мотивація робітників; 2) гуртки якості; 3) статистичні методи контролю; 4) підвищення свідомості службовців і керівників; 5) облік витрат на якість; 6) програми підвищення якості; 7) матеріальне стимулювання [146].

У 1960 р. за ООН засновано Consumers International – міжнародну організацію «Товариство незалежних споживачів», яка об'єднує майже 200 країн світу, членом якої з 1997 р. є й Україна.

У ХХ ст. захист прав споживачів піднімається на якісно новий рівень. Саме в цей час з'являється поняття «споживач». Закони про охорону прав споживачів з'являються в багатьох західноєвропейських країнах у 70-і рр. У Японії у 1968 р. було прийнято Закон, який гарантував японським громадянам захист від матеріального збитку, отриманого у процесі використання придбаного товару. У цій країні був започаткований рух на захист прав споживачів – консьюмеризм.

У Швеції з 1970 р. приймаються та діють закони «Про торговельну практику», «Про договірні умови». Законодавство «Про торговельну практику», аналогічне шведському, було прийнято в Норвегії (1972 р.), Данії (1975 р.), Фінляндії (1975 р.) [145]. У Швеції з 1971 р. засновано посаду омбудсмена (швед. Ombudsman – представник будь-яких інтересів). Омбудсмен як спеціальна посадова особа парламенту спостерігає за законністю дій державних органів та дотриманням прав і свобод громадян, у тому числі прав споживачів [146].

У 1973 р. у Великобританії були створені Комісія за цінами, Управління зі справедливої торгівлі, Консультативний комітет із захисту інтересів споживачів. У 1975 р. був заснований особливий орган, який здійснює захист інтересів споживачів на рівні центральної та місцевої влади, – Національна споживчий рада [146].

У Федеративній Республіці Німеччина на рівні земель функціонують споживчі центри, які мають консультативні бюро в багатьох містах країни. Союз споживачів Федеративної республіки об'єднує в собі 30 організацій, займається захистом прав споживачів в засобах масової інформації на федеральній, європейській і міжнародній арені. Уряд надає велику фінансову допомогу

Союзу: приблизно 2/3 його витрат покриваються за рахунок урядових субсидій. У другій половині 1970-х рр. було створено організацію з тестування товарів «Штифтунг Варентест», що займалася порівняльними аналізом товарів і послуг на ринку. Щомісяця ця організація випускає журнал «Тест», у якому представлені результати дослідження товарів і послуг, що проводяться в незалежних лабораторіях. До цього журналу є спеціальний додаток, присвячений фінансовим послугам, – «Фінанс тест». Це один з найбільших затребуваних журналів в Європі – його тираж становить більше 1 млн. примірників. Сама організація «Штифтунг Варентест» не проводить випробувань, а розміщує замовлення на них в компетентних лабораторіях по всій Європі [187].

У 1973 р. в рамках Комісії Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) створено спеціальний орган – Консультативний комітет із захисту прав споживачів. З прийняттям в 1975 р. першої програми захисту прав споживачів в ЄС стала офіційно проводитися політика щодо захисту прав споживачів [146]. Друга Програма ЄЕС про захист прав споживачів та інформаційної політики була ухвалена 19 травня 1981 р. Вона забезпечувала послідовність у вирішенні завдань, визначених у першій Програмі.

Перші стандарти системи якості, що носили назву BS 5750, були розроблені у Великобританії Інститутом Стандартів (British Standards Institute. BSI) і затверджені в 1979 р. Згодом саме ці стандарти були взяті Міжнародною Організацією зі стандартизації за основу першої версії стандартів ISO серії 9000, затверджених у 1987 р. [16, с. 132].

У Швеції у 1971 р. заснована посада омбудсмена із захисту прав споживачів. Він призначається на конкретний термін законодавчою владою держави. Інститут омбудсмена був вперше створений в 1810 р. у цій країні. Омбудсмен – це інститут, передбачений конституцією або актом законодавчої влади і очолювана незалежною особою, яка відповідальна перед законодавчою владою, отримує скарги від потерпілих осіб на державні органи, службовців, наймачів або діє на власний розсуд і уповноважена проводити розслідування, рекомендувати коригувальні дії і представляти доповіді. Протягом багатьох

десятиліть це було єдине явище в світі. Практично тільки після Другої світової війни ряд держав визнали інститут омбудсмена. Сьогодні у багатьох державах світу інститут омбудсмена став незамінною частиною правової системи. Існує безліч його модифікованих законодавчих форм, серед яких і спеціальні омбудсменівські служби для захисту прав споживачів. Інститут омбудсмена дає можливість долати протиріччя між державою і особою; безумовно, сприяє формуванню громадянського суспільства [187].

22 травня 1991 р. Верховною Радою СРСР був прийнятий Закон СРСР «Про захист прав споживачів», перевагою якого стала наявність механізмів реалізації правових норм. Закон не вимагав прийняття підзаконних актів, більш того, забороняв прийняття відомчих документів, які зачіпають інтереси споживачів. Закон СРСР містив багато положень, що не були розроблені в тодішньому цивільному законодавстві, зокрема закріплював право громадян на компенсацію за завдану моральну шкоду. Через розпад Радянського Союзу цей закон так і не вступив в силу [219].

Зазначений період мав початок у післявоєнні роки з кінця 1940-х рр. і завершився на початку 1990-х рр. Він має назву «сталого розвитку» і основними ознаками має такі:

- нормативно закріплено поняття «споживач»;
- запроваджено систему державних органів контролю якості продуктів;
- вироблено стандарти якості харчових продуктів;
- запроваджено гармонійне поєднання (співвідношення) публічно-правових та приватно-правових засобів, способів і форм впливу на порушника із урахуванням норм якості продуктів харчування та прав споживачів;
- створено інститут омбудсмена із захисту прав споживачів;
- запроваджено громадський контроль якості продукції;
- вироблено систему відповідальності за порушення норм, якими урегульовано інститут якості харчових продуктів.

Одними з перших серед колишніх союзних республік після розпаду Радянського Союзу прийняли закони «Про захист прав споживачів» Україна і Росія: у 1991 р. в Україні був прийнятий Закон «Про захист прав споживачів», а

у 1992 р. у Росії. Інші новостворені країни досить довго не мали законів, якими було б урегульовано якість харчових продуктів.

З 1994 р. Україна є членом Європейської комісії Генерального Директорату XXIV споживчої політики і захисту здоров'я споживачів.

Сьогодні прийнято ряд законів, якими урегульовано стандарти якості продукції, забезпечено права споживачів, встановлено відповідальність за вироблення та продаж неякісних продуктів і надання неякісних послуг.

Проте на сучасному етапі Україна значно відстає від світової спільноти у застосуванні основних стандартів, заявлених у низці найважливіших міжнародно-урядових актів. Як наслідок, споживчий ринок України продовжує насичуватись неякісною, фальсифікованою, небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією, передусім продуктами харчування та алкогольними напоями іноземного або взагалі невідомого походження, товарами та послугами без необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації [154].

З моменту отримання Україною самостійності триває новий період розвитку публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції, який має назву «**української гармонізації**». Він почався з 1990-х рр. і триває дотепер.

1.3. Сутність детермінант «харчові продукти», «виробництво харчових продуктів», «харчові добавки», «обіг харчових продуктів» з позиції правового розуміння

Одним зі стратегічних завдань України як економічно стабільної та безпечної країни є створення і розвиток харчової індустрії, що збільшить експортний потік держави та підвищить валютний зріст і бюджетні надходження.

Харчова промисловість – галузь економіки, що об'єднує сукупність підприємств з виробництва та реалізації харчової продукції, які забезпечують потреби внутрішнього та зовнішнього ринків у продовольчих товарах. Ця галузь

є одним зі складників національної економіки. Вона спроможна забезпечити внутрішні потреби в продовольчих товарах, на які припадає 60% особистого споживання матеріальних благ населення [66, с. 8].

Сьогодні харчова промисловість входить у першу п'ятірку галузей, що наповнюють державний бюджет, посідає друге місце (після чорної металургії та обробки металу) за обсягами виробництва продукції у структурі промислового виробництва України. Частка харчової промисловості в загальному обсязі реалізації продукції промисловості протягом 2004-2008 рр. коливалась у межах 15-16%, а у 2009 році сягнула 19,8%, у 2012 р. цей показник становив 16,4%, відповідно у 2017 – 11% [66, с. 8; 151].

Основною складовою харчової промисловості є харчова продукція. Харчові продукти – це об'єкти тваринного та рослинного походження, які використовуються в їжу в натуральному чи переробленому вигляді як джерела енергії, харчових, біологічних та смако-ароматичних речовин. Харчування населення країни належить до найважливіших чинників, що визначають здоров'я нації, її потенціал та перспективи розвитку [61, с. 202].

Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» визначає, що харчовий продукт – це речовина або продукт (неперероблений, частково перероблений або перероблений), призначені для споживання людиною. До харчових продуктів належать напої (в тому числі вода питна), жувальна гумка та будь-яка інша речовина, що спеціально включена до харчового продукту під час виробництва, підготовки або обробки [318].

У Законі України «Про безпечність та якість харчових продуктів» визначено, що харчовий продукт (їжа) – це будь-яка речовина або продукт (сирий, у тому числі сільськогосподарська продукція; необроблений; напівоброблений або оброблений), призначений для споживання людиною. Харчовий продукт включає напій, жувальну гумку та будь-яку іншу речовину, включаючи воду, які навмисно включені до харчового продукту під час виробництва, підготовки або обробки [273]. Водночас у Законі України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», який по суті є узагальненим нормативним актом, встановлено, що харчовий продукт –

речовина або продукт (неперероблений, частково перероблений або перероблений), призначені для споживання людиною. До харчових продуктів належать напої (у тому числі вода питна), жувальна гумка та будь-яка інша речовина, що спеціально включена до харчового продукту під час виробництва, підготовки або обробки. Термін «харчовий продукт» не включає: корми; живих тварин, якщо вони не призначені для розміщення на ринку для споживання людиною; рослини (до збору врожаю); лікарські засоби; косметичні продукти; тютюн і тютюнові вироби [318].

Наведені дефініції викликають ряд питань і зауважень.

1. Харчовий продукт – це їжа чи речовина? **Їжа** – це сукупність неорганічних і органічних речовин, які отримуються організмами з довкілля і використовуються для живлення. Їжа потрібна організму для побудови і відновлення зростаючих тканин тіла, які руйнуються в процесі життєдіяльності; для підтримки цього процесу і заповнення енергії, яка витрачається. Основне призначення їжі – бути джерелом енергії і «будівельним матеріалом» для організму [395]. Не завжди продукти харчування можна визнати такими, що направлені на побудову чи відновлення тканин. Продукти харчування дуже часто містять не придатні для їжі біохімічні складники.

Відповідно, **речовина** – це те, з чого складаються тіла. Повітря, моря і океани, кам'яне вугілля, деревина, живі організми містять у собі різні речовини. Усе довкола нас складається з різноманітних речовин. Вони мають певні властивості. Речовини можуть перебувати у твердому, рідкому, газоподібному стані. Тобто речовини можуть бути відмінні за своїм агрегатним станом, а продукт (від лат. produce(re) – створювати) – речовий або інтелектуальний результат людської праці або речовина, яка служить матеріалом для виготовлення або вироблення чого-небудь, а також товар, який задовольняє бажання чи потреби ринку. **Продукт** або благо може існувати у речовій формі, тобто бути речовим благом, або у неречовій формі, тобто бути послугою. Послуга – це виробнича діяльність, результати якої знаходять вираження в особливому корисному ефекті, що задовольняє людську потребу. Тобто це не річ, а діяльність з корисним ефектом. Особливості послуги у тому, що процес її

виробництва, на відміну від речового блага, завжди збігається з процесом споживання. Розрізняють послуги матеріальні і нематеріальні. Не можна вважати товарами продукти, виготовлені людиною для власного споживання [96]. Відповідно, харчовий продукт не може бути цілком ототожнений з поняттям «їжа», оскільки в результаті розвитку ринку він не завжди призначений для профілактики захворювань, продовження життя і створення умов для адекватної адаптації людини до навколишнього природного середовища, він також не може бути ототожнений з поняттям продукт, оскільки останнє, по суті, є ширшим, тож вони корелюють у межах родо-видових відносин.

2. У наведеній законодавцем дефініції встановлено, що до харчових продуктів відноситься питна вода. Відповідно п. 14 ст. 1 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» визначено, що вода питна – харчовий продукт, придатний для споживання людиною. Водночас вода є хімічною речовиною, створеною природою, не залежить від людської діяльності і не може відноситися до харчових продуктів, оскільки:

а) вода є хімічною речовиною і найпотужнішим розчинником, що визначає характер земної хімії. Переважна частина хімії як наукової теорії зароджувалась як хімія водних розчинників. Тож, саме відповідно до розуміння води з наукової позиції хімії її не можна визначати як харчовий продукт;

б) вода в жодному випадку не може бути напоєм, навіть якщо і безалкогольним. Напій – це спеціально приготована рідина, призначена для пиття [376, с. 150];

в) у нормативних актах вода не згадується як напій і як харчовий продукт. Так, ДСТУ 2368:2017 «Напої безалкогольні. Виробництво» встановлюється, що питна вода є сировиною для виготовлення безалкогольних напоїв. При цьому слід зазначити, що дію ДСТУ 2368:2004 «Напої безалкогольні. Терміни та визначення», яка обмежена наказом ДП «УкрНДНЦ» від 08 грудня 2017 р. № 403, продовжено з 01 червня 2018 р. до 01 січня 2019 р. та залишено без змін дату набуття чинності ДСТУ 2368:2017 «Напої безалкогольні. Терміни та

визначення» з 01 червня 2018 р., а в цьому документі також встановлено, що питна вода та підготовлена питна вода розглядаються як сировина для вироблення безалкогольних напоїв. Тож, якщо питна вода не є напоєм, то вона не може бути і харчовим продуктом. Водночас у Державних стандартах норм і правил «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» 2.2.4-171-10 визначено, що питна вода – це вода, склад якої за органолептичними, фізико-хімічними, мікробіологічними, паразитологічними та радіаційними показниками відповідає вимогам державних стандартів та санітарного законодавства (з водопроводу – водопровідна, фасована, з бюветів, пунктів розливу, шахтних колодязів та каптажів джерел), призначена для забезпечення фізіологічних, санітарно-гігієнічних, побутових та господарських потреб населення, а також для виробництва продукції, яка потребує використання питної води, не визначається як харчовий продукт [78; 433];

г) у нормативно-правових актах України знаходимо таку інформацію: у Законі України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» (№ 4004-ХІІ) встановлено, що вода відкритих водойм використовується для господарсько-питного водопостачання, купання, спортивних занять, організованого відпочинку.... тощо (ст. 18) [289], у Законі України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення» зазначено, що питна вода не вважається харчовим продуктом в системі питного водопостачання та в пунктах відповідності якості питної води [320]. Тобто сьогодні у законодавстві не існує єдиної позиції щодо розуміння поняття харчові продукти та їх кількісно-якісного складу, безпосередньо це твердження стосується води як складової харчової продукції;

д) у разі якщо вода є продуктом харчування, то підприємство питного водопостачання може мати статус оператора ринку харчових продуктів як суб'єкта відносин у сфері питної води та питного водопостачання. А у разі якщо підприємства питного водопостачання розглядаються відповідними компетентними органами як «оператор ринку харчових продуктів», то з цього приводу виникає певний інтерес до набуття чинності наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10 лютого 2016 № 39 «Про

затвердження порядку проведення державної реєстрації потужностей, ведення державного реєстру потужностей операторів ринку та надання інформації з нього заінтересованим суб'єктам». Відповідно до цього наказу слід вважати, що діяльність підприємств питного водопостачання має стосунок до частині п. 1.3, а саме: «оператор ринку харчових продуктів,... який провадить діяльність, що відповідно до вимог Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» не вимагає отримання експлуатаційного дозволу, зобов'язаний подати до відповідного територіального органу заяву про державну реєстрацію потужностей, які використовуються на будь-якій стадії виробництва та/або обігу харчових продуктів...» [303]. Актуальність цього питання стає ще більшою на підставі того, що окремі відповідні територіальні органи вже почали оприлюднювати інформацію про необхідність державної реєстрації у тому числі підприємств, що є власниками водних об'єктів, не даючи роз'яснення, чи стосується зазначене джерел питного водопостачання, чи ні, бо останні також є водним об'єктами [433].

Саме тому пропонуємо внести зміни до Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» такого характеру: вилучити воду з переліку харчових продуктів та розмежувати ці терміни як самостійні категорії, і привести їх до тих, що вживаються у загальноприйнятій міжнародній практиці [129].

3. Сучасна нормативна база неоднозначно використовує термін «харчовий продукт» щодо конкретних адресатів, і хоча законодавець натякає на те, що харчовий продукт призначений для споживання людиною, окремими актами вноситься плутанина у використанні детермінант. Так, Закон України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» [281] встановлює, що композитний продукт призначено для споживання тваринами і він є харчовим продуктом, що одночасно містить у своєму складі перероблені харчові продукти тваринного походження та харчові продукти рослинного походження, включаючи такі, в яких переробка первинної продукції є невід'ємною частиною виробництва кінцевого харчового продукту [281].

Виникає питання, чи може те, що призначено для тварини, бути харчовим продуктом? Водночас Інструкцією з організації продовольчого забезпечення Збройних сил України та годування штатних тварин військових частин Збройних сил України шляхом залучення суб'єктів господарювання встановлено норми харчування військовослужбовців Збройних сил та інших військових формувань, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 р. № 426, та норми годування штатних тварин військових частин, закладів, установ і організацій Збройних сил, інших військових формувань, структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту, органів і підрозділів Національної поліції, цивільного захисту, доведено, що і ті, й інші вживають продукти харчування [294]. Саме тому необхідно чітко визначитися із вживанням терміна «харчовий продукт» у сфері тваринництва.

4. Речовина, що спеціально включена до харчового продукту під час виробництва, – це **харчова добавка** що включає групу природних або синтетичних речовин, які додають до продовольчої сировини, напівфабрикатів або готових продуктів з метою покращення смакових якостей продукту та зменшення собівартості товару.

Харчові добавки використовуються з метою:

- збереження поживних властивостей харчових продуктів;
- надання харчовим продуктам більш привабливого вигляду;
- збільшення терміну зберігання харчових продуктів;
- полегшення технологічної обробки продовольчої сировини;
- здешевлення та скорочення технологічного процесу [379].

Їх позначають індексом E (Europe) з три- або чотиризначним номером, який належить конкретній добавці і зрозумілий у всіх країнах світу. Але якщо одні добавки з індексом E є досить безпечними та необхідними у виробництві, як от стабілізатори чи згущувачі, то інші несуть для організму потенційні ризики. Отже, всі харчові добавки діляться на групи за принципом дії: E100-E182 – барвники; E200-E299 – консерванти; E300-E399 – антиокислювачі (в одному харчовому продукті може використовуватися тільки один антиоксидант); E400-E499 – стабілізатори й згущувачі; E500-E599 – емульгатори; E600-E699 –

посилювачі смаку та аромату; E700-E899 – зарезервовані номери; E900-E999 – підсолоджувачі, розрихлювачі, піногасники [47].

Кількість харчових добавок, які використовуються у харчовому виробництві більшості країн світу, досягає 500 найменувань, у США перевищує 1500, в країнах ЄС досягає 1200, в Росії – 415, в Німеччині – 350, в Україні – 221. Окрім того, в країнах ЄС дозволено використовувати в харчовому виробництві більш як 400 ароматизаторів та смакових речовин [449].

Виготовлення, застосування і реалізація харчових добавок на території України дозволяється тільки на основі позитивного висновку державної санітарно-гігієнічної експертизи. Також слід враховувати, що дорослі люди, діти, люди літнього віку, вагітні мають різний рівень чуттєвості та захисних сил, тому проблема використання харчових добавок набуває ще більшого значення. Барвники – це харчові добавки, що додають, підсилюють або відновлюють забарвлення харчового продукту. Їх поділяють на натуральні і синтетичні. Натуральні барвники широко застосовуються у виробництві напоїв, морозива, масложирової, молочної, рибної, м'ясної продукції. Такі добавки виділяють фізичними способами з рослинних і тваринних джерел. Іноді їх піддають хімічній модифікації для покращення технологічних і споживчих властивостей [424, с. 6]. Синтетичні харчові добавки вважаються найбільш небезпечними, оскільки це – ксенобіотики, з якими організм людини протягом свого еволюційного розвитку не зустрічався, тож у ньому відсутні ферменти, які в змозі перетворити їх на нетоксичні метаболіти [379].

В українському законодавстві сфера використання харчових добавок регулюється відповідно до Закону «Про безпечність та якість харчових продуктів», котрий було викладено в новій редакції як Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», де контроль над виробництвом та застосуванням харчових добавок покладено на Державну службу з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів завдання, а також функції з реалізації державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення та із здійснення контролю (нагляду) за дотриманням вимог санітарного законодавства (крім функцій з

реалізації державної політики у сфері епідеміологічного нагляду (спостереження) та у сфері гігієни праці і функцій зі здійснення дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників) [79].

Варто констатувати, що сьогодні в Україні не створено дієвого механізму всебічного контролю над виробництвом та використанням харчових добавок. Чинна система дозволяє проводити лише вибірккові перевірки деяких виробників, що не дозволяє скласти повноцінне уявлення про обсяги використання харчових добавок в Україні. Саме тому харчова добавка, на наше стале переконання, не може буди харчовим продуктом. Вона є речовиною, що впливає на смакові якості продукту і не забезпечує фізіологічні потреби людини в поживних речовинах, як харчові продукти. Необхідність харчових продуктів для людини визначається енергією, що міститься в компонентах їхніх складників і вимірюється у кілокалоріях (ккал), яка відсутня у харчових добавках. Одна кілокалорія відповідає кількості теплової енергії, необхідної для нагрівання 1 кг води на 1°C (від 15° до 16°).

Саме тому пропонуємо харчові добавки вилучити із поняття харчових продуктів, що міститься у Законі України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», де зазначено, що харчова добавка – речовина, яка зазвичай не вважається харчовим продуктом або його складником, але додається до харчового продукту з технологічною метою в процесі виробництва та в результаті стає невід’ємною частиною продукту (термін не включає забруднюючі речовини, пестициди або речовини, додані до харчових продуктів для поліпшення їх поживних властивостей) [318]. Пропонуємо також прийняти Закон України «Про харчові добавки», у якому сформулювати поняття та закріпити види харчових добавок, їх призначення; контроль за їх використанням, додаванням до харчових продуктів; встановити систему суб’єктів контролю публічної адміністрації; визначити систему відповідальності за порушення норм додавання до харчових продуктів харчових добавок або використання у процесі виготовлення харчових продуктів заборонених харчових добавок.

Біологічні (дієтичні) добавки – це різновид харчових добавок. У

«Тимчасових гігієнічних нормативах вмісту контамінантів хімічної і біологічної природи у біологічно активних добавках» ГН 4.4.8.073-2001, встановлено, що парафармацевтики – це біологічно активні добавки, які вживаються для профілактики і допоміжної терапії та підтримки у межах фізіологічних норм функціональної активності органів і систем організму у кількості, що не перевищує добової терапевтичної дози, визначеної при застосуванні цих речовин як лікарських засобів, за умови прийому біологічно активних добавок не менше двох разів на добу [402]. Згідно із Законом України від 06 серпня 2005 р. № 2809-IV «Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини» було змінено термін «біологічно активна добавка до їжі» та його визначення «спеціальні харчові продукти» на нові терміни – «дієтична добавка», «функціональний харчовий продукт» та «харчові продукти для спеціального дієтичного споживання» [278]. Таким чином, відповідно до положень цього Закону, різноманітні парафармацевтичні товари віднесено до дієтичних добавок.

Законом України «Про безпечність та якість харчових продуктів», нова назва якого – «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [318], встановлено, що:

дієтичні добавки – це вітамінні, вітамінно-мінеральні або трав'яні добавки окремо та/або в поєднанні у формі пігулок, таблеток, порошків, що вживаються перорально разом з їжею або додаються до їжі в межах фізіологічних норм для додаткового порівняно із звичайним харчуванням споживання цих речовин; дієтичні добавки також містять різні речовини або суміші речовин, у тому числі протеїн, вуглеводи, амінокислоти, їстівні масла та екстракти рослинних і тваринних матеріалів, що вважаються необхідними або корисними для харчування та загального здоров'я людини;

функціональний харчовий продукт – харчовий продукт, що містить як компонент лікарські засоби та/або пропонується для профілактики або пом'якшення перебігу хвороби людини [279].

З приводу наведеного у Законі визначення «дієтичні добавки», хотілося б зауважити, що законодавець вносить хаос у визначення поняття, не наводячи

чіткий перелік речовин, що можуть міститися в цьому продукті. Це може призвести до зловживання можливістю ввести на ринок неякісний продукт, що не буде мати профілактичного ефекту. Так, наприклад, у статусі дієтичної добавки можна ввести на ринок ліки. Водночас введена в правове використання дефініція вводить в оману операторів ринку, оскільки в більшості випадків дієтичні добавки містять у своєму складі продукти рослинного чи тваринного походження, не зазначені у дефініції «дієтична добавка», це може призвести до неможливості віднесення добавок, виготовлених з використанням такої продукції, до цієї категорії.

Також у зазначеному нормативному акті не згадується термін «спеціальні харчові продукти», тобто ці продукти мають статус загальнопродовольчих, що не потребують дозволу на продаж. Звужено поняття «харчові продукти для спеціальних медичних цілей», встановлено, що це виключно харчові продукти для ентерального (зондового) харчування, тобто для харчування пацієнтів у критичних станах. Використання інших продуктів, які потребують медичного нагляду, не урегульовується законодавством.

Законодавством також не урегульовано проблему харчування під час різних функціональних станів (період вагітності, підвищені фізичні навантаження), захворювань (діабет тощо), а також харчування для хворих з непереносимістю окремих харчових інгредієнтів (фенілкетонурія, целиакія тощо). Не зрозуміло, через яку мережу будуть реалізовуватися продукти, призначені для харчування під час різних функціональних станів і чи потрібні дозволи на реалізацію зазначених продуктів у роздрібну мережу.

Слід зазначити, що Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» (нова назва – «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів») не регулює таку категорію харчових продуктів, як дитяче харчування. Однак завдяки тому, що його виробництво підпадає під дію Закону України «Про дитяче харчування» [284], виробники такої продукції сьогодні мають право отримувати від спеціального органу виконавчої влади висновки санітарно-епідеміологічної експертизи на харчові продукти для дитячого харчування. Стосовно дієтичних добавок, продуктів для спеціальних

медичних цілей та для контролю маси тіла законом передбачено отримання протоколу досліджень у будь-якій акредитованій в системі Національного агентства з акредитації України лабораторії, тому, на нашу думку, в перехідний період, коли одну систему контролю скасовано, а інша ще не працює і без документа про безпеку продукту операторам ринку працювати не можна, необхідно проводити такі дослідження й отримувати протоколи досліджень. Це можна назвати добровільною сертифікацією або добровільним періодичним контролем. На перехідний період без цього не обійтися [334].

Також законодавцем передбачено, що дієтичні добавки при вивезенні з України повинні супроводжуватися міжнародним сертифікатом або іншим документом, виданим компетентним органом. Разом з цим у Законі не зазначено, які вимоги висуваються перед таким документом. Міжнародний сертифікат – це документ, форма і зміст якого відповідають рекомендаціям відповідних міжнародних організацій, видається компетентним органом країни походження і підтверджує придатність харчового продукту для вживання. Як правило, це сертифікати на тваринну, рослинну продукцію тощо, які видаються органами ветеринарної та фітосанітарної служби. Саме тому сьогодні необхідно розробити Методичні рекомендації щодо отримання міжнародного сертифіката на дієтичні добавки при вивезенні їх з України.

Наразі в Україні уповноваженим органом на видачу таких сертифікатів є Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, але вона ще не почала виконувати покладені на неї функції, тому отримати такий сертифікат сьогодні проблематично.

Підсумовуючи, зазначимо, що **дієтичні добавки** – це концентроване джерело поживних речовин (амінокислот, протеїнів, ліпідів, вуглеводів або продуктів тваринного чи рослинного походження), які споживаються безпосередньо чи додаються в їжу додатково до звичайного харчового раціону в невеликих визначених кількостях і вважаються необхідними для людини. Відповідно до вищезазначеного пропонуємо внести доповнення щодо дефініції «дієтичні добавки» до ст. 1 закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів».

Водночас до ст. 32¹ «**Функціональний харчовий продукт**» зазначеного Закону необхідно внести такі доповнення:

– **функціональний харчовий продукт** – різновид харчових продуктів, призначений для профілактики та лікування хвороб людини, що містить певні компоненти лікарських засобів;

– **функціональне харчування** – це систематичне щоденне вживання певних продуктів спеціального призначення природного або штучного, походження, з метою подолання дефіциту харчових субстанцій, що виникає в організмі при вагітності, в результаті захворювань, у тому числі й хронічних, після спортивних тренувань. Ці продукти регулюють в організмі людини біохімічні реакції і фізіологічні функції, тим самим впливаючи і на психосоціальну поведінку. У результаті вони покращують загальний фізичний стан і зменшують ризик розвитку патологій;

– **харчовий продукт для спеціального дієтичного споживання** – спеціально перероблений чи розроблений продукт, призначений для дієтичного харчування особи, що перебуває у певному фізичному чи фізіологічному стані або має специфічну хворобу чи розлад, у тому числі продукти дитячого харчування, харчування спортсменів та осіб похилого віку. Склад таких продуктів відрізняється від складу звичайних продуктів, але вони не є заміниками лікарських засобів.

До статті 1 Закону України «Про дитяче харчування» слід внести зміни такого характеру: «**Дитяче харчування** – це спеціальний харчовий продукт для забезпечення задоволення дієтичних потреб дітей грудного та раннього віку».

Не всі продукти харчування містять харчові добавки. Останні не використовуються у дитячому харчуванні, відсутні у фруктах, яйцях, молоці.

Харчова добавка є складником продуктів харчування, але, на нашу думку, вона не повинна входити до дитячого харчування та, відповідно, не повинна мати місце у визначенні «дитяче харчування».

Розглядаючи специфіку поняття «харчовий продукт», не можливо оминати жувальну гумку – вид кулінарного виробу, що складається з неїстівної еластичної основи і різних ароматичних добавок. З початку історії жувальної

гумки її хімічний склад змінювався неодноразово, поки виробники не знайшли «ідеальну формулу»: в її основі 20% гуми, а 60% відводиться цукру. Ще 5% – це добавки, що створюють смак, колір і запах. Більшість з цих інгредієнтів є комерційною таємницею, так само як і компоненти кожного окремого аромату і смаку. Виходить, що ми перебуваємо в невіданні – не знаємо, що вживаємо! «Родзинка» жувальної гумки – її гумова основа. Спочатку передбачалося, що складатися така основа повинна з соку каучуконосних дерев, який в процесі обробки кислотою або при випаровуванні перетворюється на м'яку і пружну масу. Але такої кількості каучукової сировини, що задовольнить масове виробництво, добути неможливо. Виробники знайшли вихід: сік каучуконосних дерев стали замінювати синтетичною основою. Сьогодні жувальна гумка виготовляється з гліцерину або емульгатору природного походження (лецитин, камедь, можуть додаватися антиоксиданти), синтетичного ментолу, цукрозамінників. Ще один ефект жувальної гумки – проносний. Більшість жуйок містить сорбіт – замінник цукру. Цей компонент відноситься до спиртів, поліолів, відомих як солодким смаком, так і своїми проносними властивостями. Для досягнення ефекту треба зжувати 10 г. Підсилює проносну дію ще один компонент – ксиліт. Усі протикарієсні жувальні гумки можуть стати причиною діареї. Ще один згубним впливом гумки є вироблення психологічної залежності [48]. Постійне жування гумки може призвести до перевантаження навкол зубних тканин. Однак жування має певну користь. Тиск, який передається від зубів в ясна, робить так званий масаж ясен, покращує кровообіг. Але перевантаження цих тканин набагато небезпечніше недовантаження. Постійне жування призводить до здавлювання кровоносних судин в яснах, погіршення кровообігу. Це загрожує розвитком запальних процесів – пародонтиту і гингивіту.

Саме тому вважаємо, що жувальну гумку як вид харчової продукції додано законодавцем на підставі лобіювання інтересів виробника. Жувальна гумка – це кулінарний виріб, що має активний вплив на психічний стан особи і не може бути віднесений до поняття «харчовий продукт».

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що **харчові продукти – це**

натуральні чи перероблені продукти, що вживаються в їжу людиною, у тому числі продукти дитячого харчування, дієтичні продукти, безалкогольні та алкогольні напої, котрі мають харчову цінність, де харчова цінність – це сукупність властивостей харчових продуктів, що забезпечують фізіологічні потреби людини в енергії та поживних речовинах. Вона визначається, насамперед, їхнім хімічним складом та ступенем засвоюваності організмом людини.

Законом України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» визначено засади контролю за виробництвом харчової продукції.

Розберемо, що являє собою виробництво харчової продукції.

Однією з основних потреб людини є потреба в їжі. Однак виробництво продуктів харчування поширене у світі вкрай нерівномірно. Воно залежить від системи розселення людей, а також від кліматичних умов, біологічної продуктивності морів, наявності придатних для сільського господарства земель, аграрних технологій, традицій населення, необхідних сортів рослин та порід свійських тварин, транспортно-географічного положення.

За забезпеченістю продуктами харчування провідні місця у світі належать Малайзії (+322 % від потреби), Аргентині (+248 %), Таїланду (+87 %), Австралії (+66 %), Канаді (+39 %), Бразилії (+34 %), Казахстану (+27 %), Україні (+26 %). Надлишок виробленої продукції ці країни експортують [39].

В Україні розвинуто більше 40 напрямків виробництва харчової продукції: борошномельна, круп'яна, цукрова, спиртова, пивоварна, хлібопекарська, кондитерська, молочна, рибна, крохмально-мелясна, лікєро-горілчана, макаронна, м'ясна, олійно-жирова, виноробна, консервна, соляна, овочева та ін. У загальній структурі виробництва продовольства найбільша частка – понад 20% – припадає на продукцію олійно-жирової промисловості, 13% – на м'ясо та м'ясну продукцію, 11% – на молочні продукти, 11% – на напої [416]. Окрім того, виробляються добрива, комбікорми, тютюнові, косметичні вироби, мило тощо.

Нині в Україні налічується 429 операторів органічного ринку, 294 із них –

виробники, решта – трейдери, переробники, заготівельники так званих дикоросів. Органічні площі становлять 380 тис. га, з них у перехідному періоді перебуває 91 тис. га. Близько 80% української продукції у 2017 р. експортовано на понад \$60 млн. Її лєвова частка йде до країн ЄС, Швейцарії, решта – США, Австралії, Канади, країн Азії [350].

Найдинамічніше зростання вироблення харчової продукції припало на 2000-2007 роки. За цей період виробництво продовольства в країні зросло у 2,3 рази. З 2008 року з початком різних криз позитивна динаміка харчового виробництва змінювалася негативною. Наприклад, у 2013 році випуск продовольства зменшився на 5,1% у зв'язку зі скороченням виробництва підакцизної групи товарів, цукру та рослинної олії. У 2015 році спостерігалось ще більше падіння виробництва продовольства, у цьому році українські підприємства виробили харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів на 11,2% менше, ніж 2014 року. Головна причина – скорочення експортних поставок продовольства до Російської Федерації, яка обмежила або повністю заборонила ввезення деяких товарів з України. У 2016 році і 2017 році падіння виробництва продовжувало знижуватися, найбільш суттєвих втрат зазнали виробництва, що експортували власні товари. Відповідно, зменшилось виробництво продукції в консервній і кондитерській галузях: на 26,3% і 17,4% [412].

Причиною зниження виробництва є залежність вітчизняних підприємств від іноземного капіталу, посилення монополії влади на ринку харчових продуктів, прояви недобросовісної конкуренції, спостерігається також замкнутість та обмеженість регіональних продовольчих ринків, що зменшує систему раціональної спеціалізації, а зниження платоспроможності населення приводить до незатребуваності продукції в зонах її найбільш сприятливого виробництва [420, с. 2].

Саме тому сьогодні необхідним є запровадження спільних заходів, затверджених на рівні державної політики, націлених на всебічне використання внутрішніх резервів. Разом з цим держава повинна застосовувати як економічні засоби, так і адміністративні, оскільки нівелювання будь-яких з них призведе до

притиснення прав і свобод господарюючих суб'єктів, обмежить право вибору на ціноутворення, якість продукції, кількісний об'єм вироблення, асортимент тощо. Тож держава досить виважено повинна запроваджувати адміністративні методи регулювання. Економічні засоби неагресивно впливають діяльність господарських суб'єктів. Змодельована державою податкова політика, державна бюджетна підтримка спонукають до зростання виробництва та активізації інвестиційної діяльності підприємств, збільшуючи капіталовкладення й обсяг виробництва. Але не можна взагалі відмовлятися від адміністративних методів впливу, оскільки саме вони впливають на протидію монополії, недобросовісній конкуренції та ін. Із метою захисту прав споживачів й охорони навколишнього природного середовища адміністративне регулювання активно здійснюється шляхом впровадження численних стандартів якості продукції, екологічних обмежень, прямих заборон на використання небезпечних технологій, виробництво або рекламування шкідливої для здоров'я людей продукції [420, с. 3].

Слід зазначити, що, незважаючи на втрату ринку Росії і проблеми транзиту через її територію у країни СНД, українські виробники розширюють географію своїх зовнішніх поставок. Компанії шукають вихід на зовнішні ринки через падіння попиту в Україні. Якщо раніше внутрішній ринок був більш привабливим з точки зору маржі, оскільки було зростання попиту, то сьогодні ціни не мають більше такої можливості до збільшення через обмеженість купівельної спроможності [237, с. 456].

Експортний потенціал харчової промисловості робить її привабливою для інвесторів. У цілому українська продукція стала більш вразливою до змін попиту на ринках країн Далекого Сходу. За таких умов українській харчовій промисловості необхідно змінювати пріоритети своєї діяльності та модернізувати виробництво. Розрахунки показують, що для створення сучасної високорозвиненої індустрії харчування в країні необхідно 20-25 млрд. гривень капіталовкладень. Фінансування може здійснюватися за рахунок іноземних та внутрішніх інвесторів, амортизаційних відрахувань на відтворення виробничого потенціалу, банківських і податкових кредитів та інших джерел. Капітальні

вкладення треба спрямовувати передусім у стратегічні галузі, зокрема в цукрову, олійно-жирову, плодово-овчево-консервну, лікєро-горілчану, виноробну, соляну та інші, які можуть виробляти конкурентоспроможну продукцію для внутрішнього й зовнішнього ринків [363, с. 157]. Активізація інвестиційної діяльності господарських структур у виробництві харчових продуктів має здійснюватися, насамперед, в напрямках, пов'язаних з впровадженням матеріало-, трудо- та енергозберігаючих технологій. Використання цих технологій дозволить знизити затрати на виробництво товарів та послуг, що забезпечить підвищення рентабельності продовольчої продукції і збільшення норми прибутку на капітал [363, с. 177].

Треба також наголосити на тому, що виробництво харчової продукції надзвичайно тісно пов'язане з сільським господарством, яке є головним постачальником сировини для неї. Від нього залежать не тільки обсяги виробництва готових продовольчих товарів, але й їх асортимент, якість та загальна цінова динаміка на продовольчому ринку країни. Однак останніми роками через скорочення обсягів сільськогосподарського виробництва все більше загострюється проблема забезпечення виробництва харчової продукції сировиною у необхідному асортименті і потрібної якості. Основними перешкодами для розвитку галузі є недостатня ефективність ринків сільськогосподарської продукції, монополія великих торговельних компаній, низька якість сировини та кінцевої продукції, невідповідність системи державного регулювання безпечності харчових продуктів європейській та міжнародній практиці, неефективна система надання кредитних ресурсів (в т.ч. державних дотацій), а також відсутність ринку землі у поєднанні з мораторієм на продаж сільськогосподарських земель [363, с. 178; 431, с. 122].

Отже, налагоджене виробництво харчових продуктів – це якісний показник, який впливає на загальний рівень підйому продовольчої галузі, що є одною з основних прикмет росту економічного стану держави її прибуткової потужності, визначення місця на міжнародному світовому рівні країн, що встановлюють світову економічну політику, сталого підйому внутрішнього економічного ринку, добробуту громадян, їх соціального захисту [135].

Саме тому увага держави до виробництва харчових продуктів має бути комплексною, що враховує підгалузеву диференційованість за величиною виробничого та трудового потенціалів, вагу окремих товарних груп в експортній діяльності країни. Перспективним напрямом розвитку повинна стати мобілізація капіталу в оновлення основних засобів, у впровадження інноваційних технологій. Напрями інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості України мають визначатися з урахуванням світових тенденцій розвитку галузі, внутрішнього та зовнішнього попиту на окремі види інноваційної продукції. Для досягнення вищесказаного потрібні: державна підтримка інвестицій в наукові дослідження; вдосконалення нормативної бази, податкове стимулювання інноваційної діяльності; збільшення частки експорту продовольчих товарів в закордонні країни; створення сприятливих умов для притягнення іноземного капіталу, кредитування, модернізація існуючих та будівництво нових підприємств, підтримка ресурсної бази агропромислового комплексу і оптимізація їх взаємодії [363, с. 180].

Продукція, яку виробляють підприємства харчової промисловості, має відповідати вимогам якості та безпечності, задовольняти різноманітні смаки споживачів. Якість харчових продуктів, їх кількість та доступність значною мірою визначаються врахуванням галузевих особливостей виробництва та станом організаційно-виробничого та технологічного забезпечення.

Ефективність та конкурентоспроможність виробництва харчової продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках залежить від допоміжного виробництва, організації праці та системи мотивації, організації інноваційної діяльності та контролю, організації системи якості на підприємствах харчової промисловості, поєднанні у єдину систему.

Окремі складники організації виробництва: організація основного і допоміжного виробництва, організація праці та системи мотивації, організація інноваційної діяльності та контролю, організація системи якості на підприємствах харчової промисловості, об'єднані в єдину систему, що забезпечують ефективність і конкурентоспроможність підприємств галузі та їх продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Складність організації виробництва харчової продукції зумовлена специфічними особливостями: сезонним коливанням попиту і виробництва, невідповідність у часі піків споживання та надходження сировини на підприємства, багатoproфільністю підприємств, особливостями характеристик сировини, матеріалів, які визначають якість готової продукції, специфікою товару, що пропонується ринку. Обсяги пропозиції харчових продуктів є однією із важливих складових економічної безпеки країни та чинником соціальної стабільності.

Організація виробництва харчової продукції особливої актуальності набуває в умовах членства України у Світовій організації торгівлі, оскільки виробництво значної частки продукції підприємств харчової промисловості та виробництва напоїв орієнтоване на експорт [229, с. 2].

Отже, **організація виробництва харчової продукції** – це процес виготовлення продукції на підприємствах харчової промисловості.

Тож, споживач як основоположний суб'єкт вживання продукції сьогодні активно захищається державою. Національне законодавство з питань захисту прав споживачів протягом останніх років комплексно майже сформовано та адаптується сьогодні під законодавство Європейського Союзу. В основу правового регулювання відносин виробника і споживача покладено антропоцентристську концепцію, забезпечуються конституційні гарантії безпеки та якості продукції й послуг, споживачам надається повна та достовірна інформація, забезпечується належний розгляд звернень та скарг споживачів органами публічного адміністрування. Загальні засади забезпечення права споживачів на якість і безпечність продукції встановлюються обов'язковими процедурами стандартизації та сертифікації, що вказують на обов'язок виробників та продавців товарів і послуг пропонувати і надавати лише послуги чи вводити в обіг продукцію, які є безпечними для життя і здоров'я людини, забезпечують захист національної безпеки, охорону довкілля та природних ресурсів, запроваджуються механізми запобігання недобросовісній конкуренції.

Саме вивчення правового статусу споживача, особливостей відносин, що виникають між споживачем та іншими суб'єктами у продовольчій галузі,

застосування спеціалізованих форм та методів вимагає виокремлення особливої *комплексної галузі права – споживчого права.*

Спеціальним комплексним законодавчим актом у сфері захисту прав споживачів є Закон України «Про захист прав споживачів» [306], який регулює відносини між споживачами продукції (товарів, робіт і послуг) та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і суб'єктами, що надають послуги різних форм власності, встановлює права та обов'язки споживачів, а також визначає механізм їх захисту й основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів. Важливу роль у системі законодавства України на захист прав споживачів відіграють норми Цивільного, Цивільного процесуального, Кримінального, Господарського, Господарського процесуального кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Повітряного кодексу України та інші нормативно-правові акти, що містять положення про захист прав споживачів. В Україні чинними є також певні директиви ЄС у рамках міжнародних угод, підписаних країною, які доповнюють вітчизняне законодавство на захист прав та інтересів споживачів нормами, визнаними у світовій та європейській спільноті [440].

Предметом цієї галузі є *правові відносини, що виникають у процесі виробництва, реалізації, споживання продукції, а також державного захисту прав споживачів.*

Погоджуємося з позицією О.М. Язвінської, відповідно до якої споживче право регулює відносини, що виникають у сфері:

– публічного права, система публічних органів, ліцензування діяльності в даній сфері, податкового регулювання, ціноутворення, регулювання стандартизації та сертифікації в цій сфері, контролю та нагляду, юридичної відповідальності та ін. Відображенням приватно-публічної, тобто юридично комплексної природи споживчого права може слугувати, наприклад, і те, що в об'єктивному юридичному споживчому праві досить часто використовуються одночасно два методи правового регулювання: і приватноправовий, і публічно-правовий [343, с. 25];

– приватного права, відносини які засновані на договорах купівлі-продажу,

договору підряду, договорів з надання різноманітних послуг, а також відносини, які виникають в разі порушення прав споживачів [389, с. 132].

Відображенням приватно-публічних відносин є майнові відносини між юридично рівними споживачами і суб'єктами, які надають і реалізують товари, послуги; норми трудового права регламентують відносини із запровадження компенсаційних виплат, різних видів допомоги і пільг громадянам-споживачам; судовий захист порушених прав.

Разом з цим не погоджуємося з твердженням вченої про те, що в споживчому праві відсутні характерні для галузі права ознаки, оскільки, на її думку, по-перше, норми споживчого права не дають повного регулювання відносин між продавцями, виробниками та виконавцями і громадянами-споживачами. Значна частина цих відносин регулюється нормами цивільного зобов'язального права. По-друге, в нормах споживчого права закладаються методи правового регулювання різних галузей права (цивільного, адміністративного та ін.). По-третє, за своїм функціональним призначенням споживче право спрямоване на пільговий захист лише певної категорії суб'єктів цивільних правовідносин, якому притаманне встановлення певних привілеїв громадянам-споживачам, що само по собі усуває дію, наприклад, цивільно-правового методу юридичної рівності сторін [340].

Обґрунтовуючи вищенаведеній позиції, необхідно зазначити, що комплексна галузь права – це сукупність правових норм, що регулюють відносини в будь-якій певній сфері діяльності і відносяться до різних галузей права. До таких галузей відносяться, наприклад, аграрне право (сільськогосподарське право) і екологічне право, до складу яких входять норми адміністративного, земельного, лісового, цивільного, фінансового та ряду інших галузей. Комплексні галузі права вже досить давно виділені юридичної теорією в національній системі права, мають відповідні (вельми розвинені) наукові дисципліни та навчальні курси. Комплексні галузі права слід відрізнити від міжгалузевих комплексів правових норм (банківське право, медичне право тощо), які регулюють більш вузьку, специфічну сферу діяльності і зрідка виділяються у спеціальний навчальний курс [54, с. 16].

Саме тому *споживче право – комплексна галузь права*, яка складається із загальної, особливої та спеціальної частин.

Загальна частина включає: поняття споживчого права; предмет та структуру; споживчі відносини як предмет споживчого права (поняття і види), а також характеристику споживчих правовідносин; систему нормативних джерел споживчого права; суб'єктів споживчого права; методи адміністрування споживчих правовідносин.

Особлива частина включає: поняття «якість продукції» та «якість надання послуг»; поняття збитків, неустойки; податків; поняття моральної шкоди, умови виникнення та види порушень прав споживачів; контроль та нагляд за якістю продукції та послуг; склад проступків у споживчій сфері; поняття юридичної відповідальності та її види.

Спеціальна частина включає: включає види прав споживачів за галузевими характеристиками (права споживачів харчової промисловості; права споживачів туристичної сфери; права споживачів житлово-комунальних послуг тощо).

Інститут харчових продуктів, специфіка регулювання безпеки та якості харчової продукції, їх види також відносяться до спеціалізованої частини споживчого права [140].

1.4. Принципи публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції

Публічне адміністрування галузі, підгалузі, інституту обґрунтовується на підставі основоположних ідей (принципів), що визначають їх сутність, функціональне призначення та спрямування. Принципи як правова категорія відноситься до фундаментальних ознак та містить багатогранні і багатоякісні сторони й опосередкування, які важко охопити якою-небудь однією загальною дефініцією [361, с. 6].

З метою всебічного вирішення наукового завдання ми розглянемо

загальнотеоретичні підходи щодо інституту принципів та безпосередньо «принципів публічного адміністрування» і на основі отриманих знань дослідимо детермінанту «принципи публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції», виокремивши групи принципів, що визначають цей напрямок адміністрування.

У філософському значенні термін «принцип» є теоретичним узагальненням найбільш типового, що констатує і виражає закономірність, покладену в основу пізнання взагалі або в основу будь-якої галузі знань [417, с. 529]. Натомість Е.А. Лукашова стверджує, що принципи – категорія об'єктивна [212, с. 21-22].

Також В.Н. Кудрявцев зазначає, що юридичні принципи – це основні ідеї, що виражають сутність історичного типу права [190, с. 5].

На думку Л.С. Явіча, з гносеологічної точки зору важливим є те, що категорія «принцип» тісно пов'язана з категоріями «закономірність» і «сутність», відповідно однопорядковий характер цих понять дає підстави визначати юридичні принципи через закономірності розвитку суспільства і права або через сутність і основний зміст останнього. Поняття «принцип» також є співмірним з категорією «ідея», якщо розуміти під нею внутрішню логіку, закон існування об'єкта; в теорії пізнання принцип може виступати як абстрактне визначення ідеї, точніше «сума принципів, що дорівнює ідеї», основі системи [446, с. 11].

Необхідно зазначити, що ці принципи мають динамічний характер і виникають чи змінюються відповідно до потреб суспільного розвитку та етапу функціонування держави. Як правило, вони закріплюються конституційно і мають програмно-декларативний характер, що передбачає можливість запровадження та реалізації принципів, до яких держава має намір наблизитись у майбутньому [103, с. 45].

Усі принципи публічного адміністрування нормативно регламентовані та закріплені правовими нормами. Принципи – це не лише ідеї, але і «вимоги, які висуваються до діяльності і поведінки людини, юридичної особи» [212, с. 21].

Необхідно зауважити, що принципи публічного адміністрування мають

відповідні ознаки, що дає можливість говорити про їх універсальність та фундаментальність:

– до них відносимо лише ті основоположні ідеї, що мають сталий, нормативно закріплений характер, які діють безвідносно до змін, доповнень або скасування окремих актів та правових норм і визначають зміст відповідної діяльності;

– це такі ідейні основи, які уособлюють закономірності розвитку публічного адміністрування за галузевими та інституціональними особливостями, показують їх сутність і специфіку як самостійного правового явища;

– це визначені правила, ідеї, що виступають основою практичної діяльності публічних органів, на які покладено завдання щодо контролю на нагляду у певних сферах.

Причому загальні принципи публічного адміністрування відрізняються за змістом, обсягом та універсалізацією від принципів, що лежать в основі управління харчовою промисловістю, хоча, безумовно, усі вони є взаємозалежними і взаємодоповнюють один одного.

Із цього приводу необхідно зазначити, що поділ принципів на види у літературі з адміністративного права до цього часу ще не усталений. Науковці в галузі адміністративного права тривалий час виділяли й досліджували принципи управління, у структурі яких виокремлювали соціально-політичні або, як їх останнім часом називають, конституційні принципи [234, с. 67].

Згодом конституційні принципи були доповнені так званими організаційними, які, у свою чергу, поділялися на принципи побудови і принципи діяльності [234, с. 66-68].

Також В.С. Четверіков пропонував поділити принципи управління на основні та організаційні [426, с. 64].

Автори підручника «Соціальний менеджмент» пропонували розмежування на організаційні та принципи діяльності державного апарату, які у свою чергу поділялися на загальні та спеціальні [386, с. 27].

Систему чинних принципів управління Ц.А. Ямпольська наводила у вигляді такої схеми:

1) організаційно-політичні принципи управління (демократичний централізм, участь громадян в управлінні, соціалістична законність, рівноправність громадян);

2) організаційно-технічні принципи побудови апарату управління (територіально-виробничий, галузевий, функціональний, лінійний);

3) організаційно-технічні принципи діяльності апарату управління (чіткий розподіл праці, єдність розпорядництва, поєднання єдиноначальності з колегіальністю в управлінні тощо).

Оцінюючи розподіл принципів на організаційно-технічні принципи побудови апарату управління й організаційно-технічні принципи його діяльності, Б.М. Лазарев підкреслював, що підстав для виділення як самостійної групи так званих «технічних» принципів недостатньо, оскільки вони охоплюються більш загальною категорією організаційних принципів [202, с. 102].

У свою чергу, Р.С. Хакімов зазначав, що більш коректним було б поділити принципи управління на дві категорії: загальні й організаційні [421, с. 54].

Також В.К. Колпаков та О.В. Кузьменко пропонували виділяти такі групи принципів державного управління:

- соціально-політичні;
 - організаційні принципи побудови апарату;
 - організаційні принципи функціонування (діяльності) апарату
- [175, с. 22].

На дві групи поділяв принципи В.М. Плішкін. Перша включала в себе принципи, які впливають на всі сфери суспільного управління. Назвемо їх загальними (раніше цю групу називали соціально-політичними, суспільно-політичними, організаційно-політичними або просто політичними) принципами. Друга група – спеціальні (організаційно-технічні) принципи побудови систем управління і принципи здійснення процесу управління.

До загальних принципів управління належали принципи: науковості, законності, гласності, гуманізму, розподілу влади, системності, плановості та конкретності.

Спеціальні (організаційно-технологічні) принципи, своєю чергою, поділялись на дві підгрупи: принципи побудови системи управління та принципи здійснення процесу управління або функціонування системи управління [257, с. 109-114].

Дійсно, принципи державного управління є спорідненими із принципами публічного адміністрування, оскільки охоплюються останніми. Відповідно, публічне адміністрування (англ. «public management») – це регламентована законами та іншими правовими актами, діяльність публічної адміністрації, спрямована на: прийняття адміністративних рішень; надання адміністративних послуг; здійснення внутрішнього адміністрування суб'єкта публічного адміністрування. У вузькому сенсі публічне адміністрування передбачає взаємодію суб'єктів виключно з виконавчою гілкою влади (Кабінет Міністрів та структури, що йому безпосередньо підпорядковані). У широкому сенсі – з усіма трьома гілками влади (законодавчою, виконавчою, судовою) та на різних рівнях прийняття рішень (державний, регіональний, муніципальний) [105; 106, с. 23]. Доповнити вищенаведене можна таким чином: публічне адміністрування стосується реалізації управлінських функцій способами, визначеними в інструкціях, регламентах і процедурах, воно концентрується на впровадженні в життя директив, розпоряджень, наказів тощо. Таким чином, предметом публічного адміністрування є суспільні відносини, що виникають з приводу досягнення національних цілей шляхом впливу на діяльність суб'єктів публічної сфери адміністративними методами [335, с. 14].

Отже, принципами публічного адміністрування є:

- верховенство права (тобто діяльність повинна здійснюватися тільки відповідно до законів та адміністративних актів);
- об'єктивність (неупередженість виконання рішень);
- пропорційність (масштаб адміністративного рішення і засоби здійснення повинні відповідати цілям адміністрування);
- незловживання владою (тобто діяльність публічної адміністрації здійснюється тільки у межах, правилах та процедурах, що дозволені та чітко прописані у діючому законодавстві);

- службова співпраця (при підготовці адміністративних рішень надання допомоги різним відомствам);
- ефективність (економне використання ресурсів при прийнятті рішень щодо адміністрування, тобто з мінімальними витратами);
- субсидіарність (рішення повинні здійснюватися на тих рівнях, де їх виконання є найбільш ефективним);
- принцип «єдиного вікна» (підготовка інформації за замовленням громадян, прийом скарг, пропозицій та відповіді на них передбачається на одному робочому місці, задля уникнення незручностей, пов'язаних із бюрократизацією процесу вирішення питань) [105].

Розглянемо їх більш докладно.

Принцип верховенства права. Статтею 8 Конституції встановлено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Ця основоположна ідея покладається в основу будь-якого демократичного державного утворення. Вона встановлює певні межі для діяльності держави щодо захисту прав людини, недопущення свавілля з боку будь-яких інститутів державної влади. Тобто в основу покладається основоположні доктринальні правила, що забезпечують права і свободи людини в зазначеній країні.

Відповідно до підходів Венеціанської комісії, виділяють такі складові верховенства права:

- доступ до закону (положення закону повинні бути зрозумілими, чіткими та передбачуваними);
- вирішення питань про юридичні права повинно, як правило, здійснюватися на підставі закону, а не за розсудом;
- рівність перед законом;
- влада повинна реалізовуватися відповідно до закону, справедливо та розумно;
- права людини повинні бути захищені;
- повинні бути наявні засоби для врегулювання спорів без невиправданих витрат та відстрочок;
- наявність справедливого суду;

– держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань у рамках як міжнародного, так і національного права [270].

Зазначимо, що не в усіх випадках право і закон є тотожними, тому доцільно розмежовувати поняття «верховенство права» та «верховенство закону (законності)». Принцип верховенства права – це, перш за все, принцип природного права, він є властивістю позитивного права. Як прийнято вважати у юридичній літературі, принцип верховенства права не підміняє та не скасовує принцип законності, а тільки поглиблює його від вимог суто формального додержання норм у напрямку пошуку власне правового («органічного», «ідеального») змісту права [143, с. 2].

Отже, верховенство права є основоположним принципом у системі принципів публічного адміністрування. Цей принцип має бути покладений в основу усіх сфер державного і суспільного життя, а особливо в державно-управлінській сфері.

Об'єктивність. Термін «об'єктивний» у словнику тлумачиться як такий, що існує поза людською свідомістю і незалежно від неї; незалежний від волі, бажань людини; протилежний суб'єктивному [375, с. 840]. Відповідно, «об'єктивна істина» – правильне відображення у свідомості людей, у положеннях науки дійсності, реального світу [375, с. 840].

Ця ідея спрямована на з'ясування суб'єктивності в системі публічного адміністрування, проведення наукового аналізу і прагнення максимально усунути напрямок діяльності по суб'єктивному шляху реалізації повноважень та виконання поставлених завдань в максимально об'єктивному спрямуванні. Цей принцип особливо важливий при централізованому та колективному управлінні, де все суб'єктивне не повинно бути враховано при прийнятті управлінських рішень.

Цей принцип будується на таких вимогах:

- базування на особливостях тієї дійсності, яка є предметом регулювання в повному обсязі та розвитку;
- розуміння ролі, місця та дій предмета пізнання;
- застосування відповідних предмету пізнання засобів і способів

управління;

- підхід до виконання покладених управлінських функцій з конструктивно-логічної позиції.

Пропорційність. Цей принцип у загальноправовому сенсі означає відповідність між характером цілей, які переслідують органи публічної влади, і діями, що застосовуються для їх досягнення. Перш за все, ця вимога встановлюється до дій, які тягнуть обмеження прав і свобод людини і громадянина. Кожне подібне обмеження не повинно виходити за межі необхідного, бути надмірним (непропорційним). Зазначений принцип було віднесено Судом Європейського Союзу до загальних принципів права Союзу, у зв'язку з чим передбачено, що органи влади публічної влади повинні дотримуватися цієї засади у своїй діяльності. Відповідний ступінь повноти та важливості влади публічної адміністрації досягається лише тоді, коли вона є належною для того, щоб гарантувати досягнення переслідуваної мети і не виходить за рамки того, що необхідно для досягнення останньої [453].

В українському праві принцип пропорційності відображено в положеннях ст. 34 (право на свободу думки і слова), ст. 35 (право на свободу світогляду і віросповідання), ст. 39 (право збиратися мирно, проводити збори, мітинги) Конституції України, згідно з якими права та свободи людини і громадянина можуть бути обмежені законом тільки тією мірою, якою це необхідно в таких конституційно значущих цілях, як захист основ конституційного устрою (національної безпеки та громадського порядку), здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей [180; 215, с. 136].

У контексті принципу пропорційності зазначені норми Конституції України складаються з таких основних елементів: 1) принцип пропорційності регулює питання обмеження прав і свобод людини і громадянина; 2) обмеження прав можливе лише законом; 3) обмеження прав можливе лише при необхідності досягнення конституційно значущих цілей; 4) міра обмеження прав як засіб досягнення мети, повинна відповідати цій меті і не повинна бути надмірною [215, с. 137].

Принцип пропорційності тісно пов'язаний зі змістовною справедливістю,

яка вимагає, зокрема, пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню, відповідності цілей законодавця і засобів, що обираються для їх досягнення, встановлення і диференціювання публічно-правових обмежень залежно від конкретних обставин, що обумовлюють їх запровадження (див. рішення Конституційного Суду України у справах про призначення судом більш м'якого покарання та про податкову заставу) [258, с. 302].

Неприпустимість зловживання владою. Влада – це спеціальні відносини між людьми, що досягаються шляхом застосування авторитету, сили, закону, маніпуляції свідомості. За сферами прояву виділяють владу державну, партійну, профспілкову, сімейну тощо [337, с. 330]. Публічна влада має дві форми: 1) державна влада; 2) влада місцевого самоврядування (муніципальна).

Публічна влада спрямована на вирішення суспільних справ, поширюється за територіальним принципом, їй підкоряються всі, хто перебуває на певній «підвладній» території. В основу зазначеного принципу покладено ознаку моральності.

Відповідно до ст. 19 Конституції України посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами нашої держави. Посадові та службові особи діють в Україні на засадах професіоналізму, політичної нейтральності та державного забезпечення. На них покладається реалізація завдань та функцій держави.

Основними ознаками використання особою влади на власну користь є: нечутливість до людей, грубість і залякування; холодність, байдужість і гордовитість, прагнення до особистого благополуччя за рахунок інших; втрата довіри людей; надмірні амбіції, політиканство і постійні спроби набити собі ціну; нездатність делегувати повноваження підлеглим і створювати команду; повна залежність від інших (наприклад, від ментора).

Саме неприпустимість зловживання владою є основним чинником протидії корупції.

Службова співпраця. Будь-яка співпраця має бути взаємовигідною для всіх сторін. Основними ознаками службової співпраці є: чесність – тобто діяльність публічної адміністрації та її посадових та службових осіб є прозорою;

відповідальність – здійснення посадових функцій повинно виконуватися відповідно до покладених на особу функціональних обов'язків. Державні службовці покликані сприяти своєю службовою поведінкою встановленню в колективі ділових взаємин і конструктивного співробітництва один з одним; контроль – публічні органи управління та їх посадові та службові особи підлягають перевіркам з боку держави щодо дотримання законності та дисципліни у власній діяльності; етичність у стосунках – посадовим і службовим особам публічної адміністрації рекомендується бути ввічливими, доброзичливими, коректними, уважними і проявляти терпимість у спілкуванні з громадянами і колегами.

Принцип службової співпраці націлений на партнерські відносини у колективах, систематичний обмін необхідною службовою інформацією, що є позитивним підґрунтям при отриманні загального результату щодо публічного адміністрування. Зазначений принцип також націлений на стимулювання один одного до якісної роботи, допомоги, доповнення один одного; а також на позитивний вплив на робочу атмосферу колективів.

Субсидіарність. Принцип субсидіарності (від лат. *Subsidium* – допомога) є відображенням політичної концепції, згідно з якою механізм управління суспільством має будуватися «знизу вгору»: всі проблеми, які можуть ефективно вирішуватися на місцях, повинні перебувати в компетенції муніципальних органів як найбільш близьких до населення. Лише в разі відсутності такої можливості вирішення відповідних проблем має передаватися в компетенцію вищих (і більш віддалених від громадян) рівнів влади – регіонального, загальнодержавного та, нарешті, наднаціонального (наддержавного) в особі Європейського Союзу. Таким чином, кожен вищий рівень влади є допоміжним (субсидіарним) відносно нижчого і вирішує ті завдання, з якими він може впоратися найбільш ефективним чином [271].

Зазначений принцип є основоположним серед країн Європейського Союзу. Амстердамський договір додав до договору «Про заснування Європейської спільноти» протокол «Про застосування принципів субсидіарності та пропорційності», де викладено керівні настанови щодо субсидіарності.

Зазначений принцип досить тісно пов'язаний з поняттям децентралізації. Під *децентралізацією* (зокрема, бюджету) слід розуміти процес делегування функцій, повноважень та відповідальності від найвищих органів державного управління до найнижчих, а також до органів місцевого самоврядування. Фіскальна політика децентралізації передбачає врахування особливостей та забезпечення інтересів конкретного регіону, оскільки кожен з них характеризується власними ознаками (кількість населення, розвиток окремих галузей господарства і промисловості, динаміка споживання економічних ресурсів та ін.), а вищі органи державного управління є недостатньо поінформованими та не можуть повною мірою врахувати і забезпечити їх локальні потреби. Україну можна віднести до списку країн з перехідною економікою, тому необхідно підтримати концепцію Н. Калинюк, яка зазначає: «Враховуючи те, що фіскальна децентралізація дає простір для інновацій, нестандартних рішень, розширює можливості для участі місцевої влади у розвитку підконтрольної їй території, сприяє підвищенню ефективності послуг, що надаються населенню, вона є особливо привабливою в умовах перехідної економіки» [156, с. 323; 230].

Отже, принцип субсидіарності разом з процедурами контролю за його дотриманням має своїм призначенням, з одного боку, поставити бар'єр на шляху надмірного втручання Європейського Союзу в суспільне життя, з іншого – сконцентрувати зусилля Європейського Союзу на вирішенні справді загальних (європейських) проблем, які держави-члени Європейського Союзу не в змозі ефективно вирішити, діючи поодиноці [271].

Принцип «Єдиного вікна». Терміни «єдине вікно» та «єдиний офіс» почали використовувати у 2002-2004 рр. при започаткуванні принципово нової системи обслуговування місцевою владою суб'єктів господарювання при видачі їм дозвільних документів. Тоді у ці поняття вкладалася ідея об'єднання всіх дозвільних служб в одному приміщенні, чим вагомо спрощувалось життя підприємцям при проходженні дозвільно-погоджувальних процедур [14, с. 1].

Принцип організаційної єдності поширюється на всі види документів дозвільного характеру, що видаються місцевими органами, і за своєю суттю

полягає у фактичному об'єднанні принципів «єдиного вікна» та «єдиного офісу». Згідно із законом, суб'єкту господарювання надано право вибору способу отримання документів дозвільного характеру: безпосередньо за зверненням до відповідних місцевих дозвільних органів, представники яких здійснюють прийом суб'єктів господарювання в одному приміщенні (принцип «єдиного офісу») або за зверненням до адміністратора (принцип «єдиного вікна»).

Тобто «єдиний офіс» – це фактично об'єднання всіх дозвільних служб в одному приміщенні, де підприємець самостійно проходить усі необхідні процедури, а при «єдиному вікні» він лише здає одній особі (державному адміністратору) необхідний пакет документів і через встановлений законодавством час приходить отримувати вже оформлений дозвільний документ. Принцип організаційної єдності реалізували через створення при райдержадміністраціях та міськвиконкомах міст обласного значення дозвільних центрів, де обслуговують підприємців. Запровадження дозвільних центрів на законодавчому рівні підтвердило прогресивність цих інституцій [14].

Публічне адміністрування безпечності та якості харчової продукції базується на загальних принципах публічного адміністрування, охарактеризованих вище, та спеціальних принципах, котрі характеризують особливості адміністрування саме безпечності та якості харчової продукції.

Безпечність та якість харчових продуктів урегульовано Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», проте у цьому Законі жодного слова не сказано про основоположні ідеї, що покладаються державою в основу вимог безпечності та якості харчових продуктів. Саме тому розглянемо детально зміст та особливості останніх.

Сучасна Україна вже увійшла до топ-10 експортерів харчової продукції в Європейський Союз, що робить її одним з гарантів безпеки харчових продуктів, однак відсутність чітких єдиних вимог до інформації (маркування) створює неабиякі труднощі при здійсненні державного нагляду, зокрема за ідентифікацією продукції, а застарілі інструменти регулювання підривають експортні можливості України, знижують конкурентоспроможність її сільського

господарства та харчової галузі в цілому. Більшість країн у світі не визнають українську систему регулювання безпечності харчових продуктів, оскільки вона все ще не відповідає вимогам СОТ [272].

Саме тому запровадження фундаментальних принципів безпечності та якості харчових продуктів відповідно до вимог Європейського Союзу дасть можливість Україні повноцінно вийти на європейський ринок, що суттєво вплине на розвиток економіки держави.

Отже, принципами безпечності та якості харчових продуктів є закріплені у нормативно-правових актах основи, які складають підґрунтя безпечності та якості харчових продуктів, що є основоположним для здоров'я та процвітання суспільства.

Систему принципів безпечності та якості харчових продуктів складають:

- 1) загальні принципи безпечності та якості харчових продуктів;
- 2) принципи технологічного процесу безпечності та якості харчових продуктів.

До першої групи відносяться:

- принцип орієнтації на споживача;
- принцип стандарту якості харчових продуктів;
- принцип конкурентоспроможності;
- принцип врахування особливостей різних сегментів ринку;
- принципи роботи на підвищення репутації і захист торговельної марки;
- принцип орієнтації на певний тип ринку(внутрішній, зовнішній);
- принцип довіри до харчових продуктів, зменшення ризиків захворювання через їх вживання.

До другої групи відносяться:

- принцип виявлення небезпечних факторів, що можуть вплинути на процес вироблення харчових продуктів;
- принцип простежуваності безпечності та якості харчових продуктів;
- принцип визначення критичних точок контролю;
- принцип системності перевірки вироблення харчових продуктів;
- принцип документування вироблення харчових продуктів;

- принцип системності моніторингу технологічних процесів вироблення харчових продуктів;
- принцип ефективності контролю безпеки та якості харчових продуктів;
- принцип відповідальності оператора ринку харчової продукції;
- принцип визначеності повноважень державного інспектора безпеки та якості харчових продуктів.

Розглянемо зміст та особливості кожного з них.

Принцип орієнтації на споживача. Виробники повинні знати нагальні й передбачати майбутні потреби споживача, виконувати його вимоги та прагнути перебільшити його очікування. Обговорення вимог споживачів щодо продукції здійснюється на зборах при підписанні договорів про купівлю-продаж харчової продукції. У договорі безпосередньо визначаються асортимент і кількість необхідної продукції, якість продукції, вимоги до маркування й упаковки продукції. Для оптимізації та забезпечення ефективної спільної роботи в договорі також визначаються порядок замовлень, умови та графіки постачання продукції. Зв'язок із споживачами здійснюється через різні канали, зокрема через різні зустрічі із представниками замовників, участь у виставках, дегустаціях. На підприємствах реалізований процес зворотного зв'язку із замовниками [406].

Принцип стандарту якості харчових продуктів. Підприємства-члени Головного об'єднання підприємств роздрібної торгівлі ФРН (HDE – Hauptverband des Deutschen Einzelhandels) і FCD (Federation des Entreprises du Commerce et de la Distribution), а також італійські об'єднання підприємств роздрібної торгівлі CONAD, COOP і Federdistribuzione у 2002 році розробили стандарт забезпечення якості й безпеки харчових продуктів для власних торговельних марок, так званий «International Food Standard» (IFS) (Міжнародний стандарт харчових продуктів). Він призначений для проведення уніфікованих перевірок безпеки харчових продуктів і рівня якості виробників. Його можна застосовувати на всіх стадіях виробництва, пов'язаних із сільським господарством, на яких переробляються продукти харчування. Сьогодні IFS

вважається авторитетним міжнародним стандартом із безпеки для всіх виробників харчових продуктів. Зокрема, стандарт IFS визнаний найбільшими торговельними мережами, які охоплюють більше шістдесятьох відсотків усієї світової торгівлі. У країнах Європейського Союзу IFS є найбільш важливим стандартом для постачальників провідних торговельних мереж [94, с. 63].

Сучасне законодавство України спрямоване на затвердження стандартів якості IFS.

Принцип конкурентоспроможності. Оцінка конкурентоспроможності продукції – це визначення її рівня, що дає відносну характеристику здатності продукції задовольняти вимоги конкретного ринку у певний період, порівняно з продукцією конкурентів.

Принцип врахування особливостей різних сегментів ринку. Конкурентоспроможність продукції на різних сегментах споживчого ринку є різною, оскільки кожен споживач оцінює її суто індивідуально. Споживачі, сегментовані за певними критеріями, мають різну структуру установок і по-різному оцінюють конкурентні переваги і недоліки продукції. При здійсненні покупки вони з'ясовують ступінь відповідності параметрів продукції власним потребам і фінансовим можливостям. У кожен конкретний момент часу структура платоспроможного попиту цілком визначена, що дає змогу здійснювати сегментацію споживачів за значущістю (важливістю) окремих показників якості і величині їх бюджетних обмежень [399].

Принципи роботи на підвищення репутації і захист торговельної марки. Торговельна марка – це не просто позначення для розрізнення товару одного виробника від подібного товару іншого, вона є ефективним правовим засобом підвищення рівня впізнаваності підприємства та збільшення його доходу. Зокрема, торгова марка може: збільшити обсяги продажів компанії; збільшити доходи від продажу товару; приносити дохід за рахунок ліцензій і франшиз; впливати на вартість фінансових угод компанії [41].

Вдало розроблена торговельна марка в сучасному світі є суттєвим капіталом та своєрідним ключем до успіху компанії на споживчому ринку. А розвиток та утримання високої репутації торгової марки залежить від якості

продукції, яку вона постачає на ринок. Втрата ділової репутації на ринку продукції приведе компанію до банкрутства. Ділова репутація – це показник ставлення до організації з боку зовнішнього її оточення, показник довіри, готовності до співпраці, прийнятності її стратегії, розуміння цілей, стилю і намірів її діяльності. Ділова репутація дозволяє організації мати велику норму прибутку порівняно з поточним ринковим прибутком.

Принцип орієнтації на певний тип ринку (внутрішній, зовнішній). Стосовно послуг цей принцип є не універсальним, а актуальним лише для послуг, що працюють як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку (послуги зв'язку, банківські послуги, послуги з перевезення пасажирів залізничним, морським, річковим і повітряним транспортом). Переважна більшість організацій побутових послуг працює на внутрішньому ринку (організації з ремонту побутової техніки, хімчистки, підприємства роздрібної торгівлі, громадського харчування) [244, с. 47].

Зовнішній ринок диктує вимоги, які висуваються до будь-якої експортної продукції і є специфічними для кожної країни-покупця (це зумовлено особливостями зарубіжних стандартів, умовами експлуатації, національними особливостями країни). Першочерговими є вимоги до патентно-правових показників, які характеризують патентний захист і патентну чистоту продукції; наявність штрих-коду на упаковці експортного товару [244, с. 47].

Принцип довіри до харчових продуктів, зменшення ризиків захворювання через їх вживання. Безпечним є той продукт харчування, який не містить шкідливих домішок хімічного або біологічного походження, до яких також відносять патогенні мікроорганізми та отруйні продукти їх життєдіяльності. Потрапляння мікроорганізмів у продукт може відбуватися різним шляхом та на різних етапах виробництва (при вирощуванні сировини, переробці продукту, а також під час його зберігання або транспортування).

При вживанні в їжу забруднених мікроорганізмами продуктів існує ризик розвитку харчової інфекції (шигеліоз, холера, черевний тиф та інші) або виникнення харчового отруєння. Харчові інфекції являють собою групу захворювань, що мають типові ознаки інфекційних хвороб. Забруднені

мікроорганізмами їжа або напої можуть бути надзвичайно небезпечними для споживачів, оскільки призводять до виникнення захворювань або отруєнь різного ступеня тяжкості [380, с. 17].

Саме тому безпечність продуктів харчування має ґрунтуватися на засадах всеосяжної єдиної концепції, яка охоплює весь ланцюг виробництва харчових продуктів від виробника до споживача, так само, як і всі сектори харчової промисловості в усьому географічному регіоні Європейського Союзу, а також на його зовнішніх кордонах [100].

Сьогодні в Європейському Союзі діють: Постанова Європейського парламенту й Ради Європи №178/2002 «Про визначення загальних принципів і вимог харчового кодексу, створення органів для безпечності продуктів харчування і встановлення заходів для дотримання безпечності продуктів харчування», якою встановлено загальні принципи, що застосовуються до харчових продуктів і кормів для тварин взагалі, і принципи безпеки харчових продуктів і кормів для тварин, зокрема на рівні співтовариства й на національному рівні, та Постанова Європейського парламенту й Ради Європи №852/2004 «Щодо гігієни харчової продукції», якою встановлено загальні правила для всіх етапів виробництва, переробки й продажу харчової продукції щодо гігієни харчової продукції, зокрема: відповідальність за безпеку харчової продукції покладено на підприємства харчової галузі; необхідність забезпечення безпеки харчової продукції на всіх етапах харчового ланцюжка, починаючи з етапу виробництва сировини; важливо, щоб харчова продукція, що не може безпечно зберігатися за температури навколишнього повітря, особливо це стосується замороженої харчової продукції, зберігалася за тої самої температури на всіх етапах харчового ланцюжка; загальний порядок застосування процедур, які ґрунтуються на принципах НАССР (аббревіатура, що походить від назви системи англійською мовою Hazard Analysis and Critical Control Points – Аналіз ризиків і критичні точки контролю), разом із застосуванням відповідальних санітарно-гігієнічних практик, повинен підняти рівень відповідальності на підприємствах харчової галузі. Імплементация зазначених актів в українське законодавство дасть можливість забезпечити дотримання загального принципу

довіри до харчових продуктів, зменшення ризиків захворювання через їх вживання [100].

До другої групи належать такі принципи:

– **принцип виявлення небезпечних факторів, що можуть вплинути на вироблення харчових продуктів.** Ідентифікують потенційні небезпечні чинники, пов'язані з виробництвом харчових продуктів на всіх стадіях виробничого ланцюжка, починаючи з первинного виробництва, оброблення, виготовлення та розподілення продуктів і закінчуючи місцем споживання. Оцінюють можливість (ймовірність) виникнення небезпечних чинників та встановлюють заходи для їхнього контролювання;

– **принцип простежуваності безпеки та якості харчових продуктів.** Передумовою успішної політики щодо продуктів харчування є простежуваність за якістю кормових і харчових продуктів, їх складників. Простежуваність має гарантувати, що в разі виникнення ризику для здоров'я споживачів, можна вжити заходів для вилучення з обігу відповідних кормових і харчових продуктів. Можливість виявити й прослідкувати на всіх стадіях виробництва, обробки та розповсюдження за харчовим продуктом, кормами для тварин, тваринами, яких використовують для виробництва харчових продуктів, або речовинами, що призначені для включення до харчових продуктів чи кормів для тварин [100];

– **принцип визначення критичних точок контролю.** Він має за мету розділення допустимих показників параметру і недопустимих. Критичних меж слід дотримуватися для того, щоб упевнитися, що критична точка перебуває під контролем. Критичні межі визначаються для того технологічного параметру, який відповідає за усунення небезпечного фактору в критичних контрольних точках. Наприклад, на стадії пастеризації молока таким параметром є температура. При пастеризації молока критичними межами температури пастеризації можуть бути 85°C (нижня межа) і 95°C (верхня межа). Граничні значення мають задовольняти вимоги чинних нормативно-правових актів в Україні або підтверджуватися науковими даними. Офіційні контрольні органи надають потрібну для встановлення граничних значень інформацію, виходячи з

відомих харчових небезпек і результатів аналізу ризику [69];

– *принцип системності перевірки вироблення харчових продуктів.*

Метою перевірок є виявлення помилок, що мають місце на конкретному підприємстві. Перевірка включає: перевірку виконання плану НАССР; внутрішні аудити; калібрування обладнання; цільовий відбір та випробування проб. Підтвердження передбачає забезпечення виконання плану, який ґрунтується на сучасних перевірених наукових даних та наявній інформації, і є взаємопов'язаним з конкретним продуктом і процесом. Внутрішні аудити – це систематичні та незалежні перевірки, які передбачають спостереження на місці, опитування працівників та аналіз протоколів для визначення особливостей впровадження процедур і дій плану НАССР. Внутрішні аудити здійснюються незалежними особами [69].

При цьому державні аудитори постійно діючих процедур, заснованих на принципах системного аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках, наділені досить широким колом прав, зокрема це:

- доступ до всіх будівель потужності;
- доступ до всієї документації, навіть «секретної»;
- відбір проб;
- оцінка (виробництва, протоколів/журналів, процедур, навчання, методу відбору проб тощо)
- накладення адміністративного стягнення;
- зупинення виробництва в окремих цехах;
- зупинення виробництва повністю;
- ініціювання припинення експлуатаційного дозволу [46].

Калібрування передбачає перевірку приладів чи технічного обладнання на відповідність еталону для забезпечення потрібної точності й вірогідності моніторингу. Цільовий відбір та випробування передбачають періодичний відбір проб продукту та їхнє дослідження для перевірки відповідності критичним межам. Для оцінки важливе значення мають мікробіологічні дослідження [69].

Перевірка має здійснюватися відповідно до плану-графіка та щоразу, коли є передумови: результати спостережень на місці, що вказують на можливість

порушення критичних меж у критичних контрольних точках; результати аналізу протоколів, що вказують на непослідовність моніторингу; претензії споживачів або бракування продукції замовниками; нові наукові дані [69]. Результати перевірки оформлюються єдиним процесуальним актом, що відображає якісні та кількісні показники проведених заходів, ініціали осіб, що проводили перевірку, та їх регалії, найменування організації, на якій здійснювалися заходи перевірки, а також виявлені порушення та необхідні заходи для їх усунення;

– **принцип документування вироблення харчових продуктів.** Управління документацією охоплює усі види документів, що застосовують підприємства, які прагнуть досягти переваги завдяки впровадженню системи управління якістю під час постачання прийнятної для замовників продукції задля постійної відповідності встановленим законодавством вимогам. Документами, що підтверджують відповідність харчових продуктів вимогам українського законодавства, є:

1. Сертифікат відповідності (ст. 1 Закону від 17 травня 2001 р. № 2406-III «Про підтвердження відповідності»). Він видається на види вітчизняної харчової продукції, що підлягають обов'язковій сертифікації. Такими є (розд. 12 Переліку, затвердженого наказом Держкомітету з питань технічного регулювання та споживчої політики від 1 лютого 2005 р. № 28): вина виноградні, плодови, шампанські та ігристі, інші напої брожені міцністю від 8,5% об.; горілка, горілка особлива, лікero-горілчані та інші алкогольні напої; коньяки, коньячні напої; спирт етиловий ректифікований з меляси, спирт етиловий ректифікований (окрім використання в медичних цілях і фармацевтичній промисловості). Не є обов'язковою сертифікація харчових продуктів вітчизняного виробництва, що реалізуються на території України (за винятком харчової продукції) (ч. 2 ст. 32 Закону № 771).

2. Міжнародний сертифікат і свідоцтво про визнання відповідності. Ці документи необхідно мати постачальнику на всю харчову продукцію, що ввозиться (імпортується) до України (п. 40 ст. 1, ч. 2 ст. 32 Закону № 771).

3. Декларація про відповідність. Цим документом виробник зобов'язаний супроводжувати свою продукцію, якщо так встановлено технічним

регламентом на відповідний вид харчової продукції (ст. 1, 13 Закону № 2406).

4. Ветеринарні документи. До них згідно із ст. 1, 32 Закону від 25 червня 1992 р. № 2498-ХІІ «Про ветеринарну медицину» відносяться: *ветеринарне свідоцтво* при переміщенні на території України; *ветеринарна довідка*, якщо продукція переміщується в рамках адміністративного району. Ветеринарні документи видаються на продукти, що підлягають ветеринарному контролю. Перелік таких продуктів наведено у додатку 1 до Тимчасового порядку, затвердженого наказом Державного департаменту ветеринарної медицини від 18 березня 1999 р. № 6 [149];

– **принцип системи моніторингу технологічних процесів вироблення харчових продуктів.** Цей принцип дає змогу забезпечити контроль у критичних точках технологічного процесу за допомогою запланованого випробування або спостереження [248]. Моніторинг технологічних процесів вироблення харчових продуктів здійснюється вимірюванням технологічного параметру в критичних контрольних точках і порівнянням отриманих даних з критичними межами. Система моніторингу повинна давати своєчасну і достовірну інформацію про вимірюваний параметр [248].

Існує кілька способів моніторингу граничних меж критичних контрольних точок. Моніторинг може здійснюватися на неперервній (100%) основі або для окремих партій продукції. Перший спосіб дає динамічну картину виконання, другий – уявлення про весь продукт шляхом моніторингу окремих проб [284].

Для кожної критичної межі мають бути визначені п'ять ключових аспектів, які надають інформацію про те: що підлягає моніторингу, де здійснюватиметься моніторинг, як буде здійснюватися моніторинг критичних меж та запобіжних заходів, коли (частота моніторингу), хто буде здійснювати моніторинг [248];

– **принцип ефективності контролю безпеки та якості харчових продуктів.** Частота перевірок підприємств залежить від ступеня ризику для життя і здоров'я людей. Це означає, що чим нижчим є рівень потенційної небезпеки, яку становить діяльність конкретного оператора ринку, тим рідше компетентний орган (Державна служба України з питань безпеки харчових

продуктів та захисту споживачів, яка створена шляхом об'єднання кількох контролюючих установ – Державної ветеринарної та фітосанітарної служби, Споживчої, Сільськогосподарської та Цінової інспекцій, Санітарно-епідеміологічної служби – та відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2016 року № 260-р офіційно розпочала роботу і приступила до виконання функцій) буде перевіряти цього оператора. Для бізнесу такий підхід означає, що кожен оператор ринку буде оцінюватись окремо. Ті оператори ринку, які виконують усі вимоги законодавства чітко і без порушень, будуть перевірятися компетентним органом з меншою частотою;

– *принцип відповідальності оператора ринку харчової продукції*. В Україні змінено основоположні принципи відповідальності у схемі виробництва харчових продуктів. Відтепер у законодавстві чітко закріплено відповідальність оператора ринку в рамках своєї діяльності за недотримання норм чинного законодавства у сфері безпеки та якості харчових продуктів. Іншими словами, за постачання неякісної продукції нести відповідальність буде саме її виробник. Слід зазначити, що відповідальність за порушення норм законодавства про безпеку харчових продуктів було посилено. Зокрема, збільшуються розміри адміністративних штрафів: наприклад, за невиконання обов'язку щодо впровадження на потужностях НАССР для юридичних осіб передбачено штраф від 30 до 75 мінімальних заробітних плат [253].

Зауважимо, що система НАССР підсилює відповідальність та ступінь контролю на всіх рівнях харчової промисловості.

Так, за невиконання обов'язку щодо впровадження на потужностях постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР), передбачено відповідальність у вигляді штрафу:

а) для юридичних осіб – у розмірі від тридцяти до сімдесяти п'яти мінімальних заробітних плат (96 000 – 240 000 грн.);

б) для фізичних осіб – підприємців – у розмірі від трьох до п'ятнадцяти мінімальних заробітних плат (9 600 – 48 000 грн.) та зупинення роботи потужності.

Належним чином впроваджена система НАССР приводить до кращого розуміння та гарантування всіма учасниками харчового сектору безпеки харчових продуктів, даючи тим самим нову мотивацію в їхній роботі;

– *принцип визначеності повноважень державного інспектора безпеки та якості харчових продуктів.* Інспектори Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів здійснюватимуть перевірки згідно з актом перевірки. Форма такого акта уніфікована і включає в себе вичерпний і затверджений перелік питань. Цей документ є публічним.

У разі виявлення на виробництві факторів, які становлять небезпеку життю і здоров'ю людей, державним інспекторам надано достатньо широкий спектр повноважень. Так, інспектор може прийняти рішення про тимчасове припинення виробництва та/або обігу харчових продуктів і/або кормів.

Отже, підсумовуючи, вважаємо за необхідне внести такі доповнення до Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів»:

– статтю 1 «Терміни та їх визначення» доповнити дефініцією «принципи безпеки та якості харчової продукції»;

– розділ III назвати «Принципи безпеки та якості харчових продуктів» та доповнити вищевикладеними принципами [132].

1.5. Види харчових продуктів

Вид – це систематична категорія, що об'єднує ряд предметів, явищ за спільними ознаками і входить до складу більш загального, вищого розділу – роду [377]. Усі складні поняття за змістом і обсягом поділяються на видові групи. Безвідносне поняття відображає предмети, явища, процеси та їх властивості, а співвідносне поняття – предмети як структурні частини певного відношення. Загальне поняття охоплює певну кількість предметів, яким притаманні властивості, що визначаються у змісті поняття. Одиначне поняття

охоплює одиничний предмет. Порожнє поняття не охоплює жодного реально існуючого предмета [158, с. 164].

Також необхідно зазначити, що взаємозв'язок категорій, які виражають загальну сутність предметів однакового походження і відокремлюють відмінності (специфічні властивості), притаманні частині предметів, належних до певного роду, співвідносять між собою як рід (лат. *genus*) та вид (лат. *species*). Логічний зміст категорій «рід» і «вид» визначив Аристотель. «Рід – категорія, яка виражає сутність... рід повинен виокремити предмет від іншого, а видова відмінність (різновид) – від того, що належить до того самого роду». За Аристотелем, рід – первинна сутність, а вид – вторинна. Родове поняття відображає сукупність предметів, що мають певні загальні суттєві властивості, а видове – частину сукупності предметів (роду) за специфічними властивостями. Розрізняють відношення між родовим і видовим поняттям за змістом і обсягом. За змістом родове поняття є абстрактнішим, ніж видове, в якому, крім загальних (родових), відображаються специфічні властивості, які не відображаються в інших видових поняттях, належних до того самого роду. За обсягом родове і видове поняття перебувають у відношенні підпорядкування, що означає: обсяг родового поняття вміщує обсяг видового поняття, а обсяг видового поняття становить частину обсягу родового поняття [158, с. 165].

Система харчових продуктів має розгалужений та складний характер, саме тому їх можна розподілити за видовими групами.

За **призначенням** усі харчові продукти поділяють на чотири категорії:

- харчові товари для масового споживання;
- лікувально-дієтичні та лікувально-профілактичні продукти;
- товари, призначені для харчування дітей;
- функціональні харчові продукти.

За **природним походженням** харчові продукти поділяються на п'ять основних груп:

- продукти із зерна;
- м'ясні продукти та заміники м'яса;
- молоко та молочні продукти;

– овочі та фрукти.

Продукти із зерна (не подрібнені, подрібнені та збагачені) є важливими у харчуванні як джерело крохмалю, білка, вітамінів групи В, харчових волокон (клітковини), заліза та інших мінеральних речовин. Найбільш вживані: пшениця, жито, ячмінь, овес, кукурудза, гречка, рис.

За хімічним складом усі зернові культури поділяють на три групи. До першої групи належать культури, зерно яких багате на крохмаль. Ця група представлена хлібними (пшениця, жито, ячмінь, овес) і несправжніми (кукурудза, рис, просо і родина гречаних) злаками. До другої групи входять культури, багаті на білки. До неї належить родина бобових. Третя група об'єднує олійні культури, насіння яких багате на жир.

Молоко та молочні продукти. Молоко – це емульсія, в якій містяться дрібні краплини жиру, оточені білково-ліпідною оболонкою, завдяки чому воно добре засвоюється. Пастеризоване молоко – це результат нагрівання молока до температури 74-76°C протягом 15-30 хвилин у спеціальному обладнанні.

Стерилізоване молоко – це результат нагрівання молока до температури вище 100°C протягом 2-10 секунд під високим тиском [162].

Топлене молоко – результат витримування пастеризованого молока при температурі 85-99°C не менше 3 годин у закритих ємностях.

Згущене молоко – результат випарювання незбираного молока з додаванням кристалічного цукру (12%) або без нього.

Сухе молоко – результат висушування нормалізованого пастеризованого молока до стану порошку.

Вершки – результат сепарації жирової фракції з незбираного молока.

Вершкове масло – продукт сепарації або збивання вершків з коров'ячого молока [162].

Кисломолочні продукти є джерелом кисломолочної мікрофлори.

Простокваша – продукт кисломолочного бродіння пастеризованого молока з введенням чистих рас молочнокислого стрептокока, ацидофільною і болгарської палички в різних пропорціях.

Кефір – продукт змішаного бродіння з використанням грибка. Має

виражену дієтичну і лікувальну дію завдяки накопиченню антибіотичних речовин.

Сметана – продукт сквашування пастеризованих вершків закваскою з чистих культур молочнокислого стрептокока.

Ацидофільні напої – продукт сквашування пастеризованого молока із застосуванням закваски з ацидофільної палички [162].

Сир твердий є продуктом згортання молока ферментами і молочнокислими бактеріями або плавлення різних молочних продуктів солями-плавниками [162].

Молочні продукти містять незамінні амінокислоти (лактоальбуміни, лактоглобуліни), у раціональному співвідношенні – жир, лактозу, вітаміни А і групи В, кальцій фосфор, ферменти [222, с. 17].

М'ясні та рибні продукти та замінники м'яса та риби. М'ясопродукти складаються з повноцінних білків, жирів, мінеральних речовин (калію, фосфору, заліза, міді, цинку, кобальту), вітамінів А і Д та групи В, води. Поживним є м'ясо птиці та кролів.

За походженням сировинних ресурсів, а також з урахуванням типу і кількості харчової добавки м'ясні продукти поділяють на:

- продукти з білковими добавками-замінниками, в яких частина м'ясної сировини замінюється м'ясною масою, що складається з м'яса, молочних і рослинних білків, білкових сумішей;

- комбіновані м'ясні продукти з білковими добавками сухими білковими сумішами (молоко з кров'ю), або добавками-збагачувачами (мікроелементи, вітаміни, харчові волокна – використання каротину, гемового заліза, концентратів органічного Са, Mg, P та ін.);

- комбіновані продукти харчування заданого хімічного складу на м'ясній основі (м'ясо-молочні, м'ясо-субпродуктові, молочно-рослинні, м'ясо-молочно-рослинно-рибні);

- штучні комбіновані м'ясні продукти із заданою текстурою (м'ясні текстурати, продукти з використанням гідролізатів, карагінану, пектинів тощо);

- синтетичні харчові продукти та аналоги м'ясних продуктів [401, с. 42].

Рибопродукти містять повноцінні білки, ненасичені жири, що багаті на вітамін А і Д, глікоген, мінеральні елементи – йод, фосфор, калій. Найбільшу харчову цінність мають копчені та в'ялені рибопродукти, які за таких умов консервування не втрачають поживних речовин.

Овочі і фрукти. Усі овочі можна поділити на три групи. До першої відносяться ті, у яких переважають моноцукри (глюкоза і фруктоза), а доля сахарози складає менше 20% у загальній кількості цукрів – це кавун, баклажан, капуста білоголова, червоноголова та цвітна, огірок, перець солодкий у технічній стиглості, буряк столовий, гарбуз. Для другої групи відсоток сахарози складає 21-40% – бруква, капуста брюссельська, цибуля ріпчаста, морква, перець солодкий у біологічній стиглості, помідор, редька та часник. Невелика група має високий вміст сахарози (понад 40% загального вмісту цукрів) – диня, кабачок, деякі сорти моркви та ріпа. До третьої групи відносять овочі, котрі є джерелом крохмалю, який відкладається в коренеплодах та бульбах. До висококрохмальних овочів належать картопля, батат, пастернак. Кукурудза цукрова накопичує ще один дуже корисний полісахарид – декстрин, який є посередньою ланкою між простими вуглеводами та крохмалем [398, с. 66].

Фрукти є джерелом вітамінів, органічних кислот, пектинових і дубильних речовин, що сприяють травленню, обміну речовин.

За *хімічним складом* продукти харчування поділяються на:

- білкові;
- вуглеводні;
- жирові;
- мінеральні.

До збагачених харчових продуктів відносять:

а) спеціалізовані продукти (призначені для спортсменів, дітей, вагітних жінок, матерів-годувальниць, людей літнього віку, людей екстремальних професій тощо);

б) лікувально-профілактичні та профілактичні продукти (для людей, які працюють на шкідливих виробництвах, проживають в екологічно несприятливих умовах, мають схильність до захворювань або уже хворіють на певні

захворювання);

в) функціональні продукти (для здорових людей і груп ризику).

Функціональні харчові продукти поділяють у свою чергу на:

– натуральні – такі, що від природи містять велику кількість функціональних інгредієнтів;

– отримані технологічним шляхом внаслідок спеціального оброблення;

– продукти, додатково збагачені (синтезовані) біологічно активними речовинами.

Натуральним можна назвати (маркувати) такий харчовий продукт, в якому:

– сировина, інгредієнти та допоміжні речовини (барвники, ароматизатори, консерванти, стабілізатори і т.п.) мають природне походження;

– сировина, інгредієнти та допоміжні речовини не є штучними;

– сировина, інгредієнти та допоміжні речовини не є хімічно модифікованими;

– збережені всі вітаміни та мінеральні речовини (кальцій, вітамін С, вітамін D і т.д.);

– який виготовлено за допомогою тільки фізичних та біологічних процесів (як наприклад сепарування, нормалізація по білку та жиру, пастеризація, гомогенізація, сквашування чистими культурами кисломолочних заквасок, перекачування насосами, охолодження, змішування із іншими компонентами натурального складу, які здійснюється відповідно встановленого процесу обробки для таких продуктів) [167].

Синтезовані харчові продукти пов'язані з використанням яких-небудь добавок, стабілізаторів, структуроутворювачів для додання визначеної смакової дії чи консистенції, а також з метою збільшення природних термінів їхнього збереження.

У свою чергу, синтезовані продукти поділяються на:

– відновлені (шляхом додавання води, окремих інгредієнтів тощо);

– спеціалізовані (дієтичні або лікувальні, продукти і напої для спортсменів, космонавтів), БАДи (нутрицевтики і парафармацевтики) ;

– харчові добавки (для покращення органолептичних показників, консерванти, для покращення або скорочення технологічних процесів; усього близько 30 груп).

Харчові добавки мають також розгалужений видовий характер. Їх класифікація розроблена Міжнародною організацією по харчових продуктах і сільському господарству (FAO) при ООН. До них відносять: барвники, консерванти, антиоксиданти, емульгатори, регулятори кислотності, підкислювачі, загусники і желюючі добавки, стабілізатори, фіксуючі добавки, підсилювачі смаку, модифіковані крохмалі, покращувачі для борошна, порошки для випікання, глазуруючі добавки, зволожувачі, піноутворювальні добавки та піногасники, солі-плавники, наповнювачі, розпушувачі, заборонені добавки.

Харчові продукти з *урахуванням їх лікувальної дії* поділяються на:

1) продукти, що забезпечують щадний вплив на слизову оболонку шлунково-кишкового тракту. До таких продуктів відносяться: крупи для дитячого і дієтичного харчування, гомогенізовані овочеві і фруктові консерви, дієтичні плодоовочеві, м'ясні і рибні консерви, булочки зі зниженою кислотністю, енпіти для зондового годування;

2) продукти, що характеризуються низьким вмістом натрію (безсольові продукти). До цієї групи відносять: хліб і безсольові (ахлоридні) сухарі, різноманітні солезамінники (хлорид калію або амонію, санасоль, сальнотрекс);

3) продукти з наповнювачами, що мають низьку енергетичну цінність. До таких продуктів відносяться білково-висівковий хліб (енергетична цінність знижена на 15-30%, вміст вуглеводів – у 3 рази), продукти з метилцелюлозою (для заміни до 40% вершкового масла або сметани в масляних і сметанних сумішах, а також вершково-масляних кремах), аерин (кисломолочний напій із знежиреного молока з фруктово-ягідними наповнювачами);

4) продукти із зниженим вмістом жирів: молочні продукти (10% дієтичної жирності, кефір знежирений) і продукти з підвищеним вмістом поліненасичених жирних кислот (масло вершкове «Дієтичне», що містить 25-30% рослинної олії, маргарин молочний дієтичний «Здоров'я» тощо).

5) продукти з модифікованим вуглеводним компонентом. Це велика група

дієтичних продуктів – цукрозамінники (сорбіт, ксиліт, фруктоза, сахарин), а також компоти, кондитерські вироби та фруктові-ягідні соки, що виготовлені на їх основі;

б) безбілкові продукти, що імітують хлібобулочні вироби, крупи, желеподібні десертні страви. Як замітник білків використовують кукурудзяний або амілопектиновий крохмаль. Призначають хворим із хронічною нирковою недостатністю;

7) дієтичні продукти, збагачені мікроелементами та вітамінами [163].

Харчові продукти *за вмістом корисних харчових речовин* поділяються на:

- продукти, багаті вуглеводами;
- продукти, багаті білками;
- нейтральні продукти, поєднані з вуглеводами або білками;
- продукти, багаті жирами;
- у яких не міститься крохмаль і зелені овочі;
- помірно крохмалисті овочі;
- напівкислі фрукти;
- солодкі фрукти;
- кислі фрукти.

Харчові продукти, що рекомендується вживати відповідно до вікових ознак (*за віковими категоріями*), це: дитячі харчові продукти; харчові продукти для дорослих. Причому дитячі харчові продукти за ступенем їх відповідності віковим фізіолого-біохімічним особливостям дитячого організму можна поділити на 5 груп [191; 450]:

1 група – продукти, що забезпечують харчування дітей в перші 6 місяців життя. Для даного віку характерні: фізіолого-біохімічна незрілість організму і, перш за все, ферментних систем травного тракту. Основна їжа – материнське молоко – монопродукт, який містить всі необхідні компоненти (формула збалансованого харчування для цього вікового періоду);

2 група – продукти, що забезпечують харчування дітей від 6 місяців до 1 року. Основне джерело енергетичного і пластичного харчування дітей –

молоко і молочні продукти. Але обов'язкова корекція: додаються білкові продукти (м'ясо), крохмаль зернових продуктів (як джерело енергії), залізовмісні продукти (жовток яйця, печінка, вівсяна крупа), мінеральні речовини і вітаміни (овочі та фрукти);

3 група – продукти, що забезпечують харчування дітей від 1 до 3 років. Цей віковий період характеризується швидким дозріванням фізіолого-біохімічних систем травного тракту і наближенням за характером функціонування до організму дорослої людини. Поступово знижуються потреби в білках, вітамінах і енергії при перерахунку на 1 кг маси тіла. Значно розширюється асортимент продуктів, які здатний засвоїти організм дитини. У цьому віці дитина має потребу практично в усіх основних групах харчових продуктів, проте способи їх приготування та їхнє співвідношення в раціонах харчування зберігають специфічні риси, які відображають основні фізіолого-біохімічні особливості даного віку. У великій кількості використовуються молоко і молочні продукти, хлібобулочні вироби, різні каші, овочеві і фруктові пюре, м'ясні й рибні котлети, соки, свіжі овочі та фрукти. З огляду на фізіологічні особливості травного тракту дітей даного віку і наявність в більшості фруктів та овочів досить грубої клітковини необхідна гомогенізація або ретельне подрібнення овочів і фруктів;

4 група – продукти, що забезпечують харчування дітей від 3 до 6 років. Дитячий організм у цьому віці здатний засвоювати всі натуральні й консервовані продукти. І все ж для дітей цього віку, особливо тих, що знаходяться в дитячому дошкільному закладі, доцільно включення до раціону спеціалізованих комбінованих продуктів харчування з додаванням білково-мінерального компонента (хліб, булочки, цукерки, гречана, вівсяна, рисова крупи), збагаченого незамінними амінокислотами, вітамінами групи В, молочнокислим кальцієм, а також спеціальних консервованих продуктів для дитячого харчування (соки, пюре, пасти та ін.);

5 група – продукти, що забезпечують харчування дітей шкільного віку. Склад продуктів дуже різноманітний. Щодня в меню повинні бути молоко і кисломолочні продукти (до 500 г в різних видах). Сметану краще

використовувати для заправки супів і салатів, вершкове масло – без кулінарного оброблення, рослинні олії – для заправки овочевих страв. У щоденному харчуванні широко повинні використовуватись яйця, м'ясо, риба, хліб житній, спеціалізовані хлібобулочні вироби підвищеної біологічної цінності, різноманітні крупи; в достатній кількості включаються овочі, ягоди, фрукти, соки – неосвітлені, з м'якоттю, багаті на пектин [404, с. 17].

За видами теплової обробки харчові продукти поділяють на: дифузійно-теплові, механіко-теплові, електродифузійні.

Дифузійно-теплові процеси є основними для приготування страв шляхом: смаження, випікання, варіння, пасерування та ін.

Механіко-теплова обробка здійснюється за допомогою конвекції під час підведення теплоти до центра продукту через його зовнішню поверхню. Нагрівання центральної частини продукту та доведення до кулінарної готовності протікає в основному за рахунок теплопровідності.

Електродифузійна обробка відбувається в апаратах з інфрачервоним (ІЧ), надвисокочастотним (НВЧ), електроконтактним (ЕК) та індукційним нагріванням.

Згідно з розміщенням товару у торгових мережах харчові продукти поділяють на: хлібобулочні вироби; плоди і овочі; молочно-масляну продукцію; кондитерські вироби; м'ясні та ковбасні вироби; рибу і рибні вироби; яєчні вироби; харчові жири; безалкогольні напої; винно-горілчану продукцію; тютюнові вироби. У торгівлі класифікація харчових продуктів передбачає умовне об'єднання всіх продовольчих товарів в бакалійні та гастрономічні [189].

За **ступенем обробки** харчові товари бувають: сирі; полуфабрикати; готові.

Харчові продукти за характером забруднення поділяються на: небезпеки мікробного походження; небезпеки живильних речовин; небезпеки, пов'язані із забрудненнями з зовнішнього середовища; небезпеки природного походження; небезпеки харчових добавок і барвників [110].

Так, Г.Т. Васюкова виділяє декілька видів небезпек у сфері харчових продуктів:

I. Небезпеки мікробного походження характеризуються тим, що харчові продукти можуть служити факторами переносу багатьох патогенних і токсичних агентів захворювань.

II. Небезпеки живильних речовин пов'язані з живильними факторами. Їх можна розглядати щодо недоліку і надлишку живильних речовин.

III. Небезпеки, пов'язані із забрудненнями з навколишнього середовища, класифікуються як забруднення з зовнішнього середовища. Вони включають мікроелементи і металоорганічні з'єднання (миш'як, ртуть, кадмій, свинець і олово), а також ряд органічних сполук (поліхлордифеніли (ПХД) і галогенопохідні вуглеводні пестициди) [38, с. 246].

Небезпеки природного походження – це піролізидинові алкалоїди і паралітична отрута панцирних. Необхідно також згадати про велику кількість з'єднань, що утворюються при збереженні чи обробці, готуванні продуктів, наприклад нітрозамінні і багатоядерні вуглеводні. Ці забруднення природного походження мають бути враховані не тільки через те, що вони безпосередньо споживаються людиною, але також через те, що вони мають вторинний вплив, пов'язаний зі споживанням їстівних субпродуктів від сільськогосподарських тварин. Цей клас речовин містить високотоксичні речовини, а також сильні канцерогени [38, с. 248].

Небезпеки харчових добавок і барвників характеризуються великою розмаїтістю речовин: більш 2000 прямих і, можливо, близько 1000 непрямих, хоча більшість непрямих добавок, імовірно, не залишається в кінцевих продуктах. Добавки мають досить значний негативний вплив на здоров'я і стан людини [38, с. 248].

За методами консервування харчові продукти поділяються на такі, що отримані шляхом:

- термічної обробки (пастеризація, стерилізація, заморожування, охолодження, застосування струмів УВЧ);
- зневоднення (сублімаційний, вакуумна, сонячна або камерна сушка);
- зміни складу середовища (соління, квашення, маринування, додавання цукру);

- застосування хімічних речовин (введення антибіотиків, антисептиків і антиокислювачів);
- іонізації радіацією [162].

Об'єднання харчових продуктів за видовими особливостями дасть змогу автоматизувати процес збору та обробки відомостей про товар; полегшить дослідження споживчих властивостей харчових товарів, формування системи вимог до продуктів харчування, облік і планування їх обороту; полегшить розробку раціональних методів упаковки, організує оптимальні режими зберігання і транспортування харчових продуктів; сприятиме раціональному розміщенню товарів у торговельному залі і на складі; створить підґрунтя для сертифікації товарів харчування; дозволить виявити купівельний попит на харчові продукти.

Отже, за характерними особливостями харчові продукти можна згрупувати таким чином:

- за призначенням;
- за природнім походженням;
- за хімічним складом;
- за збагаченням речовинами різного походження;
- за функціональним призначенням;
- з урахуванням лікувальної дії;
- за вмістом корисних речовин;
- за віковими категоріям;
- за видами теплової обробки;
- згідно з розміщенням товару у торгових мережах;
- за ступенем обробки;
- за ступенем забруднення;
- за методами консервування.

Відповідно до викладеного, пропонуємо до *Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»* додати статтю *«Класифікація харчових продуктів»*, що стане інформаційною базою для аналізу структури та структурних зрушень в економіці, вимірювання

ступеня концентрації та диференціації системи харчових продуктів, оцінювання збалансованості окремих їх складників тощо.

Висновки до розділу 1

Дослідивши теоретико-методологічні засади публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції, ми дійшли таких висновків.

Методологія публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції – це сукупність принципів, засобів, методів і форм організації та проведення наукового пізнання публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції.

Генезис становлення публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції пройшов тернистий шлях, відповідно до якого можна виокремити періоди історичного розвитку та визначити характерні ознаки, притаманні кожному з них. Так, «зародковий період» почався у I ст. н.е. та закінчився у X ст. н.е. Для нього було характерним те, що: захист прав споживачів залежав від культурного та освітянського рівня імперій, князівств тощо; відносини продавців та споживачів урегульовувалися загальними приписами, що повинні були виконуватися всіма членами суспільства незалежно від титулів і рівня достатку, і навіть розповсюджувалися на не-членів громад; в основу доказової бази покладалося свідчення свідків та сторін; суперечки вирішувалися на рівні магістрату, старшин, прореторів тощо; розгляд суперечок мав суб'єктивний характер і залежав від волі арбітруючого; домінуючою мірою покарання за правопорушення в цій сфері були фізичні покарання. Період з X ст. до XVIII ст. можна умовно назвати «феодальним». Йому притаманні такі ознаки: права продавців, купців, лихварів представниками імператорських дворів захищалися більш активно, ніж інтереси покупців, споживачів; права та обов'язки продавців і споживачів розглядалися нерозривно один від одного; значну роль у формуванні підходів щодо захисту якості харчової продукції в цей період має церква; активно захищався інтерес єврейських общин, що займалися

лихварством; результат рішення щодо розгляду конфлікту залежав значною мірою від звичаїв того суспільства, де він виник; застосовувалися суворі заходи відповідальності – починаючи від грошових штрафів і до фізичних розправ (смертна кара). Наступний період починався з XVIII ст. та закінчувався на початку XX ст. і мав назву **«імперський»**. Особливостями цього періоду є: збільшення кількості, взаємообумовленість та систематизація нормативно-правових актів, якими урегулювалося питання захисту прав споживачів і якість харчових продуктів; ярмаркова торгівля; введення у виробничу практику поняття верхньої і нижньої межі якості; запровадження харчових лабораторій якості та введення посади інспектора з якості продукції; започаткування споживчих спілок; зародження інституту цивільного права щодо захисту прав споживачів та якості продукції. Наступний період – період **«часткового фомування»** – починався у 1920-ті роки і закінчився на початку Другої світової війни у 1940-х роках. Йому притаманно: запровадження перших понять і таблиць вибіркового контролю якості; статистичні методи управління якістю (управління якістю процесів); розроблення контрольних карт; систематизація законодавства; формування контрольних інститутів від влади. Ще один період, який розпочався у повоєнні роки з кінця 1940-х років і закінчився на початку 1990-х років, мав назву періода **«сталого розвитку»**. Його основними ознаками є: нормативне закріплення поняття «споживач»; запровадження системи державних органів контролю якості продуктів; вироблення стандартів якості харчових продуктів; запровадження гармонійного поєднання (співвідношення) публічно-правових та приватно-правових засобів, способів і форм впливу на порушника нормами про якість продуктів харчування та прав споживачів; введення інституту омбудсмену із захисту прав споживачів; запровадження громадського контролю якості продукції; вироблення системи відповідальності за порушення норм, якими урегульовано інститут якості харчових продуктів. Останній період має назву періоду **«української гармонізації»**, він розпочався з 1990-х років і триває дотепер [111].

Запропоновано вилучити харчові добавки із поняття «харчові продукти», що міститься у Законі України «Про основні принципи та вимоги до безпечності

та якості харчових продуктів», і прийняти Закон України «Про харчові добавки», в якому сформулювати поняття та закріпити види харчових добавок, їх призначення, контроль за їх використанням, додаванням до харчових продуктів; встановити систему суб'єктів контролю публічної адміністрації; визначити систему відповідальності за порушення норм додавання до харчових продуктів харчових добавок або використання в процесі виготовлення харчових продуктів заборонених харчових добавок.

Встановлено, що **дієтичні добавки** є концентрованим джерелом поживних речовин (амінокислоти, протеїни, ліпіди, рослинні олії, вуглеводи або продукти тваринного чи рослинного походження), які споживаються перорально чи додаються в їжу додатково до звичайного харчового раціону у невеликих визначених кількостях і вважаються необхідними для людини.

Функціональне харчування – це систематичне щоденне вживання певних продуктів спеціального призначення, походження яких може бути як природним, так і штучним, а властивістю їх є заповнення дефіциту харчових субстанцій, що створюються в організмі в результаті вагітності, захворювань, в тому числі і хронічних, спортивних тренувань. Такі продукти регулюють в організмі людини біохімічні реакції і фізіологічні функції, тим самим впливаючи і на психосоціальну поведінку. В результаті вони покращують загальний фізичний стан і зменшують ризик появи патологій.

Харчовий продукт для спеціального дієтичного споживання – спеціально перероблений чи розроблений продукт, призначений для дієтичного харчування особи, яка знаходиться в конкретному фізичному чи фізіологічному стані чи має специфічну хворобу або розлад, у тому числі продукти дитячого харчування, харчування спортсменів та осіб похилого віку. Склад таких продуктів відрізняється від складу звичайних продуктів, але вони не є заміниками лікарських засобів.

Дитяче харчування – це спеціальний харчовий продукт для забезпечення задоволення дієтичних потреб дітей грудного та раннього віку.

Харчові продукти – це натуральні чи перероблені продукти, що вживаються у їжу людиною, у тому числі продукти дитячого харчування,

дієтичні продукти, безалкогольні та алкогольні напої, котрі мають харчову цінність, де харчова цінність – це сукупність властивостей харчових продуктів, що забезпечують фізіологічні потреби людини в енергії та поживних речовинах. Вона визначається насамперед їхнім хімічним складом та ступенем засвоюваності організмом людини.

Встановлено, що **організація виробництва харчової продукції** – це процес виготовлення продукції на підприємствах харчової промисловості.

Доведено, що систему принципів безпечності та якості харчових продуктів складають загальні принципи безпечності та якості харчових продуктів та принципи технологічного процесу безпечності та якості харчових продуктів.

До першої групи відносяться: принцип орієнтації на споживача; принцип стандарту якості харчових продуктів; принцип конкурентоспроможності; принцип врахування особливостей різних сегментів ринку; принцип роботи на підвищення репутації і захист торговельної марки; принцип орієнтації на певний тип ринку (внутрішній, зовнішній); принцип довіри до харчових продуктів зменшення ризиків захворювання через їх вживання.

До другої групи відносяться: принцип виявлення небезпечних факторів вироблення харчових продуктів; принцип простежуваності безпечності та якості харчових продуктів; принцип визначення критичних точок контролю; принцип системності перевірки процесу вироблення харчових продуктів; принцип документування вироблення харчових продуктів; принцип системи моніторингу технологічних процесів вироблення харчових продуктів; принцип ефективності контролю безпечності та якості харчових продуктів; принцип відповідальності оператора ринку харчової продукції; принцип визначеності повноважень державного інспектора безпечності та якості харчових продуктів.

Аргументовано, що предметом галузі споживчого права є правові відносини, що виникають у процесі виробництва, реалізації, споживання продукції, а також державного захисту прав споживачів. Доведено, що інститут харчових продуктів, специфіка регулювання безпеки та якості харчової продукції, їх види відносяться до спеціалізованої частини споживчого права.

У результаті наукового дослідження видів харчових продуктів, їх хімічних

властивостей, призначення, технологій виготовлення запропоновано розподілити їх за такими групами: за призначенням; за природним походженням; за хімічним складом; за збагаченням речовинами різного походження; функціональні харчові продукти; з урахуванням лікувальної дії; за вмістом корисних речовин; за віковими категоріями; за видами теплової обробки; згідно з розміщенням товару в торгових мережах; за ступенем обробки; за ступенем забруднення; за методами консервування.

Запропоновано внести зміни та доповнення до Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»: до статті 1 – дефініції «дієтичні добавки»; «дитяче харчування»; «харчовий продукт» (у новій редакції).

«Стаття – Класифікація харчових продуктів»

Харчові продукти класифікуються:

за призначенням; за природним походженням; за хімічним складом; за збагаченням речовинами різного походження; функціональні харчові продукти; з урахуванням лікувальної дії; за вмістом корисних речовин; за віковими категоріями; за видами теплової обробки; згідно з розміщенням товару в торгових мережах; за ступенем обробки; за ступенем забруднення; за методами консервування».

«Стаття 32¹. Функціональний харчовий продукт»

Функціональний харчовий продукт – різновид харчових продуктів, що призначений для профілактики та лікування хвороби людини та містить певні компоненти лікарських засобів».

Розділ 2

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

2.1. Поняття адміністративно-правового механізму публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції

Публічне адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції реалізовується через системне застосування засобів, що діють відповідно до визначеного механізму і націлені на отримання якісного результату. Оскільки безпека та якість не можуть забезпечуватись та проявлятись самі собою, ними необхідно управляти (адмініструвати). І в цьому процесі повинні бути задіяні всі контрагенти, що взаємодіють під час виробництва товару і його просування на ринку до споживача. Відносини між економічними контрагентами та внутрішніми підрозділами товаровиробника можна представити як відносини постачальника і споживача (елементарні ланки ланцюжка безпеки та якості). Нездатність задовольнити потреби споживача у будь-якій ланці може спричинити мультиплікаційний ефект погіршення якості та виникнення небезпеки, що призведе до втрати конкурентоспроможності товару. Система безпеки та якості повинна охоплювати всі стадії розробки, виробництва, споживання і утилізації продукції. Якість продукції та її безпека закладається ще на етапі проведення маркетингових досліджень, у результаті яких, серед іншого, на основі аналізу запитів споживачів, конкурентів, системи просування продукції тощо, формулюються основні вимоги до параметрів якості товару та його безпеки, які повинні бути зазначені у звіті з маркетингових досліджень, а також у програмі маркетингу [150, с. 78]. Відповідно до викладеного виникає запитання, що становить собою механізм публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової

продукції. Розглянемо його сутність та складові.

Термін «механізм», згідно із словником російської мови С. І. Ожегова, походить від грецького «μηχανή» і означає «знаряддя, пристрій, сукупність ланок»; у другому своєму значенні слово позначає систему, устрій, який визначає порядок певного виду діяльності [374, с. 431].

Із філософської точки зору під поняттям «механізм» слід розуміти спосіб пояснення дій і об'єктів, які вивчаються у їхній взаємодії, виходячи з механічних закономірностей [32].

Із соціологічної позиції механізм є природною системою, що визначає необхідний взаємозв'язок, який виникає між різними явищами [388].

В юридичній літературі категорія «механізм» розглядається з різних точок зору: «соціальний механізм», «механізм впливу права на суспільні відносини», «механізм правотворчості», «механізм дії права», «механізм правового регулювання», «механізм правового управління» тощо.

Так, М.Г. Александров довів, що механізм правового регулювання – це комплекс правових засобів, за допомогою яких відбувається регулювання суспільних відносин. І вже після цього почалося ґрунтовне дослідження цього питання різними вченими [405, с. 118].

На думку О.Ф. Скакун, механізм правового регулювання – це взята в єдності система правових засобів, способів і форм, за допомогою яких нормативність права переводиться в упорядкованість суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права, встановлюється і забезпечується правопорядок («належне» у праві стає «сущим») [371, с. 498].

У свою чергу, термін «механізм управління» є широко вживаним, існує багато різних точок зору стосовно його формулювання. Розрізняють два основних підходи до визначення поняття «механізм управління»: структурно-організаційний та структурно-функціональний. Структурно-організаційний підхід визначає механізм як сукупність певних складників, що створюють організаційну основу певних явищ та процесів. Структурно-функціональний підхід акцентує не тільки на організаційній основі його побудови, але й на його динаміці, реальному функціонуванні. Статику механізму управління визначають

суб'єкти та об'єкти управління, які становлять організаційно-структурну основу механізму, а динаміку – комплекс зв'язків та взаємодія між ними [232, с. 234].

Досліджуючи державне управління, В.Б. Авер'янов доводить певну єдність і однопорядковість механізму державного управління та механізму виконавчої влади і робить спробу визначити механізм виконавчої влади шляхом аналізу механізму державного управління. З огляду на завдання та цілі свого дослідження він розглядає механізм управління більшою мірою з позиції структурно-організаційного підходу – як сукупність державних органів, об'єднаних у систему для виконання цілей (завдань) державного управління відповідно до їх правового статусу, та системи правових норм, що регламентують процес реалізації зазначеними органами їхнього функціонального призначення [414, с. 215]. При цьому учений зазначає, що структурно-функціональне розуміння механізму державного управління спонукає до включення до його системи суспільних відносин державного управління, але зазначені відносини, як і сам механізм державного управління, виступають самостійними складовими елементами державного управління [73, с. 33].

Як зазначають Р.Р. Ларіна, А.В. Владзимирський, О.В. Балусьва, механізм управління є найактивнішим складником системи управління, який забезпечує дію на чинники, від стану яких залежить результат діяльності керованого об'єкта. На їх погляд, механізм управління є достатньо складною категорією управління і включає такі елементи: цілі управління; критерії управління – кількісний аналог цілей управління; фактори управління – елементи об'єкта управління і їх зв'язку, на які здійснюється дія на користь досягнення поставлених цілей; методи дії на чинники управління; ресурси управління – матеріальні і фінансові ресурси, соціальний і організаційний потенціали, при використуванні яких реалізується обраний метод управління і забезпечується досягнення поставленої мети [74, с. 27].

На нашу думку, сам механізм управління виконує роль направляючої складової, яка перебуває в динаміці та утворює умови для того, щоб всі елементи механізму, перебуваючи у взаємодії, виконували свої визначені цілі та

завдання. Наприклад, орган публічної адміністрації визначає команду, а об'єкти управління повинні виконувати дану команду.

Також М.І. Круглов акцентує на комплексному характері механізму управління та зазначає, що механізм державного управління – це сукупність економічних, мотиваційних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів державного управління і впливу на їх діяльність, що забезпечують узгодження інтересів взаємодіючих учасників державного управління. Оскільки фактори державного управління можуть мати економічну, соціальну, організаційну, політичну і правову природу, комплексний механізм державного управління повинен являти собою систему економічних, мотиваційних, організаційних, політичних та правових механізмів [189].

В даному разі буде не зовсім правильно вести мову виключно про механізм державного управління, адже коли органи місцевого самоврядування виконують делеговані повноваження, вони також виступають активними суб'єктами управлінського процесу. Саме тому доречно вести мову про механізм публічного управління, складовою якого є також механізм державного управління.

У складі державних механізмів управління О.Б. Коротич виділяє конкретні державні механізми управління, механізми здійснення процесу державного управління, а також механізми формування та взаємодії складових систем державного управління. На її думку, конкретні механізми управління (зокрема державного) – це певне знаряддя для здійснення цілеспрямованих перетворень; це сукупність способів, методів, важелів через які суб'єкт управління впливає на об'єкт управління для досягнення певної мети [184, с. 246; 186].

Державне управління залежить від його підсистемних складників. Відповідно до цього його механізм є взаємодією загального, підсистем та інститутів системи.

Отже, механізм управління є складним системним утворенням, що органічно поєднує в собі різні складники. Наведені вище підходи до його визначення та думки науковців щодо зазначеної проблеми не вичерпують усіх можливих поглядів, але визначають основні підходи до розкриття та вирішення

цієї проблеми. У вузькому розумінні механізм управління – це статична єдність певних структурних елементів, які слугують інструментом організації управлінських явищ і процесів. У широкому розумінні – це інструменти впливу на управлінську інформацію, які забезпечують динаміку, реальне функціонування усієї статичної єдності елементів [199, с.194].

Публічне адміністрування є складником системи державного управління. Його часто плутають з публічним управлінням. Публічне управління – це процес колективного прийняття та реалізації стратегічних рішень на основі узгодження і координування мети і дій усіх ключових учасників. Публічне адміністрування (англ. «public management») – це регламентована законами та іншими правовими актами діяльність суб'єктів публічного адміністрування, спрямована на:

- прийняття адміністративних рішень;
- надання адміністративних послуг;
- здійснення внутрішнього адміністрування суб'єкта публічного адміністрування [422, с. 147].

У США (так само, як і в інших англосаксонських країнах) є дві основні спеціальності з управління різними сегментами публічної сфери суспільного життя: публічне адміністрування та публічна політика. Друга може мати також назву «урядування» (так названа, зокрема, Гарвардська школа врядування імені Джона Ф. Кеннеді) або «публічні справи» (Інститут міжнародних і публічних справ імені Вотсона у Браунському університеті). Суті справи це не міняє: публічна політика є серцевиною, змістовим компонентом публічного управління. Натомість публічне адміністрування дає змогу оволодіти технологіями використання управлінських механізмів [326].

Сучасна правова теорія розглядає публічне адміністрування як вузькому, так і у широкому значенні. У вузькому публічне адміністрування передбачає взаємодію суб'єктів виключно з виконавчою гілкою влади. У широкому – з усіма гілками влади та на різних рівнях прийняття рішень.

Колектив авторів підручника за загальною редакцією В.В. Корженка, досліджуючи детермінанту «публічне адміністрування», зазначає, що публічне адміністрування є тим сектором управління, який знайдено в політичному

оточенні. Зміст адміністрування є близьким до того, що визначений в теорії управління для адміністративних методів впливу керуючого суб'єкта на об'єкт: «Це способи і прийоми, дії прямого і обов'язкового визначення поведінки і діяльності людей з боку відповідних керівних компонентів держави. Основними ознаками даних методів є: а) прямий вплив державного органу або посадової особи на волю виконавців шляхом встановлення їх обов'язків, норм поведінки і видання конкретних вказівок; б) односторонній вибір способу вирішення існуючої проблеми, варіанта поведінки, однозначне розв'язання ситуації, яке підлягає обов'язковому виконанню; в) безумовна обов'язковість розпоряджень і вказівок, невиконання яких може потягти за собою різні види юридичної відповідальності». Під наведені ознаки підпадає, перш за все, виконання законів, які встановлюють певні норми поведінки, є прикладом одностороннього вибору способу розв'язання ситуації, підлягають обов'язковому виконанню, порушення цих вимог викликає юридичну відповідальність [81, с. 8].

У свою чергу, Ф. Нігро та Л. Нігро стверджують, що публічне адміністрування являє собою скоординовані групові дії в державних справах, що: 1) пов'язані із трьома гілками влади – законодавчою, виконавчою і судовою – та їх взаємодією; 2) мають важливе значення у формуванні державної політики та є частиною політичного процесу; 3) значно відрізняються від адміністрування у приватному секторі; 4) пов'язані із численними приватними групами та індивідами, які працюють у різних компаніях та громадах [349, с. 43]. Дозволимо собі не погодитися з такою позицією, оскільки в жодному випадку не можна ставити знак рівняння між термінами «державне управління» та «публічне адміністрування».

За твердженням А.Ф. Колодія, публічне адміністрування є різновидом управлінської діяльності інституцій публічної влади, завдяки якій держава та громадянське суспільство забезпечують самокерованість (самоврядність) усієї суспільної системи та її розвиток у певному, визначеному напрямку [68, с. 489].

Публічне адміністрування передбачає функціонування універсального організаційно-правового механізму виявлення, узгодження і реалізації суспільних потреб та інтересів, формування прав і обов'язків учасників

суспільних процесів та їх взаємовідносини в правому полі [454].

Інтегрованим показником ефективності функціонування публічного адміністрування є рівень довіри громадян до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та позитивні тенденції, підтверджені результатами чергової оцінки системи державного управління України за базовими показниками SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management), оскільки кожна держава зацікавлена у формуванні та діяльності таких органів влади, які відповідають її національній політиці та підтримуються більшістю населення [95].

Отже, публічне адміністрування у сфері безпеності та якості харчової продукції – це регламентована нормативно-правовими актами діяльність суб'єктів публічного адміністрування у сфері безпеності та якості харчової продукції, спрямована на виконання нормативно-правових актів шляхом прийняття адміністративних рішень щодо забезпечення безпеності та якості харчової продукції.

Механізм публічного адміністрування являє собою систему, що забезпечує практичну реалізацію публічного адміністрування для досягнення визначених цілей, має свою структуру, інструменти впливу на об'єкт управління з відповідним правовим та інформаційним забезпеченням.

Як зазначає О.А. Шатіло, механізми публічного адміністрування – це спеціальні засоби, що забезпечують здійснення регулюючого впливу публічних адміністрацій на соціально-економічні територіальні системи різних рівнів (села, селища, райони у містах, міста, райони, області, Автономна республіка Крим) з метою забезпечення гідних умов життєдіяльності людей, що проживають у державі, та громадян України, що тимчасово проживають за її межами. Технологія публічного адміністрування являє собою детальний опис дій, що мають бути послідовно, у належний спосіб та із застосуванням конкретних засобів та прийомів здійснені суб'єктом публічного адміністрування (організацією чи конкретною посадовою особою) для досягнення певної мети. Вони чітко прописані у технології процедури здійснення публічного адміністрування, регламентують напрямок та послідовність дій працівників,

виключають використання неефективних прийомів, надають керівникам впевненості щодо раціональності дій підлеглих та отримання бажаного результату [427, с. 8-9; 183].

Як доводить І.А. Ісаєнко, механізм публічного адміністрування передбачає демократичну організацію управлінського впливу на суспільні процеси, яка забезпечує ефективне функціонування системи органів державної влади, органів регіонального та місцевого самоврядування, громадських (неурядових) організацій, фізичних осіб та інших суб'єктів громадянського суспільства з метою реалізації державної політики у найрізноманітніших сферах суспільного життя [152, с. 116].

За особливостями побудови механізми публічного адміністрування поділяються на цільові (спрямовані на досягнення певної мети) механізми публічного адміністрування, механізми функціонування системи публічного адміністрування на різних етапах суспільного розвитку країни та механізми здійснення процесу публічного адміністрування різними владними органами та окремими посадовими особами [81, с. 76].

Так, наприклад, цільовими механізмами публічного адміністрування у сфері безпечності харчових продуктів будуть концептуальні положення, які визначені відповідним законом та визначають цілі та мету державної політики в досліджуваній сфері, тоді як механізми функціонування системи – це окремі складові цільового механізму та визначають окремі напрямки діяльності суб'єктів в досліджуваній сфері, наприклад сертифікація, ліцензування тощо.

Цільові механізми публічного адміністрування використовуються як органами державної влади, так і органами місцевого самоврядування як знаряддя для здійснення цілеспрямованих перетворень у функціонуванні або розвитку конкретних об'єктів публічного адміністрування [400].

Механізм функціонування системи публічного адміністрування представляє структуру системи публічного адміністрування, яка відповідає чинному законодавству, має зв'язки між її підсистемами та усіма органами, що входять до їх складу, а також особливості функціонування системи публічного адміністрування та взаємодію між її елементами [81, с. 77; 400].

Механізм публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції є складником механізму публічного адміністрування.

Запровадження механізмів публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції передбачає, що держава і право виступають як гарант того рівня ризику, який суспільство вважає прийнятним для себе з урахуванням усього комплексу соціально-політичних, економічних, науково-технологічних, екологічних та інших вимог.

Отже, механізм публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції являє собою взаємопов'язану, злагоджену організацію забезпечення компетентними органами публічної адміністрації та її посадовими особами шляхом застосування розгалуженої системи правових засобів безпеки та якості харчових продуктів, захисту та задоволення потреб споживача [124].

Складниками структури зазначеного механізму є: суб'єкт і об'єкт адміністрування; система нормативно-правових актів та засоби адміністрування сфери безпеки та якості харчової продукції.

Суб'єкт і об'єкт є найпершими елементами механізму публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції, саме їх взаємодія відображена у нормативних документах, що регламентують вплив держави на сферу безпеки та якості харчової продукції. Як такі зазвичай розглядаються публічні органи управління, що забезпечують безпечність та якість харчової продукції, та споживачі населення. Нормативно-правові акти відображають практично всі сторони діяльності суб'єктів, що забезпечують безпечність та якість харчової продукції і споживачів. На їх основі безпосередньо формулюються нові або змінюються чинні правила поведінки у сфері харчової промисловості взагалі та забезпечення безпеки та якості харчової продукції безпосередньо, виникають і змінюються конкретні правові відносини, скасовуються застарілі норми поведінки тощо. Засоби публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції становлять собою розгалужену систему правових прийомів, що використовуються державою для забезпечення безпеки та якості харчової продукції.

2.2. Нормативно-правове регулювання публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції

Проблеми якості та безпеки харчової продукції споживчого призначення незалежно від сфери її виробництва завжди є предметом стурбованості, адже прямо пов'язана з життям і здоров'ям населення.

В умовах глобалізації процесів цивілізаційного розвитку в контексті сталого планетарного розвитку дедалі виразніше постає питання навіть не про те, що сучасне людство залишить прийдешнім покоління, а про кількість народонаселення і його фізичне здоров'я, а також про можливість існування людства взагалі. Не останню роль у цьому відіграє якість та безпека харчової продукції як одного з основних чинників забезпечення природних потреб людини у відтворенні біоенергетичного балансу [2, с. 12]. Саме тому сфера безпеки та якості харчової продукції повинна досить чітко регулюватися нормативно-правовими актами.

Нормативно-правовий акт – це офіційний акт волевиявлення (рішення) уповноважених суб'єктів права, що встановлює (змінює, скасовує) правові норми з метою регулювання суспільних відносин. Або інакше: акт правотворчості, який містить юридичні норми [31, с. 12].

Нормативно-правовий акт є рішенням правотворчого органу, спрямованим на встановлення, зміну або скасування дії норм права. Нормативно-правовий акт виконує дві рівнозначні функції: функцію юридичного джерела права і функцію форми права, тобто виступає як спосіб існування і вираження норм права.

Ознаками нормативно-правового акта є такі:

- приймається або санкціонується уповноваженими органами держави (правотворчими органами) або народом (через референдум);
- завжди містить нові норми права або змінює (скасовує) чинні, чітко формулює зміст юридичних прав і обов'язків;
- приймається з дотриманням певної процедури;
- має форму письмового акта-документа і точно визначені реквізити: вид

акта (закон, указ, постанова); найменування органу, який ухвалив акт (парламент, президент, уряд, місцевий орган влади); заголовок (деякі акти, наприклад, розпорядження Кабінету Міністрів України приймаються без заголовка); дата ухвалення акта; номер акта; дані про посадову особу, яка підписала акт;

– публікується в офіційних спеціальних виданнях з обов'язковою відповідністю автентичності тексту офіційного зразка (в Україні закони публікуються у «Відомостях Верховної Ради України», газетах «Голос України» та «Юридичний вісник України»; постанови Кабінету Міністрів – у збірниках постанов уряду України та газеті «Урядовий кур'єр»; закони і підзаконні акти – у часопису «Офіційний вісник України») [371, с. 248].

До нормативно-правових актів відносяться закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Законами є: Конституція України; кодекси України; закони України. Закон – це нормативно-правовий акт, прийнятий в особливому порядку органом законодавчої влади або на референдумі, має вищу юридичну силу та регулює найбільш важливі суспільні відносини. Закон відрізняється від інших видів нормативно-правових актів за такими ознаками:

1) приймається органом законодавчої влади. В Україні право приймати закони належить Верховній Раді України та безпосередньо народові шляхом проведення всенародного голосування (референдуму);

2) порядок його підготовки й видання визначаються Конституцією та Регламентом Верховної Ради України. Закріплена в законах обов'язкова послідовність певних дій зі створення законів називається законодавчим процесом;

3) має вищу юридичну силу, відповідно, всі підзаконні акти повинні йому відповідати. Це знаходить вираження у тому, що акти всіх інших органів держави повинні відповідати закону і не суперечити йому, окрім того, закон може бути скасований або змінений лише тим суб'єктом, який його встановлював;

4) регулює найбільш важливі, ключові, суспільні відносини: основи

суспільного і державного ладу, права, свободи і обов'язки громадян, форму держави, повноваження органів державної влади тощо. Зокрема, як передбачено ст. 92 Конституції України, виключно законами України визначаються: права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадян» і т.д. [397, с. 345].

Нормативно-правове регулювання якості та безпеки харчових продуктів здійснюється з метою забезпечення гарантій, встановлених у правових актах України:

- щодо безпеки для життя і здоров'я людини в разі їх споживання і використання;
- щодо їх виробництва в умовах, які відповідають встановленим вимогам технології, санітарних норм та правил, безпеки та збереження довкілля;
- щодо їх виробництва із застосуванням дозволених для використання продовольчої сировини і супутніх матеріалів;
- щодо повноти і достовірності інформації про їх властивості;
- щодо їх відповідності вимогам якості та безпеки згідно з нормативними документами;
- щодо їх реалізації відповідно до правил торгівлі [58, с. 51].

Таким чином, **нормативно-правові акти, якими урегульовано публічне адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції**, – це волевиявлення (рішення) компетентного суб'єкта, що має письмову форму та містить правові норми, які урегульовують публічне адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції і забезпечують виконання приписів.

У правовій теорії існують різні підходи до поділу нормативних актів на певні групи.

Так, Ю.П. Битяк правові акти державного управління розрізняє:

- за юридичними властивостями та поділяє їх на нормативні (встановлюють загальні правила поведінки та регламентують однотипні суспільні відносини певних галузях), індивідуальні (розв'язують конкретні питання управління і не містять у собі норм права) та змішані (містять як норми права, рішення щодо конкретних управлінських справ і ненормальних приписів,

так і загальні правила);

– за суб'єктами права видання актів класифікує на акти, які видають Президент України (укази та розпорядження), Кабінет Міністрів України (постанови та розпорядження), центральні та місцеві органи виконавчої влади (міністерства – накази, інструкції, розпорядження в межах своєї компетенції; відомства – накази, постанови, інструкції, правила, положення; місцеві державні адміністрації – приймають рішення та видають розпорядження; керівники відділів, управлінь та інших підрозділів місцевих державних адміністрацій – накази та розпорядження; керівники державних підприємств і установ – накази та розпорядження, можуть також затверджувати нормативні акти, такі як положення і правила). Особливістю управлінських рішень є їх юридичне оформлення: усі рішення виконавчої влади втілюються у відповідну форму, набувають певної юридичної сили та доводяться до виконавців за встановленими каналами інформації [29, с. 143-144].

У свою чергу, В.К. Колпаков класифікує акти публічного управління:

– за юридичними властивостями – нормативні (правозастосовні, загального характеру), ненормативні (індивідуальні, правозастосовні, правовиконавчі, приватні адміністративні акти, акти реалізації норм адміністративного права);

– за межами дії (дія актів у просторі й часі): такі, що діють на території протягом визначеного терміну; такі, що діють на частині території без обмежень у часі;

– за характером компетенції органів, що видають акти: загального (акти Президента України, Кабінету Міністрів України, місцевих державних адміністрацій); галузевого (акти управління галузевих міністерств, комітетів, відомств, а також керівників відділів і служб місцевих державних адміністрацій); функціонального управління (акти функціональних органів управління);

– за місцем органів, що приймають акти, в їх загальній ієрархії [174, с. 230].

Акти державного управління Д.М. Бахрах поділяє за такими значущими

ознаками: за змістом (нормативні, індивідуальні, загальні та мішані); за колом осіб, на які поширюються норми (акти загального значення, міжвідомчі акти, внутрішньовідомчі); за суб'єктами, які прийняли адміністративні акти (акти органів виконавчої влади, акти громадських організацій, котрим делеговані державно владні повноваження); за формою (письмові, усні, конклюдентні); за функціональною роллю (планові з фінансових питань, методичного характеру, з кадрових питань, обліку, постачання та інших загальних функцій) [23, с. 69].

Залежно від юридичного змісту А.І. Берлач акти державного управління поділяє на: нормативні, що визначають загальні правила поведінки широкого кола суб'єктів права; призначені для багаторазового використання; виступають правовими засадами виникнення, зміни чи припинення адміністративних правовідносин та встановлення обмежень чи заборон для підвладних учасників правовідносин; індивідуальні, що спрямовані на розв'язання окремого питання управлінського процесу з конкретизацією особи, поведінка якої визначається цим актом. Вони не містять у собі норми права, а тому не є джерелами адміністративного права.

Залежно від форми вираження акти публічного управління поділяються на: письмові, що відповідають за формою і змістом встановленим вимогам і містять відповідні приписи, заборони, рекомендації тощо; усні, що несуть у собі управлінський вплив на об'єкт управління, але через обставини, за яких застосовуються, не потребують письмового оформлення, однак підлягають беззаперечному виконанню (широко застосовуються в підрозділах Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства оборони України та інших силових структурах); конклюдентні, що виражають управлінський вплив через зміст дорожніх знаків, спеціальних сигналів, жестів тощо.

Правові акти публічного управління класифікуються і за іншими критеріями, зокрема залежно від дії у просторі (загальної дії – регламентують поведінку учасників адміністративно-правових відносин на території всієї країни; регіональні на території певного регіону; місцеві – на території окремої адміністративно-територіальної одиниці (Автономної Республіки Крим) та

часові (строкові – для яких визначений строк дії, безстрокові – строк дії не зазначений, тож вони є чинні до відміни компетентним органом), залежно від органів та характеру компетенції органу, що видає правові акти [27, с. 138].

Також С.Г. Стеценко вирізняє декілька критеріїв для класифікації правових актів державного управління.

За юридичною природою: нормативні (встановлюють загальні правила поведінки учасників адміністративно-правових відносин і розраховані на багаторазове застосування в однотипних суспільних відносинах); індивідуальні (встановлюють правила поведінки в конкретних ситуаціях і стосуються конкретних осіб); змішані (встановлюють правила поведінки як загального характеру, що розраховані на багаторазове застосування, так і конкретного індивідуального спрямування). Залежно від суб'єктів видання: акти Президента України; акти Кабінету Міністрів України; акти центральних органів виконавчої влади; акти місцевих органів виконавчої влади; акти адміністрацій державних підприємств, установ, організацій; акти органів місцевого самоврядування [393, с. 169-171].

За юридичною формою: укази – акти Президента України, видані в межах його повноважень; постанови – акти органів державного управління переважно нормативного характеру; розпорядження – акти органів державного управління (посадових осіб), що мають переважно індивідуальний характер; рішення – акти управління, що приймаються Радою міністрів Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування в колегіальному порядку; накази – єдиноначальні акти управління, видані у процесі діяльності посадових осіб; інструкції – акти управління, що визначають порядок здійснення певних дій, робіт тощо. Інструкції завжди мають нормативний характер, тому що розраховані на багаторазове використання [393, с. 169-171].

За формою вираження: письмові – типові варіанти правових актів державного управління, письмово оформлені відповідно до встановлених вимог; усні – найчастіше використовуються у мілітаризованих формуваннях. Їх необхідність пов'язується з повсякденним здійсненням управління, а також із метою адекватного реагування на зміну обстановки. Вони не вимагають

письмового оформлення; конклюдентні – виражаються у спеціальних сигналах, знаках, жестах осіб, які мають державно-владні повноваження [393, с. 169-171].

Найбільш типовою, на думку Т.О. Коломєць, є класифікація актів залежно від їх юридичних властивостей та суб'єктів права видання актів.

Так, за юридичними властивостями акти державного управління поділяються на: нормативні (встановлюють загальні правила поведінки, норми права, регламентують однотипні суспільні відносини в певних галузях, призначені на довгострокове та багаторазове застосування), індивідуальні (вирішують конкретні питання управління і не містять у собі норм права, спрямовані на одноразове застосування щодо конкретних випадків, ситуацій, обставин, здійснюють безперервне оперативне вирішення органами виконавчої влади численних справ) та змішані (містять і норми права, і рішення щодо конкретних управлінських справ та ненормативні приписи) [10, с. 61].

Залежно від суб'єктів прийняття актів управління виділяють: укази і розпорядження Президента України; постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України; накази, інструкції, розпорядження міністрів; рішення місцевих державних адміністрацій; положення, правила, інструкції, накази, розпорядження, що видаються керівниками державних підприємств та установ [10, с. 61].

Підсумовуючи, зазначимо, що нормативні акти, які регулюють публічне адміністрування безпечності та якості харчових продуктів відповідно до ступеня правового регулювання, можна поділити на загальні та спеціальні.

Відповідно, до загальних нормативно-правових актів ми можемо віднести такі: закони України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»; «Про ветеринарну медицину»; «Про карантин рослин»; «Про захист прав споживачів»; «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»; «Про стандартизацію»; «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції»; «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»; «Про питну воду та питне водопостачання»; «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності», низка інших законодавчих та підзаконних актів

України.

До спеціальних нормативно-правових актів віднесено: закони України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»; «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції»; «Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них»; «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів»; «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції»; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг»; Наказ Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Медичні вимоги до якості та безпечності харчових продуктів та продовольчої сировини»; Наказ міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Переліку харчових продуктів, щодо яких здійснюється контроль вмісту генетично модифікованих організмів»; Наказ Міністерства аграрної політики України «Про встановлення максимального вмісту ерукової кислоти в оліях, жирах та їх сумішах, призначених для споживання людиною, та у харчових продуктах, які містять олії та жири» тощо. Міжнародні акти, ратифіковані на території України: Регламент ЄС № 258/97 Європейського парламенту і Ради ЄС про новий вигляд харчових продуктів і нові компоненти харчових продуктів; Директива N 89/109/ЄЕС Ради ЄЕС про зближення законів держав-членів ЄЕС щодо матеріалів і виробів, призначених для безпосереднього контакту з харчовими продуктами. Низка інших законодавчих та підзаконних актів України.

Розглянемо стисло зміст нормативно-правових актів, якими урегульовано публічне адміністрування безпечності та якості харчових продуктів.

Загальна група.

Законом України «**Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення**» від 24 лютого 1994 року № 4004-ХІІ встановлено, що безпечні умови для людини – це стан середовища життєдіяльності, за якого

відсутня небезпека шкідливого впливу його факторів на людину [289]. У статті 4 даного нормативного акта встановлено, що громадяни мають право на безпечні для здоров'я і життя харчові продукти, питну воду, умови праці, навчання, виховання, побуту, відпочинку та навколишнє природне середовище.

Відповідно, Закон зобов'язує проходити обов'язкові попередні (до прийняття на роботу) і періодичні медичні огляди працівників підприємств харчової промисловості, громадського харчування і торгівлі, водопровідних споруд, лікувально-профілактичних, дошкільних і навчально-виховних закладів, об'єктів комунально-побутового обслуговування, інших підприємств, установ, організацій, професійна чи інша діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення і може спричинити поширення інфекційних захворювань, виникнення харчових отруєнь, а також працівників, зайнятих на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці.

Закон України «**Про ветеринарну медицину**» від 25 червня 1992 року № 2498-ХІІ визначає, що продукти тваринного походження, крім харчових продуктів тваринного походження для споживання людиною, продуктів, що призначені для фармацевтичних та хірургічних цілей, і кормів тваринного походження, є продуктами тваринного походження для сільськогосподарського або промислового використання, а м'ясо, м'ясні продукти, желатин, яйця, яйцепродукти, молоко, молочні продукти, риба, рибні та морепродукти, мед та інші продукти тваринного походження є продуктами тваринного походження для споживання людиною [274]. Встановлено застосування державою ветеринарно-санітарних заходів з метою захисту життя і здоров'я людей або тварин від ризиків, що виникають від забруднюючих речовин, токсинів або хвороботворних організмів, які містяться у продуктах тваринного походження чи кормах. Також законодавцем встановлено поняття «неістівні продукти», під якими розуміються продукти тваринного походження – побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною, а також ті, які не використовуються для споживання людиною, але використовуються для фармацевтичних, хірургічних, сільськогосподарських та промислових цілей [274].

У Законі України «**Про карантин рослин**» від 30 червня 1993 р. № 3348-ХІІ основним об'єктом регулювання є будь-яка рослина, продукт рослинного походження, місце зберігання, упаковка, засоби перевезення, контейнери, ґрунт та будь-які інші організми, об'єкти або матеріали, здатні переносити чи поширювати регульовані шкідливі організми, які визначаються окремо для цілей імпорту, експорту та реекспорту, а також для цілей контролю за переміщенням територією України [310]. Встановлено, що особи, які здійснюють господарську діяльність, пов'язану з виробництвом, переробкою, зберіганням, транспортуванням і торгівлею рослинами та рослинними продуктами, мають право одержувати від центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері карантину рослин, інформацію про фітосанітарний стан на відповідній території. Також зазначеним нормативним актом передбачено, що особи, які здійснюють господарську діяльність, пов'язану з виробництвом, переробкою, зберіганням, транспортуванням, торгівлею рослинами і рослинними продуктами, зобов'язані: виконувати фітосанітарні правила та здійснювати фітосанітарні заходи; здійснювати систематичний моніторинг земельних угідь, які належать їм на правах власності або користування, а також потужностей (об'єктів), на яких здійснюється виробництво та/або обіг рослин, продуктів рослинного походження з метою виявлення регульованих шкідливих організмів [310].

Законом України «**Про захист прав споживачів**» від 12 травня 1991 р. № 1023-ХІІ [306] регламентовано захист прав споживачів у сфері безпечності та якості харчових продуктів, інформування про їх властивості, у тому числі маркування, який здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпечності та якості харчових продуктів. Зазначено, що у разі придбання споживачем непридатного харчового продукту продавець зобов'язаний замінити його на харчовий продукт, який є придатним до споживання, або повернути споживачеві сплачені ним кошти.

Законом передбачено, що при пред'явленні споживачем вимоги про безоплатне усунення недоліків товару вони повинні бути усунуті протягом чотирнадцяти днів з дати його пред'явлення або за згодою сторін в інший строк.

Передбачено, що вимоги споживача розглядаються після пред'явлення споживачем розрахункового документа, а щодо товарів, на які встановлено гарантійний строк, – технічного паспорта чи іншого документа, що його замінює, з позначкою про дату продажу. Вимоги споживача щодо технічно складних побутових товарів розглядаються після пред'явлення споживачем розрахункового документа, передбаченого Законом України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» та технічного паспорта чи іншого документа, що його замінює, з позначкою про дату продажу [316].

На наше переконання, ефективність захисту прав споживача підвищиться лише у випадку запровадження європейського режиму цивільної відповідальності виробника за шкоду, завдану внаслідок дефекту в його продукції.

Слід зауважити, що цим нормативним актом встановлено, що споживач має право на одержання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію, що забезпечує можливість її свідомого і компетентного вибору. Інформація про продукцію повинна містити позначку про наявність або відсутність у складі продуктів харчування генетично модифікованих компонентів. Саме вживання генетично модифікованих продуктів спричиняє значні негативні наслідки, що позначається на здоров'ї нації. А відсутність відповідальності за введення в обіг не зареєстрованих і, відповідно, неконтрольованих ГМО призводить до збільшення їх використання в харчових продуктах. Навіть норми Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» [283], яким встановлюється (ст. 13), що генетично модифіковані організми, використовувані у відкритій системі, повинні відповідати вимогам біологічної та генетичної безпеки за умови дотримання передбаченої технології використання; забороняється вивільнення в навколишнє природне середовище ГМО до їх державної реєстрації, крім вивільнення в навколишнє природне середовище при проведенні державних випробувань, не призупиняють і не виправляють проблему. Хоча відповідно до

Закону захист здоров'я людини й довкілля має пріоритетність порівняно з можливими економічними вигодами від використання ГМО. Необхідно наголосити, що нині постійно збільшуються площі, засіяні генетично модифікованими рослинами, поширюються біотехнології, оскільки територіальне розташування України та її чорноземи є привабливими для розширення такої діяльності. *Сам тому сьогодні існує нагальна потреба у створенні дійової системи регулювання ГМО. Особливо це стосується врегулювання питання транспортування й утилізації ГМО; порядку реєстрації ГМО; системної адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення правових норм, якими урегульовано використання генетично модифікованих організмів.*

Статтею 2 Закону України **«Про ліцензування певних видів господарської діяльності»** від 02 березня 2015 року № 222-VIII регламентовано суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності, визначено виключний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлено уніфікований порядок їх ліцензування, нагляд і контроль у сфері ліцензування, відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності [312].

Законом України «Про стандартизацію» від 05 червня 2014 № 1315-VII урегульовано правові та організаційні засади стандартизації в Україні, спрямовані на забезпечення формування та реалізації державної політики у відповідній сфері.

Зазначений нормативний акт докорінно змінив всю чинну до нього систему технічного регулювання в Україні, зокрема:

– ним утворено єдиний національний орган стандартизації, що не є органом державної влади, до повноважень якого передана функція прийняття та скасування національних стандартів (враховуючи те, що відповідно до Угоди про технічні бар'єри в торгівлі СОТ стандарти визначаються як добровільні);

– запроваджуються два рівні стандартизації залежно від суб'єкта, який приймає стандарти: національні стандарти, прийняті національним органом стандартизації, та стандарти і технічні умови, прийняті підприємствами,

установами та організаціями; скасовано галузеву стандартизацію;

– не допускається погодження проектів національних стандартів із державними органами;

– скасовуються обов'язковість застосування національних стандартів (за винятком випадків, коли обов'язковість їх застосування встановлена нормативно-правовими актами), а також державна реєстрація технічних умов; не допускається встановлення будь-яких правил, пов'язаних із розробленням стандартів та технічних умов підприємств [51, с. 61].

Доводиться, що *технічними умовами* є нормативний документ, що встановлює технічні вимоги, яким повинна відповідати продукція, процес або послуга, та визначає процедури, за допомогою яких може бути встановлено, чи дотримані такі вимоги. Окреслено, що дія цього Закону не поширюється на санітарні заходи безпечності харчових продуктів, ветеринарно-санітарні та фітосанітарні заходи, будівельні норми, лікарські засоби, стандарти медичної допомоги, бухгалтерського обліку, оцінки майна, освіти та інші соціальні стандарти, передбачені законодавством [325].

Законом України **«Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції»** від 17 липня 1997 р. № 468/97 передбачено, що сільськогосподарська продукція, яка ввозиться (пересилається) на митну територію України, підлягає радіологічному, а в разі ввезення об'єктів державного контролю – товарів першої-п'ятої, сьомої, десятої, дванадцятої, чотирнадцятої-шістнадцятої, дев'ятнадцятої, двадцять першої, двадцять третьої груп згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності державному контролю, що здійснюють центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини [280].

У Законі України **«Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення»** від 10 січня 2002 року № 2918-III, як уже було зазначено вище, встановлено, питна вода – вода, призначена для споживання людиною (водопровідна, фасована, з бюветів, пунктів розливу, шахтних колодязів та

каптажів джерел), для використання споживачами для задоволення фізіологічних, санітарно-гігієнічних, побутових та господарських потреб, а також для виробництва продукції, що потребує її використання, склад якої за органолептичними, мікробіологічними, паразитологічними, хімічними, фізичними та радіаційними показниками відповідає гігієнічним вимогам. Питна вода не вважається харчовим продуктом в системі питного водопостачання та в пунктах відповідності якості питної води [320].

Законом України **«Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності»** від 19 травня 2011 року № 3392-VI урегульовано видачу документів дозвільного характеру у сферах державного експортного контролю, державного регулювання ринків фінансових послуг, охорони державної таємниці (провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею), захисту економічної конкуренції та використання ядерної енергії здійснюється згідно із законами, що регулюють відносини у цих сферах [319]. У тому числі і дозвільних документів на експорт харчової продукції.

Закон України **«Про метрологію та метрологічну діяльність»** від 05 червня 2014 року № 1314-VII урегульовує види діяльності, щодо яких з метою забезпечення єдності вимірювань та простежуваності здійснюється державне регулювання вимірювань, одиниць вимірювання та засобів вимірювальної техніки [313]. До сфери законодавчо регульованої метрології належить контроль якості та безпечності харчових продуктів і лікарських засобів. Дослідивши норми зазначеного закону, необхідно зауважити, що система технічного регулювання в Україні побудована на основі радянської системи, і суттєво відрізняється від того, що розуміють під стандартизацією, сертифікацією або оцінкою відповідності в Європі та у країнах із розвинутою економікою, зокрема членах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). Українській системі технічного регулювання бракує ризик-орієнтованого підходу. Вона створює для бізнесу тягар, що не порівняти з можливими вигодами для суспільства. Сьогодні в Україні до запровадження технічних регламентів оцінка відповідності окремих видів продукції, які становлять ризик для життя, здоров'я людей та навколишнього середовища,

здійснюється шляхом її сертифікації у системі сертифікації УкрСЕПРО. Ті іноземні виробники, які не мають своїх повноважних представників в Україні, фактично уникають відповідальності за постачання неякісної та небезпечної продукції. Це пов'язано з тим, що організаційна структура державного контролю в Україні не відповідає вимогам Регламенту ЄС 882/2004 щодо офіційного державного контрольного органу, який повинен взаємодіяти з європейськими органами безпеки як харчової продукції, так і медичних товарів, і забезпечувати ефективну координацію та співробітництво між сформованими контролюючими органами. Це дозволить уникнути дублювання функцій контролю уповноваженими державою центральними органами виконавчої влади. Економіка держави і кожен мешканець країни як споживач програють від використання застарілих технічних вимог, які ускладнюють появу на ринку сучасних товарів і технологій більш безпечних та ефективних [313]. Саме тому сьогодні необхідно запровадження повномасштабного реформування системи метрології в Україні.

Закон України **«Про технічні регламенти та оцінку відповідності»** від 15 січня 2015 року № 124-VIII визначає правові та організаційні засади розроблення, прийняття та застосування технічних регламентів і передбачених ними процедур оцінки відповідності, а також здійснення добровільної оцінки відповідності. Згідно з цим Законом об'єктами підтвердження відповідності є продукція, системи якості, системи управління якістю, системи управління довкіллям, персонал. Стаття 9 визначає, що цілями прийняття технічних регламентів є захист життя та здоров'я людей, тварин і рослин, охорона довкілля та природних ресурсів, забезпечення енергоефективності, захист майна, забезпечення національної безпеки та запобігання підприємницькій практиці, що вводить споживача (користувача) в оману [328].

Зазначимо, що зміст деяких положень Закону є дещо завчасним. Наприклад, термін «технічний регламент» (п. 84 ст. 1) означає, що це є нормативно-правовий акт, який може бути затверджений також і «спільними або окремими рішеннями європейських законодавчих органів – Європейської Комісії, Європейської Ради, Європейського Парламенту». Або положення

Закону щодо застосування методик відбору зразків та їх досліджень (випробувань) для цілей державного контролю та референс-методик, затверджених міжнародними організаціями або законодавством ЄС (ч. 6-7 ст. 11), чи відповідність процедур здійснення державного контролю міжнародним стандартам, інструкціям та рекомендаціям відповідних міжнародних організацій (ч. 1 ст. 14) та ін. Не слід забувати, що сьогодні Україна не є членом Європейського Союзу, тож законодавство ЄС не є чинним на території України, воно має пряму дію лише для держав-членів ЄС. Законодавство України в цій сфері, зокрема Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затверджена відповідним Законом України від 18 березня 2004 р. № 1629-ІУ, визначає механізм досягнення Україною відповідності критеріям набуття членства в Європейському Союзі. Цей механізм включає в першу чергу вимоги щодо адаптації законодавства, тобто приведення законодавства України у відповідність до законодавства ЄС. Зазначений процес передбачає прийняття національних законодавчих актів, що включають вимоги законодавства ЄС, а не довільне вибіркоче використання законодавства Європейського Союзу, зокрема відповідних параметрів безпеки харчових продуктів, що фактично запроваджені в Україні. Також і технічні регламенти можуть лише відповідати вимогам, визначеним згаданими зарубіжними органами, але затверджуватись мають відповідними національними органами влади та управління. Міжнародний акт може стати частиною національного законодавства в разі проходження ним процедури ратифікації [312, с. 61-62].

Основним нормативно-правовим актом, що регулює порядок здійснення реклами в Україні, є Закон України «**Про рекламу**» від 03 липня 1996 р. № 270/06. Цим Законом встановлюються загальні вимоги до реклами та визначаються особливості рекламування певних видів товарів, наприклад, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, дієтичних добавок, харчових продуктів для спеціального дієтичного споживання (в т. ч. дитячого харчування), функціональних харчових продуктів [322].

Спеціальна група.

Україна поступово виконує завдання, що стосуються економічної частини Угоди про асоціацію з ЄС. Від факту їх виконання і від його якості залежить, чи вийдуть українські товари на ринок ЄС, чи полегшаться умови ведення бізнесу, чи зменшиться кількість зайвих бюрократичних процедур та документів, а також чи відчують споживачі у своєму повсякденному житті застосування європейських стандартів. Можна виділити декілька ключових завдань для виконання Угоди про асоціацію з ЄС, перше з яких – безпечність харчових продуктів. Угода дає можливість українським виробникам вийти на ринок ЄС. Проте для цього Україна зобов'язана адаптувати європейські стандарти та прийняти кілька законів, які запровадять європейську систему контролю безпечності продуктів, оскільки ЄС застосовує дуже жорсткі вимоги щодо безпечності продуктів. Виконання цих умов не лише допоможе українським товарам вийти на європейський ринок, воно зробить безпечнішими продукти для національного споживача – мешканців України [160, с. 53].

Внаслідок прийняття Закону № 1602-УІІ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів» Закон України «Про безпечність та якість харчових продуктів» було викладено в новій редакції як Закон України «**Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів**», який по суті є узагальненим нормативним актом, який «закриває» два регламенти ЄС № 178/2002 від 28 січня 2002 р. [345] (так званий основний «харчовий» закон у ЄС) та №852/2004 від 29 квітня 2004 р. [346] (вимоги щодо гігієни харчових продуктів та обов'язкове впровадження постійно діючих процедур, заснованих на принципах НАССР).

Цей закон ще часто називають євроінтеграційним, оскільки він побудований на принципах та вимогах до безпечності харчових продуктів, що діють в ЄС. Зазначений документ передбачає введення в Україні європейської моделі системи гарантування безпеки та якості продуктів харчування, що базується на процедурах НАССР (Hazard Analysis and Critical Control Points – аналіз небезпечних чинників і критичні контрольні точки). НАССР (система аналізу ризиків та контролю (регулювання) у критичних точках) – система для

ідентифікації, оцінки, аналізу та контролю ризиків, що є важливими для безпеки харчових продуктів [318]. Це науково обґрунтований, раціональний і систематичний підхід до ідентифікації продукції, оцінювання та контролю ризиків, які можуть виникнути під час виробництва, перероблення, зберігання та використання харчових продуктів. Також ці засади відображені в Рекомендованому міжнародному Кодексі Аліментаріус (щодо загальних принципів гігієни харчових продуктів). Згідно з Угодою про асоціацію Україна зобов'язана поступово прибрати всі санітарні та фітосанітарні бар'єри в торгівлі з ЄС. Це означає, що Україна має запровадити європейські стандарти у харчовій галузі та сільському господарстві, якщо, звісно, її цікавить торгівля з ЄС. В іншому випадку Європа ніколи не відкриє нам ринок, і туди потраплятиме лише продукція великих агрохолдингів, які мають колосальні ресурси і консультантів для запровадження європейських стандартів і виходу на світові ринки [339, с. 145].

У новій редакції Закону передбачено внесення гармонізованих з європейським законодавством змін до положень закону стосовно уточнення термінів та їх визначень (зокрема, терміни «безпека харчового продукту» та «якість харчового продукту» в Законі виключено, замість терміна «якість» передбачено використання нового терміна – «окремі показники якості харчового продукту»), оптимізації державного регулювання питань забезпечення здоров'я, життя та інтересів населення в частині споживання харчових продуктів, стосовно вимог до системи НАССР, здійснення лабораторних випробувань харчових продуктів для цілей державного контролю і нагляду. Законом скасовано державні санітарно-епідеміологічна та ветеринарно-санітарна експертизи, декларації виробника, реєстрації потужностей, що здійснюють виробництво харчових продуктів нетваринного походження, внесено зміни до вимог щодо реєстрації та використання ароматизаторів, новітніх харчових продуктів, а також дотримання вимог маркування харчових продуктів [51, с. 62].

Виробництво високоякісних та екологічно безпечних продуктів харчування потребує ефективного динамічного розвитку галузей харчової та переробної промисловості, який передбачає впровадження нових інноваційних

технологій світового рівня для виробництва продукції високої якості, оновлення матеріально-технічної бази підприємств, раціональне використання наявного виробничого потенціалу і впровадження принципово нового технологічного обладнання та устаткування, покликаних гарантувати збереження цінних властивостей сировини та підвищувати якість готової продукції. Загрозою продовольчій безпеці може бути наявність на українському ринку дешевих, але екологічно небезпечних продуктів харчування, які містять харчові добавки, генетично модифіковані продукти та гормони [339, с. 147].

Новелами Закону також є виключне право компетентного органу на здійснення державного контролю безпечності харчових продуктів, чітке визначення обов'язків операторів ринку, в тому числі і обов'язок запровадження на підприємствах постійно діючих процедур, заснованих на принципах НАССР, введення превентивного підходу до контролю замість необхідності боротися з наслідками, наявність окремого розділу «Загальні гігієнічні вимоги щодо поводження з харчовими продуктами», який повинен замінити величезну кількість санітарно-ветеринарних правил щодо виробництва харчових продуктів, частина з яких датована ще 1980-ми рр. (наприклад, санітарні правила для підприємств м'ясної промисловості були прийняті в 1985 році, а для молочного – в 1987 році), деталізація процедур вилучення та/або відкликання оператором ринку харчових продуктів, які можуть бути шкідливими для здоров'я людей тощо.

Слід зазначити, що в багатьох розвинутих країнах світу також набуває поширення система екологічно чистого сільського господарства та виробництва харчових продуктів, яка набула назву IFOAM. Система IFOAM – це міжнародна сертифікаційна система, яка охоплює всі етапи виробництва харчових продуктів, починаючи від сировини до готового продукту, включаючи упаковку. Система IFOAM базується на трьох основних принципах: охорона навколишнього середовища, охорона здоров'я людей, добросовісна конкуренція [339, с. 148]. На наше переконання, ця система також активно повинна запроваджуватися в Україні, що дасть можливість покращити стан екологічної складової щодо харчових продуктів.

З 4 квітня 2018 року набув чинності Закон України «**Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин**» [281].

Закон встановлює вимоги до організації державного контролю за безпечністю та якістю харчових продуктів, кормів, побічних продуктів тваринного походження, здоров'я і благополуччя тварин.

У ньому визначені загальні вимоги до здійснення державного контролю з метою перевірки виконання вимог законодавства у сфері безпеки та якості харчових продуктів.

Закон безпосередньо визначає правові та організаційні засади державного контролю, що здійснюється з метою перевірки дотримання операторами ринку законодавства про харчові продукти, корми, здоров'я та благополуччя тварин, а також законодавства про побічні продукти тваринного походження під час ввезення (пересилання) таких продуктів на митну територію України.

Документ надає право на перевірку операторів ринку без попередження, на фаховий державний контроль; ним також встановлено вичерпний перелік питань для перевірки, запровадження ризик-орієнтованого підходу (оцінка ризику повинна супроводжувати кожен важливий крок діяльності як компетентного органу, так і бізнесу), механізм пом'якшення відповідальності щодо певних порушень, також передбачається можливість відеофіксації перевірок тощо [281].

Закон України «**Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів**» передбачає необхідність дотримання операторами ринку загальних гігієнічних вимог при поводженні з харчовими продуктами, в тому числі гігієнічних вимог: до операторів ринку, які здійснюють первинне виробництво, до потужностей, до приміщень, де обробляються або переробляються харчові продукти, до рухомих та/або тимчасових потужностей, до транспортних засобів, до обладнання та інвентарю, при поводженні з харчовими відходами, при постачанні води, до гігієни персоналу потужностей, який працює в зоні поводження з харчовими продуктами, до самих харчових продуктів, до упаковки харчових продуктів,

включаючи первинну упаковку, а також – при термічній обробці [277].

Зазначений акт встановлює вимоги щодо застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР). Згідно з цим Законом оператори ринку (за деякими винятками) зобов'язані розробляти, впроваджувати і використовувати постійно діючі процедури, засновані на принципах НАССР, перелік яких наведено у згаданому вище Законі, а також забезпечувати належну підготовку відповідальних осіб з питань застосування цих процедур [423, с. 21].

Закон України «**Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них**» [323] встановлює загальні правові та організаційні засади забезпечення якості та безпеки риби, інших водних живих ресурсів та виготовленої з них харчової продукції для життя і здоров'я населення та запобігання негативному впливу на довкілля в разі вилову, переробки, фасування та переміщення через митний кордон даної продукції.

Цим нормативним актом зазначено, що вирощування риби та інших водних живих ресурсів дозволяється суб'єктам господарської діяльності лише за наявності позитивної ветеринарно-санітарної оцінки стану рибогосподарських водних об'єктів. Спеціальне використання риби та інших водних живих ресурсів здійснюється за наявності ліцензії у суб'єкта господарської діяльності в межах встановлених лімітів [323]. Ліцензійні умови затверджені Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 31 травня 2013 року № 341. Переробку продуктів лову мають право здійснювати суб'єкти господарської діяльності за наявності експлуатаційного дозволу для потужностей з переробки таких продуктів.

Таким чином, даним законом встановлено, що: один раз на рік необхідно проводити ветеринарно-санітарну оцінку стану водних об'єктів (кожного плеса), на підставі якого та результатів лабораторного дослідження риби (яке проводиться один раз на рік) видається ветеринарне свідоцтво форми № 1 – на всю партію вирощеної живої риби; на кожну партію лову, за результатами клінічного огляду, ветеринарного свідоцтва форми № 1, виданого на всю партію вирощеної живої риби, епізоотичного благополуччя та відповідності

транспортних засобів для перевезення, видається ветеринарна довідка (в межах адміністративного району) або ветеринарне свідоцтво форма №1 для транспортування риби за місцем призначення, в тому числі на агропродовольчі ринки; оператор ринку повинен транспортувати рибу та/або інші водні живі ресурси відповідно до вимог ДСТУ 2284-93 «Риба жива». Також ним встановлено загальні технічні умови реалізації цієї продукції на агропродовольчих ринках, в торгівельній мережі, закладах громадського харчування та ін.

Закон України «**Про молоко та молочні продукти**» визначає правові та організаційні основи забезпечення якості молока і молочних продуктів та їх безпечності для життя та здоров'я населення і довкілля під час їх виробництва, транспортування, переробки, зберігання і реалізації, ввезення на митну територію та вивезення з митної території України [315]. Установлено, що основними засадами державної політики щодо забезпечення безпечності та якості молока і молочних продуктів для життя та здоров'я населення є: забезпечення внутрішніх потреб держави в молочних продуктах широкого асортименту та нарощування їх експорту; здійснення контролю за безпечністю та якістю молока, молочної сировини і молочних продуктів; сприяння розвитку інтеграційних процесів між виробником, переробником та реалізатором; проведення моніторингу ринку молока, молочної сировини і молочних продуктів; удосконалення митно-тарифної та цінової політики у частині захисту вітчизняних виробників молока та молочної продукції; розроблення загальнодержавних програм розвитку селекційно-племінної справи [315].

У статті 1 зазначеного Закону встановлено, що молочні продукти – це масло, сири, а також кисломолочні продукти, вироблені із застосуванням заквасок на чистих культурах молочнокислих бактерій (ацидофіліні) – простокваша, ряжанка, сметана, сир кисломолочний, а також із застосуванням заквасок на кефірних грибках – кефір [315]. Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» відповідно до умов *acquis communautaire* традиційний харчовий продукт відокремлено від інших харчових продуктів, і його показники та/або властивості становлять

окремі показники якості харчового продукту, що перебувають у сфері державного регулювання на відміну від інших показників якості, які запроваджуються оператором харчового ринку самостійно з метою підвищення конкурентоспроможності свого харчового продукту і являють собою об'єкт державного контролю лише за умов надання відповідної інформації при маркуванні цього харчового продукту [318]. Зазначимо, що у ЄС систему реєстрації традиційних харчових продуктів створено понад два десятиліття тому саме з метою відокремлення продуктів, що виготовляються на основі традиційної рецептури і природних складників, від інших харчових продуктів. Якщо у визначенні терміна «традиційний молочний продукт» природні складники ще зазначені, то інші складники цього поняття у визначенні Закону України «Про молоко та молочну продукцію» відсутні. Однак відповідно до принципів згаданої системи після внесення до реєстрів, що ведуться в ЄС, традиційні продукти підлягають спеціальному захисту, а виробники зобов'язані забезпечити їх високу якість, показники якої вже входять до сфери офіційного контролю уповноважених державних органів. Зареєстровані таким чином продукти становлять «еліту» харчових продуктів, які виготовляються у ЄС, водночас вони є свідченням багатой кулінарної спадщини сільських місцевостей і є візитівкою тих регіонів, з яких походять [369; 35, с. 148]. Саме тому треба негайно привести норми Закону України «Про молоко та молочні продукти» у відповідність до норм Закону «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів».

Слід зазначити, що досі не заборонено використання у виробництві харчових продуктів пальмової олії, хоча цей продукт є шкідливим: він сприяє підвищенню рівня холестерину в крові людини, може провокувати розвиток атеросклерозу, тромбозу судин, захворювань серця та ожиріння. Саме тому, на нашу думку, необхідно заборонити використання цього продукту в харчовому виробництві в Україні.

Закон України «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції» встановлює правові та організаційні засади утилізації неякісних харчових

продуктів з метою недопущення негативного впливу таких продуктів на життя, здоров'я людини, майно і довкілля [275].

Згідно з цим Законом власник продукції зобов'язаний вилучати з обігу неякісну та небезпечну продукцію, приводити її, за можливості, у відповідність до вимог законодавства або забезпечувати переробку, утилізацію чи знищення такої продукції у визначеному порядку. До неякісної та небезпечної продукції належить продукція: яка не відповідає вимогам чинного законодавства; якій з метою збуту споживачам виробником або продавцем навмисне надано зовнішнього вигляду та (або) окремих властивостей певного виду продукції, але яка не може бути ідентифікована як продукція, за яку вона видається; під час маркування якої порушено встановлені законодавством вимоги щодо мови маркування та (або) до змісту і повноти інформації, яка має при цьому повідомлятися; строк придатності якої до споживання або використання закінчився; на яку немає передбачених законодавством відповідних документів, що підтверджують якість і безпеку продукції [275].

Вилучення з обігу неякісної та небезпечної продукції здійснюється власником цієї продукції шляхом недопущення можливості її реалізації, споживання чи використання за призначенням, а також шляхом повернення її суб'єктам підприємницької діяльності, у яких ця продукція знаходиться на підставі договорів доручення, схову, перевезення та інших цивільно-правових договорів, що не передбачають передачі прав власності на продукцію. Вилучена з обігу неякісна та небезпечна продукція повинна зберігатися власником у належно обладнаних і опломбованих приміщеннях. Переробка, утилізація або знищення вилученої з обігу неякісної та небезпечної продукції здійснюється підприємствами, виробництво яких пройшло атестацію на виконання цих робіт відповідно до вимог вищезазначеного закону [275].

Відповідно до Закону України «**Про дитяче харчування**» дитяче харчування – харчовий продукт, призначений для спеціального дієтичного споживання, спеціально перероблений або розроблений для забезпечення задоволення дієтичних потреб дітей грудного та раннього віку (дитячі суміші початкові (стартові), дитячі суміші для подальшого годування, продукти

прикорму, напої, вода бутильована для приготування дитячого харчування та/або пиття).

Дитяче харчування є підвидом харчового продукту, призначеного для спеціального дієтичного харчування, хоча може бути також і функціональним харчовим продуктом – функціональне дитяче харчування (містить як компонент лікарські засоби та/або пропонується для профілактики або пом'якшення перебігу хвороби дитини з особливими дієтичними потребами, у тому числі у разі вроджених або набутих порушень засвоєння окремих харчових речовин, їх непереносності та/або при певних захворюваннях).

Вимогами до дитячого харчування є: проведення санітарно-епідеміологічної експертизи; у виробництві дитячого харчування застосовується сировина, яка виробляється переважно у спеціальних сировинних зонах; виготовлення з сировини, лише тої, що призначена для виробництва дитячого харчування; заборона використання харчових добавок: штучних ароматизаторів (крім ваніліну, етилваніліну та ванільного екстракту), барвників, підсолоджувачів (крім функціонального дитячого харчування), консервантів, стабілізаторів, підсилювачів смаку та аромату; встановлена та дозволена упаковка для дитячого харчування; використання технологічного обладнання, допоміжних засобів та матеріалів для виробництва та обігу дитячого харчування [284] (Порядок надання статусу спеціальної зони з виробництва сировини, що використовується для виготовлення продуктів дитячого та дієтичного харчування, затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 03 жовтня 2007 року № 1195).

Наступною групою нормативно-правових актів є постанови Кабінету Міністрів України. Розглянемо деякі з них.

Постанова Кабінету Міністрів України **«Про затвердження переліку спеціальних продуктів дитячого харчування і порядку віднесення таких продуктів до продукції власного виробництва»** від 08 серпня 1997 року № 859 встановлює, які продукти дитячого харчування не можуть бути визнані продукцією власного виробництва.

Постанова Кабінету Міністрів України **«Питання посилення**

ветеринарно-санітарного контролю під час переміщення тварин та харчових продуктів тваринного походження» від 4 липня 2017 року № 460 визначає, що для запобігання та виявлення порушень ветеринарно-санітарного законодавства, у тому числі з питань контролю під час переміщення тварин та харчових продуктів тваринного походження необхідно утворити Міжвідомчу мобільна групу з метою недопущення та/або припинення порушень у галузі ветеринарної медицини і сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів.

Постановою Кабінету Міністрів України **«Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг»** від 13 травня 2009 року № 468 встановлено вимоги щодо етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг в Україні. Регламентовано, що етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми обсягом понад 0,9 відсотка або вироблені із сільськогосподарської продукції, вміст генетично модифікованих організмів у якій становить понад 0,9 відсотка, повинне проводитися їх виробником (постачальником) із зазначенням відповідної інформації [302].

Постановою Кабінету Міністрів України **«Про затвердження Положення про виготовлення, зберігання, продаж марок акцизного податку та маркування алкогольних напоїв і тютюнових виробів»** від 27 грудня 2010 року № 1251 передбачено, що алкогольні напої та тютюнові вироби, які виробляються в Україні, а також такі, що імпортуються в Україну, позначаються марками акцизного податку.

Наказ Міністерства охорони здоров'я України **«Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Медичні вимоги до якості та безпеки харчових продуктів та продовольчої сировини»** від 29 грудня 2012 року № 1140 (цей нормативний акт діє до 01 березня 2019 р.) визначає медичні вимоги до якості та безпеки харчових продуктів та продовольчої сировини і включає гігієнічні нормативи і регламенти щодо вмісту в харчових

продуктах та продовольчій сировині хімічних, біологічних, фізичних складників.

Установлено, що харчові продукти повинні задовольняти фізіологічні потреби людини в необхідних речовинах та енергії, відповідати встановленим вимогам до харчових продуктів у частині органолептичних та фізико-хімічних показників і гігієнічним нормативам допустимого вмісту хімічних, біологічних та фізичних факторів, які можуть становити небезпеку для здоров'я і життя людини та майбутніх поколінь. При розробці нових харчових продуктів, при застосуванні нових технологічних процесів виготовлення, упаковки, зберігання, транспортування харчових продуктів підприємства, установи та організації незалежно від форм власності та громадяни зобов'язані забезпечити проведення аналізу небезпечних факторів, визначення поживної цінності та строку придатності [292].

Наказом Міністерства аграрної політики України **«Про встановлення максимального вмісту ерукової кислоти в оліях, жирах та їх сумішах, призначених для споживання людиною, та у харчових продуктах, які містять олії та жири»** від 24 березня 2011 року № 93 встановлено максимальний вміст ерукової кислоти з розрахунку на загальний вміст жирних кислот у жировому компоненті: в оліях, жирах та їх сумішах, призначених для поставки в торговельну мережу, в мережу закладів ресторанного господарства, для безпосереднього вживання в їжу, а також у готових харчових продуктах, до яких додано олії, жири або їх суміші, – не більше ніж 2%; в сумішах олій та жирах, призначених для промислового перероблення, – не більш ніж 5% [279].

Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства від 17 травня 2015 року № 429 **«Про затвердження Вимог щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах Системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР)»** [290] встановлює, що система НАССР не є автономною програмою, її основою є система заходів контролю, що складається з програм-передумов, які повинні бути запроваджені і підтримуватися належним чином. Такий підхід вимагає від персоналу потужностей підприємств харчової промисловості дотримання цих принципів, забезпечення знань та практичних навичок у розробленні, впровадженні систем

управління безпечністю, їх ефективному функціонуванні. План НАССР – це документ, підготовлений відповідно до принципів НАССР, для забезпечення контролю за небезпечними факторами, які є визначальними для безпечності харчових продуктів на тому етапі харчового ланцюга, який розглядається. Застосування системи НАССР передбачає розробку та впровадження операторами ринку процедур для підтримання гігієни у всьому харчовому ланцюгу, необхідному для виробництва та постачання безпечних харчових продуктів для споживання людиною, а також правил поведження з харчовими продуктами.

Програми-передумови є обов'язковими та призначені для ефективного функціонування системи безпечності харчових продуктів та контролю за небезпечними факторами, тож, вони повинні бути розроблені, задокументовані і повністю впроваджені операторами ринку перед застосуванням системи НАССР. Сфера застосування програм-передумов має охоплювати усі потенційні загрози безпечності [290].

Наказ Міністерства охорони здоров'я України №1114 від 19 грудня 2013 року **«Про затвердження Гігієнічних вимог до дієтичних добавок»** поширюється виключно на дієтичні добавки і не стосується функціональних харчових продуктів та харчових продуктів для спеціального дієтичного вживання. Гігієнічними вимогами передбачено перелік вітамінів і мінералів, які можуть використовуватися при виробництві дієтичних добавок, норми щодо мінімального вмісту кожного вітаміну і/або мінеральної речовини у рекомендованій щоденній кількості (порції) дієтичної добавки, щодо максимального вмісту, порядку та одиниць розрахунку кількості поживних та інших речовин у складі дієтичної добавки. Також Гігієнічні вимоги передбачають, що дієтичні добавки повинні реалізуватися (пропонуватися) кінцевому споживачу виключно в дозованій формі і в упакованому вигляді. Окрема увага приділяється забезпеченню можливості відслідковування дієтичних добавок на всіх етапах виробництва і обороту, зокрема за допомогою відповідного етикетування, а також шляхом покладання на операторів ринку, діяльність яких пов'язана з дієтичними добавками, обов'язку мати можливість

встановити особу, яка поставила дієтичну добавку або будь-яку речовину, призначену для введення в дієтичні добавки, а також мати системи та процедури для можливості встановлення інших операторів ринку, яким вони поставляють свою продукцію. Окрім того, в Гігієнічних вимогах міститься перелік обов'язкових відомостей, які необхідно зазначати на етикетці дієтичної добавки, а також вимога, відповідно до якої етикетка та реклама дієтичних добавок не повинні містити будь-яких прямих або завуальованих тверджень про те, що повноцінний раціон харчування не може забезпечити отримання необхідної для організму людини кількості поживних речовин [291].

Із урахуванням норм *acquis communautaire* ЄС, що стосуються правил гігієни харчових продуктів, зокрема положень Білої книги про безпечність харчування та Регламентів № 853/2004/ЄС і № 852/2004/ЄС від 29 квітня 2004 р., якими встановлено спеціальні гігієнічні правила для гігієни харчових продуктів, *уважаємо за доцільне розроблення та прийняття Закону України «Про гігієнічні вимоги щодо поводження з харчовими продуктами тваринного походження» для забезпечення високого рівня захисту здоров'я споживачів від небезпечних харчових продуктів на всіх рівнях виготовлення харчової продукції тваринного походження. Цей закон повинен забезпечити захист споживачів харчових продуктів та стати загальною базою для гігієнічного виробництва харчових продуктів тваринного походження: регламентувати вимоги до зберігання й транспортування продуктів тваринного походження, знаки маркування; встановити відповідальність операторів та органів виконавчої влади, що здійснюють контролюючі функції щодо харчових продуктів тваринного походження, тощо.*

Слід зауважити, що сферу безпечності та якості харчових продуктів регулюють не тільки правові приписи, а й технічні норми, технічні регламенти, стандарти, зводи правил. Технічні стандарти та технічні регламенти у сфері безпечності та якості харчової продукції сформують в майбутньому підгалузь технічного законодавства як таку, що буде системною частиною адміністративного законодавства. Водночас необхідно акцентувати, що технічні норми сьогодні затверджуються на рівні нормативно-правових актів

органів виконавчої влади. Проте, на нашу думку, всі технічні приписи, які діють у сфері безпечності та якості харчової продукції, повинні бути законодавчо стандартизовані, оскільки саме від них залежать безпека та здоров'я нації. Законодавче закріплення сприятиме їх науковому обґрунтуванню, розробці та доведенню з урахуванням інтересів як виробника, так і споживача.

Підсумовуючи проведений аналіз перерахованих нормативно-правових актів, зазначимо, що відповідно до положень Угоди про асоціацію Україна бере на себе зобов'язання наблизити протягом трьох років законодавство у сфері захисту прав споживачів до законодавства ЄС, зокрема:

- загальні вимоги до безпечності продукції (в т.ч. інформацію про продукцію та її маркування);
- недобросовісні торговельні методи ведення бізнесу (включаючи рекламу та маркетингову діяльність);
- права та обов'язки споживачів, виробників, постачальників споживчих товарів, вимоги щодо відповідності товару умовам договору;
- недобросовісні умови у договорах, що укладаються між продавцем або постачальником та споживачем;
- укладення договорів між споживачами та продавцями на відстані з використанням будь-яких засобів дистанційного зв'язку;
- судове та адміністративне провадження у справах про порушення прав споживачів [409].

Водночас проведене дослідження дає підстави стверджувати, що проблема нормативно-правового регулювання якості і безпечності продуктів харчування реально існує. Її вирішення має комплексний характер і потребує структурованого підходу з урахуванням галузевих особливостей формування безпечності і якості на всіх етапах виготовлення та виробництва харчової продукції, що поєднує в собі виявлення небезпеки і ризиків та контрольні заходи відповідної дії. Дієвість такого підходу залежить від забезпечення співробітництва між виробниками, органами контролю і споживачами. З метою підвищення якості та безпечності продуктів харчування необхідним, на нашу думку, є розроблення та прийняття Кодексу безпечності та якості харчової

продукції (проект якого розроблено автором та представлено у додатках до роботи), що дасть можливість удосконалити предметність регулювання якості та безпеки харчових продуктів, гармонізовано впровадити міжнародні стандарти показників якості та безпеки харчових продуктів, котрі повинні відповідати індикаторам продовольчої безпеки та контролю за ними.

2.3. Публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування безпеки та якості харчової продукції

У Декларації прав людини ООН 1948 року статтею 25 проголошено право кожної людини на достатнє продовольче забезпечення з метою підтримання фізичного здоров'я й активного способу життя. Відповідно до міжнародно-правових принципів будь-яка держава світу зобов'язана створювати для громадян умови мотивації дотримання здорового способу життя, що, перш за все, передбачає споживання здорової їжі, стимулювання раціонального, збалансованого та повноцінного харчування [59, с. 41]. Саме держава в особі органів публічного адміністрування повинна забезпечувати здоров'я та добробут нації через систему заходів щодо забезпечення безпеки та якості харчових продуктів.

Разом з цим сучасний рівень харчової безпеки та якості в Україні є надзвичайно низьким, про що свідчать серії масових отруєнь і навіть летальні наслідки. Так, за даними Міністерства охорони здоров'я України, за січень-липень поточного року в Україні на ботулізм захворіло 90 осіб, 9 із яких померли. Окрім цього, щорічно в Україні реєструються 220-250 випадків захворювання на ботулізм, з яких майже 5% має летальний характер. Також поширюються гострі кишкові інфекції. Зокрема, у 2017 році було зафіксовано 158 спалахів гострих кишкових інфекційних захворювань, унаслідок яких постраждало 1942 особи, з них 1250 дітей. За аналогічний період 2016 року виявлено 171 спалах гострих кишкових інфекційних захворювань, у котрих

постраждало 2587 осіб, з них 1416 дітей [347].

Саме тому надзвичайно необхідним є запровадження системи управління безпекою харчових продуктів на принципах НАССР, яка визнана найнадійнішою системою у світі і запобігає виробництву небезпечних харчових продуктів. Одним з принципів НАССР є запровадження скоординованої та ефективної системи публічної адміністрації, що забезпечить якість та безпеку харчових продуктів, дотримання вимог до їх виробництва.

Слід зазначити, що термін «публічна адміністрація» вперше було використано в праві Європейського Союзу. Аналіз окремих нормативно-правових актів ЄС дозволяє дійти висновку, що у європейському праві існує два визначення поняття «публічна адміністрація» – у вузькому та у широкому значенні. У вузькому значенні під «публічною адміністрацією» розуміють регіональні органи, місцеві та інші органи публічної влади, центральні уряди та публічну службу.

Виходячи з того, що до «публічної адміністрації» відносяться органи публічної влади, розглянемо, що у праві ЄС розуміється під цими органами. Це, по-перше, інституції регіонального, місцевого або іншого характеру, інші органи, діяльність яких регулюється нормами публічного права або діями держав-членів; по-друге, органи, наділені достатніми суверенними повноваженнями країни, які з формальної точки зору не є частиною адміністративного апарату держави-члена, але структура та завдання якого визначені в законі (причому ці завдання належать сфері функціонування держави) [217, с. 130].

Таким чином, можна дійти висновку, що у вузькому сенсі під «публічною адміністрацією» розуміється система органів публічної влади, які здійснюють свої завдання у сфері функціонування держави виключно в інтересах суспільства [207, с. 46].

У широкому значенні до публічної адміністрації, крім органів публічної влади, відносять ті органи, які не входять до неї організаційно, але виконують делеговані нею функції. Водночас, як зазначається у Резолюції щодо публічної (державної) відповідальності, під «публічною владою» (або органами публічної

влади) слід розуміти будь-яку установу публічного права (включаючи державу, регіональні та місцеві органи державної влади, незалежні публічні підприємства) та будь-яких фізичних осіб під час виконання ними повноважень офіційних органів [30].

Таким чином, вважаємо, що до публічної адміністрації, крім органів публічної влади, органів, що виконують делеговані їм органами державної влади функції, відносяться незалежні публічні підприємства та будь-які фізичні особи під час виконання ними повноважень офіційних органів [31, с. 132].

Отже, як правова категорія публічна адміністрація має два виміри: функціональний і організаційно-структурний. При функціональному підході – це діяльність відповідних структурних утворень з виконання функцій, спрямованих на реалізацію публічного інтересу. При організаційно-структурному підході публічна адміністрація – це сукупність органів, які утворюються для здійснення (реалізації) публічної влади.

Тож публічна адміністрація – це система організаційно-структурних утворень, які на законних підставах набули владних повноважень та забезпечують виконання закону і здійснюють інші публічно-управлінські функції [428, с. 117-118].

Суб'єктами публічної адміністрації у сфері безпечності та якості продуктів є Кабінет Міністрів України; Міністерство охорони здоров'я України; Міністерство аграрної політики та продовольства України; Міністерство економічного розвитку і торгівлі України; Державна служба з питань безпечності та якості харчових продуктів та захисту прав споживачів, інші органи та установи [133].

Детальний аналіз завдань та функцій публічної адміністрації (її посадових осіб) у сфері безпечності та якості харчової продукції дасть можливість узагальнити та структурувати наявну систему органів публічного управління в цій галузі.

Кабінет Міністрів України відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року № 794 [309] визначає обсяги продукції для державних потреб, порядок формування та розміщення

державного замовлення на її виробництво, вирішує відповідно до законодавства інші питання щодо задоволення державних потреб у продукції; утворює згідно із законом державні резервні фонди фінансових і матеріально-технічних ресурсів та приймає рішення про їх використання; встановлює порядок отримання експлуатаційного дозволу операторами потужностей та порядок віднесення харчових продуктів до категорії спеціальних, затверджує опис та правила застосування національного знаку відповідності в маркуванні продукції тощо.

Міністерство охорони здоров'я України затверджує обов'язкові мінімальні специфікації якості і параметри безпеки харчових продуктів та інших об'єктів санітарних заходів, санітарні (гігієнічні) вимоги щодо об'єктів з виробництва й обігу харчових продуктів, харчових добавок, ароматизаторів, дієтичних добавок, допоміжних засобів і матеріалів, призначених для виробництва й обігу, допоміжних матеріалів для переробки; затверджує текст маркування для спеціальних харчових продуктів тощо.

Так, Міністерством охорони здоров'я 29 грудня 2012 року було затверджено «Медичні вимоги до якості та безпеки харчових продуктів та продовольчої сировини» [221], де встановлено, що харчові продукти повинні задовольняти фізіологічні потреби людини в необхідних речовинах та енергії, відповідати встановленим вимогам до харчових продуктів у частині органолептичних та фізико-хімічних показників і встановленим гігієнічним нормативам допустимого вмісту хімічних, біологічних та фізичних факторів, які можуть становити небезпеку для здоров'я і життя людини та майбутніх поколінь. При розробці нових харчових продуктів, при застосуванні нових технологічних процесів виготовлення, упаковки, зберігання, транспортування харчових продуктів підприємства, установи та організації незалежно від форм власності та громадяни зобов'язані забезпечити проведення аналізу небезпечних факторів, визначення поживної цінності та строку придатності.

Водночас Міністерство охорони здоров'я виконує такі функції щодо регулювання безпеки та якості харчових продуктів:

– визначає норми харчування для дітей у дошкільних навчальних закладах, фізіологічні норми харчування для осіб, що постраждали внаслідок

Чорнобильської катастрофи;

- встановлює норми харчування і рекомендації щодо складання наборів продуктів для донора у день здавання крові та (або) її компонентів;

- визначає обов'язкові параметри безпеки харчових продуктів та інших об'єктів санітарних заходів, мінімальні специфікації якості харчових продуктів, звід правил і належну практику їх виробництва з метою забезпечення належного рівня захисту здоров'я людей;

- здійснює погодження тексту реклами харчових продуктів для спеціального дієтичного споживання, функціональних харчових продуктів та дієтичних добавок;

- координує діяльність органів виконавчої влади з питань безпеки та якості харчових продуктів;

- встановлює перелік харчових продуктів, які звичайно представляють високий і низький ризик для здоров'я людей;

- реєструє харчові добавки та ароматизатори;

- затверджує текст для етикетування харчових продуктів, призначених для спеціального дієтичного споживання, функціональних харчових продуктів і дієтичних добавок [261].

При Міністерстві охорони здоров'я України на підставі Наказу Міністерства охорони здоров'я України від 18 вересня 2015 р. № 604 **«Про утворення державної установи «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України»** утворено Державну установу «Центр громадського здоров'я» [332].

Новоутворений Центр є науково-практичною установою медичного профілю, що здійснює функції із забезпечення збереження й укріплення здоров'я населення, проведення соціально-гігієнічного моніторингу захворювань, епідеміологічного нагляду та біологічної безпеки, здійснення групової та популяційної профілактики захворюваності, боротьби з епідеміями та стратегічного управління з питань громадського здоров'я. Діяльність Центру громадського здоров'я забезпечує реалізацію 10 основних оперативних функцій громадського здоров'я, серед яких: здійснення епіднагляду та оцінка стану

здоров'я і благополуччя населення, моніторинг та реагування на небезпеки для здоров'я, у тому числі при надзвичайних ситуаціях, забезпечення стратегічного керівництва в інтересах здоров'я і благополуччя в галузі охорони здоров'я [314].

Центр є правонаступником 9 закладів, установ та підприємств, що припиняють свою діяльність згідно із даним наказом. Цим же документом затверджено Статут державної установи, обов'язки директора Центру. Відповідно реорганізовано Державну установу «Український центр контролю за соціально небезпечними хворобами Міністерства охорони здоров'я України». Окрім того, реорганізовано 33 державних підприємства та установи Державної санітарно-епідеміологічної служби України шляхом їх приєднання до Центру [415].

Також до Міністерства охорони здоров'я України передано й лабораторії Державної санітарно-епідеміологічної служби.

Міністерство аграрної політики та продовольства України затверджує порядок ведення реєстрів потужностей (об'єктів), які використовуються для виробництва, переробки, зберігання та обігу харчових продуктів.

Відповідно до положення «Про Міністерство аграрної політики та продовольства України» від 25 листопада 2015 року № 1119 [314] цей орган виконавчої влади здійснює формування та реалізацію державної політики у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів тощо.

Основними завданнями Міністерства у сфері безпечності та якості харчових продуктів є:

– здійснення заходів щодо економічного стимулювання виробників харчової продукції, задоволення потреб населення у продуктах харчування та насичення продовольчого ринку харчовими продуктами;

– здійснення заходів, спрямованих на вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності, захист інтересів вітчизняних товаровиробників сільськогосподарської продукції на зовнішньому ринку та розвиток внутрішнього ринку;

– участь у реалізації державної політики у сфері виробництва продуктів дитячого харчування;

– розроблення і здійснення заходів щодо розвитку інфраструктури аграрного та продовольчого ринку, зокрема біржового, оптових ринків сільськогосподарської продукції, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, кредитних спілок, страхових компаній, виставок, ярмарків тощо.

На підставі постанови Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» [316], завдяки реорганізації (а потім ліквідації [79]) шляхом ліквідації Державної ветеринарної та фітосанітарної служби, Державної інспекції з питань захисту прав споживачів і Державної санітарно-епідеміологічної служби створено Державну службу з питань безпеки та якості харчових продуктів та захисту прав споживачів. Відповідно, на неї покладено функції органів, які припинили своє функціонування (крім функцій з реалізації державної політики у сфері племінної справи у тваринництві, у сфері охорони прав на сорти рослин, у сфері епідеміологічного нагляду (спостереження), у сфері гігієни праці та функцій із здійснення дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників), а також функції із здійснення державного контролю (нагляду) за дотриманням вимог щодо формування, встановлення та застосування державних регульованих цін; здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів – їх передано іншим органам виконавчої влади). Функції, які стосуються громадського здоров'я, та контрольні-дозвільні функції передано Міністерству охорони здоров'я.

Звертаємо увагу, що Профспілка працівників охорони здоров'я України веде судову тяганину (судова справа № 826/19610/14) про визнання незаконною частини абзацу 2 п. 1 постанови № 442 в частині реорганізації Державної санітарної епідемічної служби. Останнім вагомим рішенням у цій справі була постанова Київського апеляційного суду від 08 лютого 2016 р., якою суд постановив скасувати дане положення постанови № 442. Це судове рішення обговорювалося і на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, яке відбулося 16 березня 2016 р. Під час нього народні депутати України – члени Комітету ухвалили рішення направити звернення до Президента України та Уряду про необхідність забезпечення негайного

виконання цієї постанови та скасування наказу Міністерства охорони здоров'я України від 18 вересня 2015 р. № 604, яким передбачено утворення державної установи «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України» та приєднання до цього відомства державних підприємств та установ Державної санітарної епідемічної служби. Також народні депутати вирішили звернутися до Генеральної прокуратури України стосовно порушення вимог законів України від 24 лютого 1994 р. № 4004-ХІІ «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та від 06 квітня 2000 р. № 1645-ІІІ «Про захист населення від інфекційних хвороб» під час ухвалення постанови № 442 в частині реорганізації Державної санітарної епідемічної служби та інших системно пов'язаних з нею нормативно-правових актів Уряду та Міністерства охорони здоров'я України.

У свою чергу, Кабінет Міністрів України подав касаційну скаргу до Вищого адміністративного суду України з метою оскарження постанови Київського апеляційного суду. Водночас Уряд просив суд зупинити виконання цієї постанови, поки вона оскаржується. Однак суд відмовив Уряду у задоволенні цього клопотання. З огляду на вищезазначене Кабінет Міністрів України проігнорував це положення ухвали Вищого адміністративного суду України і вирішив все ж таки розпочати роботу Державної служби з питань безпеки та якості харчових продуктів і захисту прав споживачів з покладанням на неї обов'язків Державної санітарної епідемічної служби. Судова тяганина досі триває [70].

Державна служба з питань безпеки та якості харчових продуктів та захисту прав споживачів є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства та який реалізує державну політику у сферах безпеки та окремих показників якості харчових продуктів, ідентифікації та реєстрації тварин, санітарного законодавства, метрологічного нагляду, ринкового нагляду в межах сфери своєї відповідальності, насінництва та розсадництва (в частині сертифікації насіння і садивного матеріалу), державного нагляду (контролю) у сферах охорони прав на сорти рослин,

насінництва та розсадництва, державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів і рекламу в цій сфері, за якістю зерна та продуктів його переробки, державного нагляду (контролю) за додержанням заходів біологічної і генетичної безпеки щодо сільськогосподарських рослин під час створення, дослідження та практичного використання генетично модифікованого організму у відкритих системах на підприємствах, в установах та організаціях агропромислового комплексу незалежно від їх підпорядкування і форми власності, здійснення радіаційного контролю за рівнем радіоактивного забруднення сільськогосподарської продукції і продуктів харчування тощо [259].

Основні завдання Державної служби з питань безпечності та якості харчових продуктів та захисту прав споживачів у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів є такими:

- організовує, здійснює у межах повноважень, передбачених законодавством, державний нагляд (контроль) щодо: безпечності та окремих показників якості харчових продуктів; дотримання вимог санітарного законодавства; здоров'я та благополуччя тварин; виконання фітосанітарних заходів, обігу пестицидів і агрохімікатів, використання біологічних контрольних організмів; неїстівних продуктів тваринного походження;

- бере участь у розробленні санітарних, протиепідемічних (профілактичних), фітосанітарних заходів, вимог щодо окремих показників якості харчових продуктів, кормів, технічних регламентів та стандартів;

- розробляє та впроваджує довгостроковий план державного контролю у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, щороку звітує перед Кабінетом Міністрів України про стан його виконання та оприлюднює звіт на офіційному веб-сайті;

- розробляє, виконує та/або організовує виконання загальнодержавних програм та/або планів у галузі ветеринарної медицини, у тому числі державного моніторингу здоров'я тварин та рослин, залишкових кількостей ветеринарних препаратів та забруднювальних речовин у живих тваринах, продуктах тваринного походження і кормах, небезпечних факторів та показників безпечності та окремих показників якості харчових продуктів у визначених

сферах;

– здійснює державний контроль за впровадженням постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР);

– бере участь у визначенні факторів, що можуть мати шкідливий вплив на здоров'я людини, у проведенні оцінки ризику та встановленні ступеня створюваного ними ризику;

– бере участь у проведенні санітарно-епідеміологічних розслідувань, спрямованих на виявлення причин та умов, що призводять до виникнення і поширення інфекційних хвороб, у тому числі через харчові продукти, групових та індивідуальних харчових отруєнь;

– здійснює у разі виникнення надзвичайної ситуації державний контроль за проведенням операторами ринку харчових продуктів протиепізоотичних заходів, якщо необхідність такого контролю встановлена законом;

– здійснює державний контроль за дотриманням карантинного режиму і проведенням фітосанітарних заходів з карантину рослин під час вирощування, заготівлі, вивезення, ввезення, транспортування, зберігання, переробки, реалізації та використання об'єктів регулювання;

– проводить державну санітарно-епідеміологічну експертизу планів державних випробувань пестицидів і агрохімікатів, матеріалів реєстрації пестицидів і агрохімікатів;

– погоджує плани державних випробувань пестицидів і агрохімікатів та переліки пестицидів і агрохімікатів, дозволених до використання в Україні;

– здійснює державний нагляд за додержанням підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та громадянами державних санітарних норм і правил, гігієнічних нормативів і регламентів безпечного виробництва, транспортування, зберігання, застосування пестицидів і агрохімікатів, за вмістом залишкової кількості пестицидів і агрохімікатів у харчових продуктах та продовольчій сировині, зокрема імпортованих лікарських травах, водних об'єктах, воді, що використовується для господарсько-питного постачання, купання, спортивних занять, організованого відпочинку та з

лікувальною метою, лікувальних грязях, ґрунтах, на землях населених пунктів, оздоровчого та рекреаційного призначення;

– здійснює державну реєстрацію генетично модифікованих організмів джерел харчових продуктів, кормів, кормових добавок та ветеринарних препаратів;

– затверджує перелік відповідних методик детекції та ідентифікації генетично модифікованих організмів;

– уповноважує акредитовані лабораторії на проведення моніторингу кормів, кормових добавок та ветеринарних препаратів,

– здійснює сертифікацію насіння і садивного матеріалу;

– веде Державний реєстр виробників насіння і садивного матеріалу;

– веде Реєстр сертифікатів на насіння та/або садивний матеріал;

– здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням вимог законодавства у сфері насінництва та розсадництва;

– забезпечує здійснення контролю за виробництвом, розмноженням, збереженням, реалізацією та використанням насіння і садивного матеріалу, поліпшенням їх сортових, посівних і врожайних якостей; дотриманням юридичними особами вимог законодавства з охорони прав на сорти рослин у сфері виробництва, використання, зберігання, реалізації та розмноження садивного матеріалу сортів рослин; ввезенням в Україну садивного матеріалу (насіння) незареєстрованих в Україні сортів рослин тощо [259].

Цей орган об'єднує три департаменти: Департамент безпечності харчових продуктів та ветеринарної медицини; Департамент фітосанітарної безпеки, контролю у сфері насінництва та розсадництва; Департамент захисту споживачів.

Департамент безпечності харчових продуктів та ветеринарної медицини включає Управління безпечності харчових продуктів та кормів; Управління здоров'я та благополуччя тварин; управління контролю.

Управління безпечності харчових продуктів та кормів забезпечує:

– організацію та здійснення у межах повноважень, передбачених законодавством, державний нагляд (контроль) щодо безпечності та окремих

показників якості харчових продуктів, у тому числі на агропродовольчих ринках, та кормів;

- бере участь у реалізації науково-технічної, технологічної та інноваційної політики, впровадженні у виробництво науково-технічних досягнень та передового досвіду з питань ветеринарної медицини, реалізації державної політики в інших визначених сферах;

- бере участь у розробленні санітарних та фітосанітарних заходів, вимог щодо окремих показників якості харчових продуктів, кормів, технічних регламентів та стандартів;

- затверджує плани щорічного державного контролю та плани державного моніторингу відповідно до закону;

- розробляє, виконує та/або організовує виконання загальнодержавних програм та/або планів у галузі ветеринарної медицини, у тому числі державного моніторингу залишкових кількостей ветеринарних препаратів та забруднювальних речовин у живих тваринах, харчових продуктах тваринного та рослинного походження, кормах, небезпечних факторів та показників безпеки та окремих показників якості харчових продуктів у визначених сферах;

- бере участь у проведенні аналізу ризику для встановлення періодичності здійснення державного контролю кожної потужності, що є об'єктом державного контролю.

Також до компетенції Управління безпеки харчових продуктів та кормів відносяться:

- уповноваження лабораторії та референс-лабораторії на проведення досліджень (випробувань) об'єктів санітарних заходів для цілей державного контролю;

- організація проведення в лабораторіях досліджень (випробувань) для цілей державного контролю;

- проведення оцінки результатів лабораторних досліджень (випробувань) зразків об'єктів санітарних заходів для цілей державного контролю;

- організація проведення відбору зразків об'єктів санітарних заходів з

метою здійснення державного контролю;

- здійснення державного контролю за впровадженням постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР);

- організація та проведення державного аудиту постійно діючих процедур, що засновані на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках;

- моніторинг кормів та води для забезпечення їх придатності для вживання та неможливості перенесення хвороб тварин;

- надання пропозицій щодо навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів ветеринарної медицини [357].

Державна служба з безпеки харчових продуктів і захисту прав споживачів має у підпорядкуванні всі ветеринарні клініки.

Перелічені завдання зазначеної служби характеризуються недостатньо системним розподілом функцій поміж органами виконавчої влади у сфері безпеки та якості харчової продукції, і це законодавчо закладає вимушений внутрішній конфлікт інтересів у діяльності Державної служби з безпеки харчових продуктів і захисту прав споживачів та Міністерства охорони здоров'я України, особливо це стосується лабораторних установ. Цю прогалину необхідно усунути, на наш погляд, тим, що лабораторії Державної санітарно-епідеміологічної служби, що увійшли до Міністерства охорони здоров'я України, повинні бути підпорядковані Державній службі з безпеки харчових продуктів і захисту прав споживачів, оскільки саме санітарно-гігієнічні, мікробіологічні лабораторії забезпечують проведення лабораторних та інструментальних досліджень і випробувань у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення та несуть основне навантаження щодо визначення безпеки та якості харчових продуктів. Без такого підпорядкування виконувати в повному обсязі функції, покладені на вказану Службу, неможливо.

Державна служба з безпеки харчових продуктів і захисту прав споживачів активно працює щодо забезпечення безпеки та якості харчових продуктів. Тільки у 2017 році нею було проведено 4873 перевірки суб'єктів

господарювання, виявлено порушення у 1984 з них, тобто у 40% випадків. Найбільше порушень зафіксовано в Сумській (97% випадків перевірок), Рівненській (92%) і Чернівецькій (80%) областях, тоді як у Києві цей показник становив 9%. Стосовно самих порушень, найпоширенішим є відсутність необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію – 74,8% випадків. Ще 17,2% порушень – реалізація товару з вичерпаним терміном придатності. Серед інших поширених порушень – відмова споживачеві в реалізації його законних прав, виготовлення і реалізація продукції, яка не відповідає нормативно-правовим нормам, реалізація забороненої продукції, порушення умов договору між споживачем і виконавцем послуг [378].

Разом з цим необхідно зауважити, що поєднання всіх повноважень щодо безпеки та якості харчових продуктів в одному органі є занадто об'ємним. Якщо проаналізуємо європейську практику, побачимо, що ніде немає універсального органу, який би поєднував питання контролю за якістю та безпекою харчової продукції з функціями забезпечення захисту прав споживачів у цілому. У Європі існує чітке розмежування, діють окремі органи. Водночас у їхньому складі функціонує низка національних інститутів з питань безпеки фітосанітарної продукції, незалежних дослідницьких центрів, незалежних лабораторій, запроваджені системи порівняльного тестування, створені центри захисту прав споживачів (об'єднані єдиною Мережею центрів захисту європейського споживача), працюють численні асоціації споживачів [123].

У країнах ЄС традиційно превалує концепція вільного ринку з чітким контролем за безпекою товарів, робіт та послуг, які можуть вплинути на здоров'я та безпеку людей, тварин і рослин. Водночас контроль за якістю всіх інших споживчих товарів організовано за принципом здійснення вибіркового контролю та перевірок, замовлених (і оплачених) самим виробником. Ринку регулює сам себе, стимулюючи виробника до кращих (а отже, якісніших) пропозицій. Віддаючи перевагу тим чи іншим товарам, роботам чи послугам, споживач контролює характеристики товарів, які споживає. Виробник безпосередньо зацікавлений у зменшенні кількості скарг та рекламцій від

споживачів, а отже, і відповідальність за якість своєї продукції бере повністю на себе. Стандарти ЄС – це відсутність спонтанних та необґрунтованих перевірок виробника. Водночас при цьому діє чітка система правил, якими він має керуватись. Європейські країни відповідно налаштували свої контрольні системи, які сигналізують про рівень дотримання виробниками загальнообов'язкових правил таким чином, щоб не покладати надмірного обтяження на виробника [153], а не зменшили кількість органів у сфері безпеки та якості харчової продукції та функцій їх втручання в зазначену сферу. Саме тому, на нашу думку, необхідно розмежувати повноваження з безпеки харчових продуктів та захист прав споживачів, передавши останні іншому органу, наприклад Державній службі із захисту прав споживачів.

Ця служба почала роботу за високих корупційних ризиків при досить низькій активності на захист своїх прав самих споживачів, низькому рівні культури на захист свого здоров'я та добробуту. Саме тому сьогодні основним завданням даного органу є *цілеспрямована інформаційна й просвітницька робота у сфері прав споживачів. Тож пропонуємо додати у Положенні про Державну службу з питань безпеки та якості харчових продуктів та захисту прав споживачів до переліку завдань цього органу таке завдання, як цілеспрямована інформаційна й просвітницька робота у сфері прав споживачів.*

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України організовує розроблення та узгодження технічних регламентів та інших нормативно-правових актів з питань стандартизації, схвалює та приймає відповідно до законодавства національні стандарти, правила усталеної практики та класифікатори, затверджує перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні тощо.

Відповідно до положення «Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України» від 20 серпня 2014 р. № 459 встановлено, що основними завданнями цього органу у сфері безпеки та якості харчової продукції є:

– здійснення методологічного забезпечення та складання загальнодержавних балансів попиту і пропозиції за основними видами промислової продукції, продовольчих та паливно-енергетичних ресурсів;

- здійснення розрахунку та проведення моніторингу індикаторів продовольчої безпеки;
- створення умов для розроблення та виробництва сучасної конкурентоспроможної продукції на основі використання нових високоефективних технологій, устаткування, матеріалів, інформаційного забезпечення;
- участь відповідно до законодавства у державному регулюванні цін (тарифів) на продукцію, товари і послуги; здійснення координації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади із зазначених питань;
- здійснення разом з іншими центральними органами виконавчої влади прогнозування індексів споживчих цін та індексів цін виробників промислової продукції, а також погодження ціни (тарифи) у випадках, передбачених законодавством [260].

До органів, які можуть здійснювати заходи контролю у сфері виробництва та обігу харчових продуктів, також відноситься **Антимонопольний комітет України**, який розглядає питання щодо дотримання вимог законодавства про захист економічної конкуренції та законодавства про захист від недобросовісної конкуренції, зокрема в частині поширення інформації, що вводить споживачів в оману (неправдива реклама, етикетка).

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що реформування органів публічної адміністрації у сфері безпечності та якості харчових продуктів має такі позитивні наслідки:

- оптимізація структури органів влади у сфері безпечності та якості харчової продукції;
- скорочення бюджетних видатків, пов'язаних із скороченням кадрів;
- зменшення тиску на суб'єктів господарювання, зменшення кількості перевірок, суттєве скорочення приводів для позапланових перевірок.

Водночас негативними наслідками від проведення реформ публічної адміністрації у сфері безпечності та якості харчових продуктів є такі:

- із кадровим скороченням майже втрачено фахівців, відповідно, зникають такі наукові напрями, як токсикологія, гігієна праці, радіаційна гігієна

дітей та підлітків; зменшилася чисельність епідеміологічного підрозділу, підрозділу профілактичної дезінфекції та гігієни харчування;

– скорочення функцій призвело до обмеження можливості санітарної служби оперативно реагувати на потенційні загрози через вживання неякісних харчових продуктів;

– не до кінця законодавчо прописано діяльність створених державних центрів гігієни та епідеміології;

– залишилось вкрай мало кваліфікованих працівників, які могли б здійснити перевірку виробників харчової продукції згідно з міжнародними стандартами HACCP, ISO, IFS та ін. При цьому залишається відкритим питання щодо загального кадрового забезпечення та відсутності молодих спеціалістів у службі, що мають замінити спеціалістів пенсійного віку;

– Державна служба з питань безпеки та якості харчових продуктів та захисту прав споживачів фінансується недостатньо.

2.4. Засоби публічного адміністрування безпеки та якості харчових продуктів

Основним призначенням публічного адміністрування якості харчових продуктів є підвищення рівня їх якості з урахуванням економічних інтересів виробника та споживача, а також вимог безпеки й екологічності продукції. Методи публічного адміністрування використовуються залежно від мети, яку необхідно досягти, задля того щоб і сукупність, і рівень безпеки та якості харчових продуктів відповідали характерові споживача. При цьому виникають питання щодо ефективності виробництва і споживання, доступності ціни для споживача, рівня собівартості та прибутковості продукції для її розробника і виробника. Не можна також залишити поза увагою публічного адміністрування терміни розробки продукції, розгортання їх виробництва і доведення до споживача, що безпосередньо пов'язано з конкурентоспроможністю.

Поряд з проблемою забезпечення якості актуальною лишається проблема

безпеки харчової продукції. Зростання інтересу до безпеки харчових продуктів зумовлено низкою причин, серед яких найважливішими є:

- збільшення кількості захворювань, пов'язаних з харчуванням;
- зростання ризиків забруднення продуктів внаслідок індустріалізації, урбанізації, розгалуження й подовження харчового ланцюга;
- удосконалення методів дослідження, що дає змогу виявити мінімальну кількість контамінантів [367, с. 124].

Саме тому вона потребує прискіпливої уваги з боку держави через механізми адміністрування.

Впровадження системи адміністрування якості та/або безпеки харчових продуктів є вимогою законодавства України, в якому проголошено, що особи, які займаються виробництвом або введенням в обіг харчових продуктів, повинні застосовувати санітарні заходи та належну практику виробництва, системи НАССР та/або інші системи забезпечення безпеки та якості під час виробництва та обігу харчових продуктів [318].

Важливу роль в адмініструванні цієї сфери відіграє, як зазначалося, держава, основною функцією якої є формування механізму публічного адміністрування, спрямованого на забезпечення безпеки та якості продукції та конкурентоспроможності підприємств. З одного боку, держава прагне не допустити на внутрішній ринок товари низької якості, які можуть завдати шкоди життю, здоров'ю та безпеці членів суспільства; з іншого – випуск продукції низької якості підриває економіку країни, тим самим знижує її експортний потенціал, що не сприяє зміцненню авторитету на зовнішньому ринку [56, с. 11].

Для цього вона використовує різноманітні методи. Методами публічного адміністрування є певні засоби та способи практичного виконання суб'єктами публічної адміністрації своїх адміністративних зобов'язань, що відповідають характеру й обсягу наданої їм компетенції.

Особливості методів публічного адміністрування полягають у такому:

- у методах знаходить своє вираження публічний інтерес;
- вони реалізуються в процесі публічного адміністрування;
- вони виражають упорядковуючий вплив публічної адміністрації на

поведінку суб'єктів суспільства та становлять зміст цього впливу;

- у методах завжди міститься керівна воля держави, яка проявляється у юридично владних приписах публічної адміністрації;

- вони використовуються суб'єктами публічної адміністрації як засіб реалізації закріпленої за ними компетенції. Це означає, що юридична сила методів завжди знаходиться в межах повноважень того органу, який їх використовує;

- методи мають свою форму, своє зовнішнє вираження. Для методів публічного адміністрування засобом зовнішнього вираження є форми публічного адміністрування (правові і неправові);

- вибір конкретних методів публічного адміністрування прямо залежить не тільки від особливостей організаційно-правового статусу суб'єктів публічної адміністрації, а насамперед від особливостей об'єкта впливу (індивідуальний чи колективний, форма власності, адміністративно-правовий статус тощо) [198, с. 432].

Для публічного адміністрування сфери безпечності та якості харчових продуктів застосовують такі типи методів:

- *економічні методи*, що забезпечують створення економічних умов, які спонукають колективи підприємств, конструкторських, технологічних та інших організацій вивчати запити споживачів, створювати, виготовляти й обслуговувати продукцію, що задовольняє ці потреби і запити. До економічних методів належать ціноутворення, умови кредитування, економічні санкції за недотримання вимог стандартів і технічних умов, правила відшкодування економічного збитку споживачеві за реалізацію йому неякісної продукції;

- *методи матеріального стимулювання*, що передбачають, з одного боку, заохочення працівників за створення і виготовлення безпечної та високоякісної продукції, а з іншого – стягнення за завданий збиток від її низької якості;

- *організаційно-розпорядницькі методи*, що реалізуються за допомогою обов'язкових для виконання директив, наказів, вказівок керівників. До таких методів публічного адміністрування якістю продукції належать також вимоги нормативної документації;

- *виховні методи*, із застосуванням яких можна чинити вплив на свідомість, настрій учасників виробничого процесу і спонукати їх до високоякісної праці та чіткого виконання спеціальних функцій адміністрування якістю продукції. До них належать: моральне заохочення за високу якість продукції, виховання гордості за честь заводської марки та ін. [165, с. 136].

Ефективність публічного адміністрування залежить від поєднання зазначених методів, що є одним з творчих моментів у створенні систем управління, оскільки вони впливають на людей, які беруть участь у процесі розробки та виготовлення продукції, тобто на мобілізацію людського фактору [165, с. 136].

Застосування системи методів, що використовуються публічною адміністрацією з метою публічного адміністрування сфери безпечності та якості харчової продукції мають багато особливостей, пов'язаних з багатогалузевою спрямованістю, розгалуженістю розташувань підприємств, масовістю виробництва, відмінністю структури управління, наявністю широкої номенклатури показників якості, залежністю якості готової продукції від якості сільськогосподарської сировини, відсутністю кількісних показників, які забезпечували б оперативність отримання інформації про рівень якості продукції тощо.

Так, Г.В. Астратова зазначає, що при розробленні й впровадженні системи публічного адміністрування безпечністю та якістю харчових продуктів повинно бути враховано, що харчові продукти використовують з метою забезпечення потреби організму людини в їжі; характер споживання харчових продуктів переважно залежить від кліматичних умов та національних традицій, менше – від течій моди; місця реалізації продовольчих товарів максимально наближені до споживача, а обсяг споживання лімітується фізіологічними можливостями організму людини [17, с. 23].

У свою чергу, С.С. Воротеницька стверджує, що адміністрування безпечністю та якістю харчових продуктів включає публічне адміністрування властивостями продукції шляхом впливу на: якість сировини, техніко-організаційний рівень виробництва, якість праці [45, с. 34].

За визначенням А.І. Ладижанського, система адміністрування безпечністю та якістю може бути ефективною лише тоді, коли ґрунтовно досліджено властивості товарів, виявлено існуючі зв'язки між ними й оптимальні умови формування властивостей [201, с. 76].

Домінуючими методами публічного адміністрування сфери безпечності та якості харчової продукції є економічні та адміністративні методи, поєднання яких сприяє ефективному адмініструванню цієї сфери.

Важливим економічним методом публічного адміністрування є регулювання цін. Цінова політика – це частина економічної політики. Практично всі розвинуті країни регулюють більшість цін на продукти харчування. Вони орієнтуються на забезпечення певного рівня доходів і нагромадження в галузі, а зміна співвідношення цін на певні види продукції стимулює структурні перетворення товаровиробників залежно від кон'юнктури ринку або національних інтересів. У цьому випадку застосовуються класичні, перевірені практикою методи: встановлення фіксованих цін, контроль за цінами монополій і великих виробників, визначення меж для зміни ціни, створення умов для їх зниження. Пріоритетними завданнями розвитку продовольчого ринку щодо цінової політики мають бути:

– побудова цінової політики таким чином, щоб стимулювати вітчизняних виробників до випуску якісної та безпечної конкурентоспроможної харчової продукції;

– встановлення паритету цін між сільськогосподарськими виробниками, переробними підприємствами та торговельними організаціями. Через підвищені торговельні націнки, які не відповідають витратам, торговельні організації одержують значні прибутки;

– контроль за цінами на продукти повсякденного попиту, особливо для малозабезпечених верств населення (хліб, молоко тощо) та на продукцію дитячого харчування. Ціни на такі продукти повинні встановлюватись з урахуванням прожиткового мінімуму населення, з одного боку, а з іншого – не пригнічувати економічні інтереси вітчизняних виробників, роблячи випуск цієї продукції збитковим;

- встановлення підвищених цін на імпорт тієї харчової продукції, яка може в достатній кількості виготовлятися в Україні;
- стимулювання за допомогою цінової політики експорту вітчизняної готової продукції, а не сировини;
- здійснення контролю на ринках за цінами на найважливіші продукти харчування та втручання в процеси ціноутворення, особливо у випадках неврожаю, складних погодних умов, форс-мажорних обставин тощо;
- побудова цінової політики в галузі, яка має базуватися не на заходах прямого впливу та адміністративних обмежень, а на основі цінового стимулювання [416, с. 82].

Адміністративні методи являють собою сукупність прийомів, впливів, заснованих на використанні об'єктивних організаційних відносин між людьми та загальноорганізаційних принципів управління.

Характерними особливостями адміністративних методів публічного адміністрування є такі:

- 1) прямий вплив на керований об'єкт шляхом установа його повноважень (прав і обов'язків);
- 2) односторонній вибір суб'єктом управління найближчої та кінцевої мети, завдань управлінського процесу, порядку, термінів його виконання об'єктом, ресурсного забезпечення, умов виконання завдань на кожному конкретному етапі;
- 3) юридична обов'язковість актів управління (указів, постанов, рішень, розпоряджень, наказів і резолюцій), невиконання яких розглядається як порушення обов'язків та може спричинити не тільки адміністративну чи дисциплінарну відповідальність, але навіть кримінальну [71, с. 165].

Адміністративні методи спрямовані на суб'єкт і об'єкт публічного адміністрування. При цьому специфіка тієї чи іншої адмініструючої ланки визначає специфіку організаційного впливу на кожну з них. Діяльність суб'єкта адміністрування має свої особливості. При цьому основну роль відіграють регламентуючі акти, згідно з якими діють державні службовці, використовуючи права, повноваження та виконуючи певні обов'язки в загальній системі.

Діяльність працівників, які є об'єктом адмініструючого впливу, потребує застосування переважно розпорядчих актів задля соціального, економічного та інших видів впливу.

Методи публічного адміністрування передбачають вплив на об'єкт регулювання відповідними адміністративними засобами.

Термін «засіб» трактується як прийом, спосіб, спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чого-небудь; знаряддя, предмет, сукупність пристроїв для здійснення якоїсь діяльності [174].

Слід зазначити, що більшість авторів у визначенні «засобу» наводять такі поняття, як спосіб, прийом, однак усі ці слова є синоніми. Досить цікавим є визначення В.І. Шинкарука, на думку якого, «засіб» – це сукупність предметів, ідей, явищ. Саме закладення в це поняття «сукупності ідей» є досить актуальним, адже вчинення будь-якої дії (чим по суті і є засіб), спрямованої на досягнення конкретної мети, без якої це вчинення є недостатньо підкріпленим, оскільки в основу будь-якої дії повинна бути покладена мотивація, яка обґрунтовується детальним планом реалізації, тобто ідеєю. Також ідею можна розуміти як мету спеціальної дії, кажучи іншими словами, – результат застосування засобів. Тобто в даному визначенні поняття «сукупність ідей» можна трактувати по-різному: як початковий стимул до застосування засобів, як спосіб реалізації засобів, як кінцевий результат до якого повинно привести застосування засобів. Отже, засіб – це сукупність ідей, спрямованих на досягнення конкретної мети [419, с. 189].

Також Б.І. Пугінський визначає правові засоби як поєднання юридично значущих дій, що здійснюються суб'єктами в певній (дозвільній) мірі на власний розсуд і служать досягненню їх цілей – економічних і соціальних завдань, що не суперечать законодавству й інтересам суспільства. У більш вузькому значенні категорія «правові засоби» може розглядатися як юридичні способи вирішення суб'єктами відповідних завдань, досягнення своїх цілей (інтересів) [338, с. 87].

За визначенням К.В. Шундікова, юридичні (правові) засоби – це взята в єдності сукупність правових інструментів та форм правореалізаційної практики, за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права та забезпечується

досягнення соціально корисних цілей [436, с. 63].

У свою чергу, О.В. Онуфрієнко «правові засоби» як основну категорію інструментальної теорії права у широкому значенні розуміє як «систему субстаціонарних та діяльнісних правових явищ, за допомогою яких конкретні суб'єкти правовідносин, що поступово набувають характеру інструментальної гри, досягають приватних публічних цілей» [245, с. 165-166].

Отже, загальними ознаками правових засобів є те, що вони:

- являють собою всі узагальнюючі юридичні способи забезпечення інтересів суб'єктів права, досягнення поставлених цілей;
- мають особливу юридичну силу, спрямовану на подолання перешкод, що стоять на шляху задоволення інтересів учасників правовідносин;
- приводять до юридичних наслідків, конкретних результатів, тією чи іншою мірою ефективності або дефектності правового регулювання;
- забезпечуються державою [197, с. 146].

Підсумовуючи, зазначимо, що в теорії права категорія «правові засоби» має дві концепції щодо їх розуміння. Відповідно до першої, правові засоби – це зміст приписів, а згідно з другою – це інструментарій (предмети і явища). На нашу думку, остання концепція є більш широкою і дає можливість розкрити особливості публічного адміністрування безпечності та якості харчових продуктів.

Відповідно, засобами публічного адміністрування безпечності та якості харчових продуктів є регламентовані правовими нормами способи, які застосовуються публічною адміністрацією для ефективного адміністрування безпечності та якості харчових продуктів [125].

Відповідно, для адміністрування безпечності та якості харчових продуктів застосовують адміністративні засоби, такі як: ліцензії, квоти, стандарти тощо.

Ліцензії – це спеціальні дозволи, які видаються суб'єктам підприємницької діяльності на здійснення окремих її видів. Ліцензування спрямоване на захист економічних інтересів країни, суспільства та його членів як споживачів товарів та послуг. Складником ліцензування є перелік видів підприємницької діяльності, що мають дозвільний (ліцензійний) статус.

Квоти – визначають частку суб'єктів ринку у виробництві, споживанні, експорті, імпорті і т. п. товарів та послуг. Квотування здійснюється з метою створення конкурентного середовища, захисту вітчизняного ринку, стабілізації цін на внутрішньому ринку.

Спеціальний дозвіл – це документ державного зразка, який надає право на виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, обліку і використання об'єктів матеріального світу; доступу до інформації, користування нею та її поширення; в'їзду в Україну, виїзду з неї та пересування її територією; організації та функціонування окремих підприємств та закладів, а також здійснення будь-якої іншої діяльності.

Сертифікат – це свідоцтво, що засвідчує якість фактично поставленого товару і його відповідність певним контрактним вимогам, містить характеристику товару або підтверджує відповідність його якості певним стандартам або технічним умовам замовлення. Сертифікат надає право на реалізацію або використання відповідного товару. Видається спеціально уповноваженими на те органами у країні як експорту, так й імпорту.

Стандарти – це єдині норми за типами, марками, параметрами, розмірами і якістю виробів, а також за величинами вимірювань, методами випробування та контролю, правилами пакування, маркування та зберігання продукції, технології виробництва. Об'єктами стандартизації є конкретна продукція, норми та нормативи, вимоги, методи, терміни, позначення тощо, які мають перспективу багаторазового використання і застосування в різних галузях господарства, а також у міжнародних економічних відносинах. Дотримання державних стандартів є обов'язковим для всіх суб'єктів економічної діяльності [196, с. 168].

Висновки до розділу 2

Здійснивши детальний аналіз адміністративно-правового механізму публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції, ми дійшли таких висновків.

Публічне адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції – це регламентована нормативно-правовими актами діяльність суб'єктів публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції, спрямована на виконання нормативно-правових актів шляхом прийняття адміністративних рішень щодо забезпечення безпеки та якості харчової продукції.

Механізм публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції являє собою взаємопов'язану, злагоджену організацію забезпечення компетентними органами публічної адміністрації та її посадовими особами шляхом застосування розгалуженої системи правових засобів, безпеки та якості харчових продуктів, захисту та задоволення потреб споживача. Складниками структури зазначеного механізму визначаються: суб'єкт і об'єкт адміністрування; система нормативно-правових актів та засоби адміністрування сферою безпеки та якості харчової продукції.

Нормативно-правові акти, якими урегульовано публічне адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції, – це волевиявлення (рішення) компетентного суб'єкта, що має письмову форму та містить правові норми, котрі урегульовують публічне адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції і забезпечують їх виконання.

Засобами публічного адміністрування безпеки та якості харчових продуктів є регламентовані правовими нормами способи, які застосовуються публічною адміністрацією для ефективного адміністрування безпеки та якості харчових продуктів.

Відповідно, для адміністрування безпеки та якості харчових продуктів застосовують такі адміністративні засоби, як ліцензії, квоти, стандарти тощо.

На підставі дослідження системи нормативно-правових актів, якими урегульовано сферу безпеки та якості харчової продукції, запропоновано розроблення та прийняття Кодексу безпеки та якості харчової продукції (проект якого представлений у додатках до роботи), що дасть можливість удосконалити предметність якості та безпеки харчових продуктів, гармонізовано впровадити міжнародні стандарти показників якості та

безпеки харчових продуктів, що повинні відповідати індикаторам продовольчої безпеки та контролю за ними.

Також запропоновано прийняти Закон України «Про гігієнічні вимоги щодо поводження з харчовими продуктами тваринного походження» для забезпечення високого рівня захисту здоров'я споживачів від небезпечних харчових продуктів на всіх рівнях виготовлення харчової продукції тваринного походження.

Аргументовано, що сферу безпеки та якості харчових продуктів регулюють не тільки правові приписи, а й технічні норми, технічні регламенти, стандарти, зводи правил. Зауважено, що технічні стандарти та технічні регламенти у сфері безпеки та якості харчової продукції сформуєть в майбутньому підгалузь технічного законодавства як таку, що буде системною частиною адміністративного законодавства. Водночас необхідно акцентувати, що технічні норми сьогодні затверджуються на рівні нормативно-правових актів органів виконавчої влади, але всі технічні приписи, які діють у сфері безпеки та якості харчової продукції повинні бути законодавчо стандартизовані, оскільки саме від них залежить безпека та здоров'я нації. Законодавче закріплення дасть можливість їх науково обґрунтувати, розробити та довести з урахуванням інтересів як виробника так і споживача.

Зауважено, що узагальнення всіх повноважень щодо безпеки та якості харчових продуктів в одному органі, а саме в Державній службі з безпеки харчових продуктів і захисту прав споживачів, є занадто об'ємним. Аналіз європейської практики показав, що майже ніде в світі немає універсального органу, який би поєднував питання контролю за якістю та безпекою харчової продукції з функціями забезпечення захисту прав споживачів в цілому. Відповідно, запропоновано розмежувати повноваження з безпеки харчових продуктів та захисту прав споживачів, передавши останні іншому органу, наприклад Державній службі з захисту прав споживачів.

Внесено пропозицію доповнити Положення про Державну службу з безпеки харчових продуктів і захисту прав споживачів окремим завданням: цілеспрямована інформаційна й просвітницька робота у сфері прав споживачів.

Розділ 3

СЕРВІСНІ ЗАСОБИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

3.1. Дозволи як засіб публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції

Сервісні засоби публічного адміністрування є дієвим інструментом органів публічної адміністрації. Особливість цих засобів полягає у тому, що вони мають безконфліктний характер та спрямовані на реалізацію прав й інтересів громадян у публічно-правовій сфері. До сервісних засобів публічного адміністрування, на нашу думку, варто віднести *дозволи, ліцензії, реєстрацію, сертифікат* тощо, що, відповідно, проявляється в реалізації органами публічної адміністрації дозвільної діяльності, ліцензійної діяльності, реєстраційної діяльності, сертифікаційної діяльності. Специфічною рисою цих видів діяльності є те, що вони мають управлінський характер та становлять собою реалізацію певного виду неконфліктного адміністративного провадження: дозвільне провадження; ліцензійне провадження; реєстраційне провадження; сертифікаційне провадження.

З огляду на вищевикладене вважаємо за необхідне визначити місце сервісних засобів публічного адміністрування, у тому числі й у сфері безпеки та якості харчових продуктів у предметі адміністративного права.

Слід зазначити, що активного розвитку теорія адміністративного процесу набула з 1950-х років. До цього часу адміністративний процес як управлінсько-владна діяльність компетентних суб'єктів не досліджувався.

У числі перших достатньо повно *радянський адміністративний процес* охарактеризував Г.І. Петров, що визначив його як процес здійснення виконавчої і розпорядчої діяльності радянського державного управління, а *радянське адміністративно-процесуальне право* – як сукупність норм, що регулюють суспільні процесуальні відносини, які складаються у сфері цієї діяльності [254,

с. 27].

Пізніше Г.І. Петров підтвердив свою позицію: “Адміністративний процес у широкому розумінні – це процес виконавчої і розпорядчої діяльності органів державного управління. Адміністративний процес у вузькому розумінні – це процес діяльності органів державного управління з розгляду індивідуальних справ, що відносяться до їх компетенції” [255, с. 30].

У свою чергу, Ю.М. Козлов під *адміністративним процесом* у широкому значенні пропонує розуміти процес самої виконавчо-розпорядчої діяльності органів державного управління, тобто процесуальні форми її здійснення. Під адміністративним процесом у вузькому значенні розуміється діяльність органів державного управління з розгляду індивідуальних справ, віднесених до їх компетенції, діяльність із застосування матеріальних адміністративно-правових норм до конкретних (індивідуальних) справ; правоохоронна, тобто юрисдикційна діяльність повноважних виконавчих органів [171, с. 86; 5, с. 381].

У Юридичній енциклопедії Ю.С. Шемшученко термін “адміністративний процес” тлумачить у широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні адміністративний процес розглядається як регламентований законом порядок діяльності органів виконавчої влади з реалізації покладених на них функцій; у вузькому – як регламентований законом порядок діяльності органів (служб, осіб) адміністративної юрисдикції та судових установ з розгляду справ про адміністративні правопорушення. У цьому випадку, на думку авторів енциклопедії, адміністративний процес є тотожним поняттю адміністративного провадження і виступає одним із видів юридичного процесу в цілому (поряд з кримінальним та цивільним процесами) [443, с. 53].

Як підкреслює А.Є. Луньов, під адміністративним процесом слід розуміти порядок діяльності всіх органів державного управління щодо здійснення їх компетенції, порядок вирішення всіх справ, що виникають у процесі управління, застосування норм матеріального адміністративного права. У свою чергу, Ц.А. Ямпольська та В.І. Попова також розглядають адміністративний процес як порядок діяльності органів управління із вирішення всіх індивідуальних справ на основі правильного застосування норм матеріального адміністративного

права органами держави. При цьому Ц.А. Ямпольська вказує на зв'язок цього інституту із загальною проблемою застосування норм права державними органами і їх посадовими особами, що зумовлює необхідність у спеціальному порядку застосування правових норм в цілях точного дотримання режиму законності [213, с. 131].

Колектив вітчизняних учених під керівництвом С.В. Ківалова визначає адміністративний процес як “врегульований правом порядок прийняття адміністративно-правових актів і розгляду індивідуальних управлінських справ органами виконавчої влади, а в передбачених законодавством випадках і іншими уповноваженими органами” [9, с. 241].

Натомість Н.Г. Саліщева адміністративний процес розглядає як особливий порядок застосування норм матеріального адміністративного права, а також деяких інших галузей права: цивільного, земельного, трудового. На її думку, в більшості нормативних актів, що визначають правовий стан органів державного управління, містяться норми, які не тільки регламентують компетенцію цих органів, а й визначають порядок реалізації компетенції.

На її думку, “адміністративний процес є видом виконавчої і розпорядчої діяльності, пов'язаної безпосередньо з можливістю реалізації в примусовому порядку відповідних адміністративно-правових актів, що визначають права і обов'язки учасників матеріальних адміністративних відносин” [358, с. 11]. Науковець дає обмежувальне тлумачення поняттю “адміністративний процес” як розгляду державними органами суперечок, що виникають при вирішенні індивідуальних справ, а також застосування заходів примусу. У першому випадку йдеться про порядок вирішення індивідуальних справ у рамках внутрішньоорганізаційної діяльності апарату управління, із внутрішньоорганізаційними відносинами. У другому випадку виступає як би зовнішня функція відповідного органу, коли вищий орган, його посадова особа або спеціально для цього створений орган (комісія, інспекція) дозволяє в примусовому порядку вирішити спір, який виник в адміністративно-правових відносинах, або здійснює застосування встановлених законом заходів державного примусу.

Водночас ми підтримуємо наукові погляди О.В. Кузьменко, яка визначає, що *адміністративний процес* – це врегульована адміністративно-процесуальними нормами діяльність публічної адміністрації, спрямована на реалізацію норм відповідних матеріальних галузей права в ході розгляду і вирішення індивідуально-конкретних справ [195, с. 37]. Науковець зазначає, що адміністративний процес та адміністративне провадження розуміються як два самостійних види діяльності органів державної влади. Перший з них спрямований на розв'язання конфліктів між учасниками адміністративних правовідносин; другий на вирішення суто управлінських питань [195, с. 34]. Тоді як *адміністративне провадження* вона визначає як врегульовану адміністративно-процесуальними нормами послідовну діяльність публічної адміністрації з розгляду та вирішення тих чи інших однорідних груп адміністративних справ [195, с. 39].

У докторській дисертації «Місце процедурного права в системі знань та в системі права України» (2011 р.) О.І. Миколенко висловлює точку зору, згідно з якою *адміністративний процес* – це врегульована адміністративно-процесуальними нормами послідовність дій суб'єктів правозастосовної діяльності, спрямованих на вирішення адміністративної справи та структурованих відповідними процесуальними відносинами [226].

У свою чергу, В.М. Бевзенко у докторській дисертації «Суб'єкти владних повноважень в адміністративному судочинстві України» (2010 р.) зазначає, що адміністративний процес являє собою сукупність правовідносин, які виникають у зв'язку із захистом у спеціальному судовому порядку прав, свобод і законних інтересів приватних осіб від неправомірних дій (рішень) органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також інших невлadних за характером своєї діяльності суб'єктів у разі здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень (суб'єктів владних повноважень) [25].

Таким чином, можемо зазначити, що *адміністративний процес* являє собою урегульовану адміністративно-правовими нормами діяльність суб'єктів публічної адміністрації різного рівня, що має виключно виконавчо-розпорядчий

характер і здійснюється з метою вирішення індивідуально-конкретних справ.

Характерними рисами адміністративного процесу, на нашу думку, є такі:

1) адміністративний процес є видом юридичного процесу, тобто він здійснюється на основоположних засадах і принципах загального явища, при цьому в процесі своєї реалізації наділяється певними характерними лише для нього особливостями, що надають можливості виділяти адміністративний процес як самостійний елемент предмету адміністративного права;

2) він становить собою виконавчо-розпорядчу діяльність суб'єктів публічної адміністрації, тобто суб'єкт здійснення даного виду діяльності наділений правом приймати владні рішення, що мають обов'язковий характер виконання для суб'єктів, в інтересах чи з приводу кого воно прийнято;

3) він має на меті вирішення конкретних адміністративних справ;

4) характеризується особливим порядком застосування адміністративно-правових норм;

5) результатом здійснення адміністративного процесу є прийняття владного адміністративного акта або управлінського рішення;

6) підставою для здійснення його є адміністративно-правові норми матеріального права;

7) він має стадійний характер.

Адміністративний процес характеризує специфіку конкретних адміністративних проваджень, у тому числі й сервісних проваджень у сфері безпеки та якості харчових продуктів. Реалізація адміністративно-правових норм апаратом управління здійснюється як у формі видання юридичних актів, так і в інших правових і організаційних формах. У даному випадку має місце певний порядок здійснення органами Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства аграрної політики та продовольства України та Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів покладених на них прав і обов'язків при вирішенні конкретних індивідуальних справ щодо забезпечення безпеки та якості харчових продуктів, тобто специфічне адміністративне провадження. При цьому слід зазначити, що характер даного провадження може бути як безконфліктний (реалізація

сервісних засобів), так і конфліктний (здійснення контролю, нагляду за підзвітними суб'єктами, а також притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності).

Адміністративне провадження охоплює широке коло суспільних відносин у сфері публічного адміністрування. З одного боку, адміністративне провадження слід розглядати як діяльність публічних суб'єктів, які виконують владно управлінські повноваження, а з іншого боку, діяльність, яка виникає між суб'єктами публічної адміністрації та фізичними (юридичними) особами за їх зверненням до компетентного суб'єкта до сфери повноважень якого належить вирішення предмету звернення.

Так, Н.Г. Саліщева виділила за своїм змістом такі види адміністративних проваджень:

1) провадження, пов'язане із здійсненням завдань внутрішньої організації апарату управління (оформлення на державну службу, порядок й організаційні форми роботи апарату, порядок ухвалення рішень та їх оформлення, порядок складання і проходження документації, порядок складання звітів тощо);

2) провадження, що опосередковує взаємовідносини даного державного органу з іншими державними органами, установами і підприємствами, що не входять до його системи (порядок направлення документів, їх розгляд, ухвалення рішення, порядок узгодження тих або інших документів і актів тощо);

3) провадження у справах, пов'язаних з відносинами між громадянами або суспільними організаціями і виконавчо-розпорядчими органами (провадження за заявами громадян про призначення пенсії, надання житлової площі; провадження у справах про опіку і піклування, провадження з податкових справ, провадження в нотаріаті та ін.).

Таким чином, на думку Н.Г. Саліщевої, слід розрізняти адміністративне провадження як процес застосування адміністративно-правових норм, як процес діяльності виконавчих і розпорядчих органів і адміністративний процес як діяльність з вирішення суперечок, що виникають між сторонами адміністративно-правових відносин, а також із застосування заходів адміністративного примусу.

На нашу думку, Н.Г. Саліщева чітко виділяє три компоненти складу адміністративного процесу, що характеризуються реалізацією відносин різного характеру:

1) відносини, що виникають між суб'єктами публічної адміністрації під час виконання ними владно-управлінських функцій, які можуть мати як субординаційні, так і координаційні або реординаційні зв'язки;

2) відносини, що виникають між публічною адміністрацією та фізичними і юридичними особами у сфері публічно-правових відносин. Слід зазначити, що до цієї групи відносин належать і відносини щодо здійснення сервісної функції держави, тобто в даному випадку можемо вести мову про реалізацію дозвільного, реєстраційного, ліцензійного, сертифікаційного провадження;

3) відносини, що виникають між органами публічної адміністрації та фізичними і юридичними особами з приводу відновлення порушеного права та захисту прав та інтересів.

У теорії адміністративного права дотепер продовжуються пошуки місця адміністративного процесу в правовій системі і визначення місця провадження у справах про адміністративні порушення в структурі адміністративного процесу.

У сучасній вітчизняній науці адміністративного права склалися дві основні концепції адміністративного процесу. Перша концепція розглядає адміністративний процес як сукупність усіх дій, які вчиняються органами виконавчої влади для реалізації покладених на них задач і функцій. Тобто *адміністративний процес* – це державно-управлінська діяльність у всьому різноманітті її практичних проявів. Другою теорією адміністративного процесу (основоположної переважно за радянських часів) є теорія, що розглядає адміністративний процес у юрисдикційному значенні. Це погляди, що традиційно склалися, на процесуальну діяльність в юридичному значенні як на юрисдикційну. Тобто процес ототожнюється з правоохоронною функцією: здійсненням правосуддя у цивільних, кримінальних і адміністративних справах [252; 233; 43; 19; 26].

Теоретики права до адміністративно-процесуальної діяльності відносять:

1) *адміністративно-юрисдикційну діяльність*, тобто діяльність, предметом

якої є законодавче урегулювання спірних ситуацій, що склалися. Дане урегулювання може здійснюватися в двох формах: досудового (адміністративного) врегулювання та судового – безпосередньо через реалізацію свого конституційного права на звернення до суду;

2) *адміністративно-процедурну діяльність*, тобто категорії справ, предметом яких є не конфлікт, а управлінська діяльність суб'єктів публічної адміністрації, наприклад: а) адміністративні процедури, які вимагають правової оцінки дій тієї або іншої особи (наприклад, реєстрація права власності на об'єкт нерухомості, видача ліцензій, дозволів чи сертифікатів); б) адміністративні процедури, які не вимагають правової оцінки дій тієї або іншої особи (наприклад, підготовка правових актів управління) [264, с. 16-17; 12].

Змістом адміністративно-процедурної діяльності є види публічної діяльності компетентних суб'єктів з надання адміністративних послуг, наприклад видача документів дозвільного характеру відповідно до Закону України «Про документи дозвільного характеру» тощо, а також безпосередньо регламентована нормами закону стадійність з отримання відповідного документа дозвільного характеру, тобто стадії дозвільно-реєстраційних, ліцензійних та інших видів діяльності.

В теорії адміністративного процесу адміністративісти по-різному підходять до визначення видів адміністративних проваджень:

Перша група вчених поділяє їх на: 1) провадження з питань організації апарату державного управління; 2) провадження за заявами і пропозиціями громадян; 3) провадження за скаргами; 4) провадження у справах про застосування примусових заходів (дисциплінарних, матеріальних або адміністративних); 5) провадження у справах, пов'язаних із застосуванням матеріальних норм трудового, фінансового, земельного права [172; 194].

Друга група поділяє їх на: 1) нормотворче провадження; 2) із застосуванням адміністративно-процесуальних заходів і заходів припинення; 3) деліктні провадження; 4) дозвільно-реєстраційні та ліцензійні провадження [28; 194].

Третя група виділяє: дозвільно-реєстраційні; контрольно-наглядові;

деліктні; провадження, які спрямовані на реалізацію дій з виконавчо-розпорядчої діяльності в самих державних органах (діловодство, провадження стосовно прийняття індивідуальних актів управління, провадження із застосування дисциплінарних стягнень тощо) [166; 194].

Четверта група поділяє на: 1) адміністративно-процедурні, що визначаються метою діяльності публічної адміністрації; 2) адміністративно-деліктні; 3) адміністративно-судочинські [195, с. 42-44; 194].

Таким чином, вважаємо, що *місце сервісних засобів публічного адміністрування в предметі адміністративного процесу визначається таким:*

1) сервісні засоби реалізуються в процесі адміністративно-процедурної діяльності суб'єктів публічної адміністрації;

2) мають владно-управлінський характер;

3) реалізуються в процесі взаємодії суб'єктів публічної адміністрації їх посадових осіб та фізичних і юридичних осіб як суб'єктів звернення до компетентного органу;

4) результатом їх застосування є отримання певного акта (дозвіл, ліцензія, сертифікат, висновок тощо) чи здійснення юридично значущих дій (здійснення державної реєстрації);

5) є інструментом, який використовує публічна адміністрація для задоволення прав та інтересів фізичних та юридичних осіб у публічно-правовій площині;

6) мають індивідуальний характер застосування;

7) здійснюються лише у формі безконфліктного адміністративного провадження, що характеризується стадійністю застосування.

Сервісні засоби публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчових продуктів є одними з підвидів засобів публічного адміністрування, що виникають між публічною адміністрацією та суб'єктами господарювання в ході здійснення останніми господарської діяльності.

Будь-яка господарська діяльність, яку здійснюють суб'єкти господарювання (оператор ринку), повинна здійснюватися на законних

підставах, що виражається в отриманні відповідного документа, що видається уповноваженим суб'єктом публічної адміністрації за зверненням суб'єкта звернення. Одним з засобів, що уповноважує особу здійснювати певний вид господарської діяльності, є отримання документа дозвільного характеру.

Дозвіл – важливий елемент адміністративно-правового регулювання, який забезпечує соціальну свободу та активність людини. Дозвіл набуває юридичного характеру з моменту закріплення в уповноважувальних нормах у вигляді суб'єктивних прав та реалізується у формі використання, що визначає добровільний характер, його залежність від бажання суб'єкта, якому належить суб'єктивне право. Дозвіл полягає в наданні особі суб'єктивного юридичного права самостійно приймати рішення щодо реалізації передбачених правовими нормами варіантів власної поведінки [371, с. 496]. Без наявності відповідного документа дозвільного характеру, якщо це передбачено нормативно-правовим актом, діяльність суб'єкта господарювання є незаконною. Водночас слід зазначити, що до документів дозвільного характеру відносять дозвіл, висновок, рішення, погодження, свідоцтво, інший документ в електронному вигляді (запис про наявність дозволу, висновку, рішення, погодження, свідоцтва, іншого документа в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань), який дозвільний орган зобов'язаний видати суб'єкту господарювання у разі надання йому права на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності та/або без наявності якого суб'єкт господарювання не може проваджувати певні дії щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності [285, ст. 1].

У теоретичних дослідженнях дозвільну систему визначають як регламентований правом порядок, що зобов'язує державні та громадські установи, підприємства, а також громадян отримати у відповідних державних органах дозвіл на виготовлення, реалізацію, придбання, перевезення (зберігання й використання) визначених предметів [24], або як сукупність правил, котрі регулюють порядок виготовлення, придбання, користування, зберігання, реалізації і транспортування таких об'єктів, охорона яких становить особливу

турботу держави та спрямована на забезпечення громадської безпеки, на запобігання та припинення можливого використання цих об'єктів із злочинною метою та ін. [384; 182].

У правовій науці та правозастосовній діяльності органів публічної адміністрації існують різні точки зору стосовно підходу до детермінації змісту дозвільної системи. Причиною такої ситуації, на думку О.В. Кузьменко, стала «очевидна невідповідність законодавчої концепції дозвільної системи реальним масштабам ліцензійно-дозвільної діяльності органів публічної адміністрації, з одного боку, та наявність нормативно конкретизованого переліку об'єктів регулювання цієї системи, факт існування якого не міг не накласти відбиток на відповідні теоретичні положення – з іншого; усе це дало вченим-адміністративістам привід для розуміння дозвільної системи у двох значеннях – широкому та вузькому» [195, с. 229]. У широкому значенні це регламентований правом порядок, що зобов'язує державні та громадські установи, підприємства, а також громадян отримати у відповідних державних органах дозвіл на виготовлення, реалізацію, придбання, перевезення (зберігання й використання) визначених предметів. У вузькому значенні – це сукупність правил, котрі регулюють порядок виготовлення, придбання, користування, зберігання, реалізації та транспортування об'єктів, охорона яких становить особливу турботу держави та спрямована на забезпечення громадської безпеки, на запобігання та припинення можливого використання цих об'єктів із злочинною метою тощо [195, с. 110].

У науці адміністративного права дозволи зазвичай розуміють таким чином. Так, В.К. Колпаков та О.В. Кузьменко пропонують тлумачити дозволи як юридичний дозвіл чинити за умов, передбачених нормою, ті чи інші дії або утриматися від їх вчинення за своїм бажанням. Вони зазначають, що дозволи поряд з приписами та заборонами є методом регулювання [175, с. 35].

У свою чергу, А.Т. Комзюк, Р.С. Миронюк та В.М. Бевзенко визначають поняття *дозвіл* як закріплену нормою права допустиму можливість здійснення суб'єктами правовідносин певних дій або допустиму можливість утримуватись від їх вчинення; це межі допустимої законом поведінки таких суб'єктів

[178, с. 85].

Таким чином, пропонуємо під **дозволом** розуміти законодавчо надане право фізичної та юридичної особи діяти на власний розсуд у межах предмета дозволу та реалізовувати свої права та обов'язки у відповідній сфері, тоді як **дозвільна діяльність** – це законодавчо регламентована діяльність уповноваженого суб'єкта публічної адміністрації та його посадових осіб, яка спрямована на надання законодавчо визначеної можливості суб'єкту-заявнику отримати право вчинення певних дій та бути учасником правовідносин, які визначені предметом дозволу.

При цьому **дозвільна система** – це дієвий інструмент, який використовує публічна адміністрація з метою охорони та захисту відповідних суспільних відносин, що потребують особливої уваги з боку держави.

Також Х.П. Ярмакі розглядає дозволи як складники дозвільної системи, яка у спеціальній літературі розглядається як організаційно-правова діяльність, що здійснюється державою з метою забезпечення своїх економічних і соціально-політичних інтересів, для створення необхідних умов нормальної діяльності державних і громадських організацій, дотримання законності, охорони власності і забезпечення громадської безпеки [448, с. 200]. У той же час, на нашу думку, елементами дозвільної системи є не лише дозволи, а й інші документи дозвільної системи, які може отримати суб'єкт звернення в процесі звернення до суб'єкта публічної адміністрації. Наприклад, ми вважаємо, що елементами дозвільної системи є також: висновок, рішення, погодження, свідоцтво, інший документ в електронному вигляді тощо.

Вважаємо, що елементами дозвільної системи є: 1) суб'єкт владних повноважень, який законом уповноважений здійснювати дозвільну діяльність та відповідно видавати дозвіл; 2) суб'єкт-заявник, тобто особа, яка звернулася до уповноваженого органу з метою отримання дозволу; 3) предмет дозволу, тобто те, з приводу чого виникають правовідносини; 4) об'єкт дозволу, тобто суспільні відносини, які виникають при реалізації суб'єктами звернення свого права на звернення в певній сфері суспільного життя; 5) правовідносини, що виникають між суб'єктом владних повноважень та суб'єктом-заявником, тоді

як суб'єкт владних повноважень виконує свої владні функції, надані йому державою, та уповноважений видавати дозвіл, а суб'єкт-заявник реалізує своє гарантоване державою право на звернення до органу публічної адміністрації;

б) правозастосовний акт, який визначає порядок та сферу реалізації дозволу;

7) юридичні факти [126, с. 111-114].

Узявши за основу виділені нами елементи дозвільної системи, розкриємо зміст дозвільної діяльності у сфері безпеки та якості харчової продукції.

Об'єктом дозволу, що видається у сфері безпечності та якості харчових продуктів, є відносини, що виникають між органами публічної адміністрації, операторами ринку харчових продуктів та споживачами харчових продуктів і визначають порядок забезпечення показників безпечності та якості харчової продукції, що виробляється, перебуває в обігу, ввозиться (пересилається) на митну територію України та/або вивозиться (пересилається) з неї.

Предметом дозволу, що видається у сфері безпечності та якості харчових продуктів, є надання права на зайняття господарською діяльністю з виробництва та/або зберігання харчових продуктів тваринного походження, а також реалізація (оптова реалізація) сільськогосподарської продукції, у тому числі харчових продуктів, на спеціально оснащених та відведених місцях.

Водночас Законом України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» визначено, що оператор ринку харчових продуктів та агропродовольчий ринок як суб'єкти господарювання у сфері безпечності та якості харчових продуктів мають право отримати такі дозволи, як: експлуатаційний дозвіл з виробництва та/або зберігання харчових продуктів тваринного походження та експлуатаційний дозвіл для потужностей (об'єктів): з переробки неїстівних продуктів тваринного походження; з виробництва, змішування та приготування кормових добавок, преміксів і кормів.

Експлуатаційний дозвіл – документ дозвільного характеру, що видається територіальним органом компетентного органу операторові ринку за результатами інспектування його потужності та посвідчує право оператора ринку здійснювати визначену цим Законом діяльність з виробництва та/або зберігання харчових продуктів тваринного походження [318]. Тоді як

експлуатаційний дозвіл для потужностей (об'єктів) – це дозвіл, що видається на потужності, що розташовані за однією адресою (з деталізацією на рівні виробничої лінії та/або харчових продуктів залежно від виду діяльності оператора ринку) і визначені оператором ринку [301].

Дозвіл може видаватися як на платній, так і на безоплатній основі.

Суб'єктом, який уповноважений видавати дозволи у сфері безпеки та якості харчової продукції, є уповноважені посадові особи центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів.

Так, Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів має право видавати такі документи дозвільного характеру у сфері безпеки та якості харчової продукції:

1) висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи щодо ввезення, реалізації та використання сировини, продукції (вироби, обладнання, технологічні лінії тощо) іноземного виробництва за умови відсутності даних щодо їх безпеки для здоров'я населення;

2) висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи щодо продукції, напівфабрикатів, речовин, матеріалів та небезпечних факторів, використання, передача або збут яких може завдати шкоди здоров'ю людей;

3) дозвіл на проведення будь-яких діагностичних, експериментальних, випробувальних, вимірювальних робіт на підприємствах, в установах, організаціях, діяльність яких пов'язана з використанням біологічних агентів, хімічної сировини, продукції та речовин з джерелами іонізуючого та неіонізуючого випромінювання і радіоактивних речовин;

4) дозвіл на ввезення продукції, отриманої з використанням генетично модифікованих організмів для науково-дослідних цілей;

5) експлуатаційний дозвіл для потужностей (об'єктів): з переробки неїстівних продуктів тваринного походження; з виробництва, змішування та приготування кормових добавок, преміксів і кормів;

6) експлуатаційний дозвіл, який видається операторам потужностей (об'єктів), що провадять діяльність з виробництва харчових продуктів, підконтрольних ветеринарній службі, та операторам агропродовольчих ринків;

7) експлуатаційні дозволи операторам потужностей (об'єктів), які займаються виробництвом харчових продуктів;

8) дозволи на ввезення на територію України харчових продуктів, тварин, продуктів тваринного походження, репродуктивного матеріалу, біологічних продуктів, патологічного матеріалу, ветеринарних препаратів, субстанцій, кормових добавок, преміксів та кормів, веде облік виданих дозволів;

9) видання у випадках, установлених законом, дозволів для ввезення незареєстрованих ветеринарних препаратів, кормових добавок, преміксів та кормів;

10) видання дозволів відповідно до закону на проведення заходів із залученням тварин.

Слід зазначити, що станом на 01 січня 2018 року Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів надала дозвіл на імпорт продукції таким країнам: Австрії (2), Австралії (2), Аргентині (19), В'єтнаму (10), Грузії (6), Республіці Білорусь (21), Республіці Болгарія (2), Республіці Румунія (4), Республіці Бразилія (55), Гватемалі (1), Данії (1), Естонії (1), Канаді (59), Китаю (13), Латвії (2), Литві (3), Республіці Молдова (23), Німеччині (26), Нідерландам (17), Норвегії (12), ОАЕ (2), Республіці Азербайджан (4), Республіці Польща (41), Парагваю (4), Республіці Вірменія (3), Республіці Іспанія (7), Республіці Сербія (3), Республіка Казахстан (14), Республіці Туреччина (4), Республіці Узбекистан (4), Російській Федерації (93), США (24), Словаччині (6), Таїланду (2), Угорщині (7), Фарерським островам (5), Франції (1), Чеській Республіці (2), Ісландії (1), Японії (1).

Згідно із Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів» документи дозвільного характеру видаються таким **суб'єктам господарювання**, як:

1) оператор ринку харчових продуктів (далі – оператор ринку) – суб'єкт господарювання, який провадить діяльність з метою або без мети отримання прибутку та в управлінні якого перебувають потужності, на яких здійснюється первинне виробництво, виробництво, реалізація та/або обіг харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів (окрім матеріалів, що контактують з

харчовими продуктами), і який відповідає за виконання вимог законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів. До операторів ринку належать фізичні особи, якщо вони провадять діяльність з метою або без мети отримання прибутку та займаються виробництвом та/або обігом харчових продуктів або інших об'єктів санітарних заходів. Оператором ринку також вважається агропродовольчий ринок [п. 55 ч. 1 ст. 1, 24];

2) агропродовольчий ринок суб'єкт господарювання, що створює належні умови для реалізації (оптової реалізації) сільськогосподарської продукції, у тому числі харчових продуктів, на спеціально оснащених та відведених місцях відповідно до закону [п. 1 ч. 1 ст. 1, 24].

Таким чином, система документів дозвільного характеру виходить за межі отримання лише самих дозволів та включає в себе й інші види дозвільних документів у формі висновків, рішень, погоджень.

Дозволи у сфері безпечності та якості харчових продуктів поділяються залежно від предмета дозволу на певні види:

- 1) дозвіл на виробництво харчових продуктів;
- 2) дозвіл на введення в обіг харчових продуктів;
- 3) дозвіл на ввезення заборонених харчових продуктів тваринного походження;
- 4) дозвіл на ввезення (пересилання) в Україну харчових продуктів та інших об'єктів санітарних заходів;
- 5) дозвіл на вивезення (пересилання) з України харчових продуктів та інших об'єктів санітарних заходів та ін.

Зазначимо, що згідно з інформацією Державного реєстру потужностей операторів ринку харчових продуктів починаючи з 4 квітня 2016 року Держпродспоживслужбою зареєстровано 163 тис. операторів. Також станом на сьогодні видано понад 7,8 тис. експлуатаційних дозволів. Із цієї кількості 6,6 тис. – експлуатаційні дозволи, видані Держветфітослужбою до 2015 року, понад 1,2 тис. – дозволи, видані Держпродспоживслужбою у 2016 і 2017 роках, у тому числі у поточному році видано понад 1,1 тис. експлуатаційних дозволів [250].

Серед них станом на 01.10.2017 управліннями Держпродспоживслужби в Миколаївській області видано 96 експлуатаційних дозволів [98]; у Сумській області видано 11 експлуатаційних дозволів операторам потужностей, що провадять діяльність з виробництва та/або зберігання харчових продуктів тваринного походження. За результатами перевірок було прийнято 6 рішень щодо відмов у видачі експлуатаційних дозволів на підставі невідповідностей виявлених у ході інспектувань потужностей, необхідних для видачі документів дозвільного характеру [336].

Таким чином, **дозвіл у сфері безпеки та якості харчових продуктів** – це надане уповноваженою посадовою особою територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у галузі ветеринарної медицини, сферах безпеки та окремих показників якості харчових продуктів, карантину та захисту рослин, ідентифікації та реєстрації тварин, санітарного законодавства, право суб'єкта звернення здійснювати господарську діяльність, пов'язану з виробництвом та/або зберіганням харчових продуктів тваринного походження, обігом харчової продукції, ввезенням (вивезенням) харчової продукції та/або реалізацією (оптовою реалізацією) сільськогосподарської продукції, у тому числі харчових продуктів, на спеціально оснащених та відведених місцях на підставах, установлених законодавчими актами [113].

Визначивши поняття та зміст дозволу у сфері безпеки та якості харчових продуктів, на нашу думку, слід приділити особливу увагу процесуальному порядку отримання дозволу в досліджуваній сфері. Тобто в даному випадку маємо на увазі розкрити саме зміст дозвільного провадження у сфері безпеки та якості харчової продукції, що, як нам здається, найбільш доречно зробити через розкриття змісту стадій такого провадження.

Так, О.В. Кузьменко пропонує під дозвільним провадженням розуміти регламентовану адміністративно-процесуальними нормами діяльність публічної адміністрації, у ході якої вирішуються питання про забезпечення реалізації прав фізичних та юридичних осіб на виконання певних дій або зайняття певними видами діяльності шляхом надання їм відповідного дозволу [195, с. 127]. До

складників дозвільних проваджень науковець відносить: 1) суб'єкти дозвільної системи; 2) об'єкти дозвільної системи; 3) предмети правовідносин, що виникають у сфері дозвільної системи; 4) нормативну базу дозвільної системи; 5) юридичні факти (або підстави порушення дозвільного провадження); 6) безпосередні дозвільні правовідносини.

Також О.В. Кузьменко пропонує розкривати зміст дозвільного провадження через такі стадії: 1) порушення дозвільного провадження (підставами порушення є подача заяви зацікавленою в одержанні дозволу особою); 2) безпосереднє вивчення компетентним органом публічної адміністрації поданих документів або обстеження приміщень, речей на предмет відповідності їх вимогам дозвільної системи; 3) прийняття рішення; 4) оскарження прийнятого рішення; 5) виконання прийнятого рішення (видача дозволу).

Подібну точку зору щодо поняття та стадій дозвільного провадження відстоюють В.К. Колпаков та Т.О. Коломоєць.

У свою чергу, Д.М. Бахрах дозвільне провадження визначає як частину правозастосовчого адміністративного оперативно-розпорядчого процесу, при цьому виділяє такі стадії дозвільного провадження: 1) попередня (відкриття дозвільної справи); 2) обстеження; 3) прийняття і виконання рішення; 4) нагляд за дотриманням особами, які отримали дозвіл, встановлених вимог і умов; 5) атестація, акредитація дозволеної діяльності; 6) переоформлення, продовження дозволів; 7) застосування примусових заходів за допущені порушення правил і умов. Останні три стадії (5, 6, 7) є факультативними [22].

Як різновид соціального контракту, що передбачає взаємну довіру і взаємну відповідальність, пропонує розглядати дозвільне провадження С.В. Лихачов. З одного боку, громадянин усвідомлює необхідність опосередкування своєї діяльності втручанням адміністративних органів держави (якій він довіряє), з іншого – він так само вірить і виходить з того, що держава виходитиме із взаємно прийнятних і вигідних обом сторонам умов дозвільного контракту. Держава, із свого боку, “виправдовує” і реалізує через дозвільну систему своє призначення як сили, що затверджує і гарантує у суспільстві

порядок, справедливість і можливість користуватися свободами та правами [207].

Як вважають А.М. Бандурка та М.М. Тищенко, дозвільне провадження спрямоване на впорядкування відносин, пов'язаних з об'єктами, оборот яких має певні обмеження і на використання яких необхідний спеціальний дозвіл, що видається компетентними органами [20].

У свою чергу, С.Н. Махіна виділяє в структурі управлінського процесу так звані “спеціальні” провадження, які характеризуються тим, що спрямовані на встановлення порядку управління тільки в одній, вузькоспеціальній групі відносин. До них авторка відносить і дозвільне провадження [385, с. 93].

Як наголошує Г.О. Лиско, дозвільне провадження – це сукупність послідовно здійснюваних адміністративним органом дій, спрямованих на надання особі документів дозвільного характеру у разі подання нею усіх необхідних документів, переоформлення чи анулювання таких документів у випадках, передбачених законом, та виділяє такі стадії дозвільного провадження: 1) подання до відповідного органу публічної адміністрації заяви зацікавленою в одержанні відповідного дозволу особою; 2) безпосереднє вивчення компетентним дозвільним органом поданих документів, їх аналіз, вчинення інших дій, спрямованих на з'ясування вірогідності поданих документів (наприклад, обстеження приміщень, речей щодо відповідності їх до вимог дозвільної системи); 3) прийняття рішення про видачу (відмову у видачі) дозволу; 4) оскарження прийнятого рішення, пов'язаного із відмовою у видачі документа дозвільного характеру, його анулюванням тощо [205, с. 156].

Натомість В.В. Волков виділяє такі стадії дозвільного провадження: 1) попередня (відкриття дозвільної справи); 2) прийняття рішення; 3) виконання рішення; 4) нагляд за дотриманням особами, які отримали дозвіл, встановлених вимог і умов; 5) атестація, акредитація дозволеної діяльності; 6) переоформлення, продовження дозволів; 7) застосування примусових заходів за допущені порушення певних правил та умов [44].

Отже, вважаємо, що **дозвільне провадження в адміністративному процесі** – це сукупність послідовно вчинюваних дій компетентного суб'єкта

публічної адміністрації, за результатами яких суб'єкт звернення отримує документально виражене право на здійснення певного виду господарської діяльності [130].

Водночас пропонуємо розглядати поняття **дозвільного провадження у сфері безпечності та якості харчових продуктів** у широкому та вузькому розумінні. У **широкому значенні** – це сукупність правил, які на законодавчому рівні регламентують та регулюють порядок виробництва, обігу, ввезення (пересилання) на митну територію України та/або вивезення (пересилання) з неї, а також забезпечують безпечність та якість харчових продуктів. У **вузькому значенні** – це законодавчо регламентована процесуальна діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації у сфері забезпечення вимог безпечності та якості харчових продуктів, яка активізується лише за зверненням фізичної чи юридичної особи щодо отримання (видачі) документа дозвільного характеру з метою провадження певного виду господарської діяльності щодо виробництва, зберігання, обігу, перевезення харчових продуктів.

Характерними рисами дозвільного провадження у сфері безпечності та якості харчових продуктів, на нашу думку, є:

1) індивідуальний характер зв'язку між суб'єктом публічної адміністрації та суб'єктом звернення, який виникає на підставі заяви;

2) реалізація владним суб'єктом своїх адміністративних повноважень, а суб'єктом звернення – своїх прав: а) права на звернення до публічної адміністрації, б) права займатися господарською діяльністю;

3) стадійний характер;

4) його предметом є виробництво, зберігання, обіг, перевезення, вивезення, реалізація харчових продуктів;

5) його результатом є отримання (відмова в отриманні) документа дозвільного характеру суб'єкта звернення (оператором ринку харчових продуктів, керівником агропродовольчого ринку).

Дозвільне провадження у сфері безпечності та якості харчових продуктів, як і будь-який інший вид дозвільного провадження, складається з певних стадій. Розкриємо їх зміст.

Отримання експлуатаційного дозволу є одним з видів адміністративних послуг, які уповноважені надавати відповідні центральні органи виконавчої влади та їх територіальні управління.

Перша стадія провадження щодо отримання дозволу у сфері безпеки та якості харчових продуктів полягає у зверненні суб'єкта звернення до уповноваженого органу влади з метою отримання відповідного дозволу. На цій стадії суб'єкт звернення має пройти такі етапи, як:

а) подання до органу, який видає експлуатаційний дозвіл, заяви та пакету необхідних документів: 1) копію свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта господарювання, засвідчену в установленому порядку; 2) копію акта державної приймальної комісії про прийняття в експлуатацію закінченого будівництвом (реконструкцією) об'єкта або копія акта технічної комісії, засвідчену в установленому порядку; 3) перелік харчових продуктів, що виробляються, переробляються або реалізуються, за підписом заявника; 4) протоколи досліджень харчових продуктів, проведених акредитованими лабораторіями. Суб'єкт звернення таку заяву може подати декількома способами: 1) особисто; 2) через уповноважений ним орган чи особу; 3) рекомендованим листом. Заява подається в одному примірнику разом із переліком харчових продуктів, які планує виробляти або зберігати суб'єкт звернення;

б) внесення плати за видачу експлуатаційного дозволу. Розмір плати (адміністративний збір) за надання адміністративної послуги з видачі або поновлення дії експлуатаційного дозволу становить 0,17 мінімальної заробітної плати у місячному розмірі, встановленої законом на 1 січня календарного року, у якому заява подається оператором ринку до центру надання адміністративних послуг, до визначення розміру адміністративного збору законом [301];

в) подання документа, що підтверджує внесення плати за експлуатаційний дозвіл.

Водночас з боку суб'єкта надання адміністративних послуг відбуваються такі дії: прийняття заяви та документів, що додаються до неї; видача копії опису документів, що додаються до заяви, з обов'язковим зазначенням дати прийняття заяви та пакету необхідних документів.

На другій стадії дозвільного провадження у сфері безпеки та якості харчових продуктів уповноважений суб'єкт розглядає заяву суб'єкта звернення та додані до неї документи.

Не пізніше 15 календарних днів із дня отримання територіальним органом компетентного органу заяви про видачу експлуатаційного дозволу здійснюється інспектування потужності, за результатами якого визначається її відповідність вимогам законодавства.

Для усунення зауважень, визначених в акті за результатами проведення інспекції, і виконання необхідних досліджень строк видачі експлуатаційного дозволу може бути продовжений. У разі прийняття рішення про відмову у видачі експлуатаційного дозволу оператору потужностей (об'єктів) надсилається повідомлення про прийняте рішення в письмовій формі протягом п'яти робочих днів з дати його прийняття з обґрунтуванням відмови.

У разі коли оператор потужностей (об'єктів), який вже має експлуатаційний дозвіл, побудував нові або здійснює реконструкцію споруд і планує використовувати їх для виробництва, переробки або реалізації харчових продуктів, що використовують продукти тваринництва, встановлює нову виробничу лінію, такий оператор повинен звернутися із заявою до головного державного інспектора ветеринарної медицини про такі наміри не пізніше ніж за 30 календарних днів до початку такого виробництва, переробки або реалізації. Відповідно, ветеринарна служба повинна провести інспекцію нових або реконструйованих споруд, нових виробничих ліній та необхідні дослідження протягом 30 календарних днів із дня надходження заяви.

Оператор потужностей (об'єктів) може почати використання нових або реконструйованих споруд, нових виробничих ліній після отримання акта за результатами проведення інспекції, якщо такий акт підтверджує відповідність вимогам санітарних заходів.

Якщо в акті зазначено невідповідності вимогам санітарних заходів, використання нових або реконструйованих споруд, нових виробничих ліній можливе тільки після проведення повторної інспекції з оформленням відповідного акта. У разі необхідності усунення зауважень, визначених в акті за

результатами проведення інспекції, і виконання необхідних досліджень строк здійснення зазначеної процедури може бути продовжений [97].

Таким чином, результати проведення інспектування потужностей є основоположним вирішальним етапом у прийнятті уповноваженим територіальним органом Держпродспоживслужби рішення про видачу чи відмову у видачі експлуатаційного дозволу.

У разі прийняття рішення про відмову у видачі експлуатаційного дозволу операторові ринку видається особисто та/або надсилається поштовим відправленням письмове повідомлення із зазначенням передбачених законодавством підстав для такої відмови.

У разі усунення причин, що стали підставою для відмови у видачі експлуатаційного дозволу, повторний розгляд документів здійснюється територіальним органом Держпродспоживслужби у строк, що не перевищує п'яти робочих днів із дня повторного отримання заяви та переліку [301].

У разі коли оператор ринку не виконує вимоги наказу або розпорядження про тимчасове припинення функціонування потужності або частини потужності та/або тимчасову заборону обігу об'єктів санітарних заходів, посадова особа територіального органу Держпродспоживслужби вносить постанову про тимчасове припинення дії експлуатаційного дозволу з деталізацією на рівні виробничої лінії та/або харчових продуктів залежно від виду діяльності оператора ринку. У разі тимчасового припинення дії експлуатаційного дозволу така інформація вноситься до відповідного реєстру та оприлюднюється протягом трьох робочих днів Держпродспоживслужбою на її офіційному веб-сайті [301].

Оператор ринку, дію експлуатаційного дозволу якого тимчасово припинено, не має права здійснювати виробництво, реалізацію та/або обіг харчових продуктів на таких потужностях. Зазначений оператор ринку може подати заяву територіальному органу Держпродспоживслужби про поновлення дії експлуатаційного дозволу після усунення причин, що стали підставою для такого припинення [301].

Наступною стадією даного провадження є стадія оскарження

прийнятого рішення (факультативна). Суб'єкт може оскаржити рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень у порядку як позасудового (адміністративного), так і судового оскарження.

Скарга стосовно недотримання порядку надання та якості адміністративної послуги щодо видачі експлуатаційного дозволу може адресуватися голові обласної державної адміністрації, головному державному інспектору Держпродспоживслужби області, міста, району та розглядається в терміни, визначені Законом України «Про звернення громадян» [308]. Скарга подається поштовим відправленням або на особистому прийомі. Реєстрація скарг проводиться згідно із Законом України «Про звернення громадян». Оператор потужностей (об'єктів), експлуатаційний дозвіл на які був тимчасово зупинений чи скасований, може оскаржити рішення про тимчасове зупинення чи скасування цього експлуатаційного дозволу до вищого головного державного інспектора Держпродспоживслужби протягом десяти днів після отримання рішення.

Суб'єкт звернення може оскаржити рішення, дію чи бездіяльність суб'єкта владних повноважень, який своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю, на думку заявника, порушив його права та законні інтереси в порядку адміністративного судочинства.

У цьому випадку має місце публічно-правовий спір, тобто спір, у якому хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, у тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; або хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг [276, ст. 1, 5].

Статтею 19 Кодексу адміністративного судочинства України визначено предметну підсудність справ, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів. Зокрема, ч. 1 визначено, що юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах фізичних чи юридичних

осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження [276, ст. 19].

П'ятою стадією дозвільного провадження у сфері безпечності та якості харчових продуктів є стадія видачі експлуатаційного дозволу.

Експлуатаційний дозвіл видається територіальним органом Держпродспоживслужби у трьох примірниках. Перший примірник видається операторові ринку, другий – залишається у територіальному органі Держпродспоживслужби, третій – надсилається до Держпродспоживслужби.

Строк дії експлуатаційного дозволу необмежений.

Слід зазначити, що обов'язок отримання експлуатаційного дозволу не поширюється в частині відповідної діяльності на операторів ринку, які здійснюють:

1) первинне виробництво харчових продуктів тваринного походження, а також пов'язану з ним діяльність, зокрема зберігання та поводження з первинною продукцією в місці первинного виробництва, за умови що при цьому істотно не змінюється стан такої продукції;

2) транспортування харчових продуктів тваринного походження, у тому числі тих, які потребують дотримання температурного режиму та не можуть зберігатися при температурі вище 10°C, залишаючись придатними для споживання людиною;

3) зберігання харчових продуктів тваринного походження, які не потребують дотримання температурного режиму та можуть зберігатися при температурі вище 10°C, залишаючись придатними для споживання людиною;

4) виробництво та/або зберігання харчових продуктів, інгредієнтами яких є виключно продукти рослинного походження та/або перероблені продукти тваринного походження;

5) експлуатацію закладів громадського харчування та закладів роздрібної торгівлі, що відповідають вимогам, встановленим Кабінетом Міністрів України. До моменту встановлення таких вимог цей виняток поширюється на всі заклади

громадського харчування та заклади роздрібної торгівлі [318, ст. 23].

Ця стадія провадження закінчується тим, що уповноважена особа компетентного територіального органу центрального органу виконавчої влади, яка видавала дозвіл після його оформлення, вносить його до відповідного Реєстру експлуатаційних дозволів.

Отже, дозвільне провадження у сфері безпеки та якості харчових продуктів складається з таких стадій: 1) звернення суб'єкта звернення до уповноваженого органу влади із заявою; 2) розгляд заяви суб'єкта звернення та доданих до неї документів; 3) прийняття рішення про видачу дозволу чи відмову у видачі дозволу; 4) оскарження прийнятого рішення; 5) видача дозволу [112].

3.2. Реєстрація як засіб публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції

Поряд із видачею індивідуальних адміністративних актів суб'єкти публічної адміністрації в ході застосування сервісних засобів публічного адміністрування мають можливість вчиняти реєстраційні дії. Розкриваючи систему сервісних засобів публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчових продуктів, не можливо не акцентувати та не розкрити поняття, особливості та порядок здійснення державної реєстрації у сфері безпеки та якості харчових продуктів. Слід зазначити, що дослідженню цього питання в науці адміністративного права взагалі не приділено уваги.

У науковій площині існує різноманітність поглядів науковців щодо визначення поняття реєстрації.

Так, у словниковій літературі під поняттям «реєстрація» зазвичай розуміють:

1) облік тих чи інших явищ, здійснення державного контролю та нагляду, а також надання дії, що реєструється, або події юридичної сили [441, с. 326];

2) опис, розпис чогось, зміст, перепис підряд речей, предметів, справ [64, с. 89];

3) реєстрацію вхідних паперів, запис в книгу, внесення до списку, до реєстру, відзначення у встановленому порядку з метою обліку чи надання чому-небудь законної сили [373, с. 549];

4) внесення кого-небудь або чогось (що-небудь) у список, книгу для запису справ, документів, майна, земельних угод тощо з метою обліку або надання йому законної чинності (облік земельної ділянки або внесення запису про державний акт), водночас, реєстр – це список, письмовий облік кого-небудь або чого-небудь [413, с. 484, 485];

5) списання або внесення до списку; запис фактів з метою обліку і надання цим фактам законності [265, с. 423].

Таким чином, у словниковій літературі теоретики дотримуються точки зору, згідно з якою реєстрація – це, по-перше, чиясь дія; по-друге, вчиненням дії засвідчується юридичний факт; по-третє, певні юридичні факти заносяться в певній послідовності до предметно визначеного списку.

У теорії адміністративного права науковці теж по-різному підходять до визначення поняття «реєстрація», при цьому одні автори розкривають зміст цього поняття через здійснення реєстраційної діяльності; інші – через здійснення реєстраційного провадження або через інститут адміністративних послуг. Розкриємо зміст понять «реєстрація», «реєстраційна діяльність», «реєстраційне провадження», «реєстрація як вид адміністративної послуги».

Так, Д.М. Бахрах тлумачить реєстрацію як перевірку законності фактів, їх офіційне визнання й подальший облік [21].

У свою чергу, В.В. Степаненко розглядає реєстрацію крізь призму таких форм і методів державного управління, як правовий режим, адміністративна послуга, правовий інститут, засіб контролю, адміністративна процедура, адміністративне провадження [390].

Своє розуміння реєстрації подає І.М. Лазарєв, який визначає державну реєстрацію як акт офіційного визнання законності існування певних матеріальних об'єктів та юридичних фактів [202, с. 137].

Таким чином, можемо сказати, що важливою ознакою досліджуваного поняття є те, що *реєстрація* в теоретичному розумінні – це засіб

адміністративно-правового характеру, використання якого дає можливість юридичному факту набути статусу офіційно визнаного.

Іншою не менш важливою ознакою поняття **«реєстрація»** є те, що вона виступає процесом, який здійснюють уповноважені суб'єкти публічної адміністрації шляхом вчинення реєстраційних дій [127].

Метою державної реєстрації А.Б. Агапов вважає наділення заявника правами юридичної особи або власника [1, с. 305].

У свою чергу, Ю.М. Козлов розуміє під державною реєстрацією акт офіційного визнання законності відповідних дій і правових актів [4, с. 602].

Натомість С.О. Бородовський та Н.О. Бородовська під державною реєстрацією розуміють «вчинення легальних дій компетентним органом щодо визначеного нормативним актом юридичного факту або одного з його елементів» [34].

На нашу думку, трактування поняття «державна реєстрація», запропонованого А.Б. Агаповим, Ю.М. Козловим, С.О. Бородовським та Н.О. Бородовською, є вузьким та стосується виключно наділення статусом офіційності лише актів або дій. При цьому у запропонованих цими авторами визначеннях немає місця державній реєстрації певних об'єктів.

Розглядаючи державну реєстрацію з інституційної точки зору, М.П. Гурковський, О.М. Добров, Т.В. Мехтієва, Ю.М. Мільшин, В.О. Спасенко та інші переконані, що реєстрація є одним із правових інститутів адміністративного права, яким забезпечується фіксація фактів, явищ, відомостей чи певних матеріальних об'єктів з метою їх державного обліку та контролю, засвідчення дійсності й надання їм законного статусу, в результаті чого настають юридичні наслідки [62; 101; 225; 227].

Дещо інший підхід до визначення поняття «державна реєстрація» пропонують А.Л. Правдюк та С.С. Савченко.

Так, А.Л. Правдюк під державною реєстрацією розуміє акт офіційного визнання законності існування визначених матеріальних об'єктів і юридичних фактів. Чинне адміністративне законодавство визначає значну кількість об'єктів, що підлягають державній реєстрації, а також органів виконавчої влади, що

уповноважені здійснювати таку реєстрацію. В окремих випадках законодавство визначає процедуру реєстрації як облік, що певним чином є рівнозначною правовою категорією [269, с. 15].

У свою чергу, С.С. Савченко пропонує розглядати державну реєстрацію як спосіб державного регулювання суспільних відносин; функцію державного управління, що доповнює й конкретизує такі загальні функції державного управління, як регулювання, контроль і облік [356, с. 7].

З точки зору управлінського складника розкривають поняття «державна реєстрація» С.В. Ківалов, О.В. Шмалій та В.В. Степаненко.

Зокрема, С.В. Ківалов визнає державну реєстрацію як правовою (учинення юридично значимих дій), так і неправовою формою державного управління (здійснення матеріально-технічних операцій) [3].

На думку О.В. Шмалій, державна реєстрація одна з форм державного управління, що реалізується за допомогою певних адміністративно-правових методів [435].

Характеризуючи форми державної реєстрації, В.В. Степаненко легалізацію відносить до методів управлінського впливу, а облік – до методів організації роботи апарату управління [390].

Як один з методів реалізації адміністративно-правових режимів розкривають досліджуване поняття Ю.А. Тихомиров та К.В. Ростовська. Вони зазначають, що методи державного управління є структурним елементом правових режимів, що, у свою чергу, зумовлює розкриття державної реєстрації з позицій динаміки як процесу реалізації правових норм у межах обліково-легалізаційних адміністративно-правових режимів [403; 353].

Як вважає С.В. Лихачов, реєстраційна діяльність – це передбачений законом порядок дій, що здійснюються реєстраційним органом з метою фіксації юридичних фактів, що відображають виникнення, зміну або припинення статусу суб'єкта підприємницької діяльності [208, с. 49]. Дослідник бачить таке формулювання цілком прийнятним для загального тлумачення реєстрації як такої та зазначає, що метою реєстрації є узаконення певного виду діяльності того чи іншого суб'єкта [208, с. 82].

Наступною ознакою реєстрації є те, що реєстрація за своєю юридичною природою відноситься до контрольного засобу адміністративно-правового регулювання, що передбачає подільший облік суб'єкта реєстрації.

Так, А.С. Кисіль визначає державну реєстрацію як спосіб державного регулювання суспільних відносин; функцію державного управління, що доповнює й конкретизує такі загальні функції державного управління, як регулювання, контроль і облік; як правову форму діяльності органів публічної адміністрації; правовий режим; адміністративну послугу; правовий інститут; засіб контролю залежно від мети та наукових інтересів дослідника [161, с. 36].

Таким чином, науковець також наділяє реєстрацію управлінськими ознаками та відносить даний адміністративно-правовий засіб до контрольних, при цьому зазначаючи, що застосування реєстрації належить до виключної компетенції суб'єктів публічної адміністрації.

Досить ґрунтовно та повно досліджують питання державної реєстрації у своїх дисертаційних роботах М.П. Гурковський, І.Б. Коліушко, В.П. Тимощук, О.Г. Юшкевич та ін. Науковці стверджують, що державну реєстрацію з-поміж інших адміністративно-правових засобів вирізняють виключно її владно-управлінський характер та суб'єкт застосування [7].

Так, наприклад, ст. 62 Закону «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» чітко визначає, що адміністративними послугами у сфері безпечності харчових продуктів є державна реєстрація: а) новітніх харчових продуктів; б) харчових добавок; в) ароматизаторів, за винятком окремої групи ароматизаторів, визначених центральним органом виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я; г) ензимів; д) допоміжних матеріалів для переробки та матеріалів, що контактують з харчовими продуктами, які вперше вводяться в обіг та/або вперше використовуються на території України; е) вод природних мінеральних [318].

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що державна реєстрація – вид засобу адміністративно-правового регулювання, який застосовується виключно на підставі закону уповноваженим суб'єктом публічної адміністрації. Характерини

рисами реєстрації, на нашу думку, є те, що вона: 1) виникає виключно на підставі звернення суб'єкта до уповноваженого суб'єкта публічної адміністрації щодо наділення предмету реєстрації ознакою юридичного визнання; 2) є одним з видів засобів публічного адміністрування; 3) становить собою діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації; 4) є видом адміністративних послуг, що реалізується через право фізичної та юридичної особи звернутися до уповноваженого суб'єкта з метою задоволення свого публічного інтересу [99].

Процедура державної реєстрації здійснюється шляхом реалізації реєстраційного провадження, що є безперечною частиною адміністративного процесу.

Одним із видів неконфліктних проваджень в адміністративному процесі є саме реєстраційне провадження, що охоплює широке коло суспільних відносин, учасниками яких, з одного боку, є органи публічної адміністрації та їх посадові особи, а також центри з надання адміністративних послуг, а з іншого – фізичні або юридичні особи, що в процесі звернення до суб'єкта публічної адміністрації бажають реалізувати свій публічний інтерес. У ході здійснення реєстраційного провадження і відбуваються дії, спрямовані на реєстрацію певних актів, дій, об'єктів.

У науці адміністративного права реєстраційне провадження розуміють таким чином. Так, провідний науковець у галузі адміністративного процесу О.В. Кузьменко стверджує, що при дослідженні поняття та змісту реєстраційного провадження не слід ігнорувати існування окремих його видів, що пов'язані з наділенням об'єкта реєстрації спеціальними обов'язками або ж взагалі не мають безпосереднього відношення до встановлення як прав, так і обов'язків. До перших слід віднести реєстрацію в органах внутрішніх справ осіб, звільнених з місць позбавлення волі. Прикладом інших може служити провадження з державної реєстрації нормативно-правових актів [192, с. 90].

У процесі здійснення державної реєстрації у сфері безпечності та якості харчових продуктів яскраво проявляється характерна властивість, притаманна багатьом адміністративним провадженням. Маємо на увазі, що при вирішенні адміністративних суперечок характерним є те, що ці суперечки, як правило, не

витікають з внутрішньоорганізаційних відносин, а виходять за рамки службової підлеглості, тобто виникають між особами, не підлеглими одна одній. У разі застосування заходів адміністративного впливу органами управління у сфері безпеки та якості харчових продуктів, коли уповноважений на те орган застосовує норму матеріального права, адміністративно-правові відносини, які виникли, також виходять за рамки внутрішньоорганізаційної діяльності апарату, оскільки безпосередньо стосуються інтересів інших осіб:

1) компетентний орган – центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів;

2) державний інспектор;

3) акредитовані лабораторії (референс-лабораторія, уповноважена лабораторія);

4) оператор ринку харчових продуктів;

5) кінцевий споживач.

У процесі здійснення державної реєстрації у сфері безпеки та якості харчових продуктів чітко регламентується адміністративний процес там, де можливим є розв'язання суперечок між органом державного управління і фізичною чи юридичною особою. Компетентний орган повинен винести на підставі і для виконання закону або іншого нормативного акта рішення, дотримуючись прав і законних інтересів учасників адміністративної справи.

Також Н.Г. Саліщева об'єднує в адміністративному процесі діяльність державних органів з вирішення суперечок між сторонами адміністративно-правових відносин і застосування в адміністративному порядку державного примусу на підставі того, що і в тому, і в іншому випадку справа зводиться до порушення однією стороною адміністративно-правових відносин прав іншої сторони або до невиконання покладеної на особу обов'язку. Коли йдеться про сторону суперечки або про особу, яка піддається адміністративному примусу, не підлеглому органу, який здійснює адміністративну юрисдикцію, для вирішення таких адміністративних справ необхідним є спеціально встановлений порядок й адміністративний процес як особлива діяльність державного органу,

врегульована правовими нормами [358]. Порядок державної реєстрації у сфері безпеки та якості харчових продуктів підтверджується положеннями Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів», а також підзаконними нормативно-правовими актами, розробленими на виконання положень Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів».

У свою чергу, В.В. Степаненко зазначає, що предметами державної реєстрації виступають різноманітні об'єкти матеріального світу, юридичні факти, суб'єкти, документи та їх реквізити тощо; державну реєстрацію здійснюють різні органи публічної влади [391, с. 968].

Так, проаналізувавши положення Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів», можемо зазначити, що об'єктами державної реєстрації є:

1) потужності, щодо яких прийнято рішення про видачу експлуатаційного дозволу (споруди або комплекс споруд, приміщення, будівлі, обладнання та інші засоби, у тому числі транспортні засоби, а також територія, що використовуються у виробництві та/або обігу об'єктів санітарних заходів);

2) потужності з виробництва та/або обігу харчових продуктів, на які не вимагається отримання експлуатаційного дозволу (наприклад, первинне виробництво харчових продуктів тваринного походження, а також пов'язана з ним діяльність, зокрема зберігання та поводження з первинною продукцією в місці первинного виробництва, за умови що при цьому істотно не змінюється стан такої продукції; транспортування харчових продуктів тваринного походження, у тому числі тих, які потребують дотримання температурного режиму та не можуть зберігатися при температурі вище 10 °С, залишаючись придатними для споживання людиною; зберігання харчових продуктів тваринного походження, які не потребують дотримання температурного режиму та можуть зберігатися при температурі вище 10 °С, залишаючись придатними для споживання людиною; виробництво та/або зберігання харчових продуктів, інгредієнтами яких є виключно продукти рослинного походження та/або перероблені продукти тваринного походження тощо);

3) транспортний засіб, що використовується як потужність з реалізації харчових продуктів кінцевим споживачам;

4) транспортний засіб, що використовується оператором ринку виключно для перевезення харчових продуктів, яке не пов'язане з експлуатацією належної йому зареєстрованої потужності;

5) новітні харчові продукти;

б) харчова добавка – речовина, яка зазвичай не вважається харчовим продуктом або його складником, але додається до харчового продукту з технологічною метою в процесі виробництва та у результаті стає невід'ємною частиною продукту (за винятком забруднювальних речовин, пестицидів або речовин, доданих до харчових продуктів для поліпшення їх поживних властивостей) [318, п. 91, ч. 1 ст. 1];

7) ароматизатори, за винятком окремої групи ароматизаторів, визначених центральним органом виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я;

8) ензими – каталізатори білкової природи, що утворюються і функціонують у всіх живих організмах;

9) допоміжні матеріали для переробки та матеріали, що контактують з харчовими продуктами, які вперше вводяться в обіг та/або вперше використовуються на території України;

10) вода питна, яку планується віднести до категорії «вода природна мінеральна» [318, ст. 23, 28].

Не підлягає державній реєстрації як окрема потужність транспортний засіб, що використовується оператором ринку у зв'язку з експлуатацією іншої належної йому зареєстрованої потужності або потужності, на яку видано експлуатаційний дозвіл.

Слід зазначити, що станом на 01 січня 2018 року в Україні зареєстровано таку кількість потужностей за областями: Вінницька область – 11220; Волинська область – 7032; Дніпропетровська – 7921; Донецька – 5801; Житомирська – 10027; Закарпатська – 5557; Запорізька – 8228; Івано-Франківська – 8441; Київська – 7591; Кіровоградська – 6859; Луганська – 4508; Львівська – 9426;

Миколаївська – 7849; Одеська – 6048; Полтавська – 11570; Рівненська – 6291; Сумська – 8896; Тернопільська – 6588; Харківська – 9004; Херсонська – 8020 [75].

Вважаємо, що суб'єкти реєстраційних правовідносин у сфері безпечності та якості харчових продуктів можна поділити на дві групи:

1) *суб'єкти, які виконують функції щодо здійснення провадження*, – це наділені владними повноваженнями посадові особи центральних органів виконавчої влади та їх територіальних управлінь, що здійснюють реєстраційну діяльність, участь яких у провадженні є обов'язковою, оскільки без них проведення державної реєстрації неможливе. Це пов'язано насамперед з тим, що остаточне рішення у будь-якій реєстраційній справі, яка розглядається та вирішується у межах провадження, приймається в односторонньому порядку саме цими суб'єктами, беручи до уваги владно-розпорядчий характер їх діяльності. Так, наприклад, згідно з Указом Президента України «Питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» від 21 січня 2015 р. № 17 постановлено ліквідувати Державну реєстраційну службу та Державну виконавчу службу, поклавши на Міністерство юстиції завдання і функції з реалізації державної політики у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), з питань державної реєстрації актів цивільного стану, речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, договорів комерційної концесії (субконцесії), з питань реєстрації (легалізації) об'єднань громадян, інших громадських формувань, статутів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, якщо їх реєстрація передбачена законами, статуту територіальної громади м. Києва, державної реєстрації друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності. Установлено, що Міністерство юстиції є правонаступником Державної реєстраційної служби та Державної виконавчої служби, що ліквідуються, в частині реалізації державної політики у сферах, зазначених у пункті 1 цієї постанови [42; 256];

2) *суб'єкти-заявники*, тобто фізичні та юридичні особи, що у формі заяви

звертаються до компетентного суб'єкта публічної адміністрації з метою здійснення державної реєстрації.

Таким чином, сторонами реєстраційних адміністративних проваджень та процедур, як правило, є орган виконавчої влади, що реєструє, і фізична особа чи суб'єкт господарювання, що претендують на офіційне визнання законності існування визначених матеріальних об'єктів або юридичних подій, станів і дій. Від імені заявника в реєстраційних адміністративних провадженнях та процедурах може брати участь його представник на підставі доручення, а також можуть залучатися й інші особи, наприклад фахівці й експерти та ін.

Залежно від предмета реєстраційного провадження в провадженнях у сфері безпеки та якості харчових продуктів реєстраційну діяльність з боку публічної адміністрації здійснюють два суб'єкти:

1) центральний орган виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я, здійснює реєстраційну діяльність у сфері безпеки та якості харчових продуктів (безпосередньо реєстрація та ведення реєстрів) – Міністерство охорони здоров'я України щодо:

новітніх харчових продуктів;

харчових добавок;

ароматизаторів;

ензимів;

вод питних мінеральних відповідно до встановлених критеріїв;

2) центральний орган виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів (територіальний орган Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів), здійснює реєстраційну діяльність щодо:

встановлення порядку затвердження експортних потужностей, внесення та виключення їх з реєстру та відповідає за проведення постійних консультацій з відповідними органами інших країн щодо визнання еквівалентності всіх або окремих санітарних заходів з метою подальшого підписання відповідних угод;

потужностей з виробництва та/або обігу харчових продуктів, ведення

державного реєстру потужностей операторів ринку та надання інформації з нього заінтересованим суб'єктам.

Водночас зазначимо, що реєстраційна справа, як правило, порушується на підставі відповідного звернення зацікавленої особи, тобто, з одного боку, виступає суб'єкт-заявник, а з іншого – суб'єкт господарювання, який бажає здійснити реєстрацію з метою затвердження свого юридичного статусу. У цьому випадку таким суб'єктом є оператор ринку або його уповноважений представник.

Слід зазначити, що у деяких випадках реєстраційні адміністративні провадження та процедури можуть порушуватися на підставі офіційних документів, що направляються до органу, який реєструє, іншими органами публічного управління або з ініціативи самого органу, що реєструє.

Отже, реєстраційні провадження у сфері безпеки та якості харчових продуктів мають, на нашу думку, такі характерні ознаки:

по-перше, це сукупність послідовних взаємопов'язаних дій органів публічної адміністрації з прийняття кінцевого юридичного рішення, і в більшості випадків результатом є видача підтверджувального документа, що свідчить про завершення реєстраційної процедури (наприклад, витяг з реєстру);

по-друге, суб'єктами здійснення даного виду проваджень є Міністерство охорони здоров'я України та Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів. Таким чином, особливістю даного виду адміністративного провадження є множинність суб'єктів, правомочних здійснювати цю діяльність.

Реєстраційні органи мають такі повноваження: проведення реєстраційних дій; видача свідоцтва про здійснені реєстраційні дії; анулювання реєстрації у випадках, передбачених законом; ведення єдиних реєстрів; здійснення контрольних функцій за дотриманням вимог та умов щодо проведення реєстраційних дій; забезпечення відкритого та безоплатного доступу до реєстрів; надання інформації з реєстру заінтересованим суб'єктам;

по-третє, сторонами даного виду реєстраційного провадження є особа, зацікавлена в реалізації своїх прав і законних інтересів (суб'єкт господарювання

– оператор ринку) та орган публічної адміністрації (посадова особа цього органу), який компетентний здійснювати процедуру реєстрації, що дозволяє реалізовувати ці права, а також центри з надання адміністративних послуг.

Потужностям у реєстрі присвоюється особистий реєстраційний номер. Зміна найменування оператора потужності у зв'язку зі зміною типу акціонерного товариства або у зв'язку з перетворенням акціонерного товариства в інше господарське товариство не є підставою для звернення оператора до компетентного органу із заявою про внесення змін до реєстру потужностей у частині найменування такого оператора та не є підставою для внесення таких змін до реєстру. У разі звернення оператора, найменування якого було змінено, до компетентного органу з письмовою заявою про внесення змін до реєстру в частині нового найменування такого оператора компетентний орган безоплатно вносить такі зміни до реєстру, про що письмово повідомляє оператора [318, ч. 2 ст. 25].

Таким чином, державній реєстрації підлягає кожна окрема потужність оператора ринку. За провадження своєї діяльності без державної реєстрації операторам ринку харчових продуктів передбачено адміністративну відповідальність згідно з п. 2 ч. 1 ст. 64 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» у вигляді накладення штрафу на юридичних осіб – у розмірі від двадцяти трьох до тридцяти мінімальних заробітних плат, на фізичних осіб – підприємців – у розмірі від восьми до п'ятнадцяти мінімальних заробітних плат;

по-четверте, порядок здійснення державної реєстрації врегульовується нормами Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», тоді як процедура здійснення державної реєстрації урегульована підзаконними нормативно-правовими актами, наприклад постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення державної реєстрації потужностей, ведення державного реєстру потужностей операторів ринку та надання інформації з нього заінтересованим суб'єктам»;

по-п'яте, цей вид реєстраційного провадження має логічно визначений

порядок проведення встановлених процесуальними нормами стадій, що виражається у вчиненні суб'єктами певних дій;

по-шосте, суб'єкт, що отримав відмову у реєстрації, тобто оператор ринку, може оскаржити рішення територіального органу компетентного органу про відмову у державній реєстрації потужності відповідно до законодавства.

Отже, на нашу думку, **реєстраційне провадження у сфері безпеки та якості харчових продуктів** – це сукупність послідовних дій компетентних центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів у сфері охорони здоров'я та безпеки і якості харчових продуктів, спрямована на реєстрацію потужностей з виробництва та/або обігу харчових продуктів, а також об'єктів санітарних заходів у порядку, передбаченому законами або підзаконними нормативними правовими актами, за заявами фізичних і юридичних осіб.

Водночас, беручи до уваги особливості та зміст реєстраційного провадження у сфері безпеки та якості харчових продуктів, на нашу думку, **реєстраційну діяльність можна класифікувати** таким чином:

1) залежно від рівня компетентного органу, що здійснює реєстраційну діяльність: а) діяльність центрального органу виконавчої влади; б) діяльність територіальних органів центрального органу виконавчої влади; в) діяльність центрів надання адміністративних послуг;

2) залежно від інституціональної приналежності: а) вид процесуальної діяльності компетентних суб'єктів; б) вид адміністративної послуги;

3) залежно від кількості вчинюваних дій: а) звичайна, тобто оператор ринку в обов'язковому порядку проходить всі (обов'язкові) стадії реєстраційного провадження; б) кумулятивна для здійснення якої подається одна заява та за результатами якої присвоюється один особистий реєстраційний номер; в) експрес-реєстрація – передбачає огляд звіту відповідних міжнародних організацій, які обґрунтовують можливість використання харчового продукту та характеризується коротшим терміном реєстрації;

4) залежно від предмета: а) потужності з виробництва та/або обігу

харчових продуктів; б) транспортний засіб, що використовується як потужність з реалізації харчових продуктів кінцевим споживачам або виключно для перевезення харчових продуктів, яке не пов'язане з експлуатацією належної йому зареєстрованої потужності; в) новітні харчові продукти; г) харчові добавки; д) ароматизатори, за виключенням окремої групи ароматизаторів, визначених центральним органом виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я; е) ензими; є) допоміжні матеріали для переробки, та матеріали, що контактують з харчовими продуктами, які вперше вводяться в обіг та/або вперше використовуються на території України; ж) вода питна, яку планується віднести до категорії «вода природна мінеральна».

Процедура державної реєстрації складається з таких стадій, які послідовно змінюють одна одну: 1) порушення реєстраційного провадження; 2) розгляду реєстраційної справи і прийняття рішення; 3) оскарження рішення і його перегляду; 4) виконання рішення. На початковій стадії здійснюється прийом документів, формується реєстраційна справа; на другій – реєстраційний орган розглядає справу і приймає відповідне рішення; на третій – факультативній – стадії прийняте рішення може бути переглянуте у зв'язку із скаргою заявника; на четвертій – виконується рішення: вноситься запис до реєстру про проведення державної реєстрації та видаються реєстраційні документи [228].

Досліджуючи реєстраційну діяльність суб'єктів публічної адміністрації, М.П. Гурковський пропонує таку структуру реєстраційного провадження:

I. Стадія порушення справи та аналізу наданих документів, яка включає в себе здійснення таких дій: 1) подання відповідних документів, необхідних для реєстрації об'єкта; 2) розгляд та перевірка поданих документів; 3) проведення додаткових спеціалізованих перевірок (експертиза, випробування) – факультативний етап.

II. Стадія прийняття рішення щодо реєстрації або відмова у реєстрації об'єкта державної реєстрації: 1) підготовка висновку щодо задоволення звернення про реєстрацію або вмотивована відмова щодо реєстрації; 2) надсилання копій щодо методів контролю за зареєстрованим об'єктом

відповідному органу публічної адміністрації (якщо таке встановлене законодавцем).

III. Стадія оскарження рішення у справі (факультативна стадія): 1) оскарження рішення; 2) перевірка законності рішення; 3) проведення незалежної експертизи; 4) винесення рішення щодо оскарження.

IV. Стадія виконання винесеного рішення: 1) видача свідоцтва (посвідчення) про державну реєстрацію; 2) внесення даних до реєстру; 3) надання даних про реєстрацію до органів публічної адміністрації, якщо таке передбачено законодавцем (факультативний етап) [63, с. 170-171].

На нашу думку, *реєстраційне провадження у сфері безпеності та якості харчових продуктів має такі стадії:*

I. Стадія порушення реєстраційної справи, яка включає в себе такі етапи:

1) збір необхідних документів, визначених компетентним центральним органом або його територіальним органом управління відповідно до переліку;

2) подання заяви про державну реєстрацію потужності, яка використовується на будь-якій стадії виробництва та/або обігу харчових продуктів, об'єктів санітарних заходів;

3) перевірка поданої заяви та доданих до неї документів на відповідність.

Після того як оператор ринку зібрав пакет необхідних документів, визначених у переліку документів, необхідних для реєстрації потужностей чи об'єктів санітарних заходів, від подає до компетентного суб'єкта заяву разом із додатками до неї.

Підставою для порушення реєстраційного провадження у сфері безпеності та якості харчових продуктів є заява від оператора ринку. Заява про державну реєстрацію потужності реєструється територіальним органом компетентного органу в день її надходження.

Заява для проведення державної реєстрації об'єктів санітарних заходів подається оператором ринку або його уповноваженим представником до центрального органу виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я в довільній формі, яка має

супроводжуватися документацією відповідно до вимог. До заяви додаються документи, що містять інформацію про: 1) найменування або прізвище, ім'я, по батькові заявника, його місцезнаходження, дані про контактну особу та її телефон; 2) назву харчового продукту чи інгредієнта; 3) опис харчового продукту чи інгредієнта, який містить: інформацію про процес виробництва, пакування, зберігання; опис цього процесу, що дасть змогу розрізнити новітній виробничий процес та існуючий процес, який застосовується для виробництва звичайних харчових продуктів чи інгредієнтів; передбачити, чи вплине можливість виробничого процесу на хімічні, фізичні та/або біологічні характеристики продукту і основні поживні, токсикологічні та мікробіологічні характеристики кінцевого продукту; інформацію про склад, харчову та енергетичну цінність, спосіб споживання та приготування новітнього харчового продукту чи інгредієнта; мікробіологічні та токсикологічні характеристики харчового продукту чи інгредієнта; алергенний потенціал новітнього харчового продукту чи інгредієнта; опис звичайного харчового продукту чи інгредієнта, якщо новітній харчовий продукт чи інгредієнт розроблений на його основі та/або на його заміну; реєстрацію, обіг, реалізацію, споживання новітнього харчового продукту в інших країнах, якщо цей новітній харчовий продукт чи інгредієнт має історію безпечного споживання в інших країнах; можливі наслідки споживання новітнього харчового продукту чи інгредієнта в надмірній (не властивій звичайному раціону) кількості; можливі наслідки споживання новітнього харчового продукту чи інгредієнта групами населення, які потребують спеціального дієтичного споживання [266].

Якщо заявник відмовляється надати певну інформацію, зазначену у цій частині, він повинен подати обґрунтування такого рішення.

Заява про державну реєстрацію потужності може бути подана в паперовому або електронному вигляді. Подання заяви в електронному вигляді здійснюється з використанням посиленого сертифіката відкритого ключа у порядку, встановленому законами України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронний цифровий підпис».

Заява подається оператором ринку не пізніше ніж за 10 календарних днів

до початку роботи потужності, окрім випадків, якщо оператор ринку отримав експлуатаційний дозвіл. Територіальному органу компетентного органу забороняється вимагати для державної реєстрації потужності будь-які інші документи, крім заяви [303].

Оператор ринку, який провадить діяльність з виробництва та/або обігу харчових продуктів рослинного походження, не подає до територіального органу компетентного органу заяву про державну реєстрацію потужності, на яку цим оператором ринку отримано експлуатаційний дозвіл. Інформація про таку потужність вноситься компетентним органом до Державного реєстру потужностей операторів ринку протягом 3 місяців з дати набрання чинності Порядку проведення державної реєстрації потужностей, ведення державного реєстру потужностей операторів ринку та надання інформації з нього заінтересованим суб'єктам [318].

Оператор ринку, який станом на дату набрання чинності Законом [318] використовує потужність, на яку не отримано експлуатаційного дозволу, зобов'язаний подати заяву про державну реєстрацію такої потужності до територіального органу компетентного органу. Державній реєстрації підлягає кожна окрема потужність оператора ринку. Адресою потужності, яка є транспортним засобом або іншим рухомим майном, вважається місцезнаходження (місце проживання) оператора ринку, в управлінні якого перебуває така потужність.

Після попередньої перевірки представлених на реєстрацію документів і об'єктів рішення про реєстрацію матеріальних об'єктів або юридичних фактів уповноваженою посадовою особою органу, що реєструє, одноосібно приймається рішення і робиться відповідний запис до державного реєстру.

Рішення у справі про реєстраційні процедури може мати форму індивідуального правового акта у вигляді документа (рішення, розпорядження, постанови) або запису у відповідних державних реєстрах (книги). Моментом державної реєстрації визнається внесення органом, що реєструє, відповідного запису до державного реєстру.

II. Стадія розгляду заяви та доданих документів до неї складається з

таких етапів:

- 1) розгляд та аналіз поданих документів;
- 2) узагальнення отриманої інформації та прийняття попереднього проекту рішення.

У разі виявлення невідповідності поданої інформації встановленим вимогам компетентний орган публічної адміністрації повинен тимчасово припинити розгляд заяви до отримання відповідної інформації і повідомити заявника про це протягом п'яти днів з моменту такого виявлення. Відповідальність за достовірність документів, що подаються, несе заявник.

Розгляд заяви та відповідне рішення за результатами такого розгляду та аналізу про державну реєстрацію потужності або про відмову у такій реєстрації приймається протягом 10 календарних днів після отримання відповідної заяви оператора ринку. Копія рішення про державну реєстрацію потужності або про відмову у такій реєстрації надається (надсилається) оператору ринку протягом трьох робочих днів з дня його прийняття.

Оператор ринку має право розпочати експлуатацію потужності за принципом мовчазної згоди, якщо протягом 15 робочих днів після подання ним заяви про державну реєстрацію потужності територіальний орган компетентного органу не прийняв рішення про відмову у державній реєстрації потужності або не надав копії такого рішення оператору ринку [318, ч. 6, 7, ст. 25].

III. Прийняття рішення компетентним органом, яке складається з таких стадій, як:

- 1) прийняття рішення про здійснення державної реєстрації потужностей та об'єктів санітарних заходів;
- 2) прийняття рішення про відмову в державній реєстрації потужностей та об'єктів санітарних заходів.

Державна реєстрація потужності здійснюється територіальним органом компетентного органу протягом 15 робочих днів після отримання заяви оператора ринку про таку реєстрацію. Про державну реєстрацію потужності та її особистий реєстраційний номер територіальний орган компетентного органу повідомляє оператора ринку протягом 5 робочих днів після прийняття рішення

про державну реєстрацію.

Державна реєстрація потужності здійснюється безоплатно.

Слід зазначити, що за час дії нових умов реєстрації потужностей операторів ринку (з 10 лютого 2016 року) до Держпродспоживслужби звернулося та зареєстровано у Державному реєстрі потужностей понад 142 тис. операторів. Станом на кінець першого півріччя 2017 року видано майже 7,6 тис. експлуатаційних дозволів. Із цієї кількості 6,6 тис. – експлуатаційні дозволи, видані Держветфітослужбою до 2015 року, 990 – дозволи, видані Держпродспоживслужбою у 2016 і 2017 роках, у тому числі у поточному році видано 906 експлуатаційних дозволів. Останнім часом динаміка звернення і внесення даних у відповідні реєстри пришвидшилася, що свідчить про те, що робота з суб'єктами господарювання ведеться [407].

Якщо державна реєстрація потужності не закінчена протягом 15 робочих днів після отримання заяви оператора ринку про таку реєстрацію, територіальний орган компетентного органу надає заявнику письмове обґрунтування причин відмови у реєстрації або продовження строку проведення реєстрації, який не може бути продовжений більше ніж на 15 робочих днів. Не допускається продовження строку реєстрації за наявності підстав для відмови у реєстрації потужності [303].

Слід зазначити, що строки реєстрації у сфері безпечності та якості харчових продуктів є різними:

- 15 робочих днів після отримання заяви – реєстрація потужності;
- 30 робочих днів після отримання заяви – реєстрація ароматизаторів, за винятком окремої групи ароматизаторів, визначених центральним органом виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я; ензимів; допоміжних матеріалів для переробки та матеріалів, що контактують з харчовими продуктами, які вперше вводяться в обіг та/або вперше використовуються на території України; води питної, яку планується віднести до категорії «вода природна мінеральна»;
- 120 робочих днів після отримання заяви – реєстрація харчових добавок;
- 180 робочих днів після отримання заяви – реєстрація новітніх харчових

продуктів.

Якщо державна реєстрація ароматизаторів, за винятком окремої групи ароматизаторів, визначених центральним органом виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я; ензимів; допоміжних матеріалів для переробки та матеріалів, що контактують з харчовими продуктами, які вперше вводяться в обіг та/або вперше використовуються на території України; води питної, яку планується віднести до категорії «вода природна мінеральна», харчових добавок та новітніх харчових продуктів не закінчена протягом визначено строку, замовнику надається письмове обґрунтування причин продовження строку проведення реєстрації, який не може бути продовжений більше ніж на 30 робочих днів.

Рішення про державну реєстрацію потужності повинно містити таку інформацію: 1) найменування або прізвище, ім'я та по батькові оператора ринку; 2) особистий реєстраційний номер потужності; 3) адреса потужності; 4) вид діяльності, що планується здійснювати з використанням потужності; 5) дата прийняття територіальним органом компетентного органу рішення про державну реєстрацію потужності [303].

Одночасно з прийняттям рішення про державну реєстрацію потужності територіальний орган компетентного органу присвоює потужності особистий реєстраційний номер, що складається з таких елементів, які розділяються дефісом: літери "r"; двозначного літерного коду України (UA); коду області, у якій розташована потужність, згідно з додатком 2 до цього Порядку; коду району (міста), у якому розташована потужність; порядкового номера потужності, що присвоюється автоматично за арифметичним порядком, який починається з одиниці (приклад реєстраційного номера потужності: r-UA-12-12-1).

Територіальний орган компетентного органу відмовляє у державній реєстрації потужності у таких випадках:

- 1) заява про державну реєстрацію потужності не відповідає встановленій формі;
- 2) у заяві про державну реєстрацію потужності оператором ринку надано

неповну інформацію [303].

Рішення про відмову у державній реєстрації потужності повинно бути прийнято не пізніше 15 робочих днів після отримання територіальним органом компетентного органу заяви про державну реєстрацію потужності. Повідомлення про відмову у державній реєстрації потужності із зазначенням чітких підстав такої відмови надсилається заявнику не пізніше 15 робочих днів після отримання територіальним органом компетентного органу заяви про державну реєстрацію потужності. У разі усунення причин, що стали підставою для відмови у державній реєстрації потужності, оператор ринку має право на повторне звернення до територіального органу компетентного органу із заявою про державну реєстрацію такої потужності.

Оператор ринку може оскаржити рішення територіального органу компетентного органу про відмову у державній реєстрації потужності відповідно до законодавства [303].

Підставами для відмови в державній реєстрації об'єктів санітарних заходів є наявність доказів їх невідповідності законодавству про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів.

У державній реєстрації допоміжних матеріалів для переробки та матеріалів, що контактують з харчовими продуктами, і води питної може бути відмовлено з таких підстав:

1) для допоміжних матеріалів для переробки та матеріалів, що контактують з харчовими продуктами, – у разі наявності доказів невідповідності цих об'єктів вимогам законодавчих актів щодо їх безпечності, а у разі відсутності таких актів – аналогічним вимогам, викладеним у нормативних документах;

2) для води питної, яку планується віднести до категорії «вода природна мінеральна», – у разі наявності доказів її небезпечності та/або невідповідності вимогам законодавства щодо вод природних мінеральних [318, ст. 31].

IV. Стадія оскарження рішення у справі (факультативна стадія), складається з таких етапів як: оскарження рішення компетентного суб'єкта публічної адміністрації; перевірка законності рішення; проведення незалежної

експертизи; винесення рішення щодо оскарження.

Ця стадія реєстраційного провадження є факультативною та має місце лише в тому випадку, якщо суб'єкт-заявник не згодний з рішенням компетентного органу та бажає його оскаржити, тобто коли заявнику було відмовлено в здійсненні реєстраційних дій щодо предмета заяви.

Оскарження є правом особи, закріпленим у Конституції України. Так, на підставі ст. 55 Конституції України визначено, що права і свободи людини та громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Запровадження в системі публічного управління європейських стандартів в умовах реалізації адміністративної та судової реформи призвело до створення в системі судочинства спеціальних адміністративних судів [327]. Наразі відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України кожна фізична та юридична особа з метою ефективного захисту своїх прав, свобод та інтересів від порушень з боку суб'єктів владних повноважень може звернутися до адміністративного суду за справедливим, неупередженим та своєчасним вирішенням судом спору у сфері публічно-правових відносин.

Отже, до адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, окрім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження. Таким чином, відмову в проведенні державної реєстрації компетентним органом у сфері безпечності та якості харчових продуктів, а також компетентним органом у сфері охорони здоров'я за зверненням заявника може бути оскаржено в суді.

Порушення строків видачі (направлення рекомендованим листом) зацікавленій особі свідоцтва про державну реєстрацію потужностей чи об'єктів санітарних заходів, повідомлення про відмову у проведенні державної реєстрації або повідомлення про залишення документів без розгляду вважається відмовою

у проведенні державної реєстрації і також може бути оскаржено в суді.

Спори щодо рішення реєстраційних органів та процедур відповідно до ст. 20 Кодексу адміністративного судочинства України підсудні окружним адміністративним судам [276, ч. 2 ст. 20].

IV. Стадія виконання винесеного рішення характеризується такими етапами: видача свідоцтва (посвідчення) про державну реєстрацію; внесення даних до реєстру; надання даних про реєстрацію до органів публічної адміністрації, якщо таке передбачено законодавцем (факультативний етап).

Державний реєстр об'єктів потужностей та державні реєстри об'єктів санітарних заходів створюються з метою забезпечення органів державної влади достовірною інформацією про стан існування об'єктів у системі публічного управління. Державний реєстр ведеться на електронних носіях відповідно до державних стандартів, які забезпечують його сумісність і взаємодію з іншими інформаційними системами та мережами, що складають інформаційний ресурс держави. До державного реєстру не заносяться відомості, що становлять державну таємницю.

Реєстр ведеться компетентним органом в електронному вигляді з використанням матеріально-технічної бази територіальних органів компетентного органу за встановленою формою. Внесення до Реєстру інформації щодо потужностей (і) або об'єктів санітарних заходів здійснюється компетентним органом протягом 5 робочих днів з дати прийняття рішення про державну реєстрацію потужності. Компетентний орган забезпечує для громадськості безперервний та безоплатний доступ до відомостей Реєстру на його офіційному веб-сайті [303]. Одночасно компетентний орган, який веде відповідний реєстр, є його розпорядником та адміністратором, тобто до його компетенції входить, зокрема, не лише здійснення реєстраційних дій щодо державної реєстрації відповідних об'єктів, але й внесення змін до реєстрів, упорядкування їх, надання інформації з відповідного реєстру.

Компетентний орган на запит заінтересованої особи надає інформацію з Реєстру, що містить запитувану інформацію, у порядку та на умовах, встановлених Законом України «Про доступ до публічної інформації» [286].

Оператор ринку зобов'язаний повідомити територіальний орган компетентного органу про зміни в інформації про оператора ринку та потужність щодо зміни найменування або прізвище, ім'я та по-батькові оператора ринку; адреси потужності; виду діяльності, що планується здійснювати з використанням потужності, не пізніше 10 робочих днів з дати настання таких змін. Компетентний орган вносить відповідні зміни до відомостей Реєстру протягом 5 робочих днів з дати надходження відповідного повідомлення оператора ринку. Повідомлення про зміни повинно бути підписаним оператором ринку або уповноваженою ним особою [303].

Компетентний орган вносить до Реєстру запис про припинення використання потужності (із зазначенням дати запису) у таких випадках: 1) надходження до компетентного органу повідомлення оператора ринку про припинення використання ним потужності; 2) припинення діяльності юридичної особи – оператора ринку; 3) припинення підприємницької діяльності оператора ринку – фізичної особи-підприємця. Запис про припинення використання потужності вноситься до Реєстру не пізніше 5 робочих днів з дати отримання повідомлення про настання випадків, які призвели до зупинення використання потужностей [122].

Таким чином, за результатами здійснення реєстраційної діяльності у сфері безпеки та якості харчових продуктів центральний орган виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів (Державна служба України з питань безпеки та якості харчових продуктів та захисту споживачів), та центральний орган виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я (Міністерство охорони здоров'я України), формують та забезпечують:

- 1) процедуру проведення державної реєстрації;
- 2) ведення реєстрів;
- 3) надання інформації з реєстрів заінтересованим суб'єктам.

Зазначені державні реєстри оприлюднюються на офіційному веб-сайті відповідних центральних органів виконавчої влади, що формує та забезпечує

реалізацію державної політики у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, та центрального органу виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я, які оновлюють їх по надходженню інформації, але не пізніше 10 робочих днів з дня реєстрації об'єкта – потужностей та санітарних заходів.

Зазначимо, що сьогодні на офіційному сайті Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів ведуться такі реєстри:

1) *Державний реєстр потужностей операторів ринку*, до якого внесено 149 090 потужностей операторів ринку [76];

2) *Реєстр затверджених експортних потужностей (харчові продукти)*, до якого внесено 635 операторів ринку, які здійснюють господарську діяльність на території України, що провадиться з використанням затвердженої експортної потужності, у більшості випадків – це діяльність з виробництва та/або зберігання харчових продуктів тваринного походження [348];

3) *Реєстр операторів ринку та потужностей харчових продуктів, на які видано експлуатаційний дозвіл*, до якого внесено 1882 оператори ринку з переліком видів господарської діяльності з виробництва та/або зберігання харчових продуктів тваринного походження, що провадиться з використанням потужності (із зазначенням номеру секції та назви категорії потужності);

4) *Реєстр операторів потужностей (об'єктів), який вівся Державною ветеринарною та фітосанітарною службою України до 2015 року*, до якого внесено 6009 операторів потужностей (об'єктів).

3.3. Сертифікація як засіб публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції

Безпечність харчових продуктів визначається відсутністю у харчових продуктах небезпечних складників, що безпосередньо впливають на здоров'я населення та можуть впливати на стан харчових продуктів на будь-якому етапі

їх існування, починаючи від виробництва, зберігання, розповсюдження до споживання. Рівень безпечності харчових продуктів характеризує якість харчових продуктів. Якість харчових продуктів є однією з основних характеристик товару, яка стає вирішальним чинником, що створює переваги і сприяє конкурентоспроможності, іміджевості, рейтинговості харчових продуктів серед операторів ринку та споживачів.

Безпечність харчових продуктів, а відповідно і якість, можна забезпечити шляхом їх сертифікації. Отже, сертифікація є важливим чинником якості харчових продуктів. При цьому слід зазначити, що сьогодні сертифікація харчової продукції не є обов'язковою. Тож розкриємо особливості сертифікації харчової продукції в Україні.

Перш за все, звернемось до визначення терміна «*сертифікація*».

В юридичному сенсі сертифікація – це правова процедура, яка завершується видачею сертифіката відповідності – документа, виданого за правилами системи сертифікації для підтвердження відповідності сертифікаційної продукції встановленим вимогам [214, с.70].

Як зазначає Д.В. Лученко, сертифікація – це класична контрольна процедура [214, с. 70].

У своєму дисертаційному дослідженні «Державний контроль у сфері ліцензійної діяльності» С.С. Вітвіцький зазначає, що поширеною формою посвідчення якості продукції, товарів (послуг) є сертифікація, тобто діяльність стосовно підтвердження відповідності продукції встановленим вимогам. Вона сама по собі має контрольний характер, здійснюється зазвичай органами по сертифікації і завершується видачею відповідного документа-сертифіката. Відображенням сертифіката є і товарний знак якості. Для контролюючих органів об'єктом контролю у такому випадку є відповідність товару сертифікату і знаку якості, а також дійсність сертифіката [40, с. 76].

Так, А.В. Матвійчук визначає сертифікацію як специфічну форму державного контролю у сфері будівництва [304], як форму попереднього або поточного контролю [220, с. 77].

У свою чергу, С.М. Орехов визначає сертифікацію як специфічний засіб

регулювання господарської діяльності і водночас складник національної системи технічного регулювання [247, с. 41]. На його думку, сертифікація здійснюється щодо виконуваної діяльності та щодо результатів такої діяльності [247, с. 51]. Предметом сертифікації є конкретні результати такої діяльності, якість виготовлених товарів і наданих послуг. Наявність сертифіката – умова виробництва і реалізації конкретної продукції у процесі такої діяльності. Сертифікація спрямована на запобігання появі на ринку держави сумнівних товарів (послуг) [247, с. 52].

Як ефективний засіб впливу державних органів та органів місцевого саморегулювання на підприємництво визначає сертифікацію Л.І. Дідківська [84, с. 173].

Сертифікація – це процедура, під час якої спеціально уповноважений орган здійснює перевірку та документально підтверджує відповідність продукції установленим законодавством вимогам, що діють на території України [366].

На думку А.Д. Нікіфорова, сертифікація – це діяльність, яка проводиться для підтвердження за допомогою сертифіката відповідності або знака відповідності, що виріб чи послуга відповідає певним стандартам або технічним умовам. Іншими словами, сертифікація – це гарантія, що виріб або товар відповідають певним вимогам і мають необхідний рівень якості. Сертифікація – це один з ефективних методів, який широко застосовується у світовій практиці і дозволяє на основі дослідження продукції в спеціалізованих лабораторіях (центрах) забезпечити захист прав споживачів, давши їм достовірну та об'єктивну інформацію про властивості продукції, її характеристику й відповідність стандартам. Сертифікація стимулює виготовлювача задовольняти вимоги споживача і ринку до якості продукції, а також підвищувати організаційно-технічний рівень виробництва, що, у свою чергу, сприяє створенню умов для випуску конкурентоспроможної продукції і розширенню ринку збуту її за кордоном. Види та порядок сертифікації встановлюються законом [235, с. 76].

Також В.В. Добровольська вважає сертифікацію одним із важливих механізмів управління якістю, який дає можливість оцінити продукцію, надати

споживачу підтвердження її безпеки, забезпечити контроль за відповідністю продукції вимогам екологічної чистоти, а також підвищити її конкурентоспроможність [85, с. 280-281].

Проаналізувавши зміст вузькопрофільних нормативно-правових актів у сфері сертифікації харчових продуктів (ДСТУ 3418-96 Система сертифікації УкрСЕПРО. Вимоги до аудиторів та порядок їх атестації [86]; ДСТУ 3420-96 Система сертифікації УкрСЕПРО. Вимоги до органів, що здійснюють сертифікацію систем управління [87]; ДСТУ ISO 9000:2015 Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів, (ISO 9000:2015, IDT) [91]; ДСТУ ISO/IEC 17000:2007 Оцінювання відповідності. Словник термінів і загальні принципи, (ISO/IEC 17000:2004, IDT) [92]; ДСТУ EN ISO/IEC 17021-1:2015 Оцінювання відповідності. Вимоги до органів, які провадять аудит і сертифікацію систем менеджменту. Частина 1 Вимоги, (EN ISO/IEC 17021-1:2015, IDT [88]; ДСТУ ISO 19011:2012 Настанови щодо здійснення аудитів систем управління (ISO 19011:2011, IDT) [89]; ДСТУ ISO 22000:2007 Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга (ISO 22000:2005, IDT) [90]; ДСТУ–П ISO/TS 22003:2009 Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до органів, що здійснюють аудит та сертифікацію систем управління безпечністю харчових продуктів (ISO/TS 22003:2007, IDT) [93]; ISO 22000:2005 «Food safety management systems – Requirements for any organization in the food chain» [451]), можемо визначити, що на законодавчому рівні під сертифікацією законодавець декларує:

1) процедуру оцінки відповідності, за допомогою якої третя сторона надає письмову гарантію того, що харчова продукція відповідає певним державним стандартам України (ДСТУ) або стандартам колишнього Радянського Союзу (ГОСТ), які зазвичай подібні до рецептур певних продуктів харчування [251];

2) процедуру, за допомогою якої визнаний в установленому порядку орган документально засвідчує відповідність продукції, систем якості, систем управління якістю, систем управління довкіллям, персоналу встановленим законодавством вимогам [321];

3) процедуру, за допомогою якої третя сторона письмово завіряє (сертифікатом відповідності), що продукція, процес чи послуга відповідає заданим вимогам [394, с. 53];

4) один з видів санітарних заходів [274; 410];

5) підтвердження відповідності третьою стороною (особою, незалежною від особи, яка надає об'єкт оцінки відповідності, та від особи, яка заінтересована в такому об'єкті як споживач чи користувач), яке стосується продукції, процесів, послуг, систем або персоналу [328, ст. 1].

Втім, слід акцентувати, що у профільному нормативно-правовому акті – Законі України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» – не міститься поняття «сертифікація» та «сертифікація харчових продуктів». А беручи до уваги, що наразі сертифікація харчових продуктів не є обов'язковою, законодавець узагалі залишив поза будь-якою увагою питання порядку сертифікації харчових продуктів, що, на нашу думку, є прогалиною у даному акті.

Водночас вважаємо, що законодавець, поступово відходить від формалізованої процедури сертифікації, при цьому імплементуючи міжнародний досвід щодо безпечності та якості харчових продуктів, вводить до сучасного законодавства, яким урегульовано безпечність та якість харчових продуктів, таке поняття як «оцінка відповідності», тобто процес доведення того, що визначені вимоги, які стосуються продукції, процесу, послуги, системи, особи чи органу, були виконані [328, ст. 1].

Слід зазначити, що такий процес чітко регламентований нормативно-правовими актами. Так, починаючи з 1993 року в Україні було визначено обов'язкову сертифікацію харчових продуктів. Процедуру сертифікації було регламентовано Декретом Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10 травня 1993 року № 46-93 [324]. У той же час статтею 27 даного акта чітко визначено, що положення Декрету набувають чинності з дня їх опублікування та втрачають чинність з 1 січня 2018 року. Водночас Кабінету Міністрів України чітко визначено завдання, що до дня втрати чинності цим Декретом необхідно забезпечити проведення аналізу обґрунтованості

запровадження оцінки відповідності окремих видів продукції, що підлягають обов'язковій сертифікації згідно з цим Декретом, вимогам технічних регламентів та розроблення в разі потреби відповідних технічних регламентів [324, ст. 27].

Дещо пізніше Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів» визначено, що сертифікація постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках, не є обов'язковою [277], а також чітко регламентовано, що сертифікація харчових продуктів необов'язкова. Зазначене не стосується процедури видачі міжнародного сертифіката, передбаченого зазначеним Законом [277].

При цьому Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» визначено, що центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів (компетентний орган), повинен здійснювати державний контроль за впровадженням постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР), тобто системи, яка ідентифікує, оцінює і контролює небезпечні фактори, що є визначальними для безпечності харчових продуктів [318, ст. 1].

Зокрема, цим Законом визначено перехідний період щодо впровадження системи НАССР, а саме: для потужностей, які провадять діяльність із харчовими продуктами, у складі яких є необроблені інгредієнти тваринного походження м'ясо-, рибо-, молокопереробні потужності (об'єкти) (окрім малих потужностей), через три роки з дня, наступного за днем опублікування цього Закону (2017 рік); для потужностей, які провадять діяльність із харчовими продуктами, у складі яких відсутні необроблені інгредієнти тваринного походження – готові харчові продукти (окрім малих потужностей), через чотири роки з дня, наступного за днем опублікування цього Закону (2018 рік); для малих потужностей через п'ять років з дня, наступного за днем опублікування цього Закону (2019 рік).

Сьогодні по території України систему НАССР впроваджено на 362 потужностях (об'єктах), які провадять діяльність з харчовими продуктами, у складі яких є необроблені інгредієнти тваринного походження (окрім малих потужностей) та 867 потужностей (об'єктів) мали впровадити систему НАССР у 2017 році. Збір статистичних даних щодо впровадження системи НАССР запроваджено що півроку, починаючи з 2018 року [370]. Невиконання обов'язку щодо впровадження на потужностях постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР), тягне за собою накладення штрафу на юридичних осіб – у розмірі від тридцяти до сімдесяти п'яти мінімальних заробітних плат; на фізичних осіб підприємців – у розмірі від трьох до п'ятнадцяти мінімальних заробітних плат та зупинення роботи потужності [318, ст. 64]. У той же час слід наголосити на існуванні проблеми збору, обробки та систематизації інформації у реєстрах НАССР.

Більшу ясність у процедуру визначення безпечності та якості харчової продукції було внесено з прийняттям Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [328].

Цим Законом визначено, що оцінка відповідності – це процес доведення того, що визначені вимоги, які стосуються продукції, процесу, послуги, системи, особи чи органу, були виконані. Тоді як система оцінки відповідності – це правила, процедури та управління для проведення оцінки відповідності [328, ст. 1]. Документ про відповідність – це декларація (в тому числі декларація про відповідність), протокол (у тому числі протокол випробувань), звіт, висновок, свідоцтво, сертифікат (у тому числі сертифікат відповідності) або будь-який інший документ, що підтверджує виконання визначених вимог, які стосуються об'єкта оцінки відповідності. Таким чином, як бачимо, факт підтвердження безпечності та якості харчових продуктів може бути не лише у формі сертифіката. Об'єктом оцінки відповідності є конкретний матеріал, продукція, установка, процес, послуга, система, особа чи орган, до яких застосовується оцінка відповідності. У даному випадку вважаємо, що процедура встановлення оцінки відповідності є значно ширшою за своїм змістом від

процедури сертифікації харчової продукції, за результатами якої забезпечується безпечність та якість харчових продуктів.

У той же час виникає питання, чи потрібна сертифікація як окрема адміністративна процедура, в умовах, коли на операторів ринку поширюються вимоги щодо впровадження системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках та наявності оцінки відповідності? Однозначної відповіді на це питання немає. Як серед представників приватного сектору, так і серед представників міжнародної спільноти точаться постійні дискусії стосовно даного запитання.

Так, наприклад, представники Міжнародної фінансової корпорації під час презентації проекту «Інвестиційний клімат в Україні» відстоюють точку зору, що сертифікація як процедура підтвердження якості харчової продукції є не обов'язковою з таких підстав: не гарантує безпеки продуктів харчування; створює перешкоди для конкурентоспроможності й інновацій місцевим виробникам продуктів харчування; збільшує щорічні витрати бізнесу на дотримання регуляторних норм; суперечить передовій міжнародній практиці з безпеки продуктів харчування та застосування процедури сертифікації, а також зобов'язанням, які взяла на себе Україна під час вступу до СОТ [341, с. 7].

Водночас представники приватного сектору, які є безпосередніми суб'єктами, що надають консалтингові послуги операторам ринку щодо проходження процедури сертифікації та відповідно отримання сертифіката, відстоюють точку зору, згідно з якою сертифікація як окрема процедура є необхідною, та зазначають, що, як показує практика, сертифікати є потрібними. Адже ніхто не відміняв вимоги інших чинних законів і нормативно-правових актів, які зобов'язують операторів ринку підтвердити документально якість реалізованих харчових продуктів у тому числі і сертифікатами відповідності або міжнародними сертифікатами та свідоцтвами про визнання відповідності.

Однак не слід погоджуватись з думкою практикуючих суб'єктів, адже відсутність обов'язковості сертифікації харчових продуктів аж ніяк не означає, що в Україні не здійснюють контроль за їх якістю. Так, контроль за безпекою і якістю харчових продуктів забезпечується шляхом впровадження інших

механізмів контролю, наприклад системи НАССР (аналіз ризиків у критичних контрольних точках).

З огляду на вищевикладене вітчизняні виробники продуктів харчування повинні впроваджувати НАССР і в процесі впровадження оформити відповідні документи (zareєструвати і узгодити нормативні документи (технічні умови, технологічні інструкції та маркування), отримати добровільні сертифікати відповідності УкрСЕПРО, протоколи випробувань продукції). Підприємства, що займаються транспортуванням, зберіганням харчової продукції також зобов'язані впроваджувати НАССР. Імпортерам харчової продукції необхідно отримати «Звіт оцінки результатів лабораторних досліджень проб продовольчої сировини або продуктів харчування» і оформити добровільний сертифікат відповідності УкрСЕПРО на реалізовану продукцію. Таким чином, щоб убезпечити себе від можливих претензій із приводу якості харчової продукції з боку контролюючих органів і покупців, необхідно отримати документи, що підтверджують безпеку і відповідність нормам харчової продукції [240].

Втім, на нашу думку, позиція останніх є дещо сплутаною. Адже законодавець чітко визначає, що сертифікація харчових продуктів є добровільною, тоді як зазначене не стосується процедури видачі міжнародного сертифіката, передбаченого Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів».

Слід зазначити, що питання безпечності та якості харчових продуктів упродовж тривалого часу є одним з пріоритетних напрямків державного управління якістю товарів народного споживання. Визначення якості продукції є невід'ємним складником сертифікації. З метою підвищення якості та конкурентоспроможності вітчизняної продукції (товарів, робіт, послуг), забезпечення захисту інтересів споживачів, сприяння входження України до європейського та світового економічного простору Указом Президента України від 23 лютого 2001 р. № 113/2001 Кабінету Міністрів України було доручено «протягом 2001 року: 1) підготувати та внести на розгляд Верховної Ради України законопроект про засади державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг); 2) розробити і затвердити заходи щодо

впровадження систем управління якістю на підприємствах» [307; 299].

17 серпня 2002 р. розпорядженням Кабінету Міністрів України було затверджено Концепцію державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг) [10]. ДСТУ ISO 9001–2001 (видано ISO в 2000 р.), яка набрала чинності наказом Держстандарту України від 27 червня 2001 р. № 317 [77].

Цей стандарт відповідає міжнародному стандарту ISO 9001:2000 Quality management systems – Requirements (Системи управління якістю. Вимоги). Ступінь його відповідності – ідентичний (IDT); переклад з англійської [35, передмова]. Він замінює стандарт ДСТУ ISO 9001-95 «Система якості. Модель забезпечення якості в процесі проектування, розроблення, виробництва, монтажу та обслуговування», ДСТУ ISO 9002-95 «Система якості. Модель забезпечення якості в процесі виробництва, монтажу та обслуговування», ДСТУ ISO 9003-95 «Система якості. Модель забезпечення якості в процесі контролю готової продукції та її випробувань». Цей стандарт застосовується під час сертифікації систем якості.

02 квітня 2007 року набув чинності ДСТУ ISO 22000-2007 «Системи менеджменту безпеки харчової продукції», яким встановлено вимоги до системи управління безпечністю харчових продуктів, якщо організація в харчовому ланцюзі має необхідність продемонструвати свою здатність керувати небезпечними чинниками харчових продуктів для гарантування того, що харчовий продукт є безпечним на момент його споживання людиною [90].

На нашу думку, відповідь на це питання не є однозначною. Вважаємо, що в умовах обов'язкового впровадження та функціонування НАССР, а також необхідності оцінки відповідності процедуру *сертифікації харчових продуктів* варто розглядати як *самостійну форму здійснення оцінки відповідності харчових продуктів, яка дає можливість оператору ринку отримати підтвердження відповідності, тоді як кінцевий споживач має можливість бути впевненим, що обрана ним харчова продукція є безпечною та якісною.*

Сертифікація харчових продуктів проводиться з метою забезпечення впевненості споживача, що харчова продукція, яка виробляється оператором

ринку, відповідає встановленим вимогам, що забезпечують безпечність та якість харчового продукту, та не містить небезпечних фізико-хімічних, токсичних речовин, радіонуклідів, пестицидів, мікробіологічних та мікотоксичних елементів та інших негативних показників, які можуть впливати на безпеку продуктів харчування [131, с. 127-130].

Сертифікація харчових продуктів здійснюється в **цілях**:

- 1) підтвердження показників якості продукції, заявлених оператором ринку;
- 2) захисту споживачів від недобросовісності оператора ринку чи агропродовольчого ринку;
- 3) здійснення нагляду та контролю за безпечністю харчових продуктів для навколишнього середовища, життя, здоров'я кінцевого споживача, а також запобігання реалізації небезпечної продукції;
- 4) підвищення конкурентоспроможного рівня та іміджевості оператора ринку;
- 5) розширення для споживача вибору харчових продуктів, за різними критеріями: ціна, виробник, склад харчового продукту тощо;
- б) створення фундаментальних умов для виходу на міжнародний рівень вітчизняних операторів ринку.

Слід зазначити, що в умовах глобалізації ринку, розширення видів харчових продуктів процедура сертифікації є актуальною, проте не обов'язковою для всіх країн і організацій, адже тільки високоякісна продукція, що відповідає міжнародним нормативним документам, належним чином сертифікована, може бути конкурентоздатною.

Особливу увагу проблемам сертифікації як адміністративній процедурі було приділено С.М. Ореховим, який стверджував, що сертифікація є багатогранним явищем, яке ґрунтується на прикладних аспектах: економічному, політичному, соціальному, екологічному, науковому і організаційному. При цьому:

– економічний аспект характеризується тим, що сертифікація продукції, у тому числі екологічна, є основою підвищення ефективності економіки країни,

поряд із стандартизацією є фактором мікроекономіки (а міжнародні стандартизовані схеми сертифікації – на макрорівні), збільшує прибутки організацій (збільшення дохідної частини бюджетів усіх рівнів), сприяє економії енергоресурсів та сировини [247];

– політичний аспект відображається в тому, що широкомасштабне використання стандартних схем сертифікації продукції та гармонізованих стандартів є критерієм розвитку країн, у тому числі при вступі до ЄС;

– соціальний аспект має значення в контексті отримання позитивних результатів для суспільства різнопланових напрямів: постачання споживачам відповідної продукції чи послуг, поліпшення умов праці, зацікавленість у кінцевому результаті роботи всього колективу;

– екологічний аспект полягає в раціональному використанні природного капіталу держави; економічно обґрунтованій витраті сировини, матеріалів, енергоносіїв; випуску екологічно безпечної продукції, що мінімально негативно (наскільки це можливо при певному рівні розвитку науки і техніки) впливає на навколишнє природне середовище і здоров'я людини, а в остаточному результаті – і на якість життя. Сертифіковані підприємства та територіально-господарські системи необхідно відносити до індикаторів стійкого розвитку. Екологічна сертифікація як інструмент сталого розвитку враховується при оцінці: регіональних особливостей раціонального використання об'єктів навколишнього природного середовища; еколого-економічному обґрунтуванні (переважно за призначенням після сертифікації – купівля або оренда об'єкта, вкладення коштів під заплановане екологічно безпечне формування економічного простору); інтегральних показників оцінки якості навколишнього природного середовища, природно-ресурсного потенціалу; інвестиційної привабливості регіонів тощо [157, с. 78-84].

Концептуальні положення екологічної сертифікації використовуються для: реалізації стратегій сталого розвитку; оцінки природного капіталу; інформування населення і бізнесу про еколого-економічні, соціальні ризики; інформаційного забезпечення природокористування в Україні та механізмів природоохоронної діяльності; ефективності природоохоронних заходів;

запровадження механізмів екологічного захисту населення; інноваційного забезпечення науки, економіки, соціальної сфери життєзабезпечення населення. Загалом екологічна сертифікація є інструментом, спрямованим на збільшення доходу, та використовує принципи: комплексного підходу; протекціонізму; системності; ефективності; взаємної вигоди; відповідності [247, с. 106];

– науковий аспект полягає в тісному зв'язку позитивних сторін розвитку сертифікації якості (в тому числі екологічної) продукції (послуг), систем менеджменту, об'єктів довкілля і територіально-господарських систем та науково-технічного прогресу (з іншого боку, він сам досягається за допомогою систематичного підвищення якості);

– контролюючий ефект у сертифікації полягає, по-перше, у випробуванні (перевірці) продукції (послуги) та встановленні її відповідності або невідповідності стандарту або заявленому рівню якості, тобто в ідентифікації продукції, а по-друге, в забезпеченні можливості наступної перевірки (ідентифікації) якості продукції (послуги) порівняно із сертифікатом, що використовується, або знаком відповідності. Першу контрольну функцію виконує орган сертифікації, другу можуть виконувати більшість контролюючих суб'єктів [157];

– організаційний аспект полягає в удосконаленні виробів і процесів, систем менеджменту в організації фактично з усіх питань: умови, ефективність та фінансова винагорода за працю, кількісних і якісних показників продукції, метрологічного забезпечення робіт, маркетингу організації тощо [247, с. 104-105].

Слід додати, що на сьогодні сертифікація залежно від правового статусу суб'єкта сертифікації харчової продукції може здійснюватися як державними органами (сертифікація продукції в державній системі сертифікації), так і приватним спеціально створеними консалтинговими та іншими фірмами. Утім, сертифікація на відповідність обов'язковим вимогам нормативних документів проводиться виключно в державній системі сертифікації. Обов'язкова сертифікація в усіх випадках має включати перевірку та випробування продукції для визначення її характеристик і подальший технічний нагляд за

сертифікованою продукцією [324, ч. 2 ст. 15].

Наявність норми, що визначає добровільність сертифікації харчових продуктів означає, що сертифікація харчових продуктів не є забороненою, а є добровільною і оператори ринку за власним бажанням можуть здійснювати сертифікацію відповідних харчових продуктів, що стане лише позитивним фактором при визначенні відношення споживача до оператора ринку та відповідно при виборі певної продукції [114].

Саме тому залежно від об'єкта сертифікація поділяється на обов'язкову і добровільну [60, с. 67-68].

Обов'язкова сертифікація в усіх випадках повинна включати перевірку та випробування продукції для визначення її характеристик і подальший державний технічний нагляд за сертифікованою продукцією. Перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, наведено в Наказі Державного комітету з питань технічного регулювання та споживчої політики «Про затвердження Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні» від 01.02.2005 № 28 [298]. Водночас слід зазначити, що цей перелік стосується нехарчової продукції.

Слід зазначити, що особливістю сфери безпеки та якості харчових продуктів є те, що випробування з метою обов'язкової сертифікації мають проводитись акредитованими випробувальними лабораторіями (центрами) методами, визначеними відповідними нормативними документами, а за відсутності цих документів – методами, що визначаються органом із сертифікації чи органом, який виконує його функції. Сертифікації продовольчої сировини та харчових продуктів тваринного походження здійснюються після проведення ветеринарно-санітарної експертизи та видачі відповідних ветеринарних документів [298]. Втім, на жаль, сьогодні слід констатувати, що кількість таких акредитованих лабораторій в Україні є недостатньою, а фахівці, котрі провадять дані випробування, не завжди відповідають кваліфікаційним вимогам.

Харчові продукти, стосовно яких проводилося санітарно-епідеміологічне розслідування у зв'язку з інфекційними захворюваннями, масовими

неінфекційними хворобами, отруєннями і радіаційним ураженням людей, повинні надавати висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи. У зв'язку з цим видається «Звіт оцінки результатів лабораторних випробувань проб продовольчої сировини або продуктів харчування».

Оплаті підлягають усі види робіт, пов'язаних з обов'язковою сертифікацією продукції: підготовчі, експертні, щодо акредитації, атестації, випробування, контролю та реєстрації. Вартість робіт, пов'язаних з обов'язковою сертифікацією продукції, визначається у договорі між замовником і виконавцем.

Як зазначалось вище, сертифікація харчових продуктів є добровільною процедурою, тоді як процедура здійснення та видачі міжнародного сертифіката є обов'язковою. Так, п. 40 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» визначено, що міжнародний сертифікат – це документ, форма і зміст якого відповідають рекомендаціям відповідних міжнародних організацій, видається компетентним органом країни походження і засвідчує здоров'я тварин та/або придатність харчового продукту для споживання [318, п. 40 ч. 1 ст. 1].

Статтею 53 Закону [318] визначено, що при ввезенні (пересиланні) на митну територію України міжнародними сертифікатами повинні супроводжуватися вантажі з: 1) харчовими продуктами тваринного походження; 2) композитними продуктами (харчовими продуктами, що містять у своєму складі одночасно перероблені харчові продукти тваринного походження та харчові продукти рослинного походження, включно такі, у яких переробка первинної продукції є невід'ємною частиною виробництва кінцевого продукту), окрім тих композитивних продуктів, які не повинні супроводжуватися міжнародними сертифікатами.

До композитних продуктів, вантажі з якими при ввезенні (пересиланні) на митну територію України не повинні супроводжуватися міжнародними сертифікатами, належать композитні продукти, що відповідають одночасно таким умовам: 1) не містять у своєму складі м'ясних продуктів; 2) складаються менше ніж наполовину: з переробленого молочного продукту та є придатними

для тривалого зберігання при температурі навколишнього середовища або під час виробництва були піддані кулінарній чи термічній обробці всього продукту у спосіб, за якого відбувається повна денатурація сировини, або з переробленого рибного чи яєчного продукту; 3) запаковані або герметично закриті в чистих контейнерах; 4) супроводжуються комерційним документом та мають маркування українською мовою, що в сукупності забезпечує надання інформації, яка вимагається законом для харчового продукту, у тому числі про вид, країну походження, виробника, інгредієнти, обсяг композитного продукту в одній упаковці та кількість упаковок [284].

Якщо державний інспектор виявляє, що міжнародний сертифікат, який супроводжує вантаж з об'єктами санітарних заходів, є неприйнятним та/або об'єкти санітарних заходів у вантажі не є тими, що зазначені у супровідному міжнародному сертифікаті, державний інспектор повідомляє про це компетентний орган. При цьому компетентний орган забезпечує зберігання вантажу на призначеному прикордонному інспекційному посту з дотриманням вимог щодо зберігання такого продукту. Компетентний орган протягом одного робочого дня повідомляє оператора ринку (імпортера) або його уповноваженого представника про те, що міжнародний сертифікат, який супроводжує вантаж з об'єктами санітарних заходів, є неприйнятним та/або об'єкти санітарних заходів не є тими, що зазначені у супровідному міжнародному сертифікаті, та встановлює зв'язок з компетентним органом країни-експортера, який видав сертифікат, про необхідність проведення консультацій щодо подальших дій із зазначеним вантажем. Якщо під час консультацій з компетентним органом країни-експортера було встановлено, що міжнародний сертифікат є дійсним, за вимогою імпортера або його уповноваженого представника об'єкти санітарних заходів у вантажі можуть піддаватися фізичній перевірці для визначення їх придатності та можливості їх подальшого імпорту. Якщо під час консультацій з компетентним органом країни-експортера було встановлено, що міжнародний сертифікат на вантаж є недійсним, такому вантажу відмовляється у ввезенні [318, ст. 54].

Якщо цього вимагає країна-імпортер, вантажі з експортованими

харчовими продуктами повинні супроводжуватися оригіналами міжнародних сертифікатів або інших документів, які вимагаються законодавством країни призначення, виданих компетентним органом [318, ст.60].

Добровільна сертифікація проводиться за ініціативою заявників (виробників, продавців, виконавців) з метою підтвердження відповідності продукції вимогам стандартів, технічних умов, рецептур тощо. Добровільна сертифікація здійснюється на добровільних засадах та на відповідність будь-яким заявленим вимогам. Добровільна сертифікація харчової продукції, що імпортується в Україну, може служити способом контролю продукції, що поставляється з-за кордону. Це має сенс, якщо імпортер підготовлено веде свою діяльність і відповідальність за поставку неякісного товару викладена в контракті з постачальником. У такому випадку, результати випробувань, проведених в процесі перевірки харчових продуктів, може бути документальним підтвердженням в суперечках щодо якості товару, який вводиться в обіг. Також добровільна сертифікація харчових продуктів може бути важливою ланкою в діяльності операторів ринку продовольчої продукції.

Поряд із сертифікатом відповідності та міжнародним сертифікатом також виділяють так званий «сертифікат здоров'я». Цей сертифікат видається при експорті харчових продуктів нетваринного походження. Він оформлюється та видається на вимогу операторів ринку Держпродспоживслужбою на харчові продукти, що вироблені на затверджених експортних потужностях.

Сертифікати здоров'я на вантажі з харчовими продуктами нетваринного походження, що експортуються, видаються на вимогу оператора ринку та/або якщо цього вимагають компетентні органи країни призначення. Сертифікат здоров'я видається та засвідчується підписом державного інспектора територіального органу Держпродспоживслужби області або району, на яких покладено функції із здійснення державного контролю у сфері безпеки харчових продуктів, печаткою цього органу і містить повне прізвище, ім'я, по-батькові посадової особи, яка його підписала. Даний сертифікат видається безоплатно. Сертифікат здоров'я видається англійською мовою у двох примірниках. Один екземпляр (оригінал) видається оператору ринку, другий

(копія), на яку ставиться оригінальна печатка територіального органу Держпродспоживслужби, – зберігається в територіальному органі. Перелік державних інспекторів, уповноважених оформляти Сертифікат здоров'я, оприлюднюється на веб-сайті Держпродспоживслужби України. Територіальні органи мають вести журнал реєстрації видачі таких сертифікатів, які мають бути належним чином прошнуровані, пронумеровані та скріплені печаткою. Номери сертифікатів здоров'я мають забезпечувати простежуваність вантажу згідно із записами у журналі. Номер сертифіката має містити три пари цифр: перша пара означає порядковий номер області, міста; друга – порядковий номер району (міста); третя – порядковий номер сертифіката [223].

Залежно від особливостей схеми сертифікації в системі УкрСЕПРО виділяють такі види сертифікації:

1) сертифікація партії продукції з видачею сертифікату відповідності терміном дії до одного року;

2) сертифікація продукції, яка виготовляється серійно, з видачею сертифіката відповідності терміном дії до одного року;

3) сертифікація продукції, що виготовляється серійно, з обстеженням виробництва та видачею сертифіката відповідності терміном дії до двох років;

4) сертифікація продукції, що виготовляються серійно, з атестацією виробництва та видачею сертифіката відповідності терміном дії до трьох років;

5) сертифікація продукції, що виготовляються серійно, з проведенням оцінки сертифікованої системи управління якістю та видачею сертифіката відповідності терміном дії до п'яти років [365].

Сертифікація харчових продуктів є багатоетапною процедурою, яку повинні проходити оператори ринку з метою реалізації своєї харчової продукції. Процедура сертифікації складається з певних стадій, які визначаються у відповідних робочих інструкціях із сертифікації харчових продуктів. Розкриємо їх суть.

Першою стадією сертифікаційного провадження є подання заявки та необхідних документів заявником на проведення сертифікації продукції.

Для проведення сертифікації продукції заявник подає заявку за

встановленою формою на проведення сертифікації продукції (далі – заявка), належним чином заповнену та підписану уповноваженим представником заявника. За необхідності заявникові має бути надана допомога в оформленні заявки. Керівник уповноваженого органу сертифікації призначає відповідального виконавця, шляхом зазначення його прізвища на заявці. У випадку призначення комісії для проведення робіт із сертифікації, обов'язки голови комісії виконує відповідальний виконавець, прізвище якого зазначене першим. Заявник повинен надати органу сертифікації письмову гарантію того, що він не подавав заявку до інших органів з оцінки відповідності. Заявником на сертифікацію партій продукції може бути будь-яка юридична чи фізична особа. Заявником на сертифікацію продукції, що випускається серійно, може бути тільки виробник продукції як юридична особа, що діє від свого імені або через посередників. В останньому випадку посередник повинен одночасно із заявкою надати документи про те, що він уповноважений діяти від імені виробника і що виробник бере на себе ті ж самі обов'язки, що і заявник [267].

Підставою для початку сертифікаційного провадження є заявка, тобто заповнена форма реєстраційної картки, яка подається уповноваженому суб'єкту публічної адміністрації, який може здійснювати реєстраційні дії щодо окремих видів харчових продуктів. Проте якщо предметом сертифікації є партії харчової продукції, то в такому випадку вона проводиться виключно серійно. При сертифікації продукції, що виготовляється серійно, з терміном дії сертифіката відповідності 2, 3, 5 років, заявником може бути тільки виробник продукції або його уповноважений представник. При цьому виробник продукції має видати уповноваженому представнику довіреність [267].

Для проведення реєстрації оператор потужностей повинен подати пакет документів, в іншому випадку неподання повного переліку документів є законною підставою для відмови в початку процедури сертифікації. До переліку документів належать: заявка; документ, що підтверджує походження продукції; документ, що підтверджує розміри партії і дату випуску продукції; супровідна документація на товар; висновки відповідних контролюючих органів (Міністерства охорони здоров'я, Державної служби з питань безпечності та

якості харчових продуктів та захисту споживачів); якісне посвідчення виробника (сертифікат якості); нормативні документи на продукцію за необхідності; також додаються зразки (проби) продукції для випробувань [267].

Таким чином, перша стадія сертифікаційного характеру носить організаційний характер. Нормативною підставою є урегульований законом порядок здійснення сертифікаційного провадження харчових продуктів. Тоді як фактичною є письмова заява суб'єкта звернення щодо здійснення сертифікації харчового продукту чи партії харчових продуктів.

Після того як суб'єкт-заявник надіслав заяву та пакет документів за переліком, починається друга стадія сертифікаційного провадження, яку, на нашу думку, слід означити як *стадія здійснення аналізу інформації, наданої заявником*.

Під час аналізу наданої документації відповідальний виконавець перевіряє: заявлену галузь сертифікації; нормативні документи на продукцію (інші документи, у яких зазначені показники та характеристики продукції), на відповідність яким буде проводитись сертифікація; інформацію щодо заявника та виробника, яка є доречною для проведення робіт із сертифікації (назви, адреси, суттєві аспекти діяльності, людські та технічні ресурси, будь-які відповідні юридичні зобов'язання); наявність документа, що підтверджує походження продукції; наявність документа виробника щодо гарантій відповідності продукції визначеним вимогам; наявність товаросупровідних документів, що підтверджують розміри партії продукції (у разі імпорту продукції товаросупровідні документи обов'язково мають містити оригінальний відбиток штампу «Під митним контролем»); наявність документів, що підтверджують дату(и) виготовлення та строк(и) придатності (гарантійний(і) термін(и) зберігання) продукції; наявність висновку Міністерства охорони здоров'я України щодо безпечності харчових продуктів; наявність результатів фітосанітарної експертизи щодо відсутності регульованих шкідливих організмів у рослинах та продуктах рослинного походження; наявність ветеринарних документів (міжнародний ветеринарний сертифікат, ветеринарне свідоцтво, ветеринарна довідка тощо), що підтверджують ветеринарно-санітарний стан

тварини, якість та безпечність продуктів тваринного походження, кормів; достовірність, актуальність, застосовність та чинність наданої документації [267].

Після того як уповноважений суб'єкт публічної адміністрації перевірить відповідність інформації, що була надана суб'єктом заявником, а результати такої перевірки будуть позитивними, суб'єкт надання приймає рішення про початок проведення сертифікації продукції.

За негативних результатів аналізу інформації орган сертифікації припиняє роботи з сертифікації за заявкою. Інформація про негативні результати аналізу інформації офіційно, у термін, що не перевищує одного місяця з дати отримання заявки та необхідної документації, передається заявнику для усунення недоліків [267].

Однак слід зазначити, що існують ситуації, коли суб'єкт здійснення сертифікаційного провадження після отримання пакету документів та їх перевірки розуміє, що наявність його повноважень та компетенції не є достатніми для здійснення саме даного виду сертифікації, останній роботи за заявкою припиняє, заявка скасовується, про що офіційно повідомляється заявнику. За можливості орган сертифікації надає заявникові інформацію стосовно інших органів з оцінки відповідності, до яких він може звернутися [267].

Після перевірки документів та взяття їх для подальшого проходження сертифікаційного провадження починається наступна стадія сертифікаційного провадження харчових продуктів – *прийняття рішення про початок здійснення сертифікації*.

Відповідальний виконавець оформлює проект рішення за заявкою на проведення сертифікації продукції, який візується ним, погоджується начальником компетентного органу та затверджується керівником органу сертифікації (особою, якій делеговане право на виконання цих функцій). Термін прийняття рішення, як правило, не повинен перевищувати одного місяця з дати отримання заявки та необхідної документації. За наявності обґрунтованих причин рішення може бути прийняте в термін, що перевищує один місяць, з

обов'язковим повідомленням про це заявника [267].

Рішення за заявкою повинен погодити заявник з метою забезпечення гарантій того, що: будь-які відомі розбіжності у розумінні між органом сертифікації та заявником відсутні; заявлена галузь сертифікації визначена; заявник дав згоду на залучення до робіт з оцінки відповідності субпідрядників. У випадку незгоди заявника з прийнятим рішенням за заявкою він повинен офіційно повідомити про це орган сертифікації із зазначенням причин незгоди. Орган сертифікації приймає остаточне рішення з урахуванням зазначених причин. Один примірник рішення зберігається в органі сертифікації, копії рішення направляються заявнику і організаціям, зазначеним у рішенні (за необхідності) [267].

Наступною стадією сертифікаційного провадження харчової продукції є відкриття сертифікаційного провадження харчової продукції.

Ця стадія складається з таких етапів: 1) укладення договору на проведення сертифікації; 2) аналізування документації; 3) обстеження виробництва; 4) атестація виробництва, яка проводиться з метою оцінки технічних можливостей виробника забезпечити стабільний випуск продукції, що відповідає встановленим вимогам, та надання рекомендацій щодо періодичності випробувань, кількості зразків (проб), що випробовуються під час сертифікації, способів та правил їх відбирання; 5) сертифікація (оцінка) системи управління якістю виробництва продукції, яка сертифікується; 6) відбирання, ідентифікація зразків продукції та їх випробування [267].

За результати здійснення зазначених дій уповноважений суб'єкт, який проводить сертифікацію харчової продукції, на підставі отриманих результатів приймає рішення про можливість або неможливість продовження робіт з оцінки відповідності; необхідність проведення додаткових випробувань або випробувань інших зразків продукції; необхідність вжиття коригувальних дій [267].

П'ятою стадією є стадія аналізування одержаних результатів та прийняття рішення щодо можливості (неможливості) видачі сертифікату. Після проведення робіт, передбачених рішенням за заявкою, орган сертифікації

аналізує одержані результати. Особливістю даного процесу є те, що проводити аналіз одержаних в результаті перевірки результатів повинні здійснювати раніше не залучені співробітники. За результатами діяльності даних суб'єктів орган сертифікації приймає рішення щодо можливості (неможливості) видачі сертифіката відповідності [267].

Шостою стадією сертифікаційного провадження харчових продуктів є стадія оскарження прийнятого органом сертифікації рішення. Слід зазначити, що дана стадія є факультативною адже може як бути, так і не бути. Так, у випадку позитивного рішення уповноваженого суб'єкта суб'єкт звернення отримує сертифікат відповідності продукції, і дана стадія сертифікаційного провадження не активізується. Тоді ж якщо суб'єкту заявнику було відмовлено у видачі сертифікату, то суб'єкт заявник має право на оскарження прийнятого рішення органом сертифікації щодо відмови у видачі сертифікату відповідності. Втім, оскарження зазначеного рішення не зупиняє та не відмінює дії прийнятого рішення.

Сьомою стадією даного виду провадження є стадія видачі сертифіката відповідності харчової продукції чи оформлення листа про відмову у видачі сертифіката відповідності харчових продуктів.

У разі прийняття рішення щодо можливості видачі сертифіката відповідності орган сертифікації оформлює сертифікат відповідності та, якщо це передбачено схемою сертифікації, ліцензійну угоду і типову програму технічного нагляду, яка оформлюється згідно з вимогами. Сертифікат відповідності видається на партію продукції або на продукцію, що випускається підприємством серійно протягом терміну, встановленого ліцензійною угодою, з правом маркування зазначеним в цій ліцензійній угоді знаком відповідності кожної одиниці продукції, зазначеної в сертифікаті відповідності [267].

Оформлення та реєстрація сертифікатів відповідності в Державній системі сертифікації здійснюється з урахуванням вимог ДСТУ 3415, ДСТУ 3498, ДСТУ ISO/IEC Guide 28:2007. за допомогою програмного забезпечення АРМ ОС «ЛЕОНОРМ-ЛАНСЕРТ». За бажанням заявника йому може бути додатково виданий оригінал сертифіката відповідності, заповнений іноземною мовою, з

тим же номером, датою видачі та терміном дії. За бажанням заявника сертифікат відповідності може бути переоформлено на іншу юридичну чи фізичну особу без проведення додаткових процедур оцінки відповідності. При цьому дія чинного сертифіката відповідності скасовується, а термін дії сертифіката відповідності, що видається замість нього, залишається незмінним [267].

Юридичним визнанням для харчової продукції, яка пройшла сертифікацію, є: отримання оригіналу сертифікату відповідності, який видає уповноважений суб'єкт публічної адміністрації – орган, який проводив сертифікації; отримання відповідного знака відповідності; отримання за бажанням суб'єкта заявника копії сертифікату відповідності харчових продуктів вимогам та стандартам, виданою органом сертифікації.

Маркування продукції знаком відповідності здійснює заявник, виробник або постачальник продукції на підставі ліцензійної угоди [267].

Термін дії сертифіката відповідності визначає орган сертифікації з урахуванням терміну дії нормативних документів на продукцію та строку придатності (гарантійного терміну зберігання) продукції.

Дія сертифіката відповідності для продукції, яка виготовляється серійно, поширюється на всю продукцію, вироблену та ввезену в Україну (для імпортової продукції) в період дії сертифіката відповідності, за умови дотримання встановлених вимог щодо транспортування, складування, зберігання продукції.

Термін дії сертифіката відповідності та ліцензійної угоди не подовжується.

Допускається видача нового сертифіката відповідності замість того, що втратив чинність, на підставі позитивних результатів технічних наглядів, проведених у період дії сертифіката відповідності (якщо програма технічних наглядів була виконана в повному обсязі). При цьому сертифікаційні випробування за новою заявкою проводяться в повному обсязі.

Якщо заявка на проведення сертифікації продукції подана після закінчення терміну дії сертифіката відповідності, результати технічних наглядів та контрольних випробувань при проведенні робіт із сертифікації за цією заявкою не враховуються.

У разі закінчення терміну дії сертифіката відповідності на партію

продукції, якщо сертифікована партія продукції протягом цього терміну не реалізована та в неї не закінчився строк придатності, новий сертифікат відповідності на залишки партії сертифікованої продукції видається після подання заявки на сертифікацію, представлення довідки заявника про нереалізовані залишки партії продукції, за результатами їх ідентифікації (на підставі випробувань, проведених під час сертифікації), за умови дотримання встановлених вимог щодо умов транспортування, складування, зберігання продукції.

У разі внесення змін до складу продукції або технології її виготовлення, що можуть вплинути на показники, підтвержені під час сертифікації, заявник зобов'язаний попередньо сповістити про це орган сертифікації, який приймає рішення щодо необхідності проведення повторного оцінювання та на підставі отриманих результатів приймає рішення щодо сертифікації.

У випадку якщо норми, встановлені нормативним документом на показник, підтверджений під час сертифікації, змінені на більш жорсткі, а термін дії сертифіката відповідності на продукцію не закінчився, орган сертифікації приймає рішення щодо необхідності проведення повторного оцінювання та на підставі отриманих результатів приймає рішення щодо сертифікації.

До сертифіката відповідності може додаватись додаток. У разі розширення переліку (номенклатури, асортименту) продукції заміна додатків до сертифікатів відповідності не допускається, повинен видаватися новий сертифікат відповідності з новим додатком.

У випадку прийняття рішення щодо неможливості видачі сертифіката відповідності орган сертифікації надсилає заявнику офіційний лист за підписом керівника органу сертифікації (особі, якій делеговане право на виконання цих функцій), в якому наводиться така інформація:

- назва та юридична адреса заявника;
- назва та юридична адреса виробника, адреса потужностей виробництва;
- бажана галузь сертифікації;
- причина відмови у видачі сертифіката відповідності [267].

Висновки до розділу 3

На підставі дослідження засобів публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчових продуктів ми дійшли таких висновків.

Адміністративний процес – це урегульована адміністративно-правовими нормами діяльність суб'єктів публічної адміністрації різного рівня, що має виключно виконавчо-розпорядчий характер та як мету передбачає вирішення індивідуально-конкретних справ.

Характерними рисами адміністративного процесу є такі:

- 1) адміністративний процес є видом юридичного процесу, тобто здійснюється на основоположних засадах і принципах загального явища; при цьому у процесі своєї реалізації він наділяється певними характерними лише для нього особливостями, що і дають можливість виділяти його як самостійний елемент предмета адміністративного права;
- 2) адміністративний процес становить собою виконавчо-розпорядчу діяльність суб'єктів публічної адміністрації, тобто суб'єкт здійснення такого виду діяльності наділений правом приймати владні рішення, що мають обов'язковий характер виконання для суб'єктів, в інтересах чи з приводу яких вони прийняті;
- 3) адміністративний процес має на меті вирішення конкретних адміністративних справ;
- 4) характеризується особливим порядком застосування адміністративно-правових норм;
- 5) результатом його здійснення є прийняття владного адміністративного акта чи прийняття управлінського рішення;
- 6) підставою для його здійснення є адміністративно-правові норми матеріального права;
- 7) адміністративний процес має стадійний характер.

Місце сервісних засобів публічного адміністрування в предметі адміністративного процесу визначається такими чинниками:

- 1) сервісні засоби реалізуються в процесі адміністративно-процедурної діяльності суб'єктів публічної адміністрації;
- 2) мають владно-управлінський характер;
- 3) реалізуються в процесі взаємодії суб'єктів публічної адміністрації, їх посадових осіб та фізичних та юридичних осіб як суб'єктів звернення до

компетентного органу; 4) результатом їх застосування є отримання певного акта (дозвіл, ліцензія, сертифікат, висновок тощо) чи здійснення юридично значущих дій (здійснення державної реєстрації); 5) є інструментом, який використовує публічна адміністрація для задоволення прав та інтересів фізичних і юридичних осіб у публічно-правовій площині; 6) наділені індивідуальним характером застосування; 7) здійснюються лише у формі безконфліктного адміністративного провадження, що характеризуються стадійністю застосування.

Дозвіл у сфері безпечності та якості харчових продуктів – це надане уповноваженою посадовою особою територіальних органів центрального органу виконавчої влади, яка реалізує державну політику у галузі ветеринарної медицини, сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, карантину та захисту рослин, ідентифікації та реєстрації тварин, санітарного законодавства, право суб'єкта звернення здійснювати господарську діяльність пов'язану з виробництвом та/або зберіганням харчових продуктів тваринного походження, обігом харчової продукції, ввезенням (вивезенням) харчової продукції та/або реалізацією (оптовою реалізацією) сільськогосподарської продукції, у тому числі харчових продуктів, на спеціально оснащених та відведених місцях на підставах, встановлених законодавчими актами.

Дозвільне провадження у сфері безпечності та якості харчових продуктів запропоновано розглядати в широкому та вузькому розумінні. В широкому значенні – це сукупність правил, які на законодавчому рівні регламентують та регулюють порядок виробництва, обігу, ввезення (пересилання) на митну територію України та/або вивезення (пересилання) з неї, а також забезпечують безпечність та якість харчових продуктів. У вузькому значенні – це законодавчо регламентована діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів, яка активізується лише за зверненням фізичної чи юридичної особи щодо отримання (видачі) документа дозвільного характеру з метою провадження певного виду господарської діяльності стосовно виробництва, зберігання, обігу, перевезення харчових продуктів.

Характерними рисами дозвільного провадження у сфері безпечності та

якості харчових продуктів є: 1) індивідуальний характер зв'язку між суб'єктом публічної адміністрації та суб'єктом звернення, який виникає на підставі заяви; 2) владний суб'єкт реалізує свої адміністративні повноваження, а суб'єкт звернення – одразу декілька своїх прав, зокрема: право на звернення до публічної адміністрації, право займатися господарською діяльністю; 3) має стадійний характер; 4) предметом є виробництво, зберігання, обіг, перевезення, вивезення, реалізація харчових продуктів; 5) результатом є отримання (відмова в отриманні) документа дозвільного характеру суб'єктом звернення (оператором ринку харчових продуктів, керівником агропродовольчого ринку).

Дозвільне провадження у сфері безпеки та якості харчових продуктів складається з таких стадій: 1) звернення суб'єкта звернення до уповноваженого органу влади з заявою; 2) розгляд заяви суб'єкта звернення та доданих до неї документів; 3) прийняття рішення про видачу дозволу чи відмову у видачі дозволу; 4) оскарження прийнятого рішення; 5) видача дозволу.

Реєстраційне провадження у сфері безпеки та якості харчових продуктів – це сукупність послідовних дій компетентних центральних органів виконавчої влади та їх територіальних органів у сфері охорони здоров'я та безпеки і якості харчових продуктів, спрямована на реєстрацію потужностей з виробництва та/або обігу харчових продуктів, а також об'єктів санітарних заходів у порядку, передбаченому законами або підзаконними нормативними правовими актами за заявами фізичних і юридичних осіб.

Реєстраційну діяльність можна класифікувати залежно від: 1) рівня компетентного органу, що здійснює реєстраційну діяльність: а) діяльність центрального органу виконавчої влади; б) діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади; в) діяльність центрів надання адміністративних послуг; 2) інституціональної приналежності: а) вид процесуальної діяльності компетентних суб'єктів; б) вид адміністративної послуги; 3) кількості вчинюваних дій: а) звичайна, тобто оператор ринку в обов'язковому порядку проходить всі (обов'язкові) стадії реєстраційного провадження; б) кумулятивна, для здійснення якої подається одна заява та за результатами якої присвоюється один особистий реєстраційний номер;

в) експрес-реєстрація – передбачає огляд звіту відповідних міжнародних організацій, які обґрунтовують можливість використання харчового продукту та характеризуються коротшим терміном реєстрації; 4) предмета: а) потужності з виробництва та/або обігу харчових продуктів; б) транспортний засіб, що використовується як потужність з реалізації харчових продуктів кінцевим споживачам або виключно для перевезення харчових продуктів, яке не пов'язане з експлуатацією належної йому зареєстрованої потужності; в) новітні харчові продукти; г) харчові добавки; д) ароматизатори, за винятком окремої групи ароматизаторів, визначених центральним органом виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я; е) ензими; є) допоміжні матеріали для переробки, та матеріали, що контактують з харчовими продуктами, які вперше вводяться в обіг та/або вперше використовуються на території України; ж) вода питна, яку планується віднести до категорії «вода природна мінеральна».

Стадіями реєстраційного провадження у сфері безпечності і якості харчових продуктів є:

- I. Порушення реєстраційної справи.
- II. Розгляд заяви та доданих документів до неї.
- III. Прийняття рішення компетентним органом.
- IV. Оскарження рішення у справі (факультативна стадія).
- V. Виконання прийнятого рішення [136].

Сертифікація харчових продуктів – це самостійна форма здійснення оцінки відповідності харчових продуктів, яка дає можливість оператору ринку отримати підтвердження відповідності, тоді як кінцевий споживач має можливість бути впевненим, що обрана ним харчова продукція є безпечною та якісною.

Метою сертифікації харчової продукції є забезпечення впевненості споживача, що харчова продукція, яка виробляється оператором ринку, відповідає встановленим вимогам, що забезпечують безпечність та якість харчового продукту, та не містить небезпечних фізико-хімічних, токсичних речовин, радіонуклідів, пестицидів, мікробіологічних та мікотоксичних

елементів та інших негативних показників, які можуть впливати на безпеку продуктів харчування.

Сертифікація харчової продукції здійснюється в цілях: 1) підтвердження показників якості продукції, заявлених оператором ринку; 2) захисту споживачів від недобросовісності оператора ринку чи агропродовольчого ринку; 3) здійснення нагляду та контролю за безпечністю харчових продуктів для навколишнього середовища, життя, здоров'я кінцевого споживача, а також запобігання реалізації такої продукції; 4) підвищення конкурентоспроможного рівня та іміджовості оператора ринку; 5) розширення вибору споживача в харчових продуктах за різними критеріями: ціна, виробник, склад харчового продукту тощо; 6) створення фундаментальних умов для виходу на міжнародний рівень вітчизняних операторів ринку.

Стадіями сертифікації харчової продукції є:

I. Подання заявки та необхідних документів заявником на проведення сертифікації продукції.

II. Аналізування інформації, наданої заявником.

III. Прийняття рішення за заявкою про початок здійснення сертифікації.

IV. Відкриття сертифікаційного провадження харчової продукції.

V. Аналізування одержаних результатів та прийняття рішення щодо можливості (неможливості) видачі сертифіката відповідності.

VI. Оскарження прийнятого органом сертифікації рішення.

VII. Видача сертифіката відповідності харчової продукції чи оформлення листа про відмову у видачі сертифіката відповідності харчових продуктів [116, с. 187-191].

Розділ 4

УПРАВЛІНСЬКІ ЗАСОБИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

4.1. Контроль як засіб публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції

Безпечність та якість харчової продукції як якісні показники повинні завжди відповідати встановленим державним стандартам та нормам. Проте слід констатувати, що, на жаль, не завжди оператори ринку дотримуються вимог та стандартів, встановлених для того чи іншого виду харчової продукції. Нестабільна економічна ситуація в країні, прагнення до отримання прибутку, недобросовісність операторів ринку зазвичай є тими факторами, що спричиняють порушення цих норм шляхом обманювання споживачів, завищенням якісних характеристик харчової продукції тощо. Саме тому важливе значення має здійснення контролю в досліджуваній сфері, адже від рівня безпеки та якості харчових продуктів залежить здоров'я нації.

Слід зазначити, що поняття «контроль» прийнято розглядати різновекторно, зокрема як: 1) теоретико-філософську категорію; 2) діяльність органів публічної адміністрації; 3) функцію держави; 4) засіб публічного адміністрування. Розглянемо зміст цих підходів до визначення досліджуваного поняття.

Новий тлумачний словник української мови визначає поняття контролю як перевірку, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимось, чимось; цензуру (преси) [236, с. 318].

Слід зазначити, що найчастіше в українсько-російському слововжитку термін «контроль» використовується не тільки у значенні «перевірка», а й «управління» (саме такі значення має й англійське слово control [238, с. 80]), тобто «контролювати» – це «перевіряти» чи «управляти». Наприклад,

«контрольний пакет акцій» дає можливість фактично управляти діяльністю акціонерного товариства [342, с. 192]. Втім, у даному випадку поняття «управління» та «перевірка» можна, на нашу думку, тлумачити як функцію керівного суб'єкта здійснювати перевірку підконтрольного суб'єкта.

Акцентуємо, що нерідко в юридичній літературі зустрічається ототожнення понять «контроль» і «нагляд». І навпаки, досить часто зустрічається розкриття змісту нагляду через вживання терміна «контроль».

У Толковому словнику живої великоруської мови В.І. Даля під *контролем* розуміється облік, перевірка рахунків, звітності, «присутственное место, которое занимается проверкой счетов». У Словнику російської мови С.І. Ожегова – це вже перевірка, а також спостереження з метою перевірки [185, с. 9].

У Філософському енциклопедичному словнику соціальний контроль визначається як сукупність процесів у соціальній системі (суспільстві, соціальній групі, організації і т. ін.), за допомогою яких забезпечується відповідність діяльності визначеним правилам, а також дотримання певних обмежень поведінки, порушення яких негативно впливає на функціонування системи [418, с. 612].

Словник іноземних слів визначає контроль (франц. – “contrôle”) як перевірку або спостереження з метою перевірки [372, с. 256]. Французьке “contrôle”, у свою чергу, утворилося від латинського “contra” – префікса, що означає “протидію”, “протилежність” тому, що виражено в другій частині, наприклад, “контрреволюція”, “контрманевр” [372, с. 255]. У другій частині слова “контроль” міститься слово “роль” (лат. – “role”) – “міра впливу, значення, ступінь участі в чомусь” [372, с. 447]. Саме тому одне з тлумачень слова “роль” як «ступінь участі у чомусь», на думку автора, слід розглядати як здійснення будь-якої дії – “действия” (рос.) (французьке та латинське, до речі, теж означають активну поведінку – “дію”). Таким чином, в даному випадку можна вести мову про те, що контроль є засобом впливу на об'єкт, який здійснює керуючий суб'єкт, а також створює протидію об'єкта, тобто є порушенням звичайного його стану.

Поняття «контроль» В.А. Лебедев тлумачить як «ведення другого списку

рахунків для перевірки одного іншим, що і робиться контролерами, які ведуть свої записи паралельно із записами касирів» [203, с. 469].

У свою чергу, О.О. Майданник розкриває поняття контролю саме як філософську категорію та стверджує, що він являє собою функцію, яка природно супроводжує різноманітну діяльність людини за умови, що така діяльність повинна бути виконана за встановленими певними правилами і спрямована на досягнення конкретних результатів. Таким чином, акт контролювання полягає в оцінці того, наскільки дії людини відповідають певним встановленим вимогам. Від того, на скільки точно сформульовані такі вимоги, залежить ступінь ефективності контролю. Коли ж загальні правила, яким людина повинна підкорити свою діяльність, зовсім не визначені чи визначені нечітко, ефективність контролю падає або він взагалі стає неможливим [216]. У даному випадку можна говорити, що, дійсно, від частоти та якості контролю залежить рівень безпечності та якості харчових продуктів, адже якщо контроль є, то оператор ринку більше чи менше, але все ж таки дотримується встановлених законодавством вимог до харчової продукції. Тоді як акт, що видається контролюючим органом за результатами здійснення контролю, може стати підставою для притягнення оператора ринку до юридичної відповідальності.

Отже, **контроль** як теоретична категорія означає перевірку, оцінку стану відповідності, дотримання вимог чогось кимось, приведення об'єкта в незвичайний для нього стан, що виражається в прийнятті відповідного акта контролюючого суб'єкта.

Наступною формацією поняття «контроль», яку б ми хотіли дослідити, є визначення контролю як діяльності.

Як вид діяльності контроль має складну структуру та виявляється в різних аспектах. Цим обумовлюються різні його характеристики, неоднакове розуміння його сутності.

В юридичній літературі під контрольною діяльністю розуміється правова форма діяльності уповноважених органів держави, посадових осіб, інших суб'єктів, що виражається у здійсненні юридичних дій зі спостереження та перевірки відповідності виконання і дотримання підконтрольними суб'єктами

правових приписів, припиненні правопорушень відповідними організаційно-правовими засобами [354, с. 59].

Так, О.Ф. Андрійко наводить таке визначення: «контроль (франц. *controle* – перевірка, від старофранц. *contre-rolr* – список, що має дублікат для перевірки) – перевірка виконання законів, рішень тощо. Є однією з найважливіших функцій державного управління. За об'єктами, суб'єктами і сферами поділяється на державний, відомчий, надвідомчий, виробничий та ін.» [444, с. 323].

У свою чергу, В.Г. Афанасьєв розуміє під контролем працю зі спостереження і перевірки відповідності процесу функціонування об'єкта прийнятим управлінським рішенням – законам, планам, нормам, стандартам, правилам, наказам і т. д.; виявленню результатів впливу суб'єкта на об'єкт, допущених відхилень від вимог управлінських рішень, від прийнятих принципів організації та регулювання [18, с. 125].

Досліджуючи систему державного управління та зміст її елементів, Д.В. Лученко визначає, що в державному управлінні контроль є найважливішим видом зворотного зв'язку, за допомогою якого суб'єкти влади одержують інформацію про фактичне положення справ і виконання рішень. Він використовується для підвищення виконавської дисципліни, оцінки роботи, запобігання небажаних наслідків і оперативного регулювання [214, с. 14]. Утім, на нашу думку, таке тлумачення контролю є досить вузьким, адже контроль у сфері безпеки та якості харчових продуктів може реалізовуватися не лише органами публічно влади, але й громадськими суб'єктами – ідеться про громадський контроль за безпекою та якістю харчових продуктів, а також міжнародними організаціями – в даному випадку маємо на увазі контроль, який здійснюється міжнародними суб'єктами – міжнародний контроль.

Разом з тим Д.В. Лученко зазначає, що контроль – це така правова форма діяльності, юридична природа якої визначається тим, що відповідний контролюючий суб'єкт ставиться в такі умови, коли він повинен безпосередньо використовувати норми права для розв'язання конкретних юридичних завдань [214, с. 22]. Характеристика контролю як правової форми діяльності визначається також і тим, що всі його результати повинні завжди оформлятися у

відповідних правових актах – документах, у яких поряд із правоохоронною виявляється й управлінська сутність впливу. Це зумовлено тим, що за допомогою акта контролюючий суб'єкт своїм владним організуючим впливом певним чином втручається у відносини, що вже склалися до нього, змінює їх, перетворюючи відповідно до цілей, закладених у нормах права. Якщо ж при правовій оцінці діяльності підконтрольного об'єкта виявиться неправомірна поведінка, приводяться в дію правоохоронні засоби. Юридичні підстави для прийняття контролюючими суб'єктами актів правового характеру передбачені нормативними актами, що визначають їх компетенцію.

Юридична природа контролю як правової форми діяльності виявляється також у тому, що ця діяльність пов'язана з необхідністю більш детальної процедурно-процесуальної регламентації. Уся діяльність органів державного управління, і особливо контрольна діяльність, повинна бути організована так, щоб її результати досягалися ефективно, швидко і з максимальною зручністю для всіх, кого це стосується. Для цього необхідний чіткий, налагоджений та закріплений у нормативних актах механізм здійснення контролю [214, с. 23].

Таким чином, вважаємо, що при визначенні змісту поняття «контроль» необхідно виходити з того, що він є діяльністю уповноважених суб'єктів, яка визначається особливостями проведення, специфікою предмета, ієрархією суб'єктів здійснення, направлена на перевірку підконтрольного суб'єкта з метою визначення дотримання ним норм встановлених законодавством.

Отже, доходимо висновку, що контроль, здійснюваний у сфері публічного адміністрування, є одним з видів адміністративно-правової діяльності уповноважених суб'єктів публічної адміністрації. У вузькому розумінні його можна охарактеризувати як діяльності уповноважених суб'єктів публічної адміністрації органів виконавчої влади (посадових осіб), яка здійснюється в межах їх компетенції, регламентується нормами адміністративного права і виражається в здійсненні юридичних дій зі спостереження, перевірки відповідності виконання і дотримання підконтрольними суб'єктами правових норм. Натомість у широкому розумінні контроль виступає формою правової діяльності уповноважених суб'єктів, яка здійснюється в межах їх компетенції,

регламентується нормами як національного, так і міжнародного законодавства і виражається в здійсненні юридичних дій зі спостереження, перевірки відповідності дотримання норм і стандартів, у тому числі міжнародних, а також вчинення дій з виявлення та припинення правопорушень з боку підконтрольного суб'єкта.

Слід зазначити, що в юридичній науковій літературі відображена точка зору, згідно з якою контроль слід розглядати і з позиції його ролі як функції.

Так, В.І. Стражев стверджує, що контроль виконує допоміжну підфункцію в усіх функціях управління, а суть його полягає у виявленні та усуненні помилок (як навмисних, так і ненавмисних), які виникають у функціональних діях з планування, обліку, аналізу та регулювання [383, с. 151].

Також, як визначає В.М. Гаращук, контроль є самостійною функцією управління, яка не поглинається іншими і не є допоміжною, а пронизує усі інші, активно впливає на них, корегує і навіть формує нові функції та напрямки управлінської діяльності [53, с. 61].

Виходячи із положень теорії наукового управління, контроль визначається як система спостереження і перевірки функціонування відповідного суб'єкта з метою усунення його відхилень від заданих параметрів. Як функція соціального управління контроль об'єктивно необхідний, оскільки спрямовує процес управління відповідно до встановлених ідеальних моделей, коректуючи функціонування підконтрольного суб'єкта. Головною метою державного контролю є підвищення ефективності діяльності органів державної влади і забезпечення захисту інтересів людини, суспільства, держави шляхом посилення відповідальності цих органів і їхніх посадових осіб за виконання покладених на них повноважень [216, с. 197].

Як стверджує О.Ф. Андрійко, контроль становить важливу частину державного управління. Сутність державного контролю як функції управління полягає у проведенні аналізу об'єктивної і достовірної інформації щодо ситуації у тій чи іншій сфері суспільного і державного життя, у перевірці стану виконання управлінських рішень, покладених на відповідних суб'єктів завдань та установлених нормативних приписів, у нагляді за дотриманням норм і

встановлених стандартів [15, с. 5; 13, с. 12].

Водночас ми вважаємо, що більш влучно поняття та сутність контролю доцільно розглядати через його розуміння як засобу публічного адміністрування [159, с. 94; 425, с. 74; 445, с. 35-41]. Тим самим він відіграє роль одного із джерел, за допомогою якого отримується повна та об'єктивна інформація стосовно життєдіяльності суспільства в цілому, щодо політичних, економічних та соціальних процесів, які мають місце у суспільстві і державі, про діяльність органів публічної адміністрації. Контроль забезпечує виконання державою покладених на неї завдань і функцій, сприяє ефективній роботі органів публічної адміністрації, які виконують роль організаторів суспільної діяльності людей у різних сферах. Як ефективний засіб публічного адміністрування контроль має декілька форм, зокрема перевірка, моніторинг, інспектування, аудит тощо.

У законодавстві поняття «контроль» також тлумачиться неоднозначно, а подекуди і взагалі ототожнюється з наглядом.

В основоположному нормативно-правовому акті у сфері безпечності та якості харчових продуктів – Законі України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» – державний контроль законодавець тлумачить як діяльність (нагляд, інспектування, схвалення, аудит, моніторинг, огляд, відбір зразків та їх дослідження (випробування) та інші подібні за своїм змістом дії), що провадиться з метою проведення перевірки відповідності законодавству про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів [318]. На нашу думку, таке визначення є неповним, оскільки, по-перше, в ньому ототожнено поняття «контроль» з поняттям «нагляд», що є помилковим, адже в досліджуваній сфері існує як державний контроль за безпечністю та якістю харчових продуктів, так і державний нагляд за безпечністю та якістю харчових продуктів; по-друге, розуміння поняття «контроль» через визначення форм його проведення є вузько смисловим.

У ст. 1 Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» державний контроль продукції – це діяльність органів доходів і зборів із забезпечення відповідності продукції, що ввозиться на митну територію України для вільного обігу, встановленим вимогам, а також

забезпечення відсутності загроз від такої продукції суспільним інтересам (далі – контроль продукції) [382, ст. 1].

У Законі України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» державний контроль визначено як діяльність компетентного органу, його територіальних органів, державних інспекторів, державних ветеринарних інспекторів, помічників державного ветеринарного інспектора та уповноважених осіб, що здійснюється з метою перевірки відповідності діяльності операторів ринку вимогам законодавства про харчові продукти, корми, здоров'я та благополуччя тварин, а також усунення наслідків невідповідності та притягнення до відповідальності за порушення відповідних вимог. Державний контроль включає також діяльність з перевірки відповідності законодавству про побічні продукти тваринного походження під час ввезення (пересилання) таких продуктів на митну територію України [281, ст. 1]. Таке визначення, на нашу думку, є логічним та найбільш об'єктивним. Однак законодавець в даному акті жодним чином не акцентував, що контроль у досліджуваній сфері може здійснюватися не лише публічними органами, але й громадськими формуваннями та міжнародними організаціями.

У Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» визначено, що «державний нагляд (контроль) – діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, органів місцевого самоврядування, інших органів у межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, прийняттого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища» [317]. Слід зазначити, що в наведеній дефініції законодавець створює плутанину через неоднозначність тлумачення понять «контроль» та «нагляд» як двох різних форм забезпечення законності.

У Законі України «Про транзит вантажів» контроль транзитних вантажів визначається як діяльність спеціально уповноважених органів виконавчої влади

та їх службових осіб у пунктах пропуску через державний кордон України по перевірці відповідності транзитних вантажів і транспортних засобів транзиту вимогам митного, санітарного, ветеринарного, фітосанітарного, радіологічного, екологічного та інших видів контролю, що встановлюються виключно законами та міжнародними договорами України [331, ст. 1].

У Законі України «Про захист економічної конкуренції» контроль визначається як «вирішальний вплив однієї чи декількох пов'язаних юридичних та/або фізичних осіб на господарську діяльність суб'єкта господарювання чи його частини, який здійснюється безпосередньо або через інших осіб, зокрема завдяки праву володіння чи користування всіма активами чи їх значною частиною; праву, яке забезпечує вирішальний вплив на формування складу, результати голосування та рішення органів управління суб'єкта господарювання; укладенню договорів і контрактів, які дають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління суб'єкта господарювання; заміщенню посади керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особою, яка вже обіймає одну чи кілька із зазначених посад в інших суб'єктах господарювання; обійманню більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів суб'єкта господарювання особами, які вже обіймають одну чи кілька із зазначених посад в іншому суб'єкті господарювання» [305].

Таким чином, законодавець, наводячи поняття державного контролю в кожному окремому законодавчому акті, не тлумачить його однозначно. Утім, презумуючи ці визначення, можемо зазначити, що розуміння державного контролю визначається: 1) сферою здійснення; 2) суб'єктами здійснення та суб'єктами, щодо яких здійснюється державний контроль; 3) врахуванням окремих форм та заходів здійснення державного контролю; 4) об'єктами та предметом державного контролю.

Видовим елементом державного контролю є **державний контроль у сфері безпеки та якості харчових продуктів**, який, на нашу думку, слід

тлумачити як компетентну діяльність органів публічної адміністрації та їх посадових осіб із використанням специфічних форм і методів, а також міжнародних організацій та громадських формувань, яка передбачає можливість оперативного втручання в діяльність операторів ринку (у тому числі агропродовольчого ринку), застосування заходів щодо попередження та усунення порушень законодавчих норм, якими встановлено вимоги безпеки та якості харчових продуктів та за необхідності в застосуванні заходів адміністративного примусу [128].

Таким чином, контроль у сфері безпеки та якості харчових продуктів, на нашу думку:

- 1) є засобом публічного адміністрування;
- 2) має чітко визначений предмет, об'єкт, суб'єкти;
- 3) його результатом є складення відповідного акта, який несе юридичні наслідки для суб'єкта щодо якого здійснюється контроль. Акт державного контролю має містити перелік питань для перевірки виконання вимог законодавства про безпеку та окремі показники якості харчових продуктів;
- 4) має стадійний характер;
- 5) є діяльністю з перевірки дотримання норм законодавства підконтрольним суб'єктом;
- 6) здійснюється на різних рівнях органів публічної влади;
- 7) може здійснюватися міжнародними організаціями, органами публічної адміністрації, громадськими формуваннями;
- 8) є ефективним засобом перевірки керуючих зв'язків.

Статтею 63 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» визначено, що фінансування державного контролю здійснюється за рахунок коштів державного бюджету та операторів ринку.

Вартість державного контролю, що фінансується за рахунок операторів ринку, не може перевищувати розміру витрат на: оплату праці працівників компетентного органу та його територіальних органів, які безпосередньо

здійснюють державний контроль, а також пов'язаних з ними витрат на сплату податків та інших платежів, які є обов'язковими згідно із законом; утримання (експлуатацію) приміщень, інструментів, обладнання, необхідних для здійснення державного контролю; канцелярські товари, що використовуються під час здійснення державного контролю; службові відрядження працівників компетентного органу та його територіальних органів, які безпосередньо здійснюють державний контроль; відбір зразків та проведення простих і лабораторних досліджень (випробувань) [281, ст. 63].

Розмір плати за здійснення державного контролю, що фінансується операторами ринку, затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах безпеки та окремих показників якості харчових продуктів та у сфері ветеринарної медицини, спільно із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову та бюджетну політику у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів та у сфері ветеринарної медицини, щороку оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті калькуляцію розміру плати за здійснення державного контролю, а також звіт про використання коштів, отриманих від операторів ринку як плати за здійснення державного контролю [281, ст. 63].

Державний контроль у сфері безпеки та якості харчових продуктів з урахуванням різноманітності цих продуктів та їх особливостей здійснюється в декількох формах. Водночас у теорії адміністративного права прийнято виділяти такі форми здійснення державного контролю, як: статистичні спостереження, бухгалтерська звітність і бухгалтерський облік, інвентаризація, депутатський запит, звітність, експертиза, аудит, ліцензування, реєстрація, атестація, сертифікація, огляд, обстеження, витребування документів, отримання пояснень, вивчення документації тощо слід віднести до методів державного контролю у сфері господарської діяльності [246, с. 159-160].

Відповідно до визначення державного контролю, наведеного в Законі

України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», виділено такі його форми, як: інспектування, схвалення, аудит, моніторинг, огляд, відбір зразків та їх дослідження (випробування).

Розкриємо особливості використання цих форм.

Інспектування як форма державного контролю у сфері безпечності та якості харчових продуктів полягає у здійсненні перевірки стану здоров'я та благополуччя тварин, виробництва та обігу харчових продуктів та кормів з метою встановлення відповідності законодавству про харчові продукти, корми, здоров'я та благополуччя тварин. Інспектування здійснюється за рахунок Державного бюджету в межах, передбачених законодавством із урахуванням принципу незалежності інспекторів.

Інспектування передбачає перевірку дотримання операторами ринку законодавства про харчові продукти та корми, здоров'я та благополуччя тварин та відповідності їх діяльності вимогам щодо: 1) гігієни; 2) плану коригувальних дій, розробленого та впровадженого оператором ринку за результатами попередніх перевірок; 3) інцидентів, пов'язаних з безпечністю харчових продуктів та/або кормів.

Інспектування може включати в себе перевірку потужностей, прилеглої території, приміщень, обладнання та інвентарю, транспортних засобів, а також харчових продуктів та кормів; сировини, інгредієнтів, допоміжних матеріалів для переробки, які використовуються для приготування та виробництва харчових продуктів та кормів, напівфабрикатів; предметів та матеріалів, що контактують з харчовими продуктами; засобів та процесів прибирання і догляду, а також пестицидів; маркування, зовнішнього вигляду та реклами [281, ст. 19].

Інспектування потужності здійснюється не пізніше 15 календарних днів з дня отримання територіальним органом компетентного органу заяви про видачу експлуатаційного дозволу, за результатами якого визначається її відповідність вимогам законодавства.

Слід зазначити, що Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» визначено випадки інспектування у сфері безпечності та якості харчових продуктів.

Встановлення за результатами інспектування потужності її невідповідності вимогам законодавства є підставою для відмови у видачі експлуатаційного дозволу. Оператор ринку має право відновити експлуатацію потужності після проведення відповідної реконструкції, якщо за результатами інспектування встановлено відповідність потужності вимогам законодавства [318, ст. 26].

За запитом оператора ринку, який має намір здійснювати експорт харчових продуктів, компетентний орган проводить інспектування визначеної потужності на відповідність заявленим вимогам. Компетентний орган країни призначення, для якої компетентним органом України проведено перевірку виконання встановлених вимог, повинен мати безперешкодний доступ до затверджених експортних потужностей з метою інспектування таких потужностей для проведення перевірки виконання встановлених вимог. Компетентний орган країни призначення зобов'язаний повідомити компетентному органу України про зазначене інспектування за 48 годин. Якщо в результаті інспектування затверджених експортних потужностей для проведення перевірки виконання встановлених вимог компетентний орган країни призначення надасть висновок, що такі потужності не відповідають встановленим вимогам, компетентний орган України приймає рішення про тимчасове припинення функціонування потужностей або їх виключення з реєстру. Згідно з даним висновком зазначене рішення компетентного органу України не підлягає оскарженню [318, ч. 5, 6 ст. 27].

Статтею 28 Закону визначено, що компетентний орган повинен мати безперешкодний доступ до потужностей, що виробляють харчові продукти для їх ввезення на митну територію України, з метою інспектування таких потужностей для проведення перевірки виконання вимог, визначених у частинах першій та другій цієї статті. Компетентний орган повідомляє відповідній компетентній службі країни-імпортера про зазначене інспектування за 60 днів. Період проведення процедури інспектування з моменту такого повідомлення або подання відповідної заяви оператором ринку до прийняття рішення не повинен перевищувати 60 календарних днів [318, ст. 28].

Державний інспектор відповідно до цієї статті проводить дозабійне та

післязабійне інспектування здорових і хворих свійських копитних тварин, диких ссавців, вирощених на фермі, відмінних від зайцеподібних, свійської птиці та інших тварин, а також необхідні дослідження (випробування), якщо вони передбачені щорічним планом державного контролю та/або моніторингу. Дозабійне та післязабійне інспектування свійської птиці та кролів здійснюється вибірково. Порядок здійснення дозабійного та післязабійного інспектування затверджується рішенням органу виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів. На вимогу мисливських організацій та юридичних осіб державний інспектор проводить інспектування. Якщо дичина є придатною для споживання людиною, державний інспектор наносить на тушу позначку придатності. Якщо неможливо нанести на тушу позначку придатності, державний інспектор видає відповідний ветеринарний документ, що містить позначку придатності [318, ст. 34]. До речі, дозабійне і післязабійне інспектування тварин здійснюється за рахунок оператора ринку.

Наступною законодавчо визначеною формою державного контролю в досліджуваній сфері є *аудит* – систематичне та незалежне вивчення певної дії з метою визначення того, чи відповідає така діяльність та пов'язані з нею результати запланованим заходам і чи запроваджені такі заходи результативно та у спосіб, який дозволяє досягти поставленої мети [281, ст. 1].

Проводити державний аудит постійно діючих процедур, що засновані на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках уповноважені здійснювати державні інспектори. Державний аудит постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках, проводиться за умови письмового повідомлення оператора ринку не пізніше ніж за три робочих дні до здійснення такого заходу.

Аудит може бути зовнішнім та внутрішнім.

Наступною формою державного контролю є *моніторинг* – здійснення послідовності спостережень та/або вимірювань відповідно до щорічного плану з метою отримання загального уявлення про стан справ щодо виконання

законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів. Одним з основних завдань державного моніторингу є збір даних про загальнонаціональний стан справ щодо вмісту забруднюючих речовин, залишків пестицидів та ветеринарних препаратів в об'єктах санітарних заходів для прийняття на їх основі рішень та вжиття заходів з метою підвищення рівня захисту здоров'я споживачів. Державний моніторинг може мати на меті перевірку виконання вимог законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів операторами ринку [281, ст. 1].

Державний моніторинг проводиться компетентним органом з метою:

- 1) визначення пріоритетних напрямів державної політики у сфері харчових продуктів та кормів, здоров'я та благополуччя тварин;
- 2) розроблення заходів з недопущення обігу небезпечних харчових продуктів та кормів;
- 3) визначення загального рівня забруднення харчових продуктів та кормів залишками пестицидів та ветеринарних препаратів, іншими забруднюючими речовинами.

Державний моніторинг передбачає збирання, системний аналіз та оцінку:

– інформації щодо безпечності харчових продуктів та кормів, здоров'я та благополуччя тварин, зокрема щодо виявлення в харчових продуктах і кормах залишків ветеринарних препаратів, пестицидів та забруднюючих речовин, з подальшим формуванням відповідних баз даних;

– звернень фізичних та юридичних осіб щодо порушень законодавства про харчові продукти та корми, здоров'я та благополуччя тварин;

– іншої необхідної інформації [281].

Щорічний план державного моніторингу повинен ґрунтуватися на ризик-орієнтованому підході та визначати кількість відборів зразків різних видів харчових продуктів і кормів та їх лабораторних досліджень (випробувань) за визначеними показниками відповідно до методик, встановлених довгостроковим планом державного контролю [281, ст. 19].

Наступною формою державного контролю є *відбір зразків та їх дослідження (випробування)* – це форма державного контролю, що полягає у здійсненні відбору зразків харчових продуктів, кормів, сіна, соломи, побічних продуктів тваринного походження або будь-яких речовин (у тому числі з

довкілля), які пов'язані з виробництвом та/або обігом харчових продуктів або кормів, здоров'ям та благополуччям тварин, з метою перевірки шляхом проведення простих або лабораторних досліджень (випробувань) відповідності законодавству про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин [281, ст. 1].

Для цілей державного контролю використовуються методи (методики) відбору зразків та їх простих та/або лабораторних досліджень (випробувань), встановлені нормативно-правовими актами, а в разі їх відсутності – національними стандартами України. За їх відсутності застосовуються методи (методики) відбору зразків та їх простих та/або лабораторних досліджень (випробувань), встановлені відповідними міжнародними організаціями, членом яких є Україна, або Європейським Союзом [281, ст. 21].

Методи (методики) лабораторних досліджень (випробувань) повинні визначатися за такими критеріями: 1) правильність; 2) можливість застосування (матриця та інтервал концентрації); 3) наявність межі виявлення; 4) наявність межі виміру; 5) точність; 6) повторюваність; 7) відтворюваність; 8) відновлення; 9) вибірковість; 10) чутливість; 11) лінійність; 12) визначення похибки вимірювання; 13) інші критерії, які можуть бути визначені як обов'язкові центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері технічного регулювання, стандартизації, метрології та метрологічної діяльності [281].

Відбір зразків здійснюється у порядку: 1) планового відбору – для виконання щорічного плану державного контролю та/або щорічного плану державного моніторингу; 2) позапланового відбору – якщо під час здійснення державного контролю виникла обґрунтована підозра щодо невідповідності або існують інші підстави для відбору зразків [281, ст. 21].

Проводиться відбір двох юридично та аналітично ідентичних зразків (окрім випадків, коли це неможливо здійснити через недостатню кількість відповідного матеріалу або внаслідок того, що харчові продукти є швидкопсувними), один з яких направляється компетентним органом до уповноваженої лабораторії для проведення основного лабораторного

дослідження (випробування), а другий вручається оператору ринку і зберігається ним на випадок проведення арбітражного лабораторного дослідження (випробування). На вимогу та за рахунок оператора ринку здійснюється відбір додаткових юридично та аналітично ідентичних зразків, які передаються оператору ринку та можуть бути використані ним для проведення альтернативних лабораторних досліджень (випробувань).

Відбір зразків здійснюється в межах граничних норм, встановлених відповідними нормативно-правовими актами або національними стандартами України. Вартість зразків, відібраних для здійснення державного контролю, державою не відшкодовується, окрім вартості одного зразка, який відбирається для здійснення державного моніторингу. Розмір відшкодування державою вартості відібраного зразка визначається на основі його ринкової вартості у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України [281].

Відбір зразків здійснюється на підставі акта відбору зразків, що складається у двох примірниках, один з яких видається оператору ринку. В акті відбору зразків зазначається перелік показників, за якими має бути проведено відповідне лабораторне дослідження (випробування), а також застосований метод (методика) відбору зразків (за наявності) [281, ст. 21].

Компетентний орган зобов'язаний забезпечити відбір зразків, їх маркування, опломбування та поводження з ними у спосіб, що гарантує їх юридичну та аналітичну ідентичність, а також можливість проведення арбітражного лабораторного дослідження (випробування). Оператор ринку зобов'язаний забезпечити зберігання зразка, наданого йому на випадок арбітражного лабораторного дослідження (випробування), та поводження з ним у спосіб, що гарантує його юридичну та аналітичну ідентичність, а також можливість проведення арбітражного лабораторного дослідження (випробування). У разі втрати (знищення) зазначеного зразка або відмови оператора ринку від направлення його в установленому цим Законом порядку до визначеної акредитованої лабораторії для проведення арбітражного лабораторного дослідження (випробування) результати основного лабораторного дослідження (випробування) вважаються остаточними [281].

Оператор ринку повідомляється про результати основного лабораторного дослідження (випробування) не пізніше двох робочих днів з дня їх отримання компетентним органом. Оператор ринку, який не погоджується з результатами основного лабораторного дослідження (випробування), має право подати до компетентного органу заяву про проведення арбітражного лабораторного дослідження (випробування). Протягом двох робочих днів після отримання заяви про проведення арбітражного лабораторного дослідження (випробування) компетентний орган приймає одне з таких рішень: про погодження обраної оператором ринку акредитованої лабораторії; про проведення арбітражного лабораторного дослідження (випробування) в акредитованій лабораторії, яка розташована в іншій країні та має статус референс-лабораторії згідно із законодавством такої країни [281].

Витрати, пов'язані з проведенням арбітражного лабораторного дослідження (випробування), несе оператор ринку. Якщо результати основного лабораторного дослідження (випробування), що свідчать про невідповідність, за результатами арбітражного лабораторного дослідження (випробування) не підтверджені, компетентний орган відшкодовує оператору ринку вартість такого арбітражного лабораторного дослідження (випробування). Результати арбітражного лабораторного дослідження (випробування) є остаточними [281, ст. 21].

Наступною формою контролю є *огляд*. Огляд буває: передзабійний; післязабійний; первинний.

Під час передзабійного огляду на бійні: а) державний ветеринарний інспектор або уповноважений ветеринар здійснює огляд у господарстві походження, перевіряє інформацію про харчовий ланцюг та повідомляє результати перевірки помічнику державного ветеринарного інспектора, присутньому на бійні; б) помічник державного ветеринарного інспектора, присутній на бійні, пересвідчується в тому, що інформація про харчовий ланцюг не вказує на порушення вимог до безпечності харчових продуктів і що загальний стан тварин відповідає законодавству про здоров'я та благополуччя тварин; в) державний ветеринарний інспектор регулярно пересвідчується в належному

виконанні помічником державного ветеринарного інспектора своїх обов'язків.

Під час післязабійного огляду: а) помічник державного ветеринарного інспектора оглядає та відокремлює м'ясо, щодо якого встановлено наявність патологічних змін, від усього іншого м'яса оглянутої тварини. Зазначене м'ясо зберігається окремо від м'яса, одержаного з інших тварин; б) державний ветеринарний інспектор оглядає відокремлене м'ясо, щодо якого встановлено наявність патологічних змін, та все інше м'ясо, отримане з такої тварини, протягом 12 годин після забою. Відокремлене помічником державного ветеринарного інспектора м'ясо птиці та зайцеподібних, щодо якого встановлено наявність патологічних змін, підлягає вибірковому огляду державним ветеринарним інспектором; в) помічник державного ветеринарного інспектора документує всі виконані процедури та отримані результати у спосіб, що дозволяє державному ветеринарному інспектору упевнитися в дотриманні встановлених законодавством вимог [281, ст. 29].

Державний ветеринарний інспектор здійснює передзабійний огляд птиці протягом 12 годин, а інших тварин – протягом 24 годин після їх прибуття на бійню (окрім визначених у встановленому законодавством порядку боєнь, на яких не вимагається присутність державного ветеринарного інспектора). Державний ветеринарний інспектор має право у будь-який час провести повторний передзабійний огляд тварини. Забій тварини повинен бути здійснений протягом 24 годин після її передзабійного огляду на бійні або протягом 72 годин після її передзабійного огляду в господарстві походження. Якщо тварина, яка пройшла передзабійний огляд в господарстві походження, не була забита протягом 72 годин, вона підлягає повторному передзабійному огляду [281].

Безпосередньо після забою державний ветеринарний інспектор здійснює післязабійний огляд усіх зовнішніх поверхонь туші та нутрощів з цієї туші, звертаючи особливу увагу на виявлення ознак інфекційних захворювань. У разі виявлення невідповідності або появи обґрунтованої підозри щодо невідповідності державний ветеринарний інспектор здійснює заходи з метою встановлення (перевірки): 1) остаточного діагнозу; 2) наявності інфекційних

захворювань; 3) перевищення встановлених законодавством максимальних меж залишків (рівнів) забруднюючих та інших речовин; 4) відповідності мікробіологічним критеріям; 5) наявності інших факторів, через які м'ясо визнається не придатним для споживання людиною або підлягає використанню з відповідними обмеженнями [281, ст. 29].

Огляд фінансується за рахунок операторів ринку.

Слід зазначити, що однією із форм державного контролю у сфері безпеки та якості харчової продукції є *схвалення*. Утім, у жодному нормативно-правовому акті не визначено, що законодавець розуміє під даною формою.

Водночас на підставі здійсненого нами аналізу нормативно-правових актів, якими урегульовано державний контроль у сфері безпеки та якості харчових продуктів, можемо виділити поряд з вище розкритими також такі форми, як: перевірка відповідності заявленим вимогам; фізичну перевірку на державному кордоні; перевірка відповідності на державному кордоні.

Перевірка відповідності затверджених вимог здійснюється компетентним органом, що веде реєстр затверджених експортних потужностей (об'єктів) із зазначенням країни призначення та кожного виду харчового продукту, для якого перевірено виконання встановлених вимог. Реєстр розміщується на офіційному веб-сайті компетентного органу і оновлюється не пізніше 15 числа поточного місяця [281, ст. 26].

Якщо у процесі перевірки встановлено, що затвержені експортні потужності не відповідають заявленим вимогам, головний державний інспектор негайно інформує про це компетентний орган. Якщо під час перевірки буде виявлено невідповідності заявленим вимогам, які не створюють безпосередню загрозу здоров'ю споживачу, державний інспектор обмежується винесенням попередження оператору ринку про необхідність усунення таких порушень у технічно можливий термін, про що робить відповідний запис у акті державного контролю. У разі неусунення оператором ринку виявлених порушень, як це зазначено в акті державного контролю, компетентний орган приймає рішення про виключення потужностей або певних видів харчових продуктів, вироблених

на таких потужностях, з реєстру затверджених експортних потужностей [281].

Оператор ринку може оскаржити до суду рішення про виключення потужностей або певного виду харчових продуктів, вироблених на таких потужностях, з реєстру затверджених експортних потужностей. У разі прийняття рішення про тимчасове припинення або виключення затверджених експортних потужностей чи певного виду харчових продуктів, вироблених на таких потужностях, з реєстру затверджених експортних потужностей компетентний орган України повинен невідкладно повідомити про це компетентному органу країни призначення [281, ст. 27].

Перевірка відповідності на державному кордоні (перевірка відповідності) – форма державного контролю, яка полягає у візуальному інспектуванні, яке проводиться з метою перевірки, чи сертифікати та/або документи, які супроводжують вантаж, відповідають маркуванню та вмісту вантажу [318; 281, п. 61 ч. 1 ст. 1].

Перевірка відповідності вантажу з продуктами, що ввозиться на територію України морським або повітряним транспортом, не здійснюється, якщо:

1) вантаж з продуктами не розвантажується, а перевірка товарно-транспортних документів не дає підстав для підозри щодо невідповідності;

2) вантаж з продуктами перевантажується з одного літака на інший або з одного судна на інше у межах зони митного контролю одного й того самого аеропорту або порту [281, ст. 48].

Фізична перевірка на державному кордоні (фізична перевірка) – перевірка об'єктів санітарних заходів, яка необхідна для встановлення відповідності законодавству про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів та може включати перевірку транспортних засобів, упаковки, маркування, температури, відбір зразків, лабораторні дослідження (випробування), а також інші види перевірок, необхідні для встановлення відповідності законодавству про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів [281, п. 90 ч. 1 ст. 1].

Фізична перевірка вантажу з продуктами проводиться лише у разі появи за результатами його документальної перевірки та перевірки відповідності

обґрунтованої підозри щодо невідповідності. Фізичну перевірку кожного вантажу, окрім випадків застосування зменшеної періодичності фізичних перевірок, затверджено відповідно до цього Закону. Незалежно від затвердженої періодичності фізична перевірка вантажу обов'язково проводиться у разі появи за результатами його документальної перевірки та перевірки відповідності обґрунтованої підозри щодо невідповідності [281, ст. 42].

Фізична перевірка вантажів із продуктами здійснюється з метою з'ясування відповідності стану продуктів їх характеристикам, зазначеним у міжнародному сертифікаті та інших документах, що вимагаються згідно із законом, а також визначення відповідності таких продуктів іншим вимогам законодавства. Фізична перевірка може включати такі види досліджень (випробувань): 1) прості дослідження (випробування); 2) та/або лабораторні дослідження (випробування) [281].

Незалежно від виду продукту його фізична перевірка має включати такі дії: 1) перевірка умов перевезення та транспортних засобів для визначення, зокрема, переривання ланцюга холодного зберігання або будь-якої іншої невідповідності; 2) зважування вантажу і порівняння його фактичної ваги та ваги, зазначеної у міжнародному сертифікаті та в іншому документі, що супроводжує продукт (за необхідності); 3) перевірка пакувальних матеріалів та маркування на упаковці на їх відповідність законодавству; 4) перевірка температури, що вимагається законодавством, на предмет її дотримання під час перевезення продуктів; 5) перед проведенням органолептичних досліджень, простих фізичних і хімічних досліджень та лабораторних досліджень (випробувань) огляд 1% предметів/упаковок у вантажі, але не менше двох та не більше десяти предметів/упаковок, а у разі насипних продуктів – щонайменше п'яти зразків, відібраних з різних частин вантажу. Вантаж може бути частково розвантажений для забезпечення доступу до всіх його частин, якщо це необхідно для доступу до відповідних предметів/упаковок або відбору зразків [281].

Якщо результати лабораторних досліджень (випробувань), які здійснюються в межах фізичної перевірки вантажу з продуктами, не можуть бути отримані негайно, але в результаті документальної перевірки і перевірки

відповідності не виявлено загрози для життя та/або здоров'я людини та/або тварини, державний ветеринарний інспектор призначеного прикордонного інспекційного посту дозволяє випуск вантажу у вільний обіг. Державний ветеринарний інспектор призначеного прикордонного інспекційного посту повідомляє про відправлення такого вантажу державного інспектора, відповідального за потужність призначення вантажу, із внесенням відповідної інформації до інформаційно-телекомунікаційної системи компетентного органу. У разі отримання результатів лабораторних досліджень (випробувань), які свідчать про небезпечність вантажу, відповідні продукти відкликаються з обігу оператором ринку за його рахунок [281, ст. 43].

Під час проведення фізичної перевірки транспортні засоби з вантажами з продуктами повинні повністю розвантажуватися виключно у разі, якщо:

- 1) вантаж із продуктами завантажено у такий спосіб, що одержати доступ до всього вантажу за допомогою лише одного часткового розвантаження неможливо;
- 2) під час органолептичних або простих фізичних та хімічних досліджень зразків було виявлено їх невідповідність;
- 3) щодо попереднього вантажу цього оператора ринку було встановлено невідповідність;
- 4) існує обґрунтована підозра щодо невідповідності.

Державний ветеринарний інспектор, який перебуває на призначеному прикордонному інспекційному посту, підтверджує завершення фізичної перевірки шляхом закриття та офіційного засвідчення печаткою всіх відкритих упаковок та шляхом повторного опломбування всіх контейнерів із занесенням номера пломби до товарно-транспортної накладної [281].

Якщо результати перевірки вантажів з продуктами підтверджують грубе або систематичне порушення законодавства, компетентний орган вживає таких заходів:

- 1) повідомляє інші призначені прикордонні інспекційні пости про відповідні вантажі, у тому числі про походження і характеристики небезпечних продуктів;
- 2) забезпечує фізичну перевірку, у тому числі відбір зразків та лабораторні дослідження (випробування), наступних 10 вантажів з продуктами того самого походження;
- 3) вживає заходів для визначення причин виявлених порушень [281, ст. 43].

Слід зазначити, що головним суб'єктом здійснення державного контролю у сфері безпеки та якості харчових продуктів є Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту прав споживачів, яка здійснює такі контрольні повноваження в досліджуваній сфері:

1) проводить контрольні перевірки правильності розрахунків із споживачами за реалізовану продукцію, у тому числі харчові продукти, відповідно до закону;

2) одержує безоплатно від суб'єктів господарювання, що перевіряються, копії необхідних документів, які характеризують якість продукції, сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, що використовуються для виробництва цієї продукції;

3) забороняє суб'єктам господарювання реалізацію споживачам: продукції, яка підлягає обов'язковій сертифікації в державній системі сертифікації, але в документах, згідно з якими її передано на реалізацію, відсутні реєстраційні номери сертифіката відповідності або свідоцтва про визнання відповідності; неправильно маркованих харчових продуктів або непридатних харчових продуктів; продукції, яка є фальсифікованою;

4) приймає рішення про: а) припинення суб'єктами господарювання сфери торгівлі і послуг реалізації та виробництва продукції, що не відповідає вимогам нормативно-правових актів стосовно безпеки для життя, здоров'я та майна споживачів і навколишнього природного середовища, – до усунення виявлених недоліків; б) тимчасове припинення діяльності суб'єктів господарювання сфери торгівлі (секцій, відділів), послуг складів підприємств оптової і роздрібною торгівлі та організацій незалежно від форми власності, що систематично реалізують товари неналежної якості, порушують правила торгівлі та надання послуг, умови зберігання та транспортування товарів, – до усунення виявлених недоліків [316].

Водночас слід зазначити, що своєрідними контролерами є також і пересічні громадяни, які здійснюють постійний контроль, купуючи харчові продукти в пунктах роздрібною та оптовою торгівлі. Нами було проанкетовано 300 громадян, яким було запропоновано відповісти на декілька питань, при чому

місця таких опитувань були різноманітні (гіпермаркети, супермаркети, оптово-продовольчі бази, розкладки на ярмарках тощо). Так, наприклад, переважна більшість (79,0%) головними показниками безпечності та якості харчових продуктів назвали дату придатності на упаковці, зовнішній вигляд харчової продукції, найменування виробника, умови зберігання, місце покупки. При цьому 56,0% пріоритетним фактором визначають ціну харчового продукту. Лише 5% опитаних зазначили, що у разі виявлення недоліків чи інших ознак, які свідчили про неякісність та небезпеку вживання харчового продукту, вони ставили до відома адміністрацію місця продажу харчових продуктів та звертались зі скаргою; направили скарги до уповноважених осіб Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів; звернулися до суду [138].

Статтею 64 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» визначено, що державний контроль фінансується за рахунок операторів ринку або уповноважених ними осіб у таких випадках: 1) здійснення державного контролю вантажів, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України, у тому числі з метою транзиту, чи вивозяться (пересилаються) з неї, окрім державного контролю, що здійснюється в межах щорічного плану державного моніторингу; 2) здійснення передзабійного та післязабійного огляду відповідно до законодавства; 3) здійснення позапланових заходів державного контролю, крім позапланових заходів, що проводяться: за зверненням фізичної особи про порушення оператором ринку її законних прав, якщо за результатами здійснення цих заходів такі порушення не було підтверджено; на підставі обґрунтованої підозри щодо невідповідності, якщо за результатами здійснення цих заходів така невідповідність не була підтверджена [281, ст. 64].

Органи державного нагляду (контролю) та суб'єкти господарювання мають право фіксувати процес здійснення планового або позапланового заходу чи кожен окрему дію засобами аудіо- та відеотехніки, не перешкоджаючи здійсненню такого заходу.

З метою реалізації пункту 18 розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2016 року № 803, що передбачає впровадження процедури відеофіксації під час здійснення заходів державного контролю (нагляду), Головою Держпродспоживслужби підписано наказ про утворення робочої групи, яка буде координувати та оцінювати впровадження зазначеної процедури в рамках пілотного проекту [407].

У м. Києві пілотний проект стартував 15 березня 2018 року. Відтепер у столиці інспектори Держпродспоживслужби виходять на перевірки із засобами відеофіксації, призначеними для запису, зберігання та відтворення відеоінформації. Аналогічними, наприклад, користуються представники Національної поліції України. Весь процес перевірки фіксується відповідно до розроблених Методичних рекомендацій [407].

У теорії адміністративного права контроль запропоновано класифікувати за такими критеріями: 1) за органами, які його здійснюють (контроль з боку органів законодавчої, виконавчої, судової влади; органів місцевого самоврядування; з боку громадських формувань; громадян); 2) за підконтрольними об'єктами (контроль за держструктурами, органами місцевого самоврядування, громадськими угрупованнями, окремими особами та ін.); 3) за загальною сферою діяльності, яка підлягає контролю (відомчий, міжвідомчий та над (або) позавідомчий контроль); 4) за предметною сферою діяльності, яка підлягає контролю (освіта, охорона здоров'я, використання природних ресурсів, фінансів, основних та оборотних засобів та ін.); 5) за формами проведення (ревізія, інвентаризація, рейд та ін.); 6) за напрямками втручання в оперативну діяльність підконтрольної структури (втручання в господарську діяльність, кадрову політику або у сферу управління підконтрольної структури); 7) за ступенем (за глибиною) втручання в оперативну діяльність підконтрольного органу (пряме (безпосереднє) або непряме (опосередковане)); 8) за часом його проведення (попередній, поточний, остаточний); 9) за об'ємом (кількістю) видів діяльності підконтрольної структури, які досліджуються (вибірковий або повний); 10) за використанням технічних засобів і спеціальних приладів (фото, кіно та ін. Документування, проведення експертиз за допомогою хімічних

реактивів, спеціальних засобів і приладів) та без використання таких (візуальний, проста робота з документами) та ін. [52, с. 88].

Таким чином, з огляду на вищевикладене вважаємо, що **контроль у сфері безпеки та якості харчових продуктів може бути поділений залежно від:**

- 1) черговості здійснення: первинний; повторний; похідний;
- 2) специфіки об'єкта: загальний; обов'язковий; вибірковий;
- 3) організаційного рівня: міжнародний; державний; громадський; внутрішній;
- 4) об'єкта: потужності оператора ринку; продукти тваринного походження; продукти рослинного походження;
- 5) територіальної ознаки: зовнішній; внутрішній;
- 6) періодичності: щорічний; плановий; ситуативний.

Процедура здійснення контролю у сфері безпеки та якості харчових продуктів складається з сукупності процесуальних дій, які у своїй єдності та системності утворюють так зване контрольне провадження.

У цьому випадку, на нашу думку, слід акцентувати на точці зору провідного науковця-адміністративіста О.В. Кузьменко, яка зазначає, що «контрольно-наглядіві провадження як структурний вид процедурних проваджень характеризуються найменшою мірою нормативної врегульованості. Водночас саме правова регламентація контрольних процедур має бути однією з гарантій унеможливлення використання контрольних повноважень для зведення особистих рахунків, задоволення корпоративних інтересів за допомогою посадових осіб і службовців контролюючих органів. На практиці ретельна регламентація процедур контролю має не менш істотне значення, ніж будь-які інші управлінські процедури, хоча вони і потребують більшої оперативності, визначення доцільності проведення контролю та свободи вибору керівників. Контролюючу сторону зазначені процедури дисциплінують, підвищують організованість і дієвість її роботи. Сторону, яку контролюють, правове забезпечення цих процедур позбавляє від свавілля контролюючих, до того ж дозволяє уникнути дестабілізуючого фактора контролю в їх поточній роботі,

оскільки вона вже морально готова до процедур, врегульованість яких за допомогою норм права дозволяє уникнути непередбачуваних дій контролюючих, котрі можливі за відсутності відповідних правових норм» [193, с. 100-101].

У свою чергу, Д.В. Лученко узагальнено визначає контрольне провадження як різновид юридичного процесу виступає також складником адміністративного процесу. Це зумовлено тим, що контрольна діяльність, як сукупність визначених процедур, врегульована саме адміністративно-процесуальними нормами [214, с. 45].

Натомість влучним та конкретним, на нашу думку, є визначення контрольного провадження, запропоноване О.В. Кузьменко: «контрольне провадження – це регламентована адміністративно-процесуальними нормами послідовна діяльність органів публічної адміністрації із забезпечення законності та дисципліни у сфері публічного управління» [193, с. 105].

Таким чином, вважаємо, що під **контрольним провадженням варто розуміти сукупність таких сентенцій:** *1) воно являє собою нормативно урегульовану процесуальну діяльність контролюючих суб'єктів; 2) його предметом є перевірка дотримання підконтрольним суб'єктом дотримання вимог законності; 3) об'єктом даної діяльності є відповідна група суспільних відносин, що виникають між контролюючими суб'єктами та підконтрольними суб'єктами в ході реалізації певного виду діяльності; 4) здійснюється лише на підставі норм законодавства; 5) результатом здійснення даного виду провадження є оформлення відповідного контролюючого акта, який тягне настання відповідних юридичних наслідків як позитивного, так і негативного характеру. При цьому владно-розпорядче рішення, яке викладене в даному контрольному акті (лише у випадку здійснення контрольного провадження суб'єктами публічної адміністрації), є обов'язковим до виконання.*

Слід зазначити, що вищевикладені сентенції розкривають класичну систему елементів контрольного провадження у сфері публічного адміністрування та повною мірою відображають сутність та зміст здійснення контрольного провадження і у сфері безпечності та якості харчових продуктів,

що є предметом дослідження даного підрозділу.

Так, В.М. Горшенєв та І.Б. Шахов висловлюють точку зору, що «для одержання уявлення про особливості, якими наділені контрольні провадження як різновид адміністративних проваджень, необхідно вичленити особливості елементів, що входять до їх складу: 1) різноманіття суб'єктів, які здійснюють контрольні повноваження (органи держави і їхні посадові особи, об'єднання громадян, органи місцевого самоврядування); 2) суб'єкти контрольних проваджень наділені широким колом контрольних повноважень, включаючи право втручання в оперативну діяльність підконтрольного суб'єкта; 3) безпосереднім об'єктом контрольних правовідносин виступає діяльність підконтрольних суб'єктів; 4) в контрольних провадженнях юридичні факти в однині не мають юридичної сили і виступають тільки у виді фактичного (юридичного) складу – органічної сукупності декількох життєвих обставин; 5) контрольно-процесуальні норми не містять вичерпного переліку засобів збереження і передачі інформації, що містить докази (у контрольному процесі фактичні обставини можуть бути отримані з будь-якого законного джерела); 6) офіційне документальне закріплення результатів контрольної діяльності провадиться в правових актах-документах, які можна одночасно віднести як до категорії правозастосовчих (таких, які є результатом реалізації державно-владних повноважень компетентних контрольних органів) так і до категорії правоохоронних актів (що містять правову оцінку діяльності підконтрольного суб'єкта) [193, с. 105; 57, с. 116-138; 214, с. 40-41].

Наразі відповідно до класичного розуміння системи елементів контрольного провадження у сфері публічного адміністрування розглянемо зміст та сутність контрольного провадження у сфері безпечності та якості харчових продуктів, при цьому акцентуючи увагу на його особливостях.

Контрольне провадження у сфері безпечності та якості харчових продуктів здійснюється на підставі сукупності нормативно-правових актів різної юридичної сили, які є правовою підставою цього виду діяльності. До таких нормативно-правових актів, на нашу думку, належать: закони України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», «Про

державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», «Про технічні регламенти та оцінку відповідності», «Про ветеринарну медицину», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та ін.; постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення державного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон України» [80], накази центральних органів виконавчої влади, зокрема наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Змін до Вимог щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах Системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР)» [293].

Суб'єктів, що здійснюють функцію контролю в досліджуваній сфері, умовно можна поділити на три великі групи: *загальні суб'єкти; спеціальні суб'єкти; суб'єкти громадської контрольної ініціативи.*

До загальних суб'єктів, які можуть здійснювати контроль у сфері безпеки та якості харчових продуктів, на нашу думку, слід віднести: Президента України, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

До другої групи, тобто суб'єктів спеціальної компетенції, можна віднести суб'єктів, які відповідно до норм законодавства уповноважені здійснювати контроль у досліджуваній сфері з метою забезпечення безпеки та якості харчових продуктів: Кабінет Міністрів України та центральні органи виконавчої влади [139].

Як правило, виділяють чотири групи контрольних повноважень цих суб'єктів контролю: 1) повноваження щодо здійснення контролю за власною ініціативою, у будь-який час у межах своєї компетенції; 2) повноваження давати, за необхідності, відповідним органам та посадовим особам вказівки обов'язкового характеру щодо усунення виявлених порушень та їх наслідків; 3) повноваження з притягнення до відповідальності винних посадових осіб; 4) повноваження щодо опрацювання рекомендацій превентивного характеру [57; 193, с. 106].

До контрольних повноважень Кабінету Міністрів України у сфері безпеки та якості харчових продуктів належать: 1) забезпечення здійснення державної політики у сфері державного контролю; 2) спрямування та координація роботи органів виконавчої влади у сфері державного контролю; 3) затвердження переліку призначених прикордонних інспекційних постів; 4) затвердження переліку призначених пунктів пропуску на державному кордоні України; 5) затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від здійснення господарської діяльності, та порядку визначення періодичності здійснення планових заходів державного контролю потужностей; б) затвердження порядку та критеріїв уповноваження акредитованих лабораторій, у тому числі референс-лабораторій, порядку перевірки компетентним органом дотримання ними відповідних критеріїв уповноваження та позбавлення такого уповноваження; 7) затвердження порядку проведення арбітражних лабораторних досліджень (випробувань) та врахування їх результатів для цілей державного контролю; 8) затвердження порядку проведення аудиту компетентного органу та його територіальних органів [281, ст. 5].

Спеціально уповноваженим суб'єктом публічної адміністрації з контролю за якістю та безпекою харчових продуктів є Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, її територіальні органи, державні інспектори, державні ветеринарні інспектори, помічники державного ветеринарного інспектора та уповноважених осіб, що здійснюють контрольну діяльність у встановлених законом випадках з метою перевірки відповідності діяльності операторів ринку вимогам законодавства про харчові продукти, корми, здоров'я та благополуччя тварин, а також усунення наслідків невідповідності та притягнення до відповідальності за порушення відповідних вимог.

Водночас спеціально уповноваженою особою, яка безпосередньо здійснює контрольну діяльність у сфері безпеки та якості харчових продуктів, є такі особи: 1) офіційний ветеринарний лікар; 2) уповноважений ветеринар; 3) працівник бійні; 4) уповноважений на виконання обов'язків помічника

державного ветеринарного інспектора; 5) уповноважена лабораторія. Права та обов'язки зазначених суб'єктів визначені у ст. 10-14 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин».

Так, згідно зі ст. 6 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» Державна служба України з безпеки харчових продуктів уповноважена затверджувати: 1) форми актів державного контролю, що застосовуються державними інспекторами та державними ветеринарними інспекторами під час інспектування та аудиту, а також форми актів відбору зразків; 2) довгостроковий план державного контролю; 3) методи контролю зоонозів; 4) вимоги щодо ввезення (пересилання) на митну територію України харчових продуктів тваринного походження, кормів, сіна, соломи, а також побічних продуктів тваринного походження та продуктів їх оброблення та переробки; 5) порядок визначення та застосування періодичності документальних перевірок, перевірок відповідності, фізичних перевірок, лабораторних досліджень (випробувань) вантажів, які ввозяться (пересилаються) на митну територію України відповідно до вимог розділу VII цього Закону; 6) граничні норми (обсяги) відбору зразків; 7) порядок відбору зразків та їх перевезення (пересилання) до уповноважених лабораторій для цілей державного контролю; 8) забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів та у сфері ветеринарної медицини [281, ст. 6].

До третьої групи контролюючих суб'єктів громадської контрольної ініціативи відносяться суб'єкти, найбільш наближені до споживачів, громадські організації та безпосередньо громадяни. Так, наприклад, відповідно до ст. 8 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» представники громадськості залучаються в обов'язковому порядку до проведення зовнішнього аудиту Державної служби України з питань

безпеки харчових продуктів та захисту споживачів та його територіальних органів на основі принципів незалежності і прозорості. Представниками громадськості, які беруть участь у проведенні зовнішнього аудиту компетентного органу та його територіальних органів, можуть бути фізичні особи, які мають значний досвід роботи, володіють необхідними знаннями і навичками та публічно делегуються громадськими об'єднаннями, що здійснюють свою діяльність у сфері захисту прав та інтересів споживачів харчових продуктів або операторів ринку [281, ст. 8].

Предметом здійснення контролю у сфері безпеки та якості харчових продуктів є безпосередньо діяльність операторів ринку, які здійснюють виробництво та/або обіг харчових продуктів, інших об'єктів санітарних заходів та/або кормів, у тому числі ввезення (пересилання) на митну територію України харчових продуктів та/або кормів, з метою перевірки цієї діяльності на відповідність законодавству про харчові продукти та корми, здоров'я та благополуччя тварин [281].

У межах здійснення контрольованого провадження у сфері безпеки та якості харчових продуктів урегульовуються суспільні відносини, пов'язані із проведенням державного контролю за діяльністю операторів ринку, які здійснюють виробництво та/або обіг харчових продуктів, інших об'єктів санітарних заходів та/або кормів, у тому числі ввезення (пересилання) на митну територію України харчових продуктів та/або кормів, з метою перевірки цієї діяльності на відповідність законодавству про харчові продукти та корми, здоров'я та благополуччя тварин, а також суспільні відносини, пов'язані із здійсненням державного контролю побічних продуктів тваринного походження, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України, з метою їх перевірки на відповідність законодавству про побічні продукти тваринного походження [281].

Уповноважені контролюючі органи на підставі результатів відповідних перевірок видають у межах своїх повноважень обов'язкові для виконання операторами ринку акти контролю. Акти контролюючих суб'єктів можуть бути у формі приписів, розпоряджень, рішень, актів або інших документів, складених

за результатами заходу державного контролю.

Таким чином, вважаємо, що визначені нами вище особливості контрольно-процесуальної діяльності уповноважених суб'єктів публічної адміністрації свідчать про її відносну відособленість від інших видів адміністративно-процесуальної діяльності і створюють об'єктивні передумови для її законодавчого, більш чіткого і досконалого врегулювання в межах контрольного провадження.

З огляду на викладене можна дійти висновку, що **контрольне провадження у сфері безпеки та якості харчових продуктів** – це *нормативно визначена, процесуально урегульована діяльність компетентних суб'єктів публічної адміністрації через уповноважених осіб та представників громадськості, спрямована на перевірку відповідності діяльності операторів ринку вимогам законодавства про харчові продукти, корми, здоров'я та благополуччя тварин, а також усунення наслідків невідповідності і притягнення до відповідальності за порушення відповідних вимог.*

На цих підставах вважаємо, що **контрольне провадження у сфері безпеки та якості харчових продуктів є процесом стадійним та складається з таких стадій:**

1) *збір інформації* – полягає в отриманні (зборі) інформації про стан та діяльність об'єкта шляхом використання різноманітних методів;

2) *аналітична* – полягає в обробці первинної інформації, детальній перевірці та аналізі всіх фактів, що розглядаються в їх сукупності, у причинному зв'язку; тим самим створюється база для формування висновку стосовно підконтрольного об'єкта;

3) *прийняття рішення* – полягає в юридичному оформленні висновку контролюючого суб'єкта на підставі аналізу отриманих матеріалів та фактів діяльності підконтрольного суб'єкта, що виражається у формі рішення, висновку, припису, акта перевірки тощо;

4) *оскарження рішення* компетентного суб'єкта, прийнятого за результатами контролю;

5) *корегуюча* – стадія, на якій підконтрольний суб'єкт (оператор ринку) в

обов'язковому порядку повинен усунути недоліки та виконати рекомендації, визначені контролюючим суб'єктом в акті контролю, для того щоб продовжувати займатися діяльністю з метою або без мети отримання прибутку, здійснювати управління потужностями, на яких проводиться первинне виробництво, виробництво, реалізація та/або обіг харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів (окрім матеріалів, що контактують з харчовими продуктами).

4.2. Нагляд як засіб публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції

Одним з видів управлінських засобів публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції є нагляд. Втім, слід зазначити, що якщо питання контролю у сфері безпеки та якості харчової продукції на законодавчому рівні урегульовано Законом України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» та певною мірою Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів», то питання нагляду у сфері безпеки та якості харчової продукції залишилося поза увагою законодавця, а в Законі України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» взагалі ототожнюються такі поняття, як нагляд та контроль, що, на нашу думку, є неправильним. Саме тому вважаємо за необхідне розкрити зміст та особливості здійснення нагляду в досліджуваній сфері.

У словниковій літературі терміни «контроль» і «нагляд» близькі за своїм значенням.

Так, С.І. Ожегов пропонує поняття «нагляд» трактувати як «спостереження з метою догляду, перевірки» або «групу осіб, орган для спостереження за ким, чим-небудь» [242, с. 331].

У Словнику української мови визначено, що *нагляд* є похідним від слова *наглядати*, що означає «пильнувати, слідкувати за ким-, чим-небудь для контролю, забезпечення порядку і т. ін.» [375, с. 49].

Таким чином, можемо зазначити, що в будь-якому випадку нагляд – це 1) діяльність; 2) є суб'єкт, який його здійснює, та об'єкт щодо якого він ведеться; 3) результат нагляду полягає в підтвердженні дотримання законних вимог чи у виявленні та фіксуванні фактів їх порушення.

У своєму дисертаційному дослідженні В.М. Гаращук проводить зіставлення понять «*контроль*» та «*нагляд*» у сфері державного управління. При цьому науковець зазначає, що під наглядом слід розуміти юридичний аналіз стану справ щодо додержання законності і дисципліни в суспільстві, який здійснюється прокуратурою із застосуванням відповідних, наданих їй законодавством форм, але без безпосереднього втручання в оперативну та іншу діяльність юридичної чи посадової особи, громадянина [53, с. 87]. Однак слід зазначити, що наглядову функцію має не лише прокуратура, але й інші органи публічної адміністрації, в тому числі центральні органи виконавчої влади створені, як інспекції.

Як зазначає В.В. Шестак, зіставна інтерпретація характеристик термінів «*контроль*» та «*нагляд*» переконливо демонструє їх сутнісну однопорядковість, рівнозначність, семантичну ідентичність. Погляд на терміни «*контроль*» і «*нагляд*» як на синоніми підкреслює загальне у цих термінів. І контроль, і нагляд – це і відповідна діяльність, і певні суб'єкти, що її здійснюють. Зауважимо, що нагляд допускає не тільки активну, але й пасивну форму діяльності – спостереження. Проте і контролю без спостереження суб'єктом контролю за об'єктом контролю не існує, контролю також може бути притаманна пасивна форма [432, с. 13].

Як наголошує Ю.П. Битяк, нагляд – це вид державної діяльності, який не можна ототожнювати з контролем, однак у них є деякі однакові риси, їх поєднують єдина мета забезпечення законності і дисципліни в державному управлінні, форми здійснення роботи перевірки, витребування звітів, пояснень та ін., обов'язковість вказівок. Але контроль, на відміну від нагляду,

проводиться повсякденно і безперервно широким колом органів [11, с. 221].

У Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» поняття «нагляд» та «контроль» законодавець синонімізує та тлумачить таким чином: державний нагляд (контроль) – діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування (далі – органи державного нагляду (контролю)) в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища [317, ст. 1].

Екстраполяція літературного значення термінів «контроль» та «нагляд» на державно-правову дійсність дозволяє стверджувати, що «контроль» («нагляд») у контексті категорії «держава» – це: 1) вид державної діяльності; 2) суб'єкти державного контролю (нагляду) [432, с. 14].

Слід зазначити, що складність розмежування понять «контроль» та «нагляд» полягає також у тому, що на законодавчому рівні спостерігається доволі часте ототожнення даних понять, при цьому законодавець вживає форму «контроль (нагляд)». Водночас у ч. 2 ст. 17 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» визначено, що у разі, якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають контрольно-наглядові функції за дотриманням державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними та фізичними особами актів законодавства, центральний орган виконавчої влади утворюється як інспекція [333, ст. 17], тобто в цьому випадку на контроль і нагляд законодавчо повинен здійснювати той самий орган, іменованій як інспекція. Хоча на практиці це далеко не завжди так, наприклад як контроль, так і нагляд у сфері безпечності та якості харчових продуктів може здійснювати Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, органи місцевого самоврядування в

частині виконання делегованих повноважень. Предметом такого контролю та нагляду є як діяльність операторів ринку щодо забезпечення безпеки та якості харчових продуктів, так і діяльність суб'єктів господарювання у сфері громадського харчування.

Втім, ми дотримуємося точки зору, відповідно до якої поняття «контроль» та «нагляд» є різними за змістом з огляду на їх роль в публічному адмініструванні. Нижче наведено думки адміністративістів, які також розмежовують ці поняття.

Так, В.М. Горшеньов та І.Б. Шахов зазначають, що відмінною рисою контролю є те, що він здійснюється всіма без винятку органами держави та їхніми посадовими особами, що не виключає також системи спеціальних контрольних органів [57, с. 120-123].

Найбільш аргументовано, на нашу думку, розмежовує поняття «контроль» та «нагляд» О.В. Кузьменко в підручнику «Курс адміністративного процесу», де викладає правову позицію щодо розмежування цих понять, зокрема, виділяючи одразу кілька критеріїв їх розмежування:

1) спосіб організуючого впливу на правовідносини. При реалізації контрольних повноважень уповноважений суб'єкт може скасувати, змінити акт державного управління або позбавити його юридичної сили. Натомість при здійсненні наглядової діяльності компетентний орган (посадова особа), безпосередньо не втручаючись в оперативну діяльність піднаглядного органу, лише ставить перед останнім питання про усунення порушень законності, а також вимогу повідомити про результати виправлення зазначених недоліків;

2) основна мета реалізації. Реалізація контролюючими органами своїх функцій переслідує не лише мету забезпечення законності, а й інші цілі. У ході управлінського контролю перевіряється не тільки законність тих чи інших управлінських дій, а й доцільність та ефективність реалізації управлінських рішень. Реалізація ж функції нагляду, насамперед, пов'язана з потребою у точному та неухильному виконанні закону і не супроводжується оцінкою доцільності адміністративних актів;

3) можливість застосування заходів примусу. Контроль передбачає

наявність у органа, який його здійснює, повноважень для застосування юридичних або економічних санкцій до порушників закону. Наглядова діяльність із застосуванням примусових заходів не пов'язується;

4) організаційна підпорядкованість об'єктів. У процесі наглядової діяльності організуючий вплив уповноваженого органу спрямовано на об'єкти, які перебувають поза межами службового підпорядкування. На противагу цьому, орган, у сфері функціонування якого знаходиться об'єкт контрольної діяльності, та суб'єкт цієї діяльності можуть перебувати між собою у відносинах службової субординації або підвідомчості;

5) дискретність здійснення нагляду. Контроль як форма державної діяльності відрізняється від нагляду (і в цьому його особливість) тим, що він є повсякденним і безперервним (в основному це стосується відомчого контролю). Тим часом, нагляд систематичністю здійснення не відрізняється. Його проведення обумовлюється виникненням конкретних проблемних ситуацій у державному управлінні. Інакше кажучи, наглядовій діяльності не притаманні такі ознаки управлінського моніторингу, як постійне відстеження ситуації чи процесу у сфері управлінської діяльності, аналіз впливу на суспільні відносини прийнятих управлінських рішень, правових актів тощо [193, с. 103-104].

Таким чином, незважаючи на значну семантичну подібність, терміни «контроль» і «нагляд» не можуть вважатися синонімічними, а детерміновані ними явища – тотожними.

З огляду на вищевикладене можемо констатувати, що нагляд є окремою діяльністю уповноважених суб'єктів, при цьому нагляд може бути окремою формою здійснення контролю, а контроль пов'язаний із втручанням в оперативну діяльність і застосуванням заходів державно-владного впливу (у тому числі адміністративних санкцій), про що недвозначно свідчать норми чинного законодавства. Таким чином, нагляд може виявлятися як форма контролю, тоді як контроль не слід ототожнювати з наглядом, адже він є самостійним видом діяльності суб'єкта.

Слід визнати, що втручання в оперативну діяльність об'єкта перевірки, а також застосування за результатами останньої заходів державного впливу є

дійсним критерієм, що відмежовує контроль від нагляду як специфічного виду контрольної діяльності органів публічної влади. Зазначений критерій є іманентним саме державному контролю, а не нагляду, як це іноді стверджується в деяких наукових роботах.

Переводячи викладені вище міркування з приводу співвідношення понять «контроль» і «нагляд» у площину методології процесуального права, варто підкреслити, що поняття контрольного та наглядового провадження є різними за своїм логічним обсягом і змістом. Обсяг першого поняття є значно більшим і повністю охоплює обсяг другого. При цьому нагляд може бути формою здійснення контрольної діяльності [193, с. 103].

Таким чином, контрольне та наглядове провадження є явищами різного рівня абстрагування. Наглядове провадження є особливим видом контрольних проваджень і, водночас, підвидом адміністративного процесу. Окрім ознак, іманентних контрольному провадженню взагалі, наглядове провадження має особливі ознаки, які дозволяють виділити його в самостійний клас проваджень: спосіб впливу на правовідносини; наявність особливої мети; дискретний характер тощо [193, с. 103-104].

Отже, *нагляд* – це процесуальна діяльність уповноваженого суб'єкта публічної адміністрації, яка здійснюється з метою перевірки дій суб'єктів господарювання на предмет дотримання останніми вимог закону під час реалізації своєї господарської діяльності.

Тоді як *нагляд за безпечністю та якістю харчових продуктів* – це діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюється на підставі законодавчо визначених норм, предметом якої є перевірка дотримання вимог законодавства операторами ринку та їх потужностей, на яких здійснюється первинне виробництво, виробництво, реалізація та/або обіг харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів з метою забезпечення відповідності харчових продуктів вимогам безпечності та якості [117; 137].

Особливостями нагляду за безпечністю та якістю харчових продуктів, на нашу думку, є:

1) суб'єктом здійснення є ті самі суб'єкти, що уповноважені здійснювати контроль;

2) може бути як плановим, позаплановим, так і поточним;

3) може визначатися як необхідна умова при наданні відповідного документа, наприклад перед отриманням експлуатаційного дозволу;

4) предметом може бути як безпосередньо господарська діяльність оператора ринку, так і суб'єкт агропродовольчого ринку або окрема потужність;

5) є пасивною формою здійснення контролю, що в результаті передбачає направлення відповідного акта контролюючому суб'єкту, який у подальшому повинен відреагувати та вчинити певні контролюючі дії;

6) метою є здійснення незалежним суб'єктом оцінки якості та безпеки харчових продуктів, який виробляє оператор ринку, а також відповідність потужності технічним характеристикам;

7) здійснюється в різних напрямках: метрологічний, ринковий, за дотриманням гігієнічних вимог при виготовленні харчових продуктів, ветеринарно-санітарний.

Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» визначено, що заходи державного нагляду (контролю) – це планові та позапланові заходи, які здійснюються у формі перевірок, ревізій, оглядів, обстежень та в інших формах, визначених законом [317, ст. 1]. Водночас цим актом визначено правові та організаційні засади, основні принципи і порядок здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їх посадових осіб і права, обов'язки та відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду (контролю). Дія цього закону поширюється у тому числі і на операторів ринку.

Слід зазначити, що до 31 грудня 2018 року на законодавчому рівні встановлено мораторій на проведення органами державного нагляду (контролю) планових заходів із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності.

Так, статтею 3 Закону України «Про тимчасові особливості здійснення

заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [330] регламентовано, що до 31 грудня 2018 року позапланові заходи державного нагляду (контролю) здійснюються органами державного нагляду (контролю):

1) з підстави, передбаченої частиною другою цієї статті (за погодженням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності (далі – Державна регуляторна служба);

2) за письмовою заявою суб'єкта господарювання до відповідного органу державного нагляду (контролю) про здійснення заходу державного нагляду (контролю) за його бажанням;

3) за рішенням суду;

4) у разі настання аварії, смерті потерпілого внаслідок нещасного випадку, що було пов'язано з діяльністю суб'єкта господарювання;

5) у разі настання події, що має значний негативний вплив відповідно до критеріїв, затверджених Кабінетом Міністрів України, на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави;

б) для перевірки виконання суб'єктом господарювання приписів, розпоряджень або інших розпорядчих документів щодо усунення порушень вимог законодавства, виданих за результатами проведення попереднього заходу органом державного нагляду (контролю).

Зокрема, Законом визначено, що позаплановий захід державного нагляду (контролю) на підставі обґрунтованого звернення фізичної особи про порушення суб'єктом господарювання її законних прав проводиться органом державного нагляду (контролю) за погодженням Державної регуляторної служби. Для погодження орган державного нагляду (контролю) подає до Державної регуляторної служби копію відповідного звернення фізичної особи та обґрунтування необхідності проведення перевірки. Державна регуляторна служба розглядає подані документи та надає погодження або вмотивовану відмову у наданні погодження протягом п'яти робочих днів з дня надходження

відповідних документів [330].

Водночас статтею 6 даного Закону передбачено обмеження щодо заборони на здійснення нагляду (контролю), так, дія цього Закону не поширюється на відносини, що виникають під час проведення заходів нагляду (контролю) органами, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України [330, ст. 6].

Така постанова Кабінету Міністрів України (№ 1104 «Про затвердження переліку органів державного нагляду (контролю), на які не поширюється дія Закону України “Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності”») була прийнята 18 грудня 2017 р. Її положення визначають, що до органів державного нагляду (контролю), на які не поширюється дія Закону України “Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності” належать: Національний банк, Національна Рада з питань телебачення і радіомовлення, НКРЕКП та її територіальні органи, НКЦПФР та її територіальні органи, Антимонопольний комітет та його територіальні відділення, Державіаслужба, Держархбудінспекція та її територіальні органи, Держатомрегулювання та її територіальні органи, Держаудитслужба та її територіальні органи, Держекоінспекція та її територіальні органи (у частині здійснення у межах повноважень, передбачених законом, державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства щодо екологічної та радіаційної безпеки), Держекспортконтроль, Держлікслужба та її територіальні органи, Адміністрація Держспецзв’язку та її територіальні органи, Мінпринроди, Держгеонадра, Держгеокадастр та його територіальні органи, Держпраці та її територіальні органи, Держпродспоживслужба та її територіальні органи (у частині заходів із здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю, державного нагляду (контролю) за дотриманням санітарного законодавства, безпечністю та окремими показниками якості харчових продуктів, дотриманням законодавства про захист прав споживачів, державного нагляду у сферах карантину та захисту рослин), ДСНС та її територіальні органи (в частині здійснення державного нагляду (контролю) стосовно закладів оздоровлення та відпочинку дітей, інтернатних закладів, закладів дошкільної освіти, загальної

середньої освіти, професійної (професійно-технічної) освіти, спеціалізованої освіти, а також суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику (у тому числі об'єктів паливно-енергетичного, військово-промислового комплексів, об'єктів підвищеної небезпеки, хімічно-небезпечних об'єктів та об'єктів висотного будівництва), ДФС та її територіальні органи, структурні підрозділи з питань державного архітектурно-будівельного контролю Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, виконавчі органи з питань державного архітектурно-будівельного контролю сільських, селищних, міських рад, виконавчі органи міських рад міст обласного значення та сільських, селищних, міських рад об'єднаних територіальних громад (в частині заходів із здійснення державного контролю за додержанням законодавства про працю), органи державного ринкового нагляду у межах сфер своєї відповідальності [297].

Таким чином, наявність у органів, які мають право здійснювати нагляд (контроль) у сфері безпечності та якості харчових продуктів, є дуже вагомим аргументом, який: а) визначає пріоритетність якості та безпечності харчових продуктів як чинника здорової нації; б) дає можливість здійснювати нагляд не лише за власним бажанням власника харчових продуктів, але й за ініціативою уповноваженого суб'єкта публічної адміністрації; в) дає можливість здійснювати планово чи позапланово, періодично чи постійно перевірки чи спостереження за дотриманням законності в досліджуваній сфері суб'єктами господарювання; г) дозволяє забезпечувати відповідність харчових продуктів вимогам якості та безпечності.

Слід зазначити, що визначені вище суб'єкти, уповноважені здійснювати державний нагляд у сфері безпечності та якості харчових продуктів, при здійсненні своєї наглядової функції повинні враховувати ряд критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження операторами ринку господарської діяльності, пов'язаної з виробництвом, реалізацією та/або обігом харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів (окрім матеріалів, що контактують з харчовими продуктами). Незважаючи на важливість здійснення такого нагляду, перевірки як форма здійснення нагляду в досліджуваній сфері здійснюються в певні періоди, тобто законодавець визначає періодичність

здійснення нагляду.

Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 402 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, яка підлягає державному ветеринарно-санітарному контролю та нагляду, і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною ветеринарною та фітосанітарною службою» визначено критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, яка підлягає державному ветеринарно-санітарному контролю та нагляду: 1) можливість виникнення біологічних, хімічних, фізичних ризиків, пов'язаних з вирощуванням (виробництвом) продукції, а також розведенням, утриманням, обігом, торгівлею, зберіганням, утилізацією об'єктів санітарних заходів; 2) наявність фактів порушення суб'єктами господарювання законодавства, якщо це створює загрозу поширення інфекційних хвороб, масових неінфекційних захворювань (отруєнь) та радіаційних уражень тварин [295].

Відповідність операторів ринку харчових продуктів тим чи іншим критеріям дає можливість віднести кожного з них до одного з трьох ступенів ризику високого, середнього та незначного.

Так, законодавець визначив, що до операторів ринку з високим ступенем ризику відносяться суб'єкти, які:

1) провадять діяльність з: розведення, вирощування, утримання та/або обігу сільськогосподарських та диких тварин, птиці, риби та інших гідробіонтів (на територіях, де запроваджено карантинні обмеження або карантин у місцях виникнення і розповсюдження заразних хвороб тварин); забою тварин, виробництва та/або обігу об'єктів санітарних заходів, загальний обсяг виробництва та обігу яких за календарний рік, що передує плановому, становить 1000 кілограмів та більше;

2) є операторами агропродовольчих ринків;

3) протягом двох років, що передують плановому, але не менш як за результатами двох останніх заходів державного нагляду (контролю) допустили порушення вимог законодавства та не виконали припис органу державного

нагляду (контролю), рішення суду щодо усунення порушень законодавства;

4) використовують сировину тваринного походження, яка походить з територій та господарств, де запроваджено карантинні обмеження або карантин тварин.

До операторів ринку із середнім ступенем ризику відносяться суб'єкти, які:

1) провадять діяльність з: розведення, вирощування, утримання та/або обігу сільськогосподарських тварин, птиці, риби та інших гідробіонтів, загальний обсяг введення в обіг яких за календарний рік, що передує плановому, становить більше двох оформлених партій; виробництва, зберігання кормів, кормових добавок, преміксів, загальний обсяг виробництва (використання та/або зберігання) яких за календарний рік, що передує плановому, становить більше трьох оформлених партій; переробки продуктів бджільництва, продуктів тваринного походження для промислового використання; виробництва та/або обігу кормів тваринного походження, відходів тваринного походження; вирощування, утримання та/або обігу домашніх, диких, екзотичних, зоопаркових, циркових тварин, хутрових звірів [295];

2) протягом останніх трьох років, що передують плановому, але не менш як за результатами двох останніх заходів державного нагляду (контролю) допустили порушення вимог законодавства та строків виконання приписів органу державного нагляду (контролю), рішення судів щодо усунення порушень законодавства;

3) використовують відходи тваринного походження [295].

До суб'єктів господарювання у сфері безпеки та якості харчових продуктів з незначним ступенем ризику відносяться суб'єкти, що провадять господарську діяльність з розведення, вирощування, утримання непродуктивних тварин, оптової, роздрібної торгівлі харчовими продуктами, інші суб'єкти господарювання, які не відносяться до суб'єктів господарювання з високим та середнім ступенями ризику.

Приналежність операторів ринку до одного з трьох ступенів ризику дає можливість вести мову про різну періодичність перевірки діяльності кожного суб'єкта господарювання в досліджуваній сфері (оператора ринку).

Планові заходи державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання здійснюються з такою періодичністю: з високим ступенем ризику – не частіше одного разу на рік; із середнім ступенем ризику – не частіше одного разу на три роки; з незначним ступенем ризику – не частіше одного разу на п'ять років.

Законом також визначено заохочувальний захід, який полягає в тому, що коли за результатами не менш як двох останніх заходів державного нагляду (контролю), здійснених протягом останніх трьох років, не виявлено фактів порушення вимог законодавства у галузі ветеринарної медицини та безпеки харчових продуктів, наступна планова перевірка такого суб'єкта господарювання проводиться не раніше ніж через установлений для відповідного ступеня ризику період, збільшений у 1,5 рази. Уважаємо, що така норма заохочує операторів ринку вести свою господарську діяльність належним чином, при цьому спонукає їх свідомо забезпечувати відповідність харчових продуктів показникам якості та безпеки.

У разі, коли суб'єкт господарювання може бути віднесений одночасно до двох або більше ступенів ризику, такий суб'єкт належить до більш високого ступеня ризику з тих, до яких він може бути віднесений [295].

Водночас слід акцентувати увагу, що ч. 2 ст. 5 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та норми постанови Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 752 «Про затвердження методик розроблення критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю), а також уніфікованих форм актів, що складаються за результатами проведення планових (позапланових) заходів державного нагляду (контролю)» визначають, що планові заходи державного нагляду (контролю) здійснюються органом державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання, яка віднесена до високого ступеня ризику, – не частіше одного разу на два роки [317; 296]. Окрім того, п. 6 Постанови Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 402 «Про затвердження критеріїв, за якими

оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, яка підлягає державному ветеринарно-санітарному контролю та нагляду, і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною ветеринарною та фітосанітарною службою» чітко визначено, що планові заходи державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику здійснюються не частіше одного разу на рік.

Враховуючи зазначене, вважаємо за необхідне привести норми постанови Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 402 та положення Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та норми постанови Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 752 у відповідність шляхом внесення змін до п. 6 постанови Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 402 та передбачити, що планові заходи державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику здійснюються не частіше одного разу на два роки [118].

Нагляд у сфері безпечності та якості харчових продуктів залежно від предмета, суб'єкта, часу та інших ознак має свою специфіку та особливий порядок здійснення.

Так, наприклад, харчові продукти, які не можуть бути реалізовані споживачу, повинні бути негайно вилучені з обігу. Вилучені продукти слід охороняти або утримувати під наглядом. З ними можна вчинити у такий спосіб: знищити; застосувати у цілях, відмінних від початкового призначення; переробити у спосіб, що гарантує безпечність їх використання.

Суб'єктами здійснення такого нагляду є інспектори Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. Водночас цей вид нагляду здійснюється щодо кінцевого результату діяльності операторів ринку, агропродовольчого ринку, які повинні вести журнал реєстрації заходів державного нагляду (контролю) та вимагати від державних інспекторів та державних ветеринарних інспекторів внесення до нього записів про здійснення інспектування та аудиту до початку їх проведення. У тому

випадку, коли суб'єкт, який здійснює нагляд відмовляється зробити відповідний запис в журналі, оператор ринку має право не допускати державних інспекторів та державних ветеринарних інспекторів до здійснення інспектування та аудиту своєї продукції чи своєї потужності.

Спеціально уповноважені органи виконавчої влади, які здійснюють державний контроль і нагляд за якістю та безпечністю продукції, на підставі результатів відповідних перевірок видають у межах своїх повноважень обов'язкові для виконання власником продукції рішення про вилучення з обігу неякісної та небезпечної продукції і подальше поводження з нею [275, ст. 7].

Так, наприклад, протягом 2017 року лише Головним управлінням Держпродспоживслужби в Сумській області було здійснено 45 планових перевірок та 122 позапланових (з яких 110 за заявою суб'єкта господарювання про перевірку за власним бажанням, 6 перевірок виконання суб'єктом господарювання приписів щодо усунення порушень вимог законодавства, виданих за результатами проведення попереднього заходу органом державного нагляду (контролю), 6 перевірок відповідно до звернень фізичних осіб про порушення, що спричинило шкоду їх правам, законним інтересам, життю чи здоров'ю, навколишньому природному середовищу чи безпеці держави). Зі 122 позапланових перевірок – 48 перевірок в галузі ветеринарної медицини та 74 – у сфері безпечності харчових продуктів. Під час цих перевірок було зроблено 21 письмове попередження [336].

Процедура вилучення з обігу неякісної та небезпечної продукції здійснюється власником цієї продукції шляхом недопущення можливості її реалізації, споживання чи використання за призначенням, а також шляхом повернення її суб'єктами підприємницької діяльності, в яких ця продукція знаходиться на підставі договорів доручення, схову, перевезення та інших цивільно-правових договорів, що не передбачають передачі прав власності на продукцію [277, ст. 8]. Водночас зазначимо, що незважаючи на декларування обов'язку оператора ринку вилучати з обігу неякісну та небезпечну продукцію, на сьогодні існує проблема відсутності контролю обігу неякісної та небезпечної харчової продукції з боку уповноважених суб'єктів публічної адміністрації.

При цьому статтею 28 Закону України «Про захист прав споживачів» визначено, що у разі виявлення продукції неналежної якості, фальсифікованої, небезпечної для життя, здоров'я, майна споживачів і навколишнього природного середовища органи місцевого самоврядування з метою захисту прав споживачів мають право створювати при їх виконавчих органах структурні підрозділи з питань захисту прав споживачів, які вправі терміново повідомляти про це центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів, інші органи, що здійснюють контроль і нагляд за якістю і безпекою продукції [306, ст. 28].

Таким чином, обов'язок здійснення нагляду за відповідністю харчової продукції показникам якості та безпечності покладено на уповноважених осіб Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, тоді як обов'язок вилучення з обігу харчової продукції покладено безпосередньо на власника цієї продукції. Водночас нагляд за тим, чи добросовісно зазначають виробники склад продукту та чи дотримуються вимог щодо маркування, здійснюють відповідні контролюючі органи.

Ще одним видом нагляду у сфері безпечності та якості харчової продукції, порядок здійснення якого урегульовано Законом України «Про технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» є ринковий нагляд за харчовими продуктами. Цим актом регламентовано, що технічне регулювання означає систему правового регулювання відносин у сфері встановлення, застосування та виконання обов'язкових вимог до продукції або пов'язаних із цим процесів, систем, послуг, персоналу та органів, а також перевірку їх дотримання оцінюванням відповідності та/або ринкового нагляду [329].

Основну відповідальність за дотримання норм безпеки харчової продукції покладено на операторів ринку, суб'єктів агропродовольчого ринку, тобто власників (виробників) харчової продукції, тоді як на державу покладено обов'язок виконувати функції консультування, нагляду, визначення правил та їх запровадження

Ще одним видом нагляду, що здійснюється у сфері безпечності та якості

харчових продуктів є державний санітарно-епідеміологічний нагляд, метою якого є запобігання, виявлення та припинення порушень санітарного законодавства.

Державний санітарно-епідеміологічний нагляд здійснюється головними державними санітарними лікарями, їх заступниками, іншими посадовими особами, а також установами і центром превентивної медицини.

Цей нагляд у сфері безпечності та якості харчових продуктів може здійснюватись у порядку запобіжного та поточного нагляду.

Запобіжний державний санітарно-епідеміологічний нагляд за дотриманням вимог якості та безпечності харчових продуктів здійснюється шляхом:

ПОГОДЖЕННЯ:

а) державних стандартів та технічних умов на виробництво, переробку та реалізацію продуктів харчування і харчових добавок, предметів гігієни та санітарії, косметично-парфумерних виробів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, товарів побутової хімії та дитячого асортименту, іншої продукції щодо її відповідності вимогам санітарних норм;

б) методів контролю і випробування продукції на відповідність її вимогам безпеки для здоров'я і життя людини: інструкцій (правил) використання продукції підвищеної небезпеки для здоров'я і життя людини; переліку закладів, установ і організацій, яким надається право випробування продукції на відповідність її вимогам безпеки для здоров'я і життя людини; дозволу на спеціальне водокористування;

видачі дозволів: на розроблення та виробництво нових видів продуктів харчування, впровадження нових технологічних процесів виробництва та оброблення нових видів матеріалів, що контактують з продовольчою сировиною чи продуктами харчування у процесі їх виготовлення, зберігання, транспортування та реалізації; виробництво, переробку та реалізацію продуктів харчування і харчових добавок, предметів гігієни та санітарії, косметично-парфумерних виробів, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, товарів побутової хімії та дитячого асортименту [300].

Водночас поточний державний санітарно-епідеміологічний нагляд у сфері

безпеки та якості харчової продукції включає проведення обстеження, розслідування, лабораторного та інструментального дослідження і випробування, а також санітарної, гігієнічної, токсикологічної, епідеміологічної та інших видів оцінки середовища життєдіяльності людини, об'єктів господарської та інших видів діяльності, продукції, робіт, послуг, проектною документації і видача за їх результатами висновків щодо відповідності (невідповідності) вимогам санітарних норм [300].

Слід зазначити, що необхідність здійснення санітарно-епідеміологічного нагляду (контролю) затверджено Угодою про співробітництво в галузі ветеринарії, підписаною Україною 12 березня 1993 року. Цією Угодою передбачено, що Сторони здійснюватимуть співробітництво в галузі ветеринарії та вживатимуть необхідних заходів щодо запобігання розповсюдженню інфекційних хвороб тварин з території однієї Сторони на території інших Сторін при перевезеннях усіх видів підконтрольних ветеринарному нагляду вантажів усіма видами транспорту.

Положення цієї Угоди застосовуються щодо: а) тварин усіх видів (включаючи птахів, хутрових звірів, лабораторних, зоопаркових та домашніх тварин, морських тварин, бджіл, риб та інших гідробіонтів, ембріонів та сперму тварин, запліднену ікру); б) продуктів тваринного походження (м'яса та м'ясопродуктів, молока та молочних продуктів, риби, яєць, продуктів бджільництва); в) сировини тваринного походження (шкур, шерсті, хутра, пуху, пір'я, ендокринної та кишкової сировини, крові, кісток та інших видів сировини); г) кормів для тварин; д) ветеринарних препаратів, біологічних матеріалів та предметів колекціонування тваринного походження.

Статтею 13 Угод визначено, що прикордонні контрольні ветеринарні пункти Сторін, розташовані на їхніх зовнішніх кордонах, здійснюють прикордонний державний ветеринарний нагляд за перевезеннями всіх підконтрольних вантажів для всіх Сторін [411].

Також серед іншого розповсюджуються на харчові продукти єдині Правила державного ветеринарного нагляду під час міжнародних та міждержавних перевезень тваринницьких вантажів. Правила є обов'язковими

для виконання органами виконавчої влади держав-учасниць СНД, органами виконавчої влади адміністративних територій держав-учасниць СНД, органами місцевого самоврядування, юридичними особами будь-якої організаційно-правової форми, громадянами, у тому числі індивідуальними підприємцями, діяльність яких пов'язана з перевезеннями підконтрольних державному ветеринарному нагляду вантажів всіма видами транспорту і регулюють питання безпеки у ветеринарно-санітарному відношенні продуктів і сировини тваринного походження, кормів і кормових добавок ветеринарним правилам на всіх етапах їх виробництва, переробки, зберігання, транспортування та реалізації.

Таким чином, нагляд як засіб публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції має важливе значення, що пов'язано з:

- 1) важливістю харчових продуктів як основи життєдіяльності суспільства;
- 2) необхідністю операторів ринку здійснювати свою господарську діяльність у відповідності до визначених законами України норм, стандартів та правил;
- 3) обов'язком уповноважених осіб Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів здійснювати комплекс планових (позапланових) заходів з метою забезпечення відповідності харчових продуктів вимогам якості та безпечності, а також законністю діяльності операторів ринку;
- 4) ефективний спосіб забезпечення законності у сфері безпечності та якості харчових продуктів;
- 5) подальшим здійсненням контрольних дій уповноважених суб'єктів;
- 6) необхідністю притягнення винних осіб, які вчинили правопорушення у сфері безпечності та якості харчової продукції, до юридичної відповідальності, у тому числі, адміністративної.

Розкривши зміст та особливості здійснення нагляду у сфері безпечності та якості харчових продуктів, зазначимо, що в основному нормативно-правовому акті, який урегульовує відносини в досліджуваній сфері – Законі України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» жодним чином не визначено питання щодо здійснення нагляду за якістю та безпечністю харчових продуктів. На нашу думку, неприпустимо, що базовий нормативно-правовий акт не містить навіть банкетної норми стосовно поняття та засад здійснення нагляду в досліджуваній сфері.

Підсумовуючи, вважаємо за необхідне *внести зміни до Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» та доповнити:*

статтю 1 Закону – пунктом 96 такого змісту: «нагляд за безпечністю та якістю харчових продуктів – це діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюється на підставі законодавчо визначених норм, предметом якої є перевірка дотримання вимог законодавства операторами ринку та їх потужностей, на яких здійснюється первинне виробництво, виробництво, реалізація та/або обіг харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів, з метою забезпечення харчових продуктів вимогами безпечності та якості»;

ст. 39-1 такого змісту:

«Нагляд у сфері безпечності та якості харчових продуктів

Нагляд у сфері безпечності та якості харчових продуктів здійснюється уповноваженими особами центрального органу виконавчої влади у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування.

Порядок здійснення нагляду за діяльністю операторів ринку, у тому числі, агропродовольчих ринків визначається цим Законом, а також законами України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», а також підзаконними нормативно-правовими актами».

4.3. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері безпечності та якості харчової продукції

Діяльність операторів ринку щодо виробництва, введення в обіг, ввезення (пересилання) на митну територію України та/або вивезення (пересилання) з неї харчових продуктів є динамічною галуззю вітчизняної економіки. Так,

наприклад, за даними Державної служби статистики України, станом на 1 березня 2018 року на підприємствах із виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів випуск продукції скоротився на 3,5%, у т.ч. у виробництві м'яса та м'ясних продуктів – на 8,1%, олії та тваринних жирів – на 10,0%, продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів – на 1,6%, хліба, хлібобулочних і борошняних виробів – на 2,2%, напоїв – на 1,7%, тютюнових виробів – на 29,8%. Водночас у переробленні та консервуванні фруктів і овочів приріст продукції становив 11%, молочних продуктів – 1,3%, какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів – 21,4%. За 3 місяці 2018 р. вироблено 12,2 тис. т яловичини і телятини, свіжої чи охолодженої – туш, напівтуш, четвертин необвалених, 48,8 тис. т свинини свіжої чи охолодженої – туш, напівтуш (оброблених сіллю чи консервантами для тимчасового зберігання включно), 83,2 тис. т курей, курчат (частин тушок) свіжих чи охолоджених, 56,9 тис. т виробів ковбасних та подібних продуктів із м'яса, субпродуктів чи крові тварин та подібних виробів і харчових продуктів на їхній основі (окрім виробів ковбасних з печінки та страв готових), 2,7 тис. т овочів (окрім картоплі), фруктів, горіхів, грибів та частин рослин їстівних інших, приготовлених чи консервованих з додаванням оцту чи оцтової кислоти, 1,3 млн. т олії соняшникової нерафінованої та її фракцій (окрім хімічно модифікованих), 117 тис. т молока та вершків незгущених й без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин жирністю більше 1%, але не більше 6%, у первинних пакуваннях об'ємом нетто не більше 2 л, 23,1 тис. т масла вершкового жирністю не більше 85%, 18,1 тис. т сиру свіжого неферментованого (недозрілого і невитриманого; уключаючи сир із молочної сироватки та кисломолочний сир), 22,7 тис. т сиру тертого, порошкового, голубого та іншого неплавленого, 0,4 млн. дал коньяку, бренді, 2,7 млн. дал горілки з вмістом спирту не більше 45,4%, 32,3 млн. дал пива солодового (окрім пива безалкогольного і пива з вмістом алкоголю не більше 0,5%), 15,4 млн. дал води натуральної мінеральної газованої, 14,7 млрд. шт. сигарет, які містять тютюн або суміші тютюну з заміниками тютюну [387].

Водночас найбільші обсяги експорту до країн ЄС складала продукція

агропромислового комплексу та харчової промисловості – 29,9% від загального обсягу експорту. Найвагоміші експортні поставки товарів здійснювалися до таких країн-членів ЄС, як Польща, Італія, Німеччина та Угорщина. Найвагоміші обсяги імпорту товарів із країн ЄС склали: електричні та механічні машини – 21,7%, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 21,5%, товари агропромислового комплексу та харчової промисловості – 11,5%, мінеральні продукти – 10,9%, засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби – 9,0%. Серед країн ЄС найвагоміші імпортовані надходження товарів здійснювалися з Німеччини, Польщі, Франції та Італії [387].

Виробникам, експортерам та імпортерам в умовах непрості економічної ситуації досить складно утримувати фінансову стабільність при зростанні розмірів податків, необхідності забезпечення відповідності харчових продуктів вимогам безпеки та якості. Намагаючись зберегти свої позиції на ринку виробництва, обігу, імпорту (експорту) харчових продуктів, оператори ринку нерідко вдаються до хитрощів, пов'язаних із заниженням якісних характеристик харчової продукції, ненаданням, несвоєчасним наданням чи наданням недостовірної інформації щодо якісних показників харчової продукції тощо. Намагання операторів ринку обійти встановлені міжнародним та національним законодавством вимоги тягне за собою притягнення операторів ринку до юридичної відповідальності, у тому числі й адміністративної.

Водночас слід зазначити, що чинні нормативно-правові акти регламентують види адміністративних правопорушень, що вчиняються операторам ринку у сфері безпеки та якості харчових продуктів. Однак декларативність складів адміністративних правопорушень, на жаль, не означає їх ефективність. Таким чином, незаперечним є той факт, що правопорушення у сфері безпеки та якості харчових продуктів є досить розповсюдженими і різноплановими, вчиняються особливими суб'єктами, здебільшого це юридичні особи приватного і публічного права, мають різний ступінь суспільної шкідливості та посягають на різні види суспільних відносин, у тому числі, у сфері життя і здоров'я населення.

Саме тому вважаємо за необхідне розглянути більш детально

правопорушення у сфері безпеки та якості харчових продуктів як правовий феномен, виділити його види та розкрити склад правопорушень, що посягають на суспільні відносини в досліджуваній сфері.

Теоретики адміністративного права неоднозначно підходять до визначення поняття адміністративної відповідальності, при цьому кожен науковець виділяє у змісті цього поняття певні особливості. Узагальнюючи наукові підходи адміністративістів, вважаємо, що поняття «адміністративна відповідальність» можна трактувати як:

1) застосування частини заходів адміністративного примусу, а саме – адміністративних стягнень (М.С. Студенікіна, І.П. Голосніченко) [382, с. 88; 8, с. 430-432];

2) застосування у встановленому порядку уповноваженими на це органами і службовими особами адміністративних стягнень, сформульованих у санкціях адміністративно-правових норм, до винних у вчиненні адміністративних проступків, що містять державний і громадський осуд, засудження їх особи і протиправного діяння, що виявляється в негативних для них наслідках, які вони зобов'язані виконати, і переслідують цілі їх покарання, виправлення і перевиховання, а також охорони суспільних відносин у сфері державного управління (І.О. Галагана, С.Т. Гончарук) [49, с. 41; 55, с. 19];

3) це форма реагування держави на правопорушення, яке виявляється в застосуванні повноважними державними органами, службовими особами, громадськістю до винної особи адміністративних санкцій у межах і порядку, встановлених законодавством; це обов'язок правопорушника звітувати за свою протиправну поведінку і перетерплювати за неї несприятливі наслідки, що передбачені санкцією правової норми (С.П. Бондаренко) [33, с. 84];

4) реалізація адміністративно-правових санкцій, застосування уповноваженим органом або посадовою особою адміністративних стягнень до громадян та юридичних осіб, які вчинили правопорушення (Л.Л. Попова) [5, с. 335–336];

5) визначення повноважними державними органами через застосування адміністративно-примусових заходів обмежень майнових, а також особистих

благ й інтересів за здійснення адміністративних правопорушень (Є.В. Додін) [73, с. 265–274];

б) примусове, з додержанням встановленої процедури застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником (В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко) [176, с. 290];

7) нормативна модель, і як відповідні цій моделі правовідносини, а відтак, до неї належать й акти реалізації, завдяки яким норми перетворюються на правовідносини. Водночас акт реалізації санкції правової норми в адміністративному порядку здійснюється за допомогою власного механізму, який за своїм елементним складом повністю збігається з механізмом правового регулювання адміністративної відповідальності. Єдиним винятком при цьому можна вважати те, що реалізується не вся норма, а лише її допоміжна частина – санкція. Це дає можливість стверджувати, що загалом адміністративна відповідальність – це механізм реалізації в адміністративному порядку санкції правової норми, яка має форму стягнення (Д.М. Лук'янець) [210, с. 23].

Отже, загальними рисами адміністративної відповідальності, що відрізняють її від інших видів юридичної відповідальності є:

1) її застосування лише за наявності фактичної, юридичної та процесуальної підстав. Порядок і підстави застосування адміністративної відповідальності встановлено Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими нормативно-правовими актами, наприклад, Законом України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин»;

2) суб'єктами адміністративної відповідальності можуть бути фізичні та юридичні особи, які притягаються до адміністративної відповідальності за вчинені адміністративні правопорушення. Останні є суб'єктами застосування заходів адміністративних стягнень. Фізичні особи притягаються до адміністративної відповідальності після досягнення 16 років. Юридичні особи також є суб'єктам адміністративної відповідальності. Суб'єктом притягнення до

відповідальності виступає також держава в особі спеціально уповноважених на те органів виконавчої влади та судів (суддів);

3) адміністративним законодавством за вчинення адміністративних правопорушень передбачено перелік адміністративних стягнень, які визначені в ст. 24 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Водночас вважаємо, що адміністративній відповідальності як виду юридичної відповідальності характерні такі специфічні ознаки:

1) вона виникає в публічно-правовій сфері та носить обов'язковий характер;

2) застосовується з метою охорони встановленого публічного правопорядку;

3) має декларативний характер та полягає в застосуванні адміністративних стягнень;

4) застосовується лише у випадку здійснення суб'єктом винної антигромадської поведінки;

5) супроводжується державним і громадським осудом правопорушника і вчиненого ним діяння;

6) є підставою для застосування до правопорушника негативних правообмежувальних заходів матеріального та морального характеру;

7) юридичною підставою для її застосування є склад адміністративного правопорушення, який встановлений не лише в єдиному кодифікованому нормативно-правовому акті, але й в інших законах України;

8) спричиняє виникнення строкових обмежень прав суб'єкта правопорушника.

Узагальнюючи викладене, вважаємо, що **адміністративна відповідальність** – це форма реагування держави через діяльність уповноважених органів, що проявляється через примусове застосування до правопорушника негативних правообмежувальних заходів матеріального, морального характеру на підставі вчиненого суспільно шкідливого діяння передбаченого адміністративно-правовими нормами.

Таким чином, **адміністративна відповідальність за порушення**

законодавства у сфері безпеки та якості харчових продуктів – це урегульована адміністративно-процесуальними нормами діяльність компетентних суб'єктів, спрямована на примусове застосування до правопорушника правообмежувальних заходів матеріального та морального характеру за вчинене ним правопорушення, визначене Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими законами України, які урегульовують відносини у сфері безпеки та якості харчових продуктів [115].

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері безпеки та якості харчових продуктів має специфічні ознаки, що дають підстави визначити її як окремий підінститут адміністративної відповідальності, а саме:

1) адміністративне правопорушення – це підстава для притягнення до адміністративної відповідальності, передбачена ст. 65 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» та ст. 42-2 КУпАП;

2) застосування цього інституту передбачає накладання на юридичних осіб штрафу у розмірі від 10 до 50 мінімальних заробітних плат (від 37230 до 186150 грн.), а до фізичних осіб підприємців від 6 до 40 мінімальних заробітних плат (від 22338 до 148920 грн.); до фізичних осіб штрафу у розмірі від 8 до 20 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (від 136 до 340 грн.) з конфіскацією зазначеної продукції або без такої, до посадових осіб штрафу у розмірі від 15 до 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (від 255 до 850 грн.) з конфіскацією зазначеної продукції або без такої;

3) види складів адміністративних правопорушень, що визначають підстави адміністративної відповідальності за порушення законодавства про харчові продукти врегульована сферними нормативно-правовими актами;

4) суб'єктами притягнення до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про харчові продукти є уповноважені публічні органи управління, зокрема державний інспектор та державний ветеринарний

інспектор;

5) до адміністративної відповідальності за порушення законодавства про харчові продукти притягаються винні особи, що вчинили протиправне діяння, наприклад, порушення встановлених законодавством гігієнічних вимог до виробництва та/або обігу харчових продуктів або кормів; виробництво, зберігання харчових продуктів або кормів без отримання експлуатаційного дозволу на відповідну потужність тощо;

6) суб'єктом відповідальності є юридичні особи (оператор ринку); фізичні особи підприємці; фізичні особи; посадові особи;

7) одиницею виміру грошового стягнення є мінімальна заробітна плата та неоподатковуваний мінімум доходів громадян;

8) акт про притягнення до адміністративної відповідальності приймається одноосібно у формі припису щодо усунення порушень передбачених п. 2-4, 6, 8, 9, 11, 12 ч. 1 ст. 65, якщо вони вчинені вперше протягом останніх трьох років та складення протоколу про порушення законодавства про харчові продукти;

9) право складати протоколи про адміністративні правопорушення у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів має центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів (статті 42-1, 42-2, 107, 166-22, 188-22) [119].

Підставою притягнення до адміністративної відповідальності є вчинення безпосередньо самого адміністративного правопорушення у формі дії чи бездіяльності. Відсутність складу адміністративного правопорушення виключає настання адміністративної відповідальності.

Слід зазначити, що ні в теорії права, ні в теорії адміністративного права не існує загального підходу до змісту поняття правопорушення. Законодавець також досі не визначився із співвідношеннями понять «правопорушення» та «проступок» (ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення), рівнем суспільної шкідливості, яку несуть ці діяння.

У законодавстві колишнього СРСР поняття адміністративного правопорушення вперше було сформульовано в Основах законодавства СРСР і

союзних республік про адміністративні правопорушення, прийнятих 23 жовтня 1980 р. До цього часу визначення адміністративного правопорушення розглядалося лише в науковій літературі [175, с. 220].

Так, С.С. Студенікін визначав адміністративне правопорушення як порушення громадянином, установою, організацією або посадовцем адміністративно-правової норми, стягнення за яке накладається владою органу державного управління (посадовця), а не в судовому порядку [396, с. 23].

У свою чергу, О.М. Якуба під адміністративним правопорушенням пропонує розуміти шкідливе, протиправне винне діяння (бездіяльність), що порушує загальнообов'язкові правові норми, за яке законом передбачено відповідальність у вигляді адміністративних стягнень [447, с. 138].

Як специфічний різновид правопорушень, за скоєння яких застосовуються заходи адміністративної відповідальності, пропонує розуміти адміністративний проступок Є.М. Щербина [438, с. 95].

Отже, наукові позиції досить неоднорідні, але всі зводяться до розуміння змісту адміністративного правопорушення як діяння з меншою суспільною небезпекою (у даному випадку правильним є вживання словосполучення «суспільно шкідливого») щодо злочину, стосовно якого публічна адміністрація розглядає та приймає рішення і за яке передбачено адміністративну відповідальність.

Натомість у ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначено, що адміністративне правопорушення (проступок) – це протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, що посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Написання законодавцем поняття «адміністративне правопорушення (проступок)» створює неоднозначність тлумачення та зіставлення дефініцій «адміністративне правопорушення» та «адміністративний проступок», що, на нашу думку, спричиняє порушення правил юридичної техніки.

Водночас слід зазначити, що сьогодні в теорії адміністративного права існує проблема розмежування понять «правопорушення» і «проступок».

Наведемо думки науковців-адміністративістів щодо їх розмежування та тлумачення. Так, О.Ю. Салманова наголошує, що ототожнення в законі (Кодексі України про адміністративні правопорушення) термінів «правопорушення» і «проступок» узагалі не можна визнати виправданим, поняття «правопорушення» потребує свого уточнення, оскільки цей термін за своїм змістом надто значний за обсягом [359, с. 146–147].

В Юридичному енциклопедичному словнику зазначено, що правопорушення в широкому розумінні слова – це антисуспільне діяння, що спричиняє шкоду суспільству і карається згідно із законом, воно включає в себе цивільно-правові порушення, адміністративні правопорушення, дисциплінарні правопорушення і найбільш небезпечним його видом є злочини, тобто кримінальні правопорушення. Проступок – це лише протиправна поведінка, за яку передбачено дисциплінарну або адміністративну відповідальність [442].

Цікавою є точка зору А.Т. Комзюка, який зазначає, що ці поняття не є тотожними, оскільки адміністративне правопорушення – це порушення будь-якої адміністративно-правової норми, незалежно від того, чи передбачено за це відповідальність, а адміністративний проступок – це різновид адміністративного правопорушення, за який встановлено адміністративну відповідальність [6, с. 15]. Утім, Кодекс України про адміністративні правопорушення містить перелік складів адміністративних правопорушень.

На думку В.С. Стефанюка, адміністративним правопорушенням слід вважати будь-яке порушення норм адміністративного права, а адміністративним проступком – протиправне діяння, за яке законодавством передбачено накладання адміністративних стягнень [392, с. 13–14].

У свою чергу, Д.М. Лук'янець зазначає, що доцільно формально їх розмежувати і визначити, що проступком має бути визнане суспільно небезпечне діяння, що полягає в порушенні норм адміністративного права, за яке передбачена адміністративна відповідальність [209, с. 318–333].

Здійснивши аналіз законодавства про адміністративну відповідальність, А.С. Васильєв зазначає, що термінологічно прикметник «адміністративний» вказує не на сферу суспільних відносин, у якій скоюються протиправні діяння, а

на обставину, що за скоєння такого порушення застосовується міра адміністративного примусу, тобто міра одного з видів державного примусу, який характеризується специфічними ознаками, а саме: застосовується органами державної виконавчої влади, у несудовому порядку, на основі спеціально встановлених адміністративно-процесуальних норм тощо. Цей висновок підтверджується тим фактом, що адміністративний примус може застосовуватися за протиправні діяння, які посягають на різні суспільні відносини, що регулюються різними галузями права (земельним, трудовим, адміністративним, цивільним тощо), якщо тільки ці відносини охороняються (забезпечуються) адміністративно-правовими санкціями [206, с. 254].

Водночас слід звернути увагу на схожість наукових думок Є.М. Щербини та А.В. Васильєва, які вважають, що адміністративні проступки – це специфічний різновид правопорушень, за скоєння яких застосовуються заходи адміністративної відповідальності. Тому, щоб запобігти термінологічній плутанині, правопорушення, за які настає адміністративна відповідальність, доцільно називати їх не «адміністративними правопорушеннями», а більш точніше – «адміністративними проступками». Таке вирішення питання, на думку А.С. Васильєва, має також і практичне значення, оскільки відкривається можливість більш точно встановити соціальні та правові ознаки, які характеризують «адміністративний проступок» як особливий вид правопорушення [169, с. 34–35].

З огляду на викладене вище у нашому дослідженні ми будемо використовувати термін «адміністративне правопорушення».

Адміністративне правопорушення наділене власними ознаками. Аналізуючи ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що закріплює поняття адміністративного правопорушення (проступку), можна назвати такі його ознаки: діяння, протиправність, суспільна шкідливість, винуватість та караність. Усі ці ознаки властиві також адміністративним правопорушенням, що посягають на суспільні відносини у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів. Перед тим як схарактеризувати зазначені ознаки, слід зауважити, що особливістю адміністративної

відповідальності у сфері безпечності та якості харчових продуктів є те, що вона урегульована не лише Кодексом України про адміністративні правопорушення, а й іншими законами України, наприклад Законом України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин».

Сьогодні норми Кодексу України про адміністративні правопорушення містять ст. 42, 42-1, 42-2, 107, 166-22, 188-22, які передбачають посягання на здоров'я громадян шляхом порушення санітарних норм, порушення правил заготівлі, переробки або збуту радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції, порушення вимог законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів [170]. Водночас більш широкий перелік складів адміністративних правопорушень законодавства про харчові продукти та корми передбачено ст. 65 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» [281, ст. 65].

Розглянемо більш детально ознаки адміністративних правопорушень у сфері безпечності та якості харчових продуктів.

1. **Діяння**, тобто акт зовнішнього виявлення ставлення особи до реальної дійсності, інших людей, держави, суспільства. Тобто протиправна поведінка є зовнішньо вираженою дією особи. Діяння виявляється у двох формах: дії та бездіяльності, де дія – це активна поведінка особи, а бездіяльність – це вчинки особи, які виражаються в тому, що вона мала, відповідно до вимог законодавства, здійснити визначені дії, але не зробила цього [437, с. 89].

У сфері безпечності та якості харчових продуктів протиправність виявляється як у дії, так і в бездіяльності. У дії виражаються адміністративні правопорушення шляхом: 1) порушення встановлених законодавством гігієнічних вимог до виробництва та/або обігу харчових продуктів або кормів; 2) виробництва та/або обігу харчових продуктів або кормів з використанням незареєстрованої потужності; 3) виробництва, зберігання харчових продуктів або кормів без отримання експлуатаційного дозволу на відповідну потужність, якщо обов'язковість його отримання встановлена законом; 4) реалізації

харчових продуктів або кормів, маркування яких не відповідає законодавству; 5) порушення вимог щодо забезпечення простежуваності, передбачених законодавством про харчові продукти та корми; 6) використання, реалізації незареєстрованих об'єктів санітарних заходів або кормових добавок; 7) пропонування до реалізації або реалізація непридатних харчових продуктів або кормів; 8) пропонування до реалізації або реалізація харчових продуктів або кормів, які є шкідливими для здоров'я людини або тварини; 9) пропонування до реалізації або реалізація харчових продуктів або кормів, що не є швидкопсувними, мінімальні строки зберігання яких закінчилися, якщо внаслідок цього харчові продукти або корми не стали шкідливими для здоров'я людини або тварини; 10) порушення значень параметрів безпечності об'єктів санітарних заходів або кормів, встановлених законодавством про харчові продукти та корми; 11) реалізації продуктів, які ввезені (переслані) на митну територію України як торговельні (виставкові) зразки або об'єкти наукових досліджень; 12) відмови в допуску посадової особи компетентного органу або його територіального органу до здійснення державного контролю з підстав, не передбачених законом, або інше перешкоджання її законній діяльності.

Бездіяльність виявляється у: 1) невиконанні обов'язку щодо відкликання або вилучення з обігу небезпечних харчових продуктів або кормів; 2) невиконанні визначеного законом обов'язку щодо впровадження на потужностях постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР); 3) невиконанні рішення посадової особи компетентного органу, його територіального органу про знищення небезпечного харчового продукту, допоміжних матеріалів для переробки, небезпечних кормів або кормових добавок; 4) ненаданні, несвоєчасному наданні, наданні недостовірної інформації на вимогу посадової особи компетентного органу або його територіального органу; 5) невиконанні, несвоєчасному виконанні рішення головного державного інспектора (головного державного ветеринарного інспектора) про тимчасове припинення виробництва та/або обігу харчових продуктів та/або кормів; 6) невиконанні, несвоєчасному виконанні законних вимог (приписів)

посадової особи компетентного органу, його територіального органу щодо усунення порушень цього Закону, законодавства про харчові продукти та корми.

2. Протиправність адміністративних правопорушень означає, що дію чи бездіяльність, які посягають на суспільні і публічні інтереси, прямо заборонено адміністративно-правовими нормами. Ознака протиправності вказує також на неприпустимість аналогії закону, що сприяє зміцненню законності, виключає можливість притягнення до адміністративної відповідальності за діяння, не передбачені законодавством про адміністративні правопорушення [11, с. 162].

Отже, не будь-яке суспільно небезпечне діяння буде протиправним, оскільки законодавець не встановив правової заборони на його вчинення. Навіть вчинення об'єктивно шкідливого діяння, не забороненого адміністративно-правовою нормою, не можна розглядати як адміністративне правопорушення [362, с. 22–23]. Адміністративні правопорушення, що вчиняються у сфері безпеки та якості харчових продуктів передбачають вчинення конкретних протиправних дій, які проявляються у порушенні адміністративно-правових норм, що гарантують громадянам відповідність харчових продуктів вимогам безпеки та якості. Відповідно, порушуючи ці норми, правопорушник створює умови для настання негативних наслідків, які можуть завдати шкоди життю і здоров'ю громадян.

Вважаємо справедливою думку М.С. Малєїної, що «суб'єкт не повинен мати чітке уявлення про порушення ним конкретної норми права, достатньо, щоб він усвідомлював (мав усвідомлювати) суспільно шкідливий характер своєї поведінки» [217, с. 16].

Таким чином, зазначені у ст. 42, 42-1, 42-2, 107, 166-22, 188-22 Кодексу України про адміністративні правопорушення та ст. 65 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» діяння є протиправними.

3. Суспільна шкідливість, тобто вчинення адміністративного правопорушення є суспільно шкідливим діянням, тоді як злочин є суспільно небезпечним.

Питання суспільної безпеки і суспільної шкоди адміністративного правопорушення науковці досліджують досить давно. У науковій літературі з цього приводу існують дві протилежні позиції: адміністративні правопорушення є суспільно шкідливим діянням, а не суспільно небезпечними; адміністративні правопорушення є суспільно небезпечними діяннями.

У цьому випадку, на нашу думку, варто навести точку зору А.С. Васильєва: суспільна небезпечність – це об'єктивно притаманна деяким діянням якість. Законодавець має право з урахуванням суспільної значимості діяння заборонити його під страхом застосування визначеної міри правового примусу та, залежно від реальних можливостей боротьби з ним правовими заходами, визначити його адміністративним проступком або злочином. Але довільно визначати дію або бездіяльність суспільно небезпечною законодавець не може, оскільки суспільна небезпечність залежить від характеру та соціальної значимості самої дії, а не від поглядів законодавця. Об'єктивний характер змісту поняття «суспільна небезпечність» передбачає необхідність оцінки цієї категорії не тільки відповідно до законодавства (тому що деякі діяння як суспільно небезпечні можуть бути не забороненими Законом), а й через етимологічний аналіз слів «суспільство», «небезпечність», «шкода», тобто за допомогою виявлення реальних ознак, які визначають зміст та обсяг цього поняття. У цьому контексті будь-які правопорушення, які дезорганізують встановлений порядок суспільних відносин або завдають збитку суспільному інтересу, є шкідливим для існуючого суспільного устрою загалом, тому що в окремих його ланках і у своїй сукупності становлять ще більш відчутну загрозу – небезпечність для існуючого устрою, його непохитності, його подальшого укріплення та розвитку [37, с. 35; 206].

Як вважає Д.М. Бахрах, усі злочини суспільно небезпечні й деякі адміністративні проступки також мають суспільну небезпечність, зокрема, дрібне хуліганство, дрібна крадіжка майна, злісна непокора законним вимогам працівника міліції тощо [11, с. 127-131].

Найбільш аргументовано щодо цього питання висловився В.К. Колпаков, який зазначив, що застосування онтологічних і гносеологічних знань як методів

дослідження адміністративно-деліктного середовища свідчить про те, що поняття «шкода», «шкідливість», «суспільна шкода», «об'єктивна шкідливість діяння» є онтологічними категоріями і виявляються в емпіричному вимірі. Наявність шкоди, за правило, встановлюється шляхом опису, який сам по собі вже виступає доказом шкідливості відповідного діяння.

Водночас суспільна небезпека – це гносеологічна категорія. Її неможливо встановити шляхом онтологічного опису того, що трапилось. Вона доводиться шляхом дослідження усіх ознак і характеристик факту дійсності, а в нашому випадку – правопорушення. Дослідження усього комплексу властивостей правопорушення здійснюється у відповідних організаційних формах – справах про адміністративні проступки, кримінальних справах, дисциплінарних справах тощо. Такі справи по своїй суті є гносеологічним відбитком конкретного діяння. Розслідування справи – це пізнання (дослідження) факту реальної дійсності, в онтології якого виявилися ознаки правопорушення (кримінального, адміністративного, дисциплінарного тощо) [176, с. 74; 177, с. 49].

Отже, «шкідливість» є онтологічною ознакою об'єктивної сторони правопорушення (не складу, а суто діяння), яка притаманна злочинам й адміністративним проступкам. Гносеологічною ознакою об'єктивної сторони складу правопорушення, яка притаманна злочинам й адміністративним проступкам, є суспільна небезпека [176, с. 281].

Водночас зазначимо, що, на нашу думку, адміністративні правопорушення в досліджуваній сфері все ж таки є суспільно шкідливими, а коли протиправне діяння посягає на життя і здоров'я людини, слід вести мову про суспільну небезпеку. Наприклад, зі змісту ст. 42-2 є очевидним, що заготівля, переробка з метою збуту або збут продуктів харчування чи іншої продукції, радіоактивно забруднених понад рівні, що допускаються, за відсутності ознак діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України є адміністративним правопорушенням у сфері безпечності та якості харчових продуктів, тобто суспільно шкідливими діяннями.

Таким чином, протиправні діяння, зазначені у ст. 42, 42-1, 42-2, 107, 166-22, 188-22 Кодексу України про адміністративні правопорушення та ст. 65

Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», є суспільно шкідливими, а у деяких випадках можуть бути суспільно небезпечними.

4. **Вина.** Існують різні правові критерії визначення вини щодо проступку, вчиненого фізичною та юридичною особою. Для кваліфікації форм вини в діянні фізичної особи насамперед визначають психоемоційне ставлення до факту вчиненого проступку й виокремлюють ознаки умисного діяння або вчинення проступку з необережності. Умисел має місце в правопорушенні тоді, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи бездіяльності, передбачала її шкідливі наслідки і бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків (ст. 10 КУпАП). Умисел може бути прямим чи непрямим. Необережність має місце в правопорушенні тоді, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоча мала і могла їх передбачити (ст. 11 КУпАП). Необережність виражається у формі самовпевненості чи недбалості [170].

Ступінь вини враховується при накладенні адміністративного стягнення, при звільненні від адміністративної відповідальності тощо. Слід зазначити, що адміністративні правопорушення вчиняються у формі умислу.

Отже, адміністративним правопорушенням, яке вчиняється у сфері безпечності та якості харчових продуктів, може бути тільки винне діяння у формі умислу (прямого чи непрямого), яке свідомо вчинене суб'єктом, має характер вольового акта протиправної поведінки.

5. **Караність.** Формою вираження караності як ознаки адміністративного правопорушення є накладення на особу певного виду адміністративного стягнення. При цьому слід зазначити, що в Кодексі України про адміністративні правопорушення відсутнє правове розуміння поняття караність, натомість вживається поняття адміністративне стягнення та визначаються види адміністративних стягнень. Таким чином, складається думка, що законодавець

вважає, що ці терміни є синонімічними поняттями, водночас можна припустити, що «покарання» і «стягнення» несуть різне змістовне навантаження, де перше притаманне кримінальній відповідальності, а друге – адміністративній.

Отже, караність є одним з необхідних ознак поняття адміністративного правопорушення. Усі адміністративні правопорушення, що вчиняються у сфері безпеки та якості харчових продуктів, є караними, тобто за вчинення будь-якого з них уповноважений суб'єкт накладає адміністративне стягнення у вигляді штрафу чи конфіскації

6. Суб'єкт адміністративного правопорушення. Залежно від ознак, якими наділені суб'єкти, які вчиняють адміністративні правопорушення в досліджуваній сфері, їх можна поділити на **загальні та спеціальні**.

Загальний суб'єкт адміністративного правопорушення характеризується наявністю загальних ознак. У першу чергу, до них належать вік і осудність. Вони закріплені статтями 12 і 20 Загальної частини КУпАП. Спеціальними визнаються такі, які вказують на особливості правового становища суб'єктів і дозволяють диференціювати відповідальність різних категорій осіб, забезпечуючи тим самим справедливу правову оцінку скоєного діяння, наприклад, фізична особа підприємець, посадова особа.

Наведені та розкриті вище ознаки є найбільш характерними й істотними, притаманними будь-якому адміністративному правопорушенню (проступку), що характеризують фактичну підставу адміністративної відповідальності та становлять її матеріальне вираження.

Таким чином, можна констатувати, що склади правопорушень, зазначені у ст. 42, 42-1, 42-2, 107, 166-22, 188-22 Кодексу України про адміністративні правопорушення та ст. 65 Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», є адміністративними правопорушеннями, які посягають на публічно-правові відносини.

Отже, *адміністративні правопорушення, які посягають на відносини у сфері безпеки та якості харчових продуктів, – це суспільно шкідливі, протиправні, винні діяння (дії чи бездіяльність), що посягають на життя,*

здоров'я та безпеку населення і за які законодавством передбачено заходи адміністративної відповідальності.

Розкривши зміст фактичної і нормативної підстави адміністративної відповідальності, варто звернути увагу на зміст юридичної підстави, якою є склад адміністративного проступку, тобто сукупність суб'єктивних та об'єктивних ознак вчинюваного діяння.

Для здійснення загальної характеристики проступків, що посягають на суспільні відносини у сфері безпечності та якості харчових продуктів, необхідно дослідити та проаналізувати сутність елементів складу адміністративного правопорушення (тобто зміст суб'єктивних та об'єктивних ознак).

Як слушно зауважує Є.М. Щербина, склади конкретних адміністративних правопорушень виконують такі функції: 1) встановлюють юридичні підстави адміністративної відповідальності; 2) передбачають можливість застосування заходів адміністративного впливу; 3) забезпечують однакове застосування закону, правильну кваліфікацію проступків; 4) гарантують від необґрунтованого притягнення осіб до адміністративної відповідальності; 5) обмежують відповідальність рамками скоєного. Сьогодні Кодекс України про адміністративні правопорушення оперує поняттям не «склад адміністративного проступку», а «адміністративне правопорушення». Склад згадується лише в обставинах, які виключають провадження в справах про адміністративне правопорушення (п. 1 ст. 247 Кодексу України про адміністративні правопорушення), його можливо визначити тільки шляхом тлумачення даної статті [438, с. 95].

Елементами складу адміністративних проступків, що посягають на суспільні відносини у сфері безпечності та якості харчових продуктів є такі, що характеризують об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єктивну сторону і суб'єкта правопорушення. Розглянемо ці елементи.

Об'єкт адміністративних проступків, що посягають на суспільні відносини у сфері безпечності та якості харчових продуктів – це те, на що спрямовано посягання. Ним можуть бути лише суспільні відносини, які охороняються нормативно-правовими актами і за порушення яких передбачено

адміністративне стягнення.

Розрізняють загальний, родовий, видовий та безпосередній об'єкти [200, с. 52].

Загальним об'єктом адміністративного правопорушення у сфері безпеки та якості харчових продуктів є всі суспільні відносини, що охороняються за допомогою адміністративно-правових норм.

Родовим об'єктом складів правопорушень є суспільні відносини у сфері охорони здоров'я населення та тварин; суспільні відносини у сфері безпеки та якості харчових продуктів та ґрунтуються на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках.

Видовим об'єктом складів правопорушень у цій сфері є суспільні відносини, що посягають на життя і здоров'я громадян.

Безпосереднім об'єктом складів правопорушень у сфері безпеки та якості харчових продуктів є суспільні відносини, передбачені конкретним складом правопорушення. Зокрема, це:

1) суспільні відносини, що виникають під час заготівлі, переробки або збуту радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції;

2) суспільні відносини, пов'язані із дотриманням гігієнічних вимог до виробництва та/або обігу харчових продуктів або кормів;

3) суспільні відносини, що виникають в процесі виробництва та/або обігу та/або зберігання харчових продуктів або кормів з використанням незареєстрованої потужності, без отримання експлуатаційного дозволу на відповідну потужність, якщо обов'язковість її реєстрації та/чи отримання дозволу встановлена законом;

4) суспільні відносини, що виникають у зв'язку з невиконанням визначеного законом обов'язку щодо впровадження на потужностях постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР);

5) суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією харчових продуктів або кормів, маркування яких не відповідає законодавству, якщо це створює загрозу для життя та/або здоров'я людини або тварини;

б) суспільні відносини, пов'язані з вилученням з обігу небезпечних харчових продуктів або кормів;

7) суспільні відносини, що виникають під час використання, реалізації незареєстрованих об'єктів санітарних заходів або кормових добавок, якщо обов'язковість їх державної реєстрації встановлена законом;

8) суспільні відносини, що виникають під час реалізації непридатних харчових продуктів або кормів, або реалізації харчових продуктів або кормів, які є шкідливими для здоров'я людини або тварини, або реалізації швидкопсувних харчових продуктів або кормів, строки зберігання яких закінчилися, якщо внаслідок цього харчові продукти або корми не стали шкідливими для здоров'я людини або тварини, або реалізації харчових продуктів або кормів, що не є швидкопсувними, мінімальні терміни зберігання яких закінчилися, якщо внаслідок цього харчові продукти або корми не стали шкідливими для здоров'я людини або тварини;

9) суспільні відносини, що виникають у процесі стандартизації безпеки об'єктів санітарних заходів або кормів, встановлених законодавством про харчові продукти та корми;

10) суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі знищенням небезпечних харчових продуктів, допоміжних матеріалів для переробки, небезпечних кормів або кормових добавок;

11) суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією продуктів, які ввезені (переслані) на митну територію України як торговельні (виставкові) зразки або об'єкти наукових досліджень;

12) суспільні відносини, що виникають у зв'язку з ненаданням, несвоєчасним наданням, наданням недостовірної інформації на вимогу посадової особи компетентного органу або його територіального органу;

13) суспільні відносини, що виникають у зв'язку з недопущенням посадової особи компетентного органу або його територіального органу до здійснення державного контролю з підстав, не передбачених законом, або інше перешкоджання її законній діяльності;

14) суспільні відносини, що виникають у зв'язку з невиконанням,

несвоєчасним виконанням рішень головного державного інспектора (головного державного ветеринарного інспектора) про тимчасове припинення виробництва та/або обігу харчових продуктів.

Обов'язковою ознакою об'єкта є предмет делікту.

Предметом адміністративних правопорушень у сфері безпечності та якості харчових продуктів є: харчові продукти, корми, об'єкти санітарних заходів, допоміжних матеріалів для переробки, небезпечних кормів або кормових добавок.

Об'єктивна сторона як елемент складу адміністративного правопорушення включає в себе обов'язкові та факультативні елементи, що всебічно характеризують саме протиправне діяння, тобто дію або бездіяльність, яка посягає на об'єкт адміністративно-правової охорони та підпадає під ознаки адміністративного правопорушення. До них належать обов'язкові діяння (дія чи бездіяльність) та факультативні шкідливі наслідки, причинний зв'язок між діяннями й наслідками, місце, час, обстановка, спосіб, знаряддя та засоби вчинення правопорушення. Слід зазначити, що склади адміністративних правопорушень у досліджуваній сфері не мають таких факультативних ознак об'єктивної сторони як час, обстановка, знаряддя та засоби вчинення правопорушення. Натомість визначають такі факультативні ознаки, як місце та спосіб.

Місцем вчинення даних адміністративних правопорушень є потужності, незареєстровані потужності чи потужності, які не мають експлуатаційного дозволу.

Способом вчинення розглядуваних правопорушень є усне чи письмове надання інформації чи ненадання інформації про якісні та кількісні показники харчових продуктів та кормів, а також про об'єкти санітарних заходів.

Причинний зв'язок між діяннями та шкідливими наслідками проявляється у створенні загрози для життя та/або здоров'я людини або тварини.

Суб'єкт адміністративного проступку як елемент складу правопорушення – це особа, яка скоїла адміністративний проступок і яку на підставі чинного законодавства можна притягнути до адміністративної відповідальності. Суб'єкт

адміністративного проступку має такі обов'язкові елементи як вік; осудність. Окрім того, в розрізі даних адміністративних правопорушень варто говорити про наявність спеціального суб'єкта.

Відповідно до ст. 12 Кодексу України про адміністративні проступки, адміністративна відповідальність фізичних осіб може наставати лише з досягненням 16-річного віку на момент вчинення адміністративного правопорушення. Якщо особа вчинила адміністративний проступок у віці від 16 до 18 років, то справи про такі правопорушення розглядає тільки суд із застосуванням до правопорушника специфічних заходів виховного характеру, передбачених ст. 241 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Громадяни України та особи без громадянства притягаються до відповідальності на загальних підставах, зазначених у Кодексі України про адміністративні правопорушення, а іноземці – лише в тому разі, якщо вони не мають дипломатичного імунітету (наприклад, перебувають в Україні за особистими чи комерційними справами, за приватними візами, туристи тощо). Питання про відповідальність іноземців, які мають дипломатичний імунітет, вирішується дипломатичним шляхом.

У більшості випадків суб'єктом адміністративних правопорушень, що посягають на суспільні відносини у сфері безпеки та якості харчових продуктів є оператор ринку, тобто юридична особа, але суб'єктами також є фізичні особи, фізичні особи підприємці, посадові особи.

Вступаючи у правові відносини суб'єкти правопорушення (юридичні особи, фізичні особи, фізичні особи підприємці, посадові особи) своїми діями можуть реалізовувати надані їм адміністративну правоздатність та адміністративну дієздатність, тобто здійснювати правомірну поведінку, але можуть і порушувати їх, тобто здійснювати неправомірну поведінку. У разі виявлення неправомірної поведінки законодавством передбачено притягнення порушника до адміністративної відповідальності.

Отже, суб'єктами складу правопорушення, що посягають на суспільні відносини у сфері безпеки та якості харчових продуктів можуть бути :

- 1) загальний – фізична особа – осудна особа, яка досягла віку

адміністративної відповідальності;

2) спеціальний оператори ринку – юридична особа – суб'єкт господарської діяльності, який здійснює первинне виробництво, виробництво, реалізацію та/або обіг харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів (окрім матеріалів, що контактують з харчовими продуктами) і який відповідає за виконання вимог законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів; посадові особи – уповноважені виконувати представницькі функції від імені органу, в якому вони працюють.

Суб'єктивна сторона як елемент адміністративного проступку являє собою психічне ставлення правопорушника до скоєного ним протиправного діяння. Суб'єктивна сторона – це внутрішня сторона правопорушення, психічний стан суб'єкта проступку, що характеризує його волю, яка виявляється у протиправній дії, його ставленні до дії, яку він вчинив [8, с. 435]. До ознак, що характеризують суб'єктивну сторону, належать: вина, мотив і мета правопорушника.

Вина виявляється в умислі й необережності. Встановлення вини є головним завданням при аналізі суб'єктивної сторони правопорушення. Здійснивши аналіз складів адміністративних правопорушень в досліджуваній сфері можемо констатувати, що адміністративне правопорушення є діянням умисним. Слід зазначити, що лише за офіційними даними Управління захисту споживачів Головного управління Держпродспоживслужби в Сумській області протягом 2017 року в ході проведення планових та позапланових заходів зроблено 246 перевірок суб'єктів господарювання, які здійснюють продаж та реалізацію непродовольчих товарів у містах Суми, Охтирка, Ромни, Шостка, Конотоп, Глухів, Путивль, Кролевець, С. Буда та смт. Ямпіль. Порухення виявлені у 204 підприємствах, що становить 82,9 % від перевірених.

Разом виявлено 195 видів різного роду порушень. Найбільш характерними з них були:

- відсутність своєчасної та повної інформації про продукцію – 172 (88,2%);
- реалізація товару, термін придатності якого минув – 8 (4,1 %);
- продаж товарів, які не відповідали вимогам нормативних документів – 9 (4,6 %).

Перевірено безпеку продукції на суму 3217,80 тис. грн., знято з реалізації товарів на суму 792,5 тис. грн., що становить 24,6 % від перевірених [336].

За порушення прав споживачів при реалізації непродовольчих товарів та надання послуг за звітний період ГУ Держпродспоживслужби в Сумській області притягнуто до адміністративної відповідальності 281 особу, на яких накладено адміністративних штрафів на суму 34,80 тис. грн., до суб'єктів господарювання застосовані адміністративно-господарські санкції, передбачені ст. 23 Закону України «Про захист прав споживачів», на суму 109,62 тис. грн.

Вину юридичної особи, наприклад, оператора ринку харчових продуктів, у скоєнні адміністративного правопорушення слід розуміти як недокладення нею зусиль, які допускаються і вимагаються законодавством, для виконання покладених на неї обов'язків, за порушення яких передбачено адміністративну відповідальність, а також як невикористання наданих прав і можливостей для усунення причин адміністративного правопорушення [352, с. 18].

Слід зазначити, що питання статусу юридичної особи як суб'єкта адміністративної відповідальності досить тривалий час є дискусійним. Визначення вини юридичної особи виводиться саме через зв'язок між діями фізичних осіб, які входять до складу юридичної особи, і протиправними діями власне юридичної особи. Адже саме дії фізичних осіб – працівників юридичної особи – можуть викликати протиправні дії останньої, навіть не будучи протиправними. Водночас протиправні дії фізичних осіб, які спричинили протиправні дії юридичної особи, у багатьох випадках є самостійними правопорушеннями, за які передбачено відповідальність саме цих осіб [430, с. 98].

Як зазначає О.Т. Зима, вина юридичної особи – це суб'єктивне ставлення до проступку фізичних осіб, які входять до складу юридичної особи або перебувають з нею в іншому зв'язку (членство, право власності), трудова діяльність або управлінські повноваження яких пов'язані з вчиненням протиправного діяння. На його думку, вина має визначатися переважаючою волею, під якою слід розуміти волю адміністрації, інших осіб, яким надано право давати вказівки в межах юридичної особи та її підрозділів [144, с. 7].

У свою чергу, Д.І. Лук'янець виділяє безпосередню та ризиковану вину юридичної особи. Безпосередня форма вини має місце тоді, коли фізична особа, яка входить до складу юридичної особи, усвідомлює, що її дії (бездіяльність) призведуть до вчинення юридичною особою протиправного діяння, і вчиняє такі дії (продовжує бездіяльність). Коли ж фізична особа не усвідомлює, що її дії (бездіяльність) призведуть до вчинення юридичною особою протиправного діяння, хоч має усвідомлювати це, і вчиняє такі дії (продовжує бездіяльність), має місце ризикована форма вини. Урахування форми вини юридичної особи може мати значення в тих випадках, коли дії фізичних осіб, що обумовили вчинення правопорушення цією особою, утворюють самостійний склад правопорушення, і санкція за нього, яку слід застосовувати до юридичної особи, має відносно визначений характер. При цьому є очевидним, що умисна форма вини фізичної особи обумовлюватиме безпосередню форму вини юридичної особи, а необережна форма вини фізичної особи – ризиковану [211, с. 121; 430].

Зазначимо, що Держпродспоживслужба в м. Києві провела моніторинг стану потужностей операторів ринку, які здійснюють обіг харчових продуктів, за результатами чого було виявлено такі базові блоки порушень:

- 1) реєстраційний номер об'єкта потужності відсутній;
- 2) продукти харчування завозять без супровідних документів, які вказують на якість та безпечність харчових продуктів;
- 3) об'ємно-планувальні рішення не забезпечують потоковість технологічного процесу;
- 4) порушений термічний процес приготування харчових продуктів (технологія, правила зберігання);
- 5) технологічне обладнання застаріле. У холодильному обладнанні частково проводиться зберігання харчових продуктів без відповідного маркування та засобів виміру температури і правил товарного сусідства;
- 6) відсутні особисті медичні книжки у персоналу [408].

Водночас на Прикарпатті під час проведення лабораторних досліджень стану води та харчових продуктів у 333 школах області відібрано 751 зразок харчових продуктів, в 163 дошкільних закладах освіти – 379 зразків харчових

продуктів, в 26 соціальних закладах – 50 зразків харчових продуктів. У 42 зразках харчових продуктів виявлено невідповідності за мікробіологічними показниками, з них БГКП – 41 зразок; МАФAM – 1 зразок. Позитивні результати, зокрема щодо мікроорганізмів групи бактерій кишкової палички, виявлено в готових стравах у шкільних закладах: Снятинський район – 15,6%, Городенківський – 10,3%, Калуський – 4,7%, Рогатинський – 3,6%, Галицький – 2,2%; у дошкільних закладах: Городенківський – 13,3%, Снятинський – 9,1%, Калуський – 6,6%, Рожнятівський – 3,6%, м. Івано-Франківськ – 3,1%; у соціальних закладах: Снятинський район – 6,3%, що є наслідком порушення операторами ринку харчових продуктів загальних гігієнічних вимог щодо поводження з харчовими продуктами, у т. ч. правил особистої гігієни [439].

Досліджено 1038 проб харчових продуктів на калорійність, відібраних із харчоблоків ДНЗ, ЗОНЗ та інтернатних закладів. З них не відповідали гігієнічним вимогам 16 проб, що становить 3%. Дослідження харчових продуктів рослинного походження (ячмінь озимий, соя, соняшник, ріпак, картопля, морква, буряк столовий, капуста) проводились в господарствах 10 районів області. Загалом відібрано 606 зразків рослинної продукції. За результатами досліджень встановлено у 8 зразках продукції перевищення допустимих норм, зокрема в картоплі, моркві – щодо вмісту нітратів, в соняшнику – щодо вмісту мікотоксинів. Господарствам, у яких виявлена невідповідність, направлено рекомендаційні листи щодо зміни призначеного використання такої продукції або приведення її у відповідність [439].

При проведенні моніторингових відвідувань найчастіше виявлялись порушення, пов'язані із недотриманням правил миття посуду, особистої гігієни персоналу, недостатнім забезпеченням миючими, дезінфікуючими засобами, непромаркованим розробочним інвентарем, недостатністю столового та кухонного посуду, потребою у ремонті частини приміщень харчоблоків, реконструкцією з дообладнанням відділення первинної обробки сировини, ревізією та заміною водопровідних, каналізаційних мереж [439].

Аналізуючи актуальні питання адміністративної відповідальності у сфері безпеки та якості харчових продуктів слід звернути увагу на наявність

правових прогалін. Так, однією з проблем адміністративної відповідальності у сфері безпечності та якості харчових продуктів є те, що в нормах Кодексу України про адміністративні правопорушення не визначено підстави для притягнення до адміністративної відповідальності за використання незареєстрованих потужностей, а також за невиконання визначеного законом обов'язку щодо впровадження на потужностях постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР). Як уже зазначалось у підрозділі 3.2, в Україні є обов'язковою вимога щодо здійснення державної реєстрації потужності, на якій оператор ринку здійснює виробництво харчових продуктів. Діяльність уповноважених посадових осіб Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів є постійною та, на жаль, результативною щодо виявлення потужностей, які використовуються операторам ринку та не зареєстровані в установленому законом порядку. Така діяльність проводиться державними інспекторами в ході здійснення планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю).

Враховуючи зазначене, вважаємо за необхідне доповнити ст. 166-22 Кодексу України про адміністративні правопорушення частиною 4 такого змісту:

«Використання незареєстрованих потужностей, передбачених Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», іншими актами законодавства, а також невиконання визначеного законом обов'язку щодо впровадження на потужностях постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР), тягне за собою накладення штрафу на юридичних осіб у розмірі від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, на фізичних осіб – підприємців – у розмірі від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Досліджуючи проблемні питання адміністративної відповідальності у сфері безпечності та якості харчових продуктів, хотілося б акцентувати на

існуванні правових колізій. Так, ст. 188-22 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено склад адміністративного правопорушення, який проявляється у формі діяння невиконання законних вимог посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби та державної служби ветеринарної медицини. Разом з цим пунктом 1 Указу Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» постановлено утворити Державну службу України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, реорганізувавши шляхом перетворення Державну ветеринарну та фітосанітарну служби і приєднавши до Служби, що утворюється, Державну інспекцію з питань захисту прав споживачів і Державну санітарно-епідеміологічну службу [316]. Тобто в даному випадку відсутній суб'єкт органів виконавчої влади, вимоги яких є обов'язковими до виконання, при цьому, відповідно до існуючих норм даних суб'єктів в тій назві, що вони регламентовані у ст. 188-22 немає.

Таким чином, з метою усунення правової колізії в нормах адміністративного законодавства *пропонуємо внести зміни до ст. 188-22 та викласти її в такій редакції:*

«Ст. 188-22. Невиконання законних вимог посадових осіб Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів

Невиконання законних вимог посадових осіб державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів щодо знищення небезпечних для споживання людиною, твариною чи для іншого використання харчових продуктів, харчових добавок, ароматизаторів, дієтичних добавок та допоміжних матеріалів для переробки харчових продуктів тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Також необхідно акцентувати на переліку органів, які уповноважені складати протокол про вчинення адміністративного правопорушення в досліджуваній сфері.

Так, ч. 1 ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення

визначає, що до органів, які уповноважені складати протокол про вчинення адміністративного правопорушення у сфері безпеки та якості харчових продуктів належать: органи державної санітарно-епідеміологічної служби (статті 42-1, 42-2, 188-22) та органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини, уповноважених підрозділів ветеринарної міліції (статті 42-1, 42-2, 107, 166-22, 188-22). Однак, якщо ми звернемося до положень того ж самого Указу Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», стане очевидним, що використання понять «органи державної санітарно-епідеміологічної служби» та «центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ветеринарної медицини, уповноважених підрозділів ветеринарної міліції» є неправомірним.

Натомість вважаємо за необхідне *п. 14 ч. 1 ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення виключити, а п. 15 ч. 1 ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення викласти в такій редакції:*

« – органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів (статті 42-1, 42-2, 107, 166-22, 188-22)».

Притягнення до адміністративної відповідальності є видом конфліктного провадження, яке складається з таких стадій:

I. Стадія порушення справи. Ця стадія починається з виявлення правопорушення та складання процесуального документа – припису або протоколу про вчинення адміністративного правопорушення.

Протокол про порушення законодавства про харчові продукти за результатами здійснення заходів державного контролю мають право складати державні інспектори та державні ветеринарні інспектори. У протоколі зазначаються: 1) дата і місце його складання; 2) посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол; 3) відомості про особу, стосовно якої складено протокол (найменування та місцезнаходження юридичної особи або

прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання фізичної особи-підприємця, адреса відповідної потужності, контактні дані); 4) місце, час вчинення і суть вчиненого порушення законодавства про харчові продукти та корми; 5) посилання на положення нормативно-правового акта (із зазначенням відповідної статті, пункту, її частини чи абзацу), яке було порушено особою, стосовно якої складено протокол; 6) посилання на акт державного контролю та інші докази, якими підтверджується вчинення порушення цього Закону, законодавства про харчові продукти та корми особою, стосовно якої складено протокол; 7) прізвище, ім'я, по батькові та місце проживання, контактні дані свідків та/або потерпілих та їхні пояснення (за наявності); 8) пояснення особи, стосовно якої складено протокол, або її представника чи запис про відмову від надання пояснень; 9) інші відомості, що сприяють всебічному та об'єктивному розгляду і вирішенню справи (за наявності) [281].

Форма протоколу затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів та у сфері ветеринарної медицини. Особа, стосовно якої складено протокол, або її представник мають право викласти у протоколі або на окремому аркуші, що додається до нього, своє пояснення щодо змісту протоколу, засвідчивши їх особистим підписом. У разі відмови особи, стосовно якої складено протокол, або її представника від надання таких пояснень у протоколі робиться відповідний запис. Викладені у протоколі або на окремому аркуші, що додається до нього, пояснення свідків та/або потерпілих засвідчуються їхніми підписами [281].

Протокол складається у двох примірниках та підписується особою, яка його склала. Один примірник протоколу вручається під розписку особі, стосовно якої складено протокол, або її представникові, а другий – зберігається у компетентному органі або його територіальному органі. У разі відмови особи, стосовно якої складено протокол, або її представника від отримання примірника протоколу в ньому робиться відповідний запис, і не пізніше наступного робочого дня після складення протокол надсилається такій особі рекомендованим поштовим відправленням з повідомленням про вручення. У

разі ненадання особою, стосовно якої складено протокол, інформації про її місцезнаходження (місце проживання) протокол надсилається за відповідною адресою, зазначеною в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, і вважається врученим незалежно від факту його отримання такою особою [281].

II. Стадія розгляду справи. Справа про порушення законодавства про харчові продукти та корми розглядається компетентним органом або його територіальними органами. Від імені зазначених органів розглядати справи мають право головні державні інспектори та головні державні ветеринарні інспектори. Справа розглядається не пізніше п'ятнадцяти робочих днів з дня отримання відповідною посадовою особою протоколу та інших матеріалів справи. За письмовим клопотанням особи, стосовно якої складено протокол, розгляд справи відкладається, але не більше ніж на десять робочих днів, для подання нею додаткових матеріалів або з інших поважних причин [281].

Час і місце розгляду справи повідомляються особі, стосовно якої складено протокол, не пізніше ніж за п'ять робочих днів до дня її розгляду. Повідомлення про час і місце розгляду справи вручається особі, стосовно якої складено протокол, або її представникові під розписку або надсилається їй рекомендованим поштовим відправленням з повідомленням про вручення. Повідомлення про час і місце розгляду справи, надіслане рекомендованим поштовим відправленням за місцезнаходженням (місцем проживання) особи, стосовно якої складено протокол, зазначеним у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, вважається врученим незалежно від факту його отримання такою особою [281].

Справа може бути розглянута за відсутності особи, стосовно якої складено протокол, якщо є відомості про її належне повідомлення про час і місце розгляду справи і якщо від неї не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи. Особа, стосовно якої складено протокол, має право ознайомитися з матеріалами справи, надавати пояснення, подавати докази, заявляти клопотання, користуватися правовою допомогою адвоката або іншого фахівця в галузі права, оскаржувати постанову у справі [281].

Справа не може бути розпочата, а розпочата справа підлягає закриттю у разі: 1) відсутності події або складу порушення цього Закону, законодавства про харчові продукти та корми; 2) втрати чинності положенням закону, яким встановлено відповідальність за порушення цього Закону, законодавства про харчові продукти та корми; 3) закінчення визначеного законом строку, протягом якого може бути накладено штраф; 4) наявності за тим самим фактом порушення цього Закону, законодавства про харчові продукти та корми постанови про накладення штрафу або нескасованої постанови про закриття справи, винесеної стосовно тієї самої особи; 5) державної реєстрації припинення у результаті ліквідації юридичної особи, стосовно якої складено протокол; 6) смерті фізичної особи-підприємця, стосовно якої складено протокол [281].

III. Стадія прийняття рішення. За результатами розгляду справи головний державний інспектор (головний державний ветеринарний інспектор) виносить одну з таких постанов: 1) про накладення штрафу; 2) про закриття справи.

Постанова у справі має містити: 1) прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка винесла постанову; 2) дату і місце розгляду справи; 3) відомості про особу, стосовно якої винесено постанову, а також потерпілого (за наявності); 4) опис обставин, встановлених під час розгляду справи, та доказів, що їх підтверджують; 5) посилання на положення законодавства, які були порушені, та/або зазначення підстав для закриття справи; 6) посилання на положення закону, які передбачають відповідальність за правопорушення; 7) прийняте у справі рішення. Постанова у справі вручається особі, стосовно якої її винесено, або її представникові під розписку або надсилається рекомендованим поштовим відправленням з повідомленням про вручення протягом трьох робочих днів з дня її винесення [281].

IV. Оскарження прийнятого рішення. Потерпілий та особа, стосовно якої винесено постанову у справі, мають право оскаржити її в адміністративному (досудовому) порядку або до суду в порядку, визначеному законом, протягом одного місяця з дня її винесення. Скарга на постанову у справі, подана в адміністративному (досудовому) порядку, залишається без розгляду у разі

оскарження цієї постанови до суду [281].

Якщо останній день строку подання скарги на постанову у справі в адміністративному (досудовому) порядку припадає на вихідний, святковий або неробочий день, останнім днем строку вважається наступний за вихідним, святковим або неробочим робочий день. За відповідною заявою скаржника орган (посадова особа), уповноважений на розгляд скарги, поновлює цей строк у разі визнання причин його пропущення поважними. Оскарження постанови у справі в адміністративному (досудовому) порядку здійснюється шляхом подання через орган, який її виніс, скарги до територіального органу компетентного органу вищого рівня або компетентного органу. Скарга, що надійшла, протягом трьох робочих днів передається (надсилається) разом із справою до територіального органу компетентного органу вищого рівня або компетентного органу та розглядається відповідним головним державним інспектором (головним державним ветеринарним інспектором) протягом десяти робочих днів із дня її отримання останнім [281].

За результатами розгляду скарги на постанову у справі в адміністративному (досудовому) порядку може бути прийнято одне з таких рішень: 1) про залишення постанови без змін, а скарги – без задоволення; 2) про скасування постанови і закриття справи; 3) про скасування постанови та прийняття нової постанови [281].

Порядок адміністративного (досудового) оскарження постанови у справі затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів та у сфері ветеринарної медицини.

V. Виконання прийнятого рішення. Постанова у справі, яку не було оскаржено у встановлений законом строк, набирає законної сили після закінчення строку на її оскарження. Постанова у справі, оскаржена в адміністративному (досудовому) порядку, набирає законної сили після закінчення одного місяця з дня залишення відповідної скарги без задоволення. Постанова у справі, оскаржена до суду, набирає законної сили з дня набрання законної сили відповідним судовим рішенням.

Штраф за порушення цього Закону, законодавства про харчові продукти та корми може бути накладено протягом шести місяців з дня виявлення правопорушення, але не пізніше одного року з дня його вчинення. Штраф підлягає сплаті протягом п'ятнадцяти днів після набрання законної сили постановою про накладення штрафу. Сплата штрафу не звільняє особу, стосовно якої винесено постанову у справі, від обов'язку усунення допущеного правопорушення, а також від обов'язку відшкодування пов'язаної з ним шкоди (завданих збитків) [281].

Таке рішення вступає в силу з моменту його вручення оператору ринку та оприлюднення на офіційному веб-сайті органу та діє протягом визначеного таким рішенням терміну, але не більше 10 робочих днів. Якщо для усунення оператором ринку порушення законодавства необхідно припинити виробництво або обіг харчових продуктів або кормів на час, що перевищує граничний термін, головний державний інспектор (головний державний ветеринарний інспектор) звертається в порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України, до суду з позовом про зобов'язання оператора ринку тимчасово припинити таке виробництво [281].

Висновки до розділу 4

На підставі результатів дослідження управлінських засобів публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції ми дійшли таких висновків.

Контроль, який здійснюється у сфері публічного адміністрування, є одним з видів адміністративно-правової діяльності уповноважених суб'єктів публічної адміністрації. У вузькому розумінні його можна охарактеризувати як діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації органів виконавчої влади (посадових осіб), яка здійснюється в межах їх компетенції, регламентується нормами адміністративного права і виражається в здійсненні юридичних дій зі спостереження, перевірки відповідності виконання і дотримання

підконтрольними суб'єктами правових норм. Натомість у широкому розумінні контроль виступає формою правової діяльності уповноважених суб'єктів, яка здійснюється в межах їх компетенції, регламентується нормами як національного, так і міжнародного законодавства та виражається у здійсненні юридичних дій зі спостереження, перевірки відповідності дотримання норм і стандартів, у тому числі міжнародних, а також вчинення дій з виявлення та припинення правопорушень з боку підконтрольного суб'єкта.

Державний контроль у сфері безпеки та якості харчових продуктів – це компетентна діяльність органів публічної адміністрації та їх посадових осіб із використанням специфічних форм і методів, у тому числі й за допомогою міжнародних організацій та громадських формувань, яка передбачає можливість оперативного втручання в діяльність операторів ринку (у тому числі агропродовольчого ринку), застосування заходів щодо попередження та усунення порушень законодавчих норм, якими встановлено вимоги безпеки та якості харчових продуктів та за необхідності – застосування заходів адміністративного примусу.

Запропоновано класифікувати контроль у сфері безпеки та якості харчових продуктів залежно від: 1) черговості здійснення: первинний; повторний; похідний; 2) специфіки об'єкта: загальний; обов'язковий; вибірковий; 3) організаційного рівня: міжнародний; державний; громадський; внутрішній; 4) об'єкта: потужності оператора ринку; продукти тваринного походження; продукти рослинного походження; 5) територіальної ознаки: зовнішній; внутрішній; 6) періодичності: щорічний; плановий; ситуативний.

Визначено, що суб'єктів, що здійснюють функцію контролю в досліджуваній сфері, умовно можна поділити на три великі групи: загальні суб'єкти; спеціальні суб'єкти; суб'єкти громадської контрольної ініціативи.

Контрольне провадження у сфері безпеки та якості харчових продуктів – це нормативно визначена, процесуально урегульована діяльність компетентних суб'єктів публічної адміністрації через уповноважених осіб та представників громадськості, спрямована на перевірку відповідності діяльності операторів ринку вимогам законодавства про харчові продукти, корми, здоров'я

та благополуччя тварин, а також усунення наслідків невідповідності та притягнення до відповідальності за порушення відповідних вимог.

Контрольне провадження у сфері безпеки та якості харчових продуктів складається з таких стадій: 1) збір інформації; 2) аналітична; 3) прийняття рішення; 4) оскарження рішення; 5) корегуюча.

Нагляд за безпекою та якістю харчових продуктів – це діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюється на підставі законодавчо визначених норм, предметом якої є перевірка дотримання вимог законодавства операторами ринку та їх потужностей, на яких здійснюється первинне виробництво, виробництво, реалізація та/або обіг харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів з метою забезпечення відповідності харчових продуктів вимогам безпеки та якості.

Відзначено, що суб'єкти, уповноважені здійснювати державний нагляд у сфері безпеки та якості харчових продуктів, при виконанні своєї наглядової функції повинні враховувати ряд критеріїв, відповідно до яких оцінюється ступінь ризику від провадження операторами ринку господарської діяльності, пов'язаної з виробництвом, реалізацією та/або обігом харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів (окрім матеріалів, що контактують з харчовими продуктами). Незважаючи на важливість здійснення такого нагляду, все ж перевірки як форма нагляду в досліджуваній сфері проводяться в певні періоди, тобто законодавець визначає періодичність здійснення нагляду.

Акцентовано на наявних у нормативних актах, якими урегульовано відносини в досліджуваній сфері, колізіях. Зазначено, що ч. 2 ст. 5 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та норми постанови Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 752 «Про затвердження методик розроблення критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю), а також уніфікованих форм актів, що складаються за результатами проведення планових (позапланових) заходів державного нагляду (контролю)» визначають, що планові заходи державного нагляду (контролю) здійснюються

органом державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання, яка віднесена до високого ступеня ризику, не частіше одного разу на два роки. Водночас пунктом 6 Постанови Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 402 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, яка підлягає державному ветеринарно-санітарному контролю та нагляду, і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною ветеринарною та фітосанітарною службою» чітко визначено, що планові заходи державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику здійснюються не частіше одного разу на рік. Доведено необхідність привести норми постанови Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 402 та положення Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та норми постанови Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 752 у відповідність шляхом внесення змін до п. 6 постанови Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 402 та передбачити, що планові заходи державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику здійснюються не частіше одного разу на два роки.

Зазначено, що обов'язок здійснення нагляду за відповідністю харчової продукції показникам якості та безпечності покладено на уповноважених осіб Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, тоді як обов'язок вилучення з обігу даної продукції покладено безпосередньо на власника даної харчової продукції. Водночас нагляд за тим, чи добросовісно зазначають виробники склад продукту та чи дотримуються вимог щодо маркування, здійснюють відповідні контролюючі органи.

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері безпечності та якості харчових продуктів – це урегульована адміністративно-процесуальними нормами діяльність компетентних суб'єктів, спрямована на примусове застосування до правопорушника правообмежувальних заходів матеріально та морального характеру за вчинене ним правопорушення, що визначене Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими

законами України, які урегульовують відносини у сфері безпеки та якості харчових продуктів.

Адміністративна відповідальність за порушення законодавства у сфері безпеки та якості харчових продуктів має специфічні ознаки, що дають підстави визначити її як окремий підінститут адміністративної відповідальності.

Запропоновано внести зміни до:

– Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів» та доповнити: статтю 1 Закону пунктом 96 такого змісту: «нагляд за безпекою та якістю харчових продуктів – це діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюється на підставі законодавчо визначених норм, предметом якої є перевірка дотримання вимог законодавства операторами ринку та їх потужностей, на яких здійснюється первинне виробництво, виробництво, реалізація та/або обіг харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів з метою забезпечення відповідності харчових продуктів вимогам безпеки та якості»; ст. 39-1 такого змісту: «Нагляд у сфері безпеки та якості харчових продуктів. Нагляд у сфері безпеки та якості харчових продуктів здійснюється уповноваженими особами центрального органу виконавчої влади у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування. Порядок здійснення нагляду за діяльністю операторів ринку, у тому числі агропродовольчих ринків, визначається цим Законом, а також законами України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», а також підзаконними нормативно-правовими актами»;

– Кодексу України про адміністративні правопорушення: доповнити ст. 166-22 Кодексу частиною 4 такого змісту: «Використання незареєстрованих потужностей, передбачених Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів», іншими актами законодавства, а також невиконання визначеного законом обов'язку щодо впровадження на потужностях постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи

аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР), тягне за собою накладення штрафу на юридичних осіб у розмірі від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, на фізичних осіб-підприємців – у розмірі від ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»; пропонуємо внести зміни до ст. 188-22 та викласти її в такій редакції:

«Стаття 188-22. Невиконання законних вимог посадових осіб Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів

Невиконання законних вимог посадових осіб державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів щодо знищення небезпечних для споживання людиною, твариною чи для іншого використання харчових продуктів, харчових добавок, ароматизаторів, дієтичних добавок та допоміжних матеріалів для переробки харчових продуктів тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»;

Пункт 14 ч. 1 ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення виключити, а п. 15 ч. 1 ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення викласти в такій редакції:

«– орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів (статті 42-1, 42-2, 107, 166-22, 188-22)».

Розділ 5

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

5.1. Міжнародний досвід публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції

Одним з напрямків входження України в Європейський Союз є вимога дотримання законодавства Європейського Союзу та, відповідно, адаптація норм національного законодавства до нього. Слід зазначити, що законодавство ЄС чітко відмежовує питання безпеки харчових продуктів від їх якості. Державне регулювання, закріплене на законодавчому рівні у регламентах, директивах та інших документах європейських органів управління, стосується лише безпеки харчових продуктів і продовольчої сировини. Додержання встановлених законодавчими актами вимог є обов'язковим, а їх порушення тягне за собою юридичну відповідальність. Ці вимоги охоплюють санітарно-гігієнічні норми для операторів харчового ринку, систем контролю, побудованих на принципах НАССР, та захист інтересів споживачів і надання їм можливості робити компетентний вибір харчових продуктів, які вони споживають. Водночас якість продуктів харчування належить до сфери компетенції виробника і здійснюється за допомогою стандартів управління якістю, які стосуються управління на рівні компанії та відрізняються від інших стандартів, в яких регламентуються вимоги до етикетування та маркування, а також самого продукту або виробничих процесів [35, с. 78].

Адаптація українського законодавства до стандартів Європейського Союзу здійснюється шляхом: розвитку законодавства України у напрямі його наближення до законодавства Європейського Союзу та забезпечення високого рівня підготовки в Україні проектів законів та інших нормативно-правових актів; створення правової бази для інтеграції України до Європейського Союзу;

створення на законодавчому рівні загальнодержавного механізму адаптації законодавства, який визначав би цілі та сфери, етапи адаптації законодавства, складниками якого повинно бути фінансове, інформаційне, наукове та кадрове забезпечення; забезпечення системності та узгодженості у роботі органів державної влади під час здійснення заходів з адаптації законодавства тощо [311]. Одним з векторів цього процесу є удосконалення законодавства України, яке урегулює відносини у сфері забезпечення дотримання вимог безпечності та якості харчових продуктів. Рушійним кроком, який зробила Україна в цьому напрямку, стало запровадження у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР).

НАССР являє собою загальні правила гігієни харчових продуктів, а також способи підтвердження дотримання зазначених правил. Ці правила введені в дію Директивою Ради 93/43/ЕЕС від 14 липня 1993 р. «Про гігієну харчових продуктів» [83; 82]. Вона не суперечить положенням, прийнятим в рамках конкретніших правил Співтовариства стосовно гігієни харчових продуктів. Протягом трьох років після прийняття цієї Директиви Комісія вивчає зв'язки між конкретними правилами Співтовариства стосовно гігієни харчових продуктів і правилами цієї Директиви; у разі потреби вона вносить відповідні пропозиції. Утім, слід зазначити, що запровадження принципів такої системи, на сьогодні в Україні не завершилося, наразі на всіх підприємствах сфери даний процес триває. Адже бажання операторів ринку отримати знак відповідності принципам НАССР величезне, однак відсутність належного обладнання, недостатність коштів на переобладнання, недостатність відповідного кваліфікованого персоналу не дають можливості кожному оператору ринку здобути відповідне визнання.

Втім, слід зазначити, що не зовсім правильним буде вести мову про орієнтацію на зарубіжний досвід стосовно імплементації законодавчих норм і практик у сфері безпечності та якості харчових продуктів. Адже в цьому випадку важливо враховувати, що досліджувана сфера є як особливою сферою життєдіяльності населення, так і галуззю економіки країни в цілому. У той же

час не слід забувати, що Україна відноситься до так званих аграрних країн, які відповідним чином скеровують напрямки свого розвитку з урахуванням особливостей сфери безпечності і якості харчових продуктів. З огляду на вищевикладене вважаємо за необхідне навести думку адміністративістів Т.О. Коломоєць, І.О. Сквірського та А.М. Школика, які зазначають, що міжнародний досвід та відповідно його імплементація повинні запозичуватися з урахуванням ряду критеріїв: логічності та послідовності тієї чи іншої зарубіжної моделі; достатнього періоду ефективного функціонування моделі у певній державі; відсутності історичних чи ідеологічних обумовленостей відповідної моделі у конкретній країні; прогностичних показників щодо реального функціонування моделі, що запозичується, в умовах українського суспільства та держави [434, с. 92; 173, с. 125].

Таким чином, вважаємо, що, досліджуючи міжнародний досвід публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції, необхідно, перш за все, вивчити міжнародний досвід країн, які взяли на себе обов'язок імплементувати в норми національного законодавства положення Директиви 93/43/ЄЕС «Про гігієну харчових продуктів», що дасть можливість визначити механізм та кроковість запровадження даних принципів в Україні, а також визначити можливість імплементування окремих норм в законодавство та практичну діяльність операторів ринку України. Саме тому особливу увагу ми приділимо вивченню досвіду забезпечення безпечності та якості харчових продуктів у таких країнах, як Канада, Німеччина, Сполучені Штати Америки, Данія, Швеція, Польща, Хорватія, Словенія, Грузія, Білорусь.

Канада. Гарантія безпечності імпортованих товарів у Канаді має засвідчуватися: 1) фітосанітарним сертифікатом (для підкарантинних товарів рослинного походження); 2) ветеринарним сертифікатом (для товарів тваринного походження), що видаються компетентним органом країни-експортера. Центральним органом, що встановлює ветеринарні та фітосанітарні обмеження для канадських виробників та імпортерів на федеральному рівні є Канадське агентство з контролю харчових продуктів (Canadian Food Inspection Agency). За характером виконуваних повноважень та компетенції Canadian Food

Inspection Agency – це аналог Державної служби України з безпеки харчових продуктів та захисту споживачів [231; 155].

У Канаді існує система управління постачанням (Supply Management System), яка базується на моніторингу споживання молочних продуктів та системі квот на виробництво молока для канадських фермерів. Канадці намагаються максимально задовольнити попит молочними продуктами місцевого виробництва. Недостатні обсяги цих продуктів покриваються за рахунок квотованого імпорту. Таким чином, навіть не беручи до уваги санітарні обмеження, ринкові можливості для торгівлі молочними продуктами в Канаді є досить вузькими [231; 155].

Згідно з офіційною процедурою, яка існує в Канаді, українська сторона як експортер має надати вичерпну інформацію (відповіді на опитувальник) стосовно законодавчої бази, мережі компетентного органу, наявної системи і заходів державного контролю, статистичних даних і т.д. в Україні. Після опрацювання канадською стороною наданої інформації Держпродспоживслужба та зацікавлені підприємства-експортери проходять аудит канадського регуляторного органу. Тільки після позитивних результатів аудиту, узгодження форми ветеринарних сертифікатів на конкретну категорію товарів Держпродспоживслужба отримує дозвіл на експорт відповідного виду товарів [108; 155].

У Канаді саме імпортер несе відповідальність за відповідність імпортованого товару місцевому законодавству. Для цього при канадському Міністерстві сільського господарства організовано Секретаріат доступу до ринків (Market Access Secretariat), який через «відкрите вікно» у формі загальнодоступної електронної пошти отримує питання від представників канадського продовольчого бізнесу та надає коментарі щодо доступу як до національного, так і до закордонних ринків. Слід звернути увагу, що з 01.06. 2018 року в Канаді вступають в силу законодавчі зміни, що передбачають зміну підходу у контролі безпеки харчових продуктів. Зокрема, передбачається, що вони будуть засновані на принципі аналізу ризиків (тобто принципи, які висвітлені в НАССР), а також на необхідності подальшого отримання

імпортерами ліцензії на імпорт підконтрольних вантажів. Українським експортерам вже зараз потрібно звертати увагу на нові канадські заходи превентивного контролю безпеки харчових продуктів [231; 155].

Таким чином, корисним є міжнародний досвід Канади, яка особливу увагу приділяє інформуванню населення про правильність вибору харчових продуктів, а також про відповідальність операторів ринку за порушення норм законодавства в сфері безпеки та якості харчових продуктів. В даних країнах набула поширення смайл-система харчових продуктів, яка дозволяє розміщувати на видноті в усіх закладах як роздрібною та оптовою торгівлі, так і громадського харчування відповідні смайли, які видаються за результати перевірок інспекторами контрольних зон.

Данія має єдиний орган, який відповідає за безпеку та якість харчових продуктів, – Департамент Міністерства харчової промисловості, сільського господарства та рибальства. Сфера відповідальності Департаменту охоплює весь харчовий ланцюг «від ферми до столу» та включає впровадження основного законодавства щодо харчової промисловості (Акт про харчову продукцію Данії). Слід зазначити, що у зв'язку з тим, що Україна взяла курс на гармонізацію національного законодавства у сфері безпеки та якості харчових продуктів із законодавством Європейського Союзу, у нашій державі ця сфера функціонує за принципом «від лану до столу», що передбачає безпеку та якість всіх стадій виробництва харчових продуктів, а також застосування системи НАССР – визначення небезпечних чинників і контроль критичних точок виробництва безпечної продукції [181].

До складу Департаменту Міністерства харчової промисловості входить Адміністрація з ветеринарних питань та харчової продукції Данії (DVFA), Управління рослин, Датське агентство харчової промисловості та Управління рибного господарства. До компетенції DVFA належить виконання функцій, спрямованих на забезпечення дотримання вимог безпеки та якості харчових продуктів, у тому числі і функції контролю та нагляду. У структурі DVFA функціонує дві дослідницькі установи: Національна ветеринарна лабораторія (NVL) і Державний інститут досліджень вірусів (SVIV). Їхня роль полягає у

наданні невідкладних ветеринарних послуг. Місія NVL – захист життя і здоров'я людей та тварин від ризиків, пов'язаних із хворобами тварин (включаючи зоонози) або продукцією, що з них виробляється. SVIV створений для запобігання вірусним інфекціям серед ссавців, зокрема так званим «екзотичним» вірусним інфекціям, що походять не з Данії, та боротьби з ними. Ці установи виконують як державні замовлення, так і замовлення приватних підприємств. Кожна установа має референтну лабораторію, яка надає інструкції місцевим приватним лабораторіям щодо методів і технологій здійснення контрольних аналізів. Разом із органами акредитації DVFA оцінює якість роботи лабораторій [181].

Офіційний контроль і перевірка харчової продукції та тварин у Данії засновані на принципі відповідальності компаній та первинних виробників за дотримання встановлених правил і норм. Компанії та виробники повинні мати так звані програми самоконтролю із систематичними планами дій, спрямовані на дотримання правил роботи з харчовою продукцією та худобою [181, с. 18]. Важливо розрізнити державний контроль і програми самоконтролю [249], де державний контроль – це той вид контролю, який здійснюється уповноваженими суб'єктами Департаменту Міністерства харчової промисловості, сільського господарства та рибальства, тоді як програми самоконтролю – це вид контролю, який має характер внутрішнього, локального контролю первинного виробника чи виробників продукції і передбачає моніторинг та аналіз окремих показників діяльності певного суб'єкта ринку.

Із метою забезпечення вимог безпечності та якості харчових продуктів у Данії, окрім державного контролю та системи НАССР, на підприємствах галузі організовуються та проводяться профілактичний контроль та аналітичний контроль. Профілактичний контроль є профілактичним засобом, зміст якого полягає в наданні інформації підприємствам та операторам ринку стосовно необхідності дотримання відповідних норм не через боязнь настання відповідальності, а з метою укорінення своєї позитивної мотивації та покращення своєї діяльності. Натомість аналітичний контроль являє собою перевірку уповноваженого суб'єкта, предметом якої є з'ясування того, чи може

підприємство або первинний виробник здійснювати обробку продуктів харчування чи первинної продукції. Аналітичний контроль повинен визначатися інспекційними органами. І перший, і другий види контролю повинні бути динамічними, постійними та об'єктними.

Контроль за діяльністю операторів ринку Данії здійснюється з дотриманням принципів гласності, об'єктивності та публічності, що передбачає розміщення результатів перевірок у місцях, де споживачі купують продукти харчування, та в Інтернеті, щоб їм було легше оцінити якість запропонованих продуктів та відповідно зробити свій вибір. Слід зазначити, що в законодавстві України закріплено, що результати контролю операторів ринку є доступними для споживачів, і відповідно закріплено обов'язок уповноважених осіб вести статистичну звітність стосовно контролю операторів ринку, однак на офіційній сторінці Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів така інформація відсутня.

За результатами перевірки перевіряючий орган у разі необхідності має право застосувати захід відповідальності. Так, у Данії існують чотири види адміністративних стягнень, які застосовуються до операторів ринку у разі порушення встановлених норм: попередження (не має юридичного статусу, але є важливим для визначення групи ризику), повідомлення про здійснення певних примусових заходів (заборона, вимога усунути недоліки, навчання та консультування), адміністративний штраф (випикується, якщо порушення несерйозне і зафіксоване вперше) та повідомлення поліції з метою судового переслідування (вчинення важких правопорушень або повторно) [164, с. 151; 249, с. 21].

Функції контролюючого органу: 1) інформування виробників щодо шляхів впровадження, прийнятих норм; 2) реєстрація операторів харчового ринку та оцінка компанії шляхом перевірки програм-передумов виробничої одиниці (дозвіл, погодження або реєстрація повинні бути отримані до початку виробництва або продажу харчової продукції); 3) відбір зразків (визначається контролюючим органом або на центральному рівні, наприклад схема моніторингу залишків або контроль певного патогену на національному рівні);

4) ризик-орієнтовані перевірки за потреби; 5) простеження джерела проблеми вздовж усього виробничого ланцюга; 6) застосування санкцій, достатніх, щоб забезпечити дотримання встановлених вимог; 7) однаковий підхід на національному рівні та по секторах [164, с. 144–147].

Окрім того, DVFA має координувати процес контролю, наприклад, шляхом узгодження професійних оцінок і методів, а також шляхом гарантування дотримання інструкцій щодо пріоритетності, звітування та періодичності інспекцій. DVFA щорічно відвідує свої регіональні підрозділи, щоб ознайомитися з їх роботою, а іноді бере участь у перевірках з метою гармонізації інспекційної роботи в загальнодержавному масштабі [181].

Діяльність контролюючих органів та відділів контролю за виконанням включає:

- реєстрацію, погодження та легалізацію суб'єктів харчових і нехарчових підприємств, перевізників;
- перевірки, зокрема перевірки з метою погодження, перевірки стану харчових і нехарчових підприємств, перевірки маркування та простежуваності живих тварин;
- перевірки на бійнях і м'ясопереробних підприємствах;
- прикордонний контроль імпорту/експорту живих тварин, харчової та нехарчової продукції тваринного походження на 15 митних пунктах;
- відбір зразків для аналітичного контролю;
- контроль за усуненням виявлених раніше порушень;
- вирішення питань стосовно реєстрації, маркування та простежуваності живих тварин;
- видачу сертифікатів, наприклад пов'язаних з експортом, запечатування вантажівок;
- інформування мобільною командою «Все про дієту» про поживну вартість продукту [164, с. 148].

Другий структурний підрозділ Управління рослин відповідає за проведення перевірок компаній і ферм, контролює насіння, виробництво і безпечність кормів, безпечність та якість рослин, виробництво фруктів та овочів,

органічне сільське господарство і сільськогосподарські схеми ЄС.

Датське агентство харчової промисловості, утворене 1 квітня 2000 року шляхом об'єднання Датського управління з розвитку та Датського управління з питань ЄС, провадить сільськогосподарську політику і керує схемами субсидій ЄС щодо сільськогосподарської продукції, фруктів, овочів та продукції рибальства.

Управління рибного господарства відповідає за санітарні перевірки на морі та у прісних водах (суден, окрім тих, де продукти заморожуються та готуються), а також у місцях вивантаження риби, на аукціонах та у приміщеннях першого покупця [181, с. 19; 164, с. 149].

Підприємство перевіряється відповідно до групи ризику, до якої може бути віднесена його діяльність. Кількість перевірок зменшується при зниженні групи ризику та у разі, якщо за результатами чотирьох перевірок підприємство не отримало жодних зауважень щодо гігієни або безпечності. Такі підприємства називаються «елітними», і їх перевіряють рідше. У Данії одна третина всіх підприємств, що виробляють харчову продукцію та корми, мають статус «елітних». Віднесення підприємств до даної категорії створює найбільш сприятливе поле для ведення бізнесу, довіри споживача до запропонованої продукції, прозорості в визначенні рейтингу того чи іншого підприємства.

DVFA має схему визначення групи ризику підприємства.

Підприємства класифікуються в межах шести груп ризиків, ґрунтуючись на семи чинниках ризику (мікробіологічних і хімічних). Роздрібні продавці перевіряються інспектором від двох разів на рік (коли не має зауважень) до одного разу за два роки (для тих, хто має статус «елітний»). Інспектори застосовують так званий підхід «чотирьох елементів».

Вони завжди перевіряють: 1) звіти, складені за результатами попередніх інспекцій. У Данії такі звіти базуються на «смайл-схемах», тобто інспектори оцінюють контрольні зони підприємства чотирма видами «усмішок»; наприклад, умови в приміщенні чудові, добрі, задовільні або погані [455]; 2) гігієну (приміщень і обладнання); 3) наявність і дієвість програми самоконтролю; 4) останній елемент може варіюватися (маркування, добавки, склад харчової

продукції тощо). Оптових продавців інспектори перевіряють від одного разу на рік до одного разу на два роки (для тих, хто не має зауважень) [164, с. 151–152].

Окрім того, у Данії діє національна програма навчання державних інспекторів з питань безпеки харчової продукції, яка дає можливість державному інспектору повністю зрозуміти особливості та нюанси організації та проведення контролю (нагляду) на підприємстві, постійно підвищувати свій професійний рівень як експерта в цій сфері, а також забезпечувати якість контролю (нагляду) при визначенні безпеки та якості харчових продуктів. Також у країні існує система внутрішнього аудиту для контролю якості роботи всіх інспекційних органів. Регіональні управління з ветеринарії та харчової продукції контролюють ефективність і чіткість роботи інспекторів, перевіряючи їхні звіти з точки зору зрозумілості, єдиного підходу, дотримання законодавчих вимог [249, с. 24].

Таким чином, можна зазначити, що головними перевагами функціонування сфери безпеки та якості харчових продуктів у Данії є: 1) унеможливлення дублювання контролюючих функцій; 2) індивідуальний підхід до здійснення перевірок, що ґрунтується на принципі індивідуальних ризиків; 3) удосконалення інформаційної політики держави щодо обізнаності населення з правильністю вибору харчової продукції для споживання («смайл-схеми» на всіх продуктах, які знаходяться в магазинах); 4) запровадження практики «самоконтролю» [134].

Швеція. Шведська система безпеки харчової продукції має три рівні: національний (міністерства та уповноважені органи влади), регіональний (21 округ) і місцевий (290 муніципалітетів). Вони контролюють харчову продукцію, гігієну та навколишнє середовище. Муніципальні відділи охорони здоров'я (290 офісів) контролюють харчову продукцію рослинного походження.

Система управління безпекою та якістю харчових продуктів у Швеції є досить розгалуженою. Так, повноваження щодо забезпечення безпеки та якості харчових продуктів належить до повноважень: 1) Міністерства сільського господарства (до складу якого входять такі профільні органи, як Національна адміністрація з харчової продукції, Шведська рада з сільського господарства,

Національний ветеринарний інститут і Шведська рада рибальства); 2) Міністерства охорони здоров'я та соціальних питань (до його структури входять Агентство з медпрепаратів та Шведський інститут контролю інфекційних захворювань); 3) Міністерства фінансів, яке в тому числі здійснює контроль імпорту (експорту) товарів; 4) Міністерства охорони навколишнього середовища, яке здійснює контроль за безпечністю та якістю харчових продуктів через Шведське хімічне агентство, Шведське агентство з охорони навколишнього середовища, Шведську прибережну охорону.

У Швеції контроль за дотриманням вимог безпечності та якості харчової продукції здійснюється Національною продовольчою інспекцією, окружними адміністративними радами, іншими органами державної влади і муніципалітетами відповідно до постанов, прийнятих урядом, і планом, складеним Національною продовольчою інспекцією.

У Швеції не існує національного реєстру операторів харчового ринку, як, наприклад, в Україні. Існує щорічний план контролю, згідно з яким підприємства мають перевірятися 0,2-12 разів на рік. Як періодичність, так і оплата визначаються на підставі ризиків згідно з групами ризику сектора та результатами попередньої перевірки гігієнічного стану підприємства [249, с. 29]. При цьому результати таких перевірок є загальнодоступними та відкритими для перегляду як контролюючим органам, так і споживачам, що дає останнім можливість вибору конкретного продукту. Вважаємо, що така суспільна обізнаність у сфері споживання є необхідною умовою стабільності та розвитку сучасної демократичної держави, яка пов'язана, перш за все, з реалізацією права вибору товару чи послуги, адже належне інформування громадськості – це одна з головних цілей, яким слугують норми європейського продовольчого права [50, с. 106].

Контроль за безпечністю та якістю харчових продуктів здійснюється за принципом централізації, який передбачає обов'язок контролюючого суб'єкта публікувати річні звіти та передавати їх до вищих інстанцій для узагальнення та аналізу.

Забезпечення безпечності та якості харчових продуктів у **Польщі**

характеризується розробленістю, перетином компетенцій та дублюванням функцій публічних органів влади. Так, у Польщі контроль (нагляд) за безпечністю та якістю харчових продуктів належить до компетенції: Міністерства сільського господарства та розвитку села, безпосередньо до компетенції Головного управління ветеринарії, Головного управління Державної інспекції із захисту рослин та насіння, Головного управління якості сільськогосподарської та харчової продукції, Агентства з реструктуризації та модернізації сільського господарства; Міністерства охорони здоров'я (Головне санітарне управління Державної санітарної інспекції, Головного фармацевтичного управління); Митної служби; Дорожньо-транспортної інспекції.

У **Хорватії** управління безпечністю та якістю харчових продуктів віднесено до компетенції Міністерства сільського господарства, рибальства та розвитку села, до предмета відання якого безпосередньо належить контроль та нагляд за безпечністю та якістю харчової продукції тваринного походження, та Міністерства охорони здоров'я, до сфери діяльності якого належить контроль (нагляд) за харчовою продукцією нетваринного походження.

Аналогом Державної служби з питань безпечності та захисту споживачів України є Хорватське агентство харчової продукції, яке переважно займається оцінкою ризиків та інформуванням про ризики.

У країні не існує єдиного реєстру операторів харчового ринку. Кожне міністерство має свій власний реєстр. Інспектори відвідують кожного оператора харчового ринку як мінімум раз на рік, а у разі виявлення порушень можливі додаткові перевірки (1-2). Координація дій інспекцій здійснюється через міністерства та Хорватське агентство харчової продукції та безпосередньо під час щомісячних координаційних зустрічей санітарних і ветеринарних інспекторів на регіональному рівні. Контроль безпечності харчових продуктів підрозділами Міністерства охорони здоров'я та соціального забезпечення фінансується з державного та регіональних бюджетів відповідно до Структурного плану перевірок харчової продукції [249, с. 43-44]. Окрім того, у Хорватії діє єдина централізована електронна база перевірок.

У Словенії за безпечність харчової продукції, здоров'я та благополуччя тварин і рослин відповідають три міністерства: 1) Міністерство сільського господарства, лісництва та харчової продукції (MAFF), у складі якого діють три Управління сільського господарства, безпечності харчової продукції та лісництва, полювання і рибальства. Управління з безпечності харчової продукції координує роботу контролюючих органів цього міністерства: Ветеринарна адміністрація (VARIS) відповідає за регулювання та контроль (на прикордонних пунктах і в місцевому виробництві) безпечності харчової продукції тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин, безпечності кормів; Інспекція з сільського господарства, лісництва та харчової продукції (IRSAFF) відповідає за безпечність харчової продукції рослинного походження та контроль залишків пестицидів; Фітосанітарна адміністрація (PARIS) регулює використання пестицидів, здійснює контроль за здоров'ям рослин, якістю насіння, садивного матеріалу, добрив (на прикордонних постах та всередині країни); Служба перевірки якості харчової продукції (FQIS) відповідає за контроль якості харчової продукції та маркування; 2) Міністерство охорони здоров'я (MHRIS) складається з: Управління охорони здоров'я (HIRIS) – головного органу, що здійснює офіційний контроль за переробкою харчової продукції рослинного походження, її продажем оптом, у роздріб і в закладах громадського харчування; переробкою харчової продукції тваринного походження, її продажем у роздріб і у закладах громадського харчування; роздрібним продажем розфасованого сирого м'яса; Агентства медичних препаратів і медичних пристроїв, яке регулює та перевіряє виробництво і торгівлю медичною та ветеринарною продукцією, керує ризиками, пов'язаними з використанням цієї продукції; Національного бюро хімічних препаратів, яке відповідає за пакування, маркування та класифікацію пестицидів; 3) Міністерство охорони навколишнього середовища та планування територій (MESP) складається з: Інспекції з охорони навколишнього середовища та планування територій (IRSESP), яке здійснює контроль водних ресурсів і регулює питання охорони навколишнього природного середовища; Екологічного агентства (EARS), яке відповідає за утилізацію відходів, обладнання очисними спорудами підприємств із

виробництва пестицидів і видає дозволи на переробку побічних продуктів тваринництва [249, с. 47–48].

Законом передбачено обов'язковість координації роботи міністерств і відомств у межах їхньої відповідальності в галузі безпечності харчової продукції та кормів із застосуванням підходу оцінки ризиків. Міністерство сільського господарства, лісництва та харчової продукції і Міністерство охорони здоров'я мають кожне свій реєстр операторів харчового ринку. Обидва вони мають свій річний план перевірок. Ветеринарна адміністрація MAFF складає свої плани перевірок, виходячи з оцінки ризиків (2–12 перевірок на рік). До цих планів включений і контроль простежуваності [249, с. 50]. Періодичність контролю безпечності харчової продукції визначається Міністерством охорони здоров'я відповідно до рівня ризику, присвоєного кожному оператору харчового ринку. Підприємства з низьким рівнем ризику перевіряються один раз на 24 місяці, оператори харчового ринку середнього рівня ризику перевіряються раз на 15 місяців, а оператор харчового ринку з високим ризиком раз на 9 місяців. У Словенії дані щодо безпечності харчової продукції не публікуються на офіційних сайтах. Словенія реформувала систему безпечності харчової продукції поступово від традиційної моделі вибіркового контролю до моделі перевірок на підставі оцінки ризиків. Завдання реформи системи безпечності харчової продукції були визначені в Національній стратегії безпечності харчової продукції (2002 р.) [249, с. 50].

У **Німеччині**, відповідно до розділу 42 федерального Кодексу про харчові продукти, кормові засоби і предмети першої необхідності [452], функції і повноваження офіційного контролю над якістю і безпекою продовольчих товарів покладені на адміністрації земель. Цей контроль координується відповідними державними міністерствами, а в містах, що мають статус федеральних земель, відповідними адміністративними відділами [142].

Особливістю системи забезпечення безпечності харчової продукції у Федеративній Республіці Німеччина є те, що офіційний державний контроль охоплює всі етапи виробництва харчових продуктів, включаючи зберігання, транспортування і продаж продуктів харчування. Варто зазначити, що ця

особливість, а саме інтегрована система офіційного контролю харчових продуктів, все частіше стає характерною рисою інтегрованих систем контролю харчових продуктів у багатьох країнах світу. У цій системі такими питаннями, як формулювання стратегії, оцінка ризику та менеджмент ризику; розробка/затвердження санітарних заходів та інших вимог, що викладаються у відповідних нормативно-правових актах; координація діяльності з контролю харчових продуктів і моніторингу, що здійснюється контролюючими органами, займається фактично одна державна установа – Федеральне міністерство продовольства, сільського господарства та захисту прав споживачів. Водночас безпосередньо контроль операторів ринку, вжиття заходів з метою примушення виконання законодавства та накладання санкцій здійснюють місцеві контролюючі органи, які також відповідають за освіту та підвищення кваліфікації персоналу. Підприємства та фірми періодично інспектуються без попереднього повідомлення, а також після отримання сигналів від споживачів або інших зацікавлених сторін. Підприємства, на яких мали місце будь-які інциденти, оглядаються частіше [141, с. 449–450; 142].

Ще одним прикладом міжнародного досвіду, який би ми хотіли розглянути, є досвід **Грузії** у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів. Найперший момент, на який слід звернути увагу, є наявність кодифікованого законодавства у сфері безпечності та якості харчових продуктів. Так, у Грузії 8 травня 2012 року було прийнято Кодекс про безпеку продовольства / кормів для тварин, ветеринарії та захисту рослин.

Система органів управління Грузії у сфері безпечності та якості харчових продуктів є розгалуженою та представлена такими спеціальними суб'єктами, як: Міністерство сільського господарства Грузії; Міністерство праці, охорони здоров'я та соціального захисту Грузії; Агентство у сфері безпеки продовольства / кормів для тварин, ветеринарії та захисту рослин; Служба доходів; органи місцевого самоврядування.

Статтею 62 Кодексу про безпеку продовольства / кормів для тварин, ветеринарії та захисту рослин передбачено обмеження, що можуть виникнути у зв'язку з конфліктом інтересів уповноваженого суб'єкта публічної адміністрації

та бізнес-оператора. Так, цією нормою визначено, що уповноважена особа не має перебувати в родинних зв'язках або інших ділових відносинах з бізнес-оператором, контроль за яким вона здійснює. Керівник контролюючого органу і керівник бізнес-оператора або особа, уповноважена на представництво, не можуть мати спільних економічних інтересів.

За законодавством Грузії до адміністративної відповідальності можуть бути притягнені бізнес-оператори та сімейні первинні виробники за такі правопорушення:

1) діяльність суб'єкта без реєстрації як бізнес-оператора – тягне за собою накладення штрафу на особу в розмірі 500 ларі (близько 5400 грн.);

2) діяльність суб'єкта без визнання як бізнес-оператора – тягне за собою накладення штрафу на особу в розмірі 500 ларі (близько 5400 грн.);

3) у разі порушення правил розміщення бізнес-оператором на ринку шкідливого продовольства / кормів для тварин або невиконання ним зобов'язання у зв'язку з відкликанням вже розміщеного на ринку шкідливого продовольства / кормів для тварин, поставлених споживачам, – тягне за собою накладення штрафу на бізнес-оператора в розмірі 1000 ларі (близько 10800 грн.);

4) ухилення від обов'язкового повідомлення Агентству про відкликання бізнес-оператором розміщеного на ринку продовольства / кормів для тварин і заходи, вжиті з цією метою, – тягне за собою накладення штрафу на бізнес-оператора в розмірі 200 ларі (близько 2160 грн.);

5) невиконання вимог Агентства у зв'язку з негайним відзивом з ринку продуктів, що містять загрозу, виявлену в процесі моніторингу, – тягне за собою накладення штрафу на особу в розмірі 1000 ларі;

6) невиконання вказівок, зобов'язань і рішень щодо охорони здоров'я тварин та захисту рослин від шкідливих організмів, забій тварини без ветеринарного нагляду з метою його реалізації – тягне за собою накладення штрафу на бізнес-оператора в розмірі 1000 ларі;

7) невиконання вказівок Агентства для здійснення превентивних та ліквідаційних заходів проти епізоотії, а також для запобігання масового поширення особливо небезпечних або (і) карантинних шкідливих організмів –

тягне за собою накладення штрафу на суб'єкта сімейного виробництва в розмірі 100 ларі, а на бізнес-оператора – в розмірі 500 ларі;

8) реалізація м'яса без документа, що посвідчує здійснення ветеринарного нагляду, – тягне за собою накладення штрафу на бізнес-оператора в розмірі 1000 ларі і припинення обігу м'яса на ринку або відкликання м'яса, вже розміщеного на ринку;

9) невиконання рішень та вказівок уповноваженого органу в межах ветеринарного карантину і карантину рослин – тягне за собою накладення штрафу на суб'єкта сімейного виробництва в розмірі 100 ларі, а на бізнес-оператора – в розмірі 500 ларі;

10) невиконання вимог, пов'язаних з благополуччям тварин, – тягне за собою накладення штрафу в розмірі 150 ларі;

11) невиконання вимог, пов'язаних з простежуваністю продовольства / кормів для тварин, первинного виробництва, виявлене підчас здійснення моніторингу, – тягне за собою накладення штрафу на бізнес-оператора в розмірі 200 ларі;

12) невиконання вказівок, даних уповноваженою особою, у разі виявлення невідповідності, яка не створює пряму загрозу життю і здоров'ю людини або (і) тварин, скорочення до належного рівня або усунення якого можливо без тимчасового призупинення конкретного виробничого процесу, – тягне за собою накладення штрафу на бізнес-оператора в розмірі 400 ларі;

13) невиконання після закінчення нового розумного строку вказівок, даних уповноваженою особою, у разі виявлення невідповідності, – тягне за собою накладення штрафу на бізнес-оператора в розмірі 1200 ларі;

14) порушення порядку застосування речовин, які підлягають спеціальному контролю Грузії, необхідних для діяльності ветеринарної служби і вилову тварин, – тягне за собою накладення штрафу в розмірі 1000 ларі; Те саме діяння, вчинене повторно протягом одного року, тягне за собою накладення штрафу в розмірі 2000 ларі;

15) перешкоджання здійсненню державного Контролю, в тому числі, відмова від співробітництва з уповноваженою особою, яка здійснює державний

контроль, або інше перешкоджання йому при здійсненні повноважень, у тому числі неподання необхідних їм документів в межах документальної перевірки, – тягне за собою накладення штрафу на бізнес-оператора в розмірі 400 ларі;

16) реалізація незареєстрованих, фальсифікованих, прострочених, визнаних непридатними до застосування ветеринарних препаратів, агрохімікатів або пестицидів, – тягне за собою накладення штрафу на особу в розмірі 1000 ларі [120];

17) порушення порядку етикетування продовольства / кормів для тварин, – тягне накладення штрафу в розмірі 400 ларі; Те саме діяння, вчинене повторно протягом 1 року, тягне за собою накладення штрафу в розмірі 1200 ларі;

18) порушення бізнес-оператором порядку етикетування ветеринарного препарату, – тягне накладення штрафу на бізнес-оператора в розмірі 200 ларі, а в разі повторного порушення – у розмірі 600 ларі;

19) розміщення на ринку прострочених харчів / кормів для тварин для надання кінцевому споживачеві – тягне за собою накладення штрафу на малого бізнес-оператора в розмірі 200 ларі, а на іншого бізнес-оператора – в розмірі 500 ларі [168].

До речі, в Грузії на законодавчому рівні затверджено засади забезпечення біобезпеки. Поняття біобезпеки включає в себе три складники: 1) безпека продуктів харчування, життя і здоров'я рослин, тварин; 2) виробництво продуктів; 3) запобігання поширенню шкідників, хвороб і зоонозів тварин, ввезенню та розповсюдженню генетично модифікованих організмів і продуктів з них і ввезенню генотипів інвазійних іноземних видів і безпечне управління ними [341].

Окрім того, слід акцентувати, що в кодифікованому законодавстві визначено, що Грузія займається біовиробництвом, тобто в країні запроваджена та адмініструється єдина система управління господарством із застосуванням таких методів виробництва, які забезпечують збереження біорізноманіття та екологічного балансу, охорону навколишнього середовища, ефективне використання природних ресурсів, відповідають встановленим в порядку біовиробництва вимогам виробництва, переробки, зберігання, пакування,

транспортування, етикетування / маркування на етапах дистрибуції і реалізації і засвідчується сертифікатом відповідності [168].

Згідно з постановою Республіки Грузія «Про біовиробництво» на етикетці забороняється використовувати такі терміни, як «органічний», «еко», «біо», якщо продукт не відповідає встановленим вимогам виробництва. Для того, щоб бізнес-оператор мав право наносити на етикетку зазначені терміни, весь цикл виробництва повинен бути сертифікований органом, який має спеціальну акредитацію. Сертифікація біовиробництва і біогосподарства є добровільною і здійснюється з ініціативи бізнес-оператора [355].

Таким чином, запровадження в Грузії такого напрямку у сфері безпеки та якості харчових продуктів, як біовиробництво, дає можливість вести мову про цінність здоров'я громадян та піклування про теперішнє і майбутнє здоров'я нації, що, на нашу думку, є безсумнівним позитивним рушійним кроком керівництва держави.

Розкриваючи міжнародний досвід публічного адміністрування сфери безпеки та якості харчових продуктів, не можна не згадати прогресивний досвід **Білорусії** – країни, яка одночасно з Україною почала впроваджувати принципи НАССР та реформувати досліджувану сферу, посівши провідне місце серед країн 15 республік колишнього СРСР як країни-експортера харчової продукції. Українські ринки харчової продукції також заповнені харчовими продуктами білоруського виробника.

Харчова промисловість Республіки Білорусь є стратегічно важливим сектором економіки, який динамічно розвивається і орієнтований перш за все на експорт. Так, у 2010 році експорт продукції села і харчової промисловості досяг рекордного для республіки значення – \$ 3,3 млрд. і збільшився за п'ятиріччя в 2,1 рази. За експортом молока і молочних продуктів Республіка Білорусь вийшла на четверте місце в світі [104].

У Білорусії повноваження щодо забезпечення безпеки та якості харчових продуктів належить до широкого кола органів державної влади: Міністерства охорони здоров'я, Міністерства сільського господарства і продовольства, Міністерства торгівлі, Комітету по стандартизації, метрології та

сертифікації, Комітет державного контролю та інших державних органів в межах їх компетенції.

Базовим нормативно-правовим актом у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів є Закон Республіки Білорусь від 29 червня 2003 р. № 217-З «Про якість та безпеку продовольчої сировини і харчових продуктів для життя та здоров'я людини» [239]. На відміну від базового Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», у зазначеному Законі Білорусії чітко визначено поняття безпечності та якості харчових продуктів. Так, безпечність продовольчої сировини і харчових продуктів – це сукупність властивостей продовольчої сировини і харчових продуктів, при яких вони не є шкідливими і не становлять небезпеки для життя і здоров'я нинішнього і майбутніх поколінь при звичайних умовах їх використання. Тоді як якість продовольчої сировини і харчових продуктів – це сукупність властивостей і характеристик продовольчої сировини і харчових продуктів, які обумовлюють здатність задовольняти фізіологічні потреби людини при звичайних умовах їх використання [239, ст. 1].

Зокрема, даним Законом передбачено, що основними шляхами забезпечення безпечності та якості харчових продуктів є:

1) державне регулювання (технічного нормування і стандартизація; державна гігієнічна регламентація та реєстрація продовольчої сировини і харчових продуктів, матеріалів і виробів; ліцензування окремих видів діяльності з виробництва продовольчої сировини і харчових продуктів і їх обороту; підтвердження відповідності продовольчої сировини і харчових продуктів, матеріалів і виробів, систем управління якістю вимогам технічних нормативних правових актів у галузі технічного нормування і стандартизації; державний контроль та нагляд за якістю і безпекою продовольчої сировини і харчових продуктів, матеріалів і виробів);

2) проведення юридичними і фізичними особами, в тому числі індивідуальними підприємцями, які здійснюють виробництво та обіг продовольчої сировини і харчових продуктів, організаційних, агрохімічних, ветеринарних, технологічних, інженерно-технічних, санітарно-протиепідемічних

і фітосанітарних заходів щодо дотримання вимог нормативних правових актів Республіки Білорусь до продовольчої сировини і харчових продуктів, умов їх виробництва і обігу;

3) проведення юридичними особами та індивідуальними підприємцями, які здійснюють виробництво та обіг продовольчої сировини і харчових продуктів, виробничого контролю якості та безпеки продовольчої сировини і харчових продуктів, умов їх виробництва і обігу, впровадження систем управління якістю продовольчої сировини і харчових продуктів;

4) застосування заходів щодо попередження та припинення порушень законодавства Республіки Білорусь у сфері забезпечення якості і безпеки продовольчої сировини і харчових продуктів, а також щодо притягнення винних осіб до відповідальності.

Сполучені Штати Америки. Проблема здорового харчування є чи не найбільш обговорювана в засобах масової інформації США. Згідно з даними американських центрів контролю і профілактики захворювань, від хвороб харчового походження щорічно страждають приблизно 48 мільйонів осіб (один з шести американців), при цьому 128 000 осіб потрапляють до лікарень, а 3000 – помирають [360].

Контроль за безпекою продовольства в США здійснюють численні державні органи різних рівнів: федерального, штатів і місцевого. На федеральному рівні 15 установ колективно адмініструють щонайменше 30 законів, пов'язаних з безпекою харчових продуктів. При цьому виділяються два основних федеральних відомства, що відповідають за безпеку продовольчої системи США, – Департамент сільського господарства США (USDA) і Управління з контролю за якістю харчових продуктів і медикаментів (Food and Drug Administration, or FDA) Департаменту охорони здоров'я та соціальних служб США [360].

Серед інших відомств, що відповідають за безпеку продуктів харчування в США, можна виділити: Департамент національної безпеки США (DHS), який відповідає за координацію діяльності держорганів щодо продовольчої безпеки, в тому числі на кордонах США; Національну службу морського рибальства

(NMFS) в структурі Департаменту торгівлі США, яка надає послуги з інспекції безпеки і якості морепродуктів; Агентство з захисту навколишнього середовища (EPA), яке регулює використання пестицидів і наявність максимально допустимих рівнів залишків продовольчих товарів і корми для тварин; центри з контролю і профілактиці захворювань (CDC), які функціонують в рамках Департаменту охорони здоров'я та соціальних служб США. Відстеження хвороб харчового походження і їх розслідування – одна з функцій цієї служби. На рівні штатів регулювання безпеки харчових продуктів здійснюється департаментами охорони здоров'я, сільського господарства або навколишнього середовища або їх комбінацією. Як правило, їм надано широкий спектр повноважень, зокрема проведення лабораторних досліджень щодо продуктів харчування, проведення перевірок в області громадського харчування, регулювання роздрібної торгівлі. Інспекцію установ громадського харчування зазвичай проводять місцеві департаменти охорони здоров'я [360].

Як бачимо, уряд США визначив одним з пріоритетних напрямків державної політики забезпечення безпеки та якості харчових продуктів, що входить до компетенції численних суб'єктів публічної влади. При цьому реалізація повноважень даних органів здійснюється централізовано з вертикальним підпорядкуванням. Особливе значення у сфері безпечності та якості харчових продуктів відведено інформаційному складнику, тобто проінформованість населення про якість і безпечність певного харчового продукту.

Таким чином, на підставі викладеного, можемо зазначити, що, відповідно до положень Директиви 93/43/ЄС «Про гігієну харчових продуктів», визначено обов'язок для країн – членів ЄС з 14 грудня 1995 року впроваджувати в національне законодавство принципи НАССР та основні принципи гігієни харчових продуктів і застосувати їх на всіх підприємствах, які працюють з харчовими продуктами [121].

Узагальнюючи інформацію щодо міжнародного досвіду публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчових продуктів, зазначимо, що корисним є міжнародний досвід Канади, Німеччини, Данії, Швеції, Хорватії,

де особливу увагу приділяють інформуванню населення про правильність вибору харчових продуктів, а також про відповідальність операторів ринку за порушення норм законодавства у сфері безпеки та якості харчових продуктів. У цих країнах набула поширення смайл-система харчових продуктів, яка дозволяє розміщувати на видноті в усіх закладах як роздрібною та оптовою торгівлі, так і громадського харчування відповідні смайли, що видаються за результатами перевірок інспекторами контрольних зон.

Позитивним вбачається досвід Німеччини та Грузії в частині здійснення кодифікації законодавства, яким урегульовано відносини у сфері безпеки та якості харчових продуктів. Зазначимо, що цим актом задекларовано не лише загальні теоретичні категорії сфери, але й чітко визначено види адміністративних правопорушень, що застосовуються до бізнес-операторів за порушення законодавства в досліджуваній сфері.

Зокрема, в Грузії існує так зване «біовиробництво» харчових продуктів, запроваджене з 01 серпня 2015 року постановою уряду «Про біовиробництво», якою регламентовано порядок набуття статусу біовиробника та процедуру сертифікації бізнес-оператора як біовиробника.

Бажано було б також врахувати досвід Швеції стосовно прозорості результатів перевірок, а також розміщення на сайті відповідного державного органу «чорного списку» продуктів із зазначенням країн їх походження, аби споживачі могли знайти інформацію щодо забруднювачів у харчовій продукції.

5.2. Напрямки вдосконалення публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції

18 лютого 2018 року набув чинності Закон України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин». Цим актом визначено правові та організаційні засади державного контролю, що здійснюється з метою перевірки дотримання операторами ринку законодавства

про харчові продукти, корми, здоров'я та благополуччя тварин, а також законодавства про побічні продукти тваринного походження під час ввезення (пересилання) їх на митну територію України. Статею 1 даного Закону визначено, що державний контроль – це діяльність компетентного органу, його територіальних органів, державних інспекторів, державних ветеринарних інспекторів, помічників державного ветеринарного інспектора та уповноважених осіб, що здійснюється з метою перевірки відповідності діяльності операторів ринку вимогам законодавства про харчові продукти, корми, здоров'я та благополуччя тварин, а також усунення наслідків невідповідності та притягнення до відповідальності за порушення відповідних вимог. Державний контроль включає також діяльність з перевірки відповідності законодавству про побічні продукти тваринного походження під час ввезення (пересилання) таких продуктів на митну територію України [281, ст. 1]. Тобто Законом передбачено лише можливість здійснення контролю у сфері безпеки та якості харчових продуктів і лише державними органами. При цьому ні в Законі України «Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів», ні в Законі України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» жодним чином не визначено можливість здійснення громадського контролю за безпекою та якістю харчових продуктів, що, на нашу думку, іде в розріз з досвідом європейських країн, де громадському контролю відведено значну роль. Утім, не слід забувати, що сфера безпеки та якості харчових продуктів є специфічною та потребує спеціальних знань, що унеможлиблює залучення як компетентного суб'єкта пересічного громадянина. Саме тому вважаємо, що *впровадження громадського контролю є необхідною умовою, яку слід врахувати, щоб забезпечити відповідність харчових продуктів вимогам безпеки та якості. З цією метою пропонується проведення спільних контрольних заходів державного та громадського змісту.*

Наступною нагальною проблемою, яка, на нашу думку, існує у сфері безпеки та якості харчових продуктів, є *наявність акредитованих лабораторій, які не мають (у більшій кількості) власного спеціального*

обладнання для здійснення контролю харчових продуктів на визначення їх безпеки та якості.

Так, наприклад, станом на 01.06.2018 акредитацію в Національному агентстві з акредитації України Міністерства економічного розвитку і торгівлі України отримало всього 54 лабораторії: 1) Центр оцінки якості сировини та готової продукції Національного університету харчових технологій (акредитація закінчується 16.12.2018); 2) Черкаська регіональна державна лабораторія Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту прав споживачів (акредитація закінчується 02.08.2022); 3) Дослідницько-випробувальний токсикологічний центр Державного підприємства «Науковий центр превентивної токсикології, харчової та хімічної безпеки імені Академіка Л.І. Медведя Міністерства охорони здоров'я України» (акредитація закінчується 02.09.2019); 4) Випробувальна служба УкрТЕСТ Державного підприємства «Всеукраїнський державний науково-виробничий центр стандартизації, метрології, сертифікації та захисту прав споживачів» (ДП «Укрметртестстандарт») (акредитація закінчується 31.05.2022); 5) Випробувальний центр Державного науково-дослідного інституту з лабораторної діагностики та ветеринарно-санітарної експертизи (акредитація закінчується 30.08.2022); 6) Випробувальний центр державного підприємства «Одеський регіональний центр стандартизації, метрології та сертифікації» (акредитація закінчується 04.10.2022); 7) Науково-дослідний випробувальний центр харчової продукції Державного підприємства «Полтавський регіональний науково-технічний центр стандартизації, метрології та сертифікації» (акредитація закінчується 29.11.2022); 8) Центральна випробувальна лабораторія контролю якості товарів Торгово-промислової палати України (закінчення акредитації 24.12.2022); 9) випробувальна лабораторія Житомирської регіональної державної лабораторії ветеринарної медицини (закінчення акредитації 02.01.2023); 10) випробувальна лабораторія Житомирської регіональної державної лабораторії ветеринарної медицини (закінчення акредитації 02.01.2023); 11) Одеська прикордонна державна контрольно-токсикологічна лабораторія (закінчення акредитації 04.10.2022); 12) Українська

лабораторія якості і безпеки продукції АПК Національного університету біоресурсів і природокористування України (закінчення акредитації 27.10.2018); 13) випробувальна лабораторія Державної установи «Дніпропетровський обласний лабораторний центр Міністерства охорони здоров'я України» (закінчення акредитації 10.03.2019); 14) лабораторія досліджень хіміко-біологічних чинників Українського державного науково-дослідного інституту «Ресурс» (закінчення акредитації 05.10.2019) та ін.

Водночас актуальною проблемою діяльності даних акредитованих лабораторій є те, що для того щоб отримати акредитацію лабораторія має відповідати декільком критеріям, у тому числі мати в наявності сучасне високотехнологічне обладнання. Однак сьогодні простежується ситуація, коли таке обладнання мають лише деякі з акредитованих лабораторій, а інші беруть його в оренду у тих лабораторій, які вже пройшли акредитацію. Таким чином, виходить, що де-юре кількість українських акредитованих лабораторій становить 54, тоді як де-факто їх одиниці.

Ще одним проблемним моментом є *контроль і нагляд за діяльністю акредитованих лабораторій*. Так, повноваження щодо моніторингу за відповідністю акредитованих лабораторій вимогам акредитації шляхом здійснення нагляду, повторних та позачергових перевірок належить до компетенції Національного агентства акредитації України, тобто в даному випадку варто вести мову про державний контроль (нагляд) за акредитованими лабораторіями. Утім, за результатами проведеного нами анкетування, 84% респондентів з числа операторів ринку зазначили, що поруч з державним контролем за діяльністю акредитованих лабораторій повинен також здійснюватися незалежний аудит (можливо, з залученням міжнародних компаній) постійно діючих процедур, заснованих на принципах НАССР, щодо перевірки безперервності та ефективності їх застосування, у тому числі: 1) документації; 2) ведення записів; 3) процесів, що впливають на безпечність харчових продуктів та/або кормів; 4) системи внутрішнього контролю оператора ринку; 5) коригувальних дій, вжитих оператором ринку внаслідок аналізу виявлених невідповідностей; 6) кваліфікації персоналу. При цьому такий

незалежний аудит постійно діючих процедур може здійснюватися за заявкою оператора ринку як в порядку плановості, так і позапланово; окрім того, паралельно з державним аудитом компетентного органу для забезпечення більшої прозорості результатів діяльності оператора ринку та унеможливлення проявів корупції щодо встановлення відповідності харчових продуктів вимогам безпечності та якості [107].

Ще однією проблемою, пов'язаною з визначенням безпеки та якості харчових продуктів українського походження та виходом на міжнародний ринок українських операторів ринку як експортерів, є *відсутність в Україні аудиторів (спеціалістів) НАССР, які присвоюють сертифікат НАССР українським операторам ринку*. Так, станом на 01.05.2018 в Україні лише 318 ветеринарних інспекторів Держпродспоживслужби з усіх регіонів України мають право перевіряти операторів ринку щодо впровадження системи аналізу небезпек і критичних точок контролю (НАССР). Ці особи здобули кваліфікацію аудиторів, які мають право перевіряти операторів ринку. 58 провідних аудиторів мають повноваження в подальшому навчати колег в регіонах щодо процедур проведення аудиту впровадження принципів НАССР в межах проведення заходів державного контролю [364].

Іншою не менш важливою проблемою є *брак висококваліфікованих кадрів, здатних проводити відповідні лабораторні дослідження*. Так, наявність освіти, досвіду роботи у сфері застосування (здійснення) санітарних та/або фітосанітарних, та/або ветеринарно-санітарних заходів не є визначальними критеріями, які повинен мати працівник акредитованої лабораторії. Проблема полягає в тому, що сучасне обладнання зазвичай виробляється за кордоном, а відповідні інструкції та алгоритми дій можуть бути викладені іноземною мовою, що передбачає вільне володіння нею.

Зазначимо, що у структурі Національного агентства з акредитації України діє Атестаційна комісія персоналу з акредитації, яка зобов'язана визначати відповідність персоналу з акредитації кваліфікаційним вимогам. Утім, питання про підвищення кваліфікації персоналу акредитованих лабораторій не належить ні до повноважень Атестаційної комісії персоналу з акредитації, ні до

повноважень Національного агентства з акредитації України, що, на нашу думку, є неприпустимим в умовах обрання вектору на запровадження принципів НАССР. Беручи до уваги, що завданнями Національного агентства з акредитації України є: забезпечення єдиної технічної політики у сфері оцінки відповідності; забезпечення довіри споживачів до діяльності з оцінки відповідності; створення умов для взаємного визначення результатів діяльності акредитованих органів на міжнародному рівні, а також усунення технічних бар'єрів торгівлі [262], вважаємо, що повноваження щодо забезпечення підвищення кваліфікації спеціалістів акредитованих лабораторій належить до компетенції Національного агентства з акредитації України. Таким чином, *пропонуємо доповнити пункт 8 Положення про Національне агентство з акредитації України положеннями такого змісту:*

«здійснює організацію та забезпечує проведення підвищення кваліфікації спеціалістів акредитованих лабораторій».

Наступною проблемою у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів є *безпечність сільськогосподарської продукції, вирощеної вздовж узбіч доріг, приватний забір молока та реалізація молочних продуктів на стихійних ринках, а також умови забою домашньої худоби.*

Згідно зі ст. 1 Директиви Ради 93/43/ЕЕС від 14 липня 1993 р. «Про гігієну харчових продуктів», якою визначені основні критерії якості та безпечності харчових продуктів, гігієна харчових продуктів – це будь-які заходи, необхідні для гарантування безпечності та нешкідливості харчових продуктів для здоров'я людини. Ці заходи охоплюють всі стадії, що мають місце після первинного виробництва (останнє включає, наприклад, збирання врожаю, забій худоби і доїння), незалежно від того, чи це є процес приготування, перероблення, виготовлення, пакування, складування, транспортування, розподілення, поводження або продажу чи під час надання у розпорядження споживачеві. Тобто для того, щоб оператор ринку отримав сертифікат НАССР, йому необхідно гарантувати реалізацію всіх стадій процесу первинного виробництва. У цьому випадку найпершою стадією процесу забезпечення безпечності харчових продуктів є збирання врожаю, забій худоби та доїння худоби.

Водночас слід зазначити, що на сьогодні спостерігається ситуація, коли поля, засіяні сільськогосподарськими зерновими, котрі в подальшому використовуються як окремий харчовий продукт або для приготування харчових продуктів, засіюються вздовж дорожніх смуг, що суперечить вимогам гігієни харчових продуктів та впливає на їх безпечність та якість. Така ситуація характерна для всіх областей України.

Між тим, відповідно до ДБН В.2.3-4:2007, у місцевості, де можливим є випас худоби, вирощування сільськогосподарських культур, широта бокової придорожньої смуги повинна бути на відстані 25 м від крайки проїзної частини для доріг I-б, II і III категорій та 15 м – для доріг IV і V категорій [65]. Натомість у сільській місцевості засів полів закінчується на відстані не більше 5 метрів від проїзної частини.

У зв'язку з цим напрошується висновок, що сільськогосподарська продукція, вирощена в придорожній смузі, може становити загрозу життю і здоров'ю кінцевого споживача. Адже транспорт викидає масу шкідливих речовин, що осідають край доріг, серед них і важкі метали, наприклад, свинець. Ці речовини накопичуються в організмі людини, що споживає вирощену та зібрану на придорожніх ділянках продукцію. Слід наголосити, що небезпечною є продукція, вирощена обабіч доріг. Однак у процесі збору урожаю забруднена продукція, вирощена вздовж узбіч, змішується з тією, що вирощена подалі від дороги, в результаті такого перемішування остання втрачає свої корисні властивості.

Схожою проблемою є і безконтрольність умов забою сільськогосподарської худоби, туші якої використовують для виробництва готової та напівготової продукції. У цьому випадку існує прогалина в законодавстві щодо здійснення контролю (нагляду) за приватними індивідуальними місцями такого забою. Ідеться як про одиничні забої домашньої худоби, так і про періодичні і системні.

Також слід акцентувати на проблемі реалізації молока та молочних продуктів «з рук» у сільській місцевості. Так, одноосібні господарства можуть реалізувати молоко та молочні продукти або в пунктах забору молока, або на

стихійних ринках. У пунктах забору молока перевіряється лише відсоток його жирності, тоді як перевірити склад молока на вмісткість небезпечних речовин немає технічної можливості. Як у першому, так і в другому випадках виникає питання, чи здорова тварина, від якої отримано молочні продукти. На нашу думку, подолання цієї проблеми можливе шляхом забезпечення наявності ветеринарного лікаря на певній територіальній одиниці (особливо це стосується сільської місцевості), який би виконував повноваження щодо здійснення контролю за наявністю у власника молокозабірної худоби (наприклад, корови, кози і т. ін.) довідки щодо стану здоров'я худоби, а також здійснював постійний нагляд за її здоров'ям, що дасть можливість забезпечити безпечність молочних продуктів.

Ще одним напрямком, який потребує вдосконалення, є усунення *проблеми інформаційного «голоду» щодо наявності новітніх передових технологій визначення стану показників безпечності та якості харчових продуктів*. З метою покращення діяльності операторів ринку, державних інспекторів, помічників державних інспекторів та з метою обміну передовим досвідом, на нашу думку, необхідно запровадити проведення в Україні хоча б один раз на рік міжнародного форуму на кшталт «Продуктеспо», «Пан Експо», «World Food». Подібний захід дав би можливість об'єднати всіх суб'єктів сфери безпечності та якості харчових продуктів за напрямками роботи (секціями); визначати досягнення операторів ринку та інших суб'єктів ринку в досліджуваній сфері; акцентувати на недоліках у роботі операторів ринку, державних інспекторів, аудиторів НАССРу та інших учасників відносин у даній сфері тощо. Утім, незважаючи на те, що такі форуми мають місце, відсутня інформація щодо результатів цих заходів [109].

Наступним кроком до удосконалення безпечності та якості харчових продуктів є *удосконалення інтерфейсу та наповнення сайту спеціального органу у сфері безпечності та якості харчових продуктів – Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів*. Так, коли оператор ринку чи інша особа відкриває інтернет-сторінку цього органу, у переліку відкривається можливість переходу лише на 5 нормативно-правових

актів, що регулюють досліджувану сферу відносин. Ці акти визначають лише загальні засади діяльності суб'єктів у сфері забезпечення безпечності та якості харчових продуктів, що, на нашу думку, є неправильним. У першу чергу, на сайті повинні міститися, окрім законів України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин», накази центральних органів виконавчої влади щодо регулювання окремих питань безпечності та якості харчових продуктів; акти, які регламентують порядок сертифікації, ліцензування, акредитації, стандартизації та здійснення інших процедур у досліджуваній сфері. Також слід звернути увагу, що на етикетці кожного упакованого харчового продукту містяться позначення ДСТУ чи ТУУ і відповідний номер. Тож, якщо споживач захоче зрозуміти та поцікавитися, що означають ці позначення, в першу чергу він повинен знайти інформацію на офіційному сайті компетентного органу (до речі, єдиного в Україні). Зазначимо, що на необхідності нормативного наповнення сайту Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів акцентувало 65% опитаних респондентів з числа операторів ринку та 76% опитаних з числа споживачів.

Саме тому пропонуємо вкладку «Нормативно-правове забезпечення» сайту Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів систематизувати та заповнити за ієрархією такими даними: 1) міжнародні договори; 2) закони України; 3) акти Президента України; 4) акти центральних органів виконавчої влади (накази, розпорядження, текст ДСТУ, ТУ); 5) акти місцевих органів влади; 6) акти органів місцевого самоврядування. При цьому такі вкладки повинні бути активними та знаходитися у відкритому доступі, окрім, звісно, інформації з обмеженим доступом.

Одним з актуальних напрямків, на думку 55% опитаних респондентів з числа операторів ринку, є *запровадження особливої штатної одиниці в структурі компетентного державного органу або ж в структурі іншого підприємства незалежно від форми власності – куратора оператора ринку*

щодо отримання сертифікату НАССР. При цьому оператори ринку акцентують увагу на необхідності унеможливлення корупційних механізмів шляхом укладання платного договору на здійснення супроводу суб'єкта, який бажає отримати поради, консультації, роз'яснення та іншу кваліфіковану допомогу з метою отримання сертифікату НАССР.

Актуальною, на нашу думку, є *проблема невідповідності сучасного обладнання державним стандартам*, які встановлюють відповідні норми, правила, обмеження, визначають структуру, механізм та порядок використання.

Аналізуючи чинники підвищення ефективності забезпечення безпечності та якості харчових продуктів, Д.Ф. Крисанов особливо наголошує на невідповідності та застарілості чинних ДСТУ, ТР та інших документів, які визначають стандарти та вимоги до харчових продуктів та обладнання. Документами, що регулюють створення та виробництво харчової продукції в Україні, є нормативна (стандарти, технічні умови, методичні вказівки тощо) та технологічна документація (рецептури, технологічні регламенти та інструкції, технічні описи тощо) [263]. Цим самим фактично поставлено в рамки закону існування нормативних документів, що регулюють показники якості та безпечності харчової продукції, кількох рівнів та з різним ступенем правової відповідальності за їх дотримання. Серед них – технічні умови на виробництво продукції (можуть коригуватися самими виробниками щодо рецептури продукції); стандарти різного правового статусу (колишні республіканські, міждержавні СНД, державні, гармонізовані з європейськими нормативними документами), дотримання вимог яких є обов'язковою умовою, але впровадження їх у виробництво – добровільна справа виробника; технічні регламенти, що є нормативними документами прямої дії, тобто введення їх у дію постановою Кабінету Міністрів України має своїм наслідком безумовне виконання всіма виробниками передбачених ними вимог; закони на окремі харчові продукти, які також є документами прямої дії. Оскільки при виробництві традиційних та створенні нових продуктів харчування широко використовуються нормативні документи з низьким правовим статусом, логічним наслідком цього є випуск фальсифікованої продукції, яка навіть за

формальними ознаками не відповідає нормативним параметрам [188, с. 113].

Також Д.Ф. Крисанов наголошує на необхідності удосконалення нормативно-правової бази, якою урегульовано вимоги щодо безпечності та якості харчової продукції. Вимоги чинної бази вітчизняних стандартів, що включає понад 80% негармонізованих нормативних документів (республіканських, колишніх союзних та міждержавних стандартів СНД), непорівнянні, а нерідко й не сумісні з вимогами нормативної бази ЄС та СОТ. Інструментом подолання такої невідповідності виступає повторна сертифікація продукції, що експортується за кордон [188, с. 114].

Досить часто оператор ринку на своєму підприємстві з метою підвищення обсягів обороту харчової продукції, підвищення фінансової платоспроможності, підвищення показників безпечності та якості харчових продуктів закупає обладнання для своїх підприємств за кордоном. При цьому обладнання, виготовлене за кордоном, не завжди відповідає застарілим ДСТУ, які діють і сьогодні в Україні. На нашу думку, в такому випадку слід вести мову про відповідність положень ДСТУ нормам сьогодення, які визначають вимоги до обладнання, з метою забезпечення високого рівня якості та безпечності харчових продуктів. Вважаємо, що держава повинна всебічно сприяти тому, щоб в інтересах оператора ринку проводилось переоснащення та переобладнання виробництва, щоб останній не був змушений застосовувати корупційні схеми задля незаконного отримання бажаного сертифікату НАССР, наявність якого відкриває широкі можливості щодо експорту товарів відповідного оператора ринку.

Наступним напрямком удосконалення у сфері безпечності та якості харчових продуктів, на нашу думку, є запровадження он-лайн сертифікації. Такий крок дасть можливість, по-перше, виключити людський фактор, тобто контакт між суб'єктом звернення (оператором ринку) та уповноваженою особою; по-друге, спростить та оптимізує саму процедуру сертифікації, коли за принципом «єдиного вікна» суб'єкт зможе зекономити час та пройти сертифікаційні процедури без особистої присутності; по-третє, унеможливить прояви корупції, коли за здійснення сертифікаційних дій уповноважена особа

компетентного суб'єкта зможе за певну вигоду для себе пришвидшити чи оминати окремі дії під час адміністративного провадження з отримання відповідного сертифікату; по-четверте, реалізація даного виду сертифікації дасть можливість запровадити «знеособлений» характер сертифікації, коли пакет документів реєструється не від суб'єкта оператора ринку, а під окремим номером, а результат розгляду сертифікаційної справи направляється на зазначену електронну пошту, при цьому видача сертифіката відбуватиметься за принципом єдиного вікна у відповідні дні та години прийому компетентного органу.

Актуальною є проблема повернення бракованої (*простроченої*) продукції. Продукція може ставати небезпечною, якщо вона не була реалізована у визначений для споживання час. Зазвичай прострочена продукція реалізується із значними знижками. У цьому випадку характерним є некерованість процесу, окрім того, наявність відхилень якісних показників харчової продукції та чинників її небезпечності. Через потенційні серйозні наслідки відхилення від граничного значення процедури моніторингу харчових продуктів на предмет їх придатності повинні бути ефективними. В ідеалі моніторинг повинен своєчасно надавати інформацію, щоб уможливити будь-які регулювання процесу, запобігаючи таким чином втраті контролю за процесом і перевищенню граничних значень до моменту, коли буде потрібно ізолювати продукт або забракувати його. На жаль, це не завжди можливо. На практиці робочі значення часто використовуються для забезпечення запасу безпечності, який залишає додатковий час для регулювання процесу до моменту перевищення граничного значення [368, с. 111]. Зазвичай на підприємствах призначається відповідальна особа, яка слідкує за процесом повернення та відбракування харчової продукції.

Як процес бракування та повернення харчової продукції відбувається на практиці. Оператор ринку, який здійснює діяльність з реалізації та/або обігу харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів дотримує до останнього строку вживання той чи інший харчовий продукт з надією його вигідно реалізувати. Однак у випадку, якщо даний харчовий продукт не було реалізовано, він повертає харчовий продукт оператору ринку, який здійснює

господарську діяльність, пов'язану з первинним виробництвом чи виробництвом харчової продукції, при цьому всі збитки за невчасно реалізований, а в результаті прострочений харчовий продукт несе лише оператор ринку, який здійснює господарську діяльність, пов'язану з первинним виробництвом чи виробництвом харчової продукції.

На нашу думку, така ситуація є практично і теоретично недопустимою, оскільки збитки несе лише одна сторона. Вважаємо, що в даному випадку потрібно вести мову про цивільну відповідальність, коли збитки розподіляються між сторонами договірних відносин. Вирішення даної ситуації можливе таким чином: у договорі між сторонами передбачити, що термін повернення нереалізованої харчової продукції – не пізніше ніж 10 днів до кінцевого терміну споживання, зазначеного на упаковці. У разі повернення товару пізніше зазначеної дати збитки сторони несуть у рівних частинах.

Розкриваючи напрямки удосконалення публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчових продуктів, не можна не *акцентувати на необхідності розробки і впровадження державних програм допомоги операторам ринків* з метою переобладнання, покращення систем управління якістю, отриманням сертифіката НАССР, що дасть можливість виходу українського експортера харчової продукції на міжнародний рівень та отримання нових фінансових потоків до державного бюджету.

У рамках реалізації таких проектів передбачалося б надання харчовим підприємствам консультативних послуг з розробки та впровадження системи НАССР або інших систем менеджменту безпеки харчової продукції. Послуги повинні включати обмін міжнародним досвідом європейських і українських експертів для проведення діагностичних виїздів на виробництво; надання рекомендацій та розробка плану робіт із впровадження системи НАССР на підставі аудиту; розробка програм попередніх умов; навчання персоналу; вибір системи менеджменту безпеки продуктів харчування, які найбільш відповідають потребам підприємства; здійснення консультативної підтримки протягом усього процесу впровадження системи НАССР та інше. У визначених випадках операторам ринку, які взяли б участь у пілотних проектах, могло б

передбачатися надання часткового фінансування або кредитування на найбільш сприятливих для бізнес-середовища оператора ринку умовах.

Таким чином, можемо виокремити такі напрямки удосконалення публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції:

1) запровадження здійснення громадського контролю та, відповідно, статусу «громадський контролер»;

2) нагляд за наявністю в акредитованих лабораторій власного спеціального обладнання для здійснення контролю харчових продуктів на визначення їх безпечності та якості;

3) контроль і нагляд за діяльністю акредитованих лабораторій, у тому числі проведення незалежного аудиту (можливо, із залученням міжнародних компаній) постійно діючих процедур;

4) контроль за кваліфікацією аудиторів (спеціалістів) НАССР, які присвоюють сертифікат НАССР українським операторам ринку;

5) організація та забезпечення здійснення навчальних курсів, тренінгів, семінарів для кадрів, які мають кваліфікацію проводити відповідні лабораторні дослідження;

6) контроль за показниками безпечності сільськогосподарської продукції, яка вирощена вздовж узбіч доріг, приватним збором молока та реалізацією молочних продуктів, а також за умовами забою домашньої худоби;

7) усунення проблеми інформаційного «голоду» щодо наявності новітніх передових технологій визначення стану показників безпечності та якості харчових продуктів;

8) удосконалення інтерфейсу та наповнення сайту спеціального органу у сфері безпечності та якості харчових продуктів – Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів;

9) запровадження нової штатної одиниці в структурі компетентного державного органу або ж в структурі іншого підприємства незалежно від форми власності – куратора оператора ринку щодо отримання сертифікату НАССР;

10) усунення проблеми невідповідності сучасного обладнання державним стандартам;

- 11) запровадження онлайн сертифікації шляхом знеособлення сертифікаційної справи;
- 12) урегулювання порядку та умов повернення бракованої (простроченої) продукції;
- 13) розробка і впровадження державних програм допомоги операторам ринків.

Висновки до розділу 5

У результаті дослідження шляхів удосконалення публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції ми дійшли таких висновків.

Корисним є міжнародний досвід Канади, Німеччини, Данії, Швеції, Хорватії в частині інформування населення про правильність вибору харчових продуктів, а також відповідальності операторів ринку за порушення норм законодавства у сфері безпеки та якості харчових продуктів. У цих країнах набула поширення смайл-система харчових продуктів, яка дозволяє розміщувати на видноті в усіх закладах як роздрібної та оптової торгівлі, так і громадського харчування відповідні смайли, які видаються за результатами перевірок інспекторами контрольних зон.

Позитивним вбачається досвід Німеччини та Грузії в частині здійснення кодифікації законодавства, яким урегульовано відносини у сфері безпеки та якості харчових продуктів. Даним кодифікованим актом задекларовано не лише загальні теоретичні категорії сфери, але й чітко визначено види адміністративних правопорушень, які застосовуються до бізнес-операторів за порушення законодавства в досліджуваній сфері. Зокрема, в Грузії відбувається так зване «біовиробництво» харчових продуктів. Воно запроваджене з 01 серпня 2015 року постановою уряду «Про біовиробництво», якою регламентовано порядок набуття статусу біовиробника та процедуру сертифікації бізнес-оператора як біовиробника. Бажано було б також врахувати досвід Швеції

стосовно прозорості результатів перевірок, а також розміщення на сайті відповідного державного органу «чорного списку» продуктів із зазначенням країн їх походження, аби споживачі могли знайти інформацію щодо забруднювачів у харчовій продукції.

Виокремлено напрямки удосконалення публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції, зокрема: 1) запровадження громадського контролю та, відповідно, статусу «громадський контролер»; 2) нагляд за наявністю у акредитованих лабораторій власного спеціального обладнання для здійснення контролю харчових продуктів на визначення їх безпеки та якості; 3) здійснення контролю і нагляду за діяльністю акредитованих лабораторій, у тому числі, проведення незалежного аудиту (можливо з залученням міжнародних компаній) постійно діючих процедур; 4) контроль за кваліфікацією аудиторів (спеціалістів) НАССР, які присвоюють сертифікат НАССР українським операторам ринку; 5) організація навчальних курсів, тренінгів, семінарів для кадрів, які мають кваліфікацію проводити відповідні лабораторні дослідження; 6) контроль за показниками безпеки сільськогосподарської продукції, вирощеної вздовж узбіч доріг, приватним збором молока та реалізацією молочних продуктів, а також за умовами забою домашньої худоби; 7) усунення проблеми інформаційного «голоду» щодо наявності новітніх передових технологій визначення стану показників безпеки та якості харчових продуктів; 8) удосконалення інтерфейсу та наповнення сайту спеціального органу у сфері безпеки та якості харчових продуктів – Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту прав споживачів; 9) запровадження штатної одиниці в структурі компетентного державного органу або ж у структурі іншого підприємства незалежно від форми власності – куратора оператора ринку щодо отримання сертифікату НАССР; 10) усунення проблеми невідповідності сучасного обладнання державним стандартам; 11) запровадження онлайн сертифікації, яка дозволить знеособити сертифікаційну справу; 12) урегулювання порядку та умов повернення бракованої (простроченої) продукції; 13) розробка і впровадження державних програм допомоги операторам ринків.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації наведено теоретичне узагальнення та вирішення нової наукової проблеми, що полягає у відсутності в адміністративно-правовій науці концептуального дослідження сутності, теоретичних та прикладних засад публічного адміністрування сфери безпечності та якості харчових продуктів. На основі узагальнення відповідних концепцій вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства визначається низка нових наукових положень та висновків, тлумачиться чинне національне законодавство, міжнародно-правові акти, сформульовано пропозиції та рекомендації удосконалення публічного адміністрування сфери безпечності та якості харчових продуктів. А саме.

1. Методологія публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції – це сукупність принципів, засобів, методів і форм організації та проведення наукового пізнання публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції.

2. Генезис становлення публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції пройшов тернистий шлях, відповідно до якого можна виокремити періоди історичного розвитку: «Зародковий період», починався з I ст. н.е. та закінчувався X ст. н.е. Період з X ст. до XVIII ст. можна умовно назвати «Феодальним». Наступний період починався з XVIII ст. та закінчувався на початку XX та, мав назву «Імперський». Слідуючий період починався у 20 роки XX ст. і закінчився на початку Другої світової війни у 40 роках XX ст., мав назву «Часткового формування». Іще один період мав початок у післявоєнні роки з кінця 40 років XX ст., закінчувався на початку 90 років XX ст. він мав назву «Сталого розвитку». Останій період має назву «Української гармонізації» він почався з 90 років XX ст. і триває по сьогодні. Відповідно автором виокремлено характерні ознаки виникнення та розвитку публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції.

3. Харчовий продукт – це натуральний чи перероблений продукт, що вживається у їжу людиною, до них відноситься також продукти дитячого

харчування, дієтичні продукти, безалкогольні та алкогольні напої, та котрі мають харчову цінність. Де харчова цінність – це сукупність властивостей харчових продуктів, що забезпечують фізіологічні потреби людини в енергії та будівельному матеріалі. Вона визначається насамперед їхнім хімічним складом та ступенем засвоюваності нашим організмом.

4. Доведено, що систему принципів безпечності та якості харчових продуктів складають: загальні принципи безпечності та якості харчових продуктів; принципи технологічного процесу безпечності та якості харчових продуктів. До першої групи відносяться: принцип стандарту якості харчових продуктів; принцип конкурентоспроможності; принцип врахування особливостей різних сегментів ринку; принципи роботи на підвищення репутації і захист торговельної марки; принцип орієнтація на певний тип ринку(внутрішній, зовнішній); принцип довіри до харчових продуктів зменшення ризиків захворювання від їх вживання. До другої групи відносяться: принцип виявлення небезпечних факторів вироблення харчових продуктів; принцип простежуваності безпечності та якості харчових продуктів; принцип визначення критичних точок контролю; принцип системності перевірки щодо вироблення харчових продуктів; принцип документування вироблення харчових продуктів; принцип системи моніторингу технологічних процесів вироблення харчових продуктів; принцип ефективності контролю безпечності та якості харчових продуктів; принцип відповідальності оператору ринку харчової продукції; принцип визначеності повноважень державного інспектору безпечності та якості харчових продуктів.

5. В результаті наукового дослідження видів харчових продуктів, їх хімічних властивосте, призначення, технологій виготовлення запропоновано розмежувати за наступними групами: за характерними особливостями харчові продукти можна згрупувати наступним чином: за ознакою призначення; за природнім походженням; за ознакою хімічного складу; за збагаченням речовинами різного походження; функціональні харчові продукти; з урахуванням лікувальної дії; за вмістом корисних речовин; за віковими категоріям; за видами теплової обробки; згідно розміщення товару у торгових

мережах; за ступенем обробки; за ступенем забруднення; за методами консервування.

6. Публічне адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції регламентована нормативно-правовими актами діяльність суб'єктів публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції, спрямована на виконання нормативно-правових актів шляхом прийняття адміністративних рішень щодо забезпечення безпечності та якості харчової продукції. Механізм публічного адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції являє собою взаємопов'язану, злагоджену організацію забезпечення компетентними органами публічної адміністрації та її посадовими особами, шляхом застосування розгалуженої системи правових засобів, безпечності та якості харчових продуктів, захисту та задоволення потреб споживача. Складовими структури зазначеного механізму визначаються: суб'єкт і об'єкт адміністрування; система нормативно-правових актів та засоби адміністрування сферою безпечності та якості харчової продукції.

7. Засобами публічного адміністрування безпечності та якості харчових продуктів є регламентовані правовими нормами способи, які застосовуються публічною адміністрацією для ефективного адміністрування безпечності та якості харчових продуктів. Відповідно для адміністрування безпечності та якості харчових продуктів застосовують такі адміністративні засоби як: ліцензії, квоти, стандарти тощо.

8. На підставі дослідження системи нормативно-правових актів, якими урегульовано сферу безпечності та якості харчової продукції запропоновано розроблення та прийняття Кодексу безпечності та якості харчової продукції (проект якого розроблено та представлено у додатках до роботи), це дасть можливість удосконалити предметність якості та безпечності харчових продуктів, гармонізовано впровадити міжнародні стандарти показників якості та безпечності харчових продуктів, котрі повинні відповідати індикаторам продовольчої безпеки та контролю за ними.

9. Зауважено, що узагальнення всіх повноважень щодо безпечності та якості харчових продуктів в одному органі, а саме в Державній службі з безпеки

харчових продуктів і захисту прав споживачів є занадто об'ємним і якщо прослідити європейську практику, то майже ніде немає універсального органу, який би поєднував питання контролю за якістю та безпечністю харчової продукції з функціями забезпечення захисту прав споживачів в цілому. Відповідно запропоновано розмежувати повноваження з безпеки харчових продуктів та захист прав споживачів, передав останні іншому органу, наприклад, Державній службі з захисту прав споживачів. Внесено пропозицію доповнити Положення про Державну службу з безпеки харчових продуктів і захисту прав споживачів окремим завданням: цілеспрямована інформаційна й просвітницька робота у сфері прав споживачів.

10. Дозвіл у сфері безпечності та якості харчових продуктів – це надане уповноваженою посадовою особою територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у галузі ветеринарної медицини, сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, карантину та захисту рослин, ідентифікації та реєстрації тварин, санітарного законодавства право суб'єкта звернення здійснювати господарську діяльність пов'язану з виробництвом та/або зберіганням харчових продуктів тваринного походження, обігом харчової продукції, ввезенням (вивезенням) харчової продукції та/або реалізацією (оптовою реалізацією) сільськогосподарської продукції, в тому числі харчових продуктів, на спеціально оснащених та відведених місцях на підставах встановлених законодавчими актами.

11. Стадіям реєстраційного провадження в сфері безпечності і якості харчових продуктів є: I. Порушення реєстраційної справи; II. Розгляд заяви та доданих документів до неї; III. Прийняття рішення компетентним органом; IV. Оскарження рішення у справі (факультативна стадія); V. Виконання прийнятого рішення.

12. Сертифікація харчових продуктів – це самостійна форма здійснення оцінки відповідності харчових продуктів, яка дає можливість оператору ринку отримати підтвердження відповідності, тоді як кінцевий споживач має можливість бути впевненим, що обрана ним харчова продукція є безпечною та якісною.

13. Запропоновано контроль в сфері безпеки та якості харчових продуктів класифікувати залежно від: 1) черговості здійснення: первинний; повторний; похідний; 2) специфіки об'єкта: загальний; обов'язковий; вибірковий; 3) організаційного рівня: міжнародний; державний; громадський; внутрішній; 4) об'єкта: потужності оператора ринку; продукти тваринного походження; продукти рослинного походження; 5) територіальної ознаки: зовнішній; внутрішній; 6) періодичності: щорічний; плановий; ситуативний.

Визначено, що суб'єкти, що здійснюють функцію контролю в досліджуваній сфері умовно можна поділити на три великі групи: загальні суб'єкти; спеціальні суб'єкти; суб'єкти громадської контрольної ініціативи.

14. Нагляд за безпекою та якістю харчових продуктів – це діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюється на підставі законодавчо визначених норм, предметом якої є перевірка дотримання вимог законодавства операторами ринку та їх потужностей на яких здійснюється первинне виробництво, виробництво, реалізація та/або обіг харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів з метою забезпечення харчових продуктів вимогами безпеки та якості.

15. Запропоновано вкладку «Нормативно-правове забезпечення» сайту Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів систематизувати та заповнити за ієрархією наступним чином: 1) міжнародні договори; 2) закони України; 3) акти Президента України; 4) акти центральних органів виконавчої влади (накази, розпорядження, текст ДСТУ, ТУ); 5) акти місцевих органів влади; 6) акти органів місцевого самоврядування. При чому дані вкладки повинні бути активними та знаходитися у відкритому доступі, окрім звісно інформації з обмеженим доступом.

16. Запропоновано внести зміни до:

Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів» та доповнити:

ст.1 Закону пунктом 96 наступного змісту: «нагляд за безпекою та якістю харчових продуктів – це діяльність уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюється на підставі законодавчо визначених норм,

предметом якої є перевірка дотримання вимог законодавства операторами ринку та їх потужностей на яких здійснюється первинне виробництво, виробництво, реалізація та/або обіг харчових продуктів та/або інших об'єктів санітарних заходів з метою забезпечення харчових продуктів вимогами безпеки та якості»; ст. 1 дефініції «дієтичні добавки»; «дитяче харчування»; «харчовий продукт» (у новій редакції);

ст. 32¹ «Функціональний харчовий продукт»;

ст. 39-1 наступного змісту: «Нагляд в сфері безпеки та якості харчових продуктів» Надгляд в сфері безпеки та якості харчових продуктів здійснюється уповноваженими особами центрального органу виконавчої влади у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування. Порядок здійснення нагляду за діяльністю операторів ринку, в тому числі, агропродовольчих ринків визначається цим Законом, а також законами України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», а також підзаконними нормативно-правовими актами»;

Кодексу України про адміністративні правопорушення: доповнити ст.166-22 Кодексу України про адміністративні правопорушення частиною 4 наступного змісту: «Використання незареєстрованих потужностей, передбачених Законом України «Про основні принципи та вимоги до безпеки та якості харчових продуктів», іншими актами законодавства, а також невиконання визначеного законом обов'язку щодо впровадження на потужностях постійно діючих процедур, заснованих на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках (НАССР), тягне за собою накладення штрафу на юридичних осіб у розмірі від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, на фізичних осіб - підприємців - у розмірі ста до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»; пропонуємо внести зміни до ст.188-22 та викласти її в наступній редакції: «Ст.188-22 Невиконання законних

вимог посадових осіб Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів» Невиконання законних вимог посадових осіб державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів щодо знищення небезпечних для споживання людиною, твариною чи для іншого використання харчових продуктів, харчових добавок, ароматизаторів, дієтичних добавок та допоміжних матеріалів для переробки харчових продуктів - тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»; п.14 ч.1 ст.255 Кодексу України про адміністративні правопорушення виключити, а п. 15 ч.1 ст.255 Кодексу України про адміністративні правопорушення викласти в наступній редакції: « - органи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері безпеки та окремих показників якості харчових продуктів (статті 42-1, 42-2, 107, 166-22, 188-22)».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агапов А.Б. Учебник административного права. М.: Юрид. лит., 1999. 376 с.
2. Аграрне право України: підручник / В.З. Янчук, В.І. Андрейцев, С.Ф. Василюк та ін.; ред. В.З. Янчука. 2-е вид. К.: Юрінком Інтер, 2000. 720 с.
3. Административное право Украины: учеб. / под общ. ред. С.В. Кивалова. Х.: Одиссей, 2004. 880 с.
4. Административное право: учебник / под ред. Л.Л. Попова. М.: Юрист, 2002. 730 с.
5. Административное право: учебник / под ред. Ю.М. Козлова, Л.Л. Попова. М.: Юрист, 1999. 787 с.
6. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посіб. / за заг. ред. А.Т. Комзюка. Харків: Ун-т внутр. справ, 1998. 77 с.
7. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / авт. упоряд. В.П. Тимощук. К.: Факт, 2003. 496 с.
8. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2-х т.: Загальна частина / ред. кол.: В.Б. Авер'янов (голова). Київ: Юрид. думка, 2004. Т. 1. 2004. 584 с.
9. Адміністративне право України: за заг. ред. С.В. Кивалова. Одеса, 2003. 893 с.
10. Адміністративне право України: навч. посіб. / Г.Ю. Гулевська, Т.О. Коломоєць. Київ: Істина, 2008. 216 с.
11. Адміністративне право України: підруч. для юрид. вузів і ф-тів / Ю.П. Битяк, В.В. Богущкий, В.М. Гаращук та ін.; за ред. Ю.П. Битяка. Х.: Право, 2000. 520 с.
12. Адміністративно-правова характеристика проваджень з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно. URL: <http://mirznanii.com/a/37238/admnstrativno-pravova-kharakteristika-provadzhen-z->

derzhavno-restrats-rechovikh-prav-na-nerukhome-mayn.

13. Андрийко О.Ф. Контроль в демократическом государстве: проблемы и тенденции. К.: Наукова думка, 1994. 115 с.

14. Андрійів О.О. Принцип «єдиного вікна»: що це таке? // Урядовий кур'єр. 18 січня 2011. С. 1. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/princip-yedinogo-vikna-sho-ce-take>.

15. Андрийко О.Ф. Державний контроль. Теорія і практика: наукова доповідь. К., 1999. 21 с.

16. Артюхова Т.З. Управление качеством: учебное пособие / Т.З. Артюхова, Е.С. Киселева / Томский политехнич. университет, Институт дистанционного образования (ИДО). Томск: Изд-во ТПУ, 2012. 176 с.

17. Астратова Г.В., Латыпова Л.В., Климчук В.В. Современные методы исследования качества. Сургут: РИО СурГПУ. 2016. 98 с.

18. Афанасьев В.Г. Человек в управлении обществом. М.: Политиздат, 1977. 382 с.

19. Баб'як А.В. Адміністративно-процесуальні строки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К., 2005. 18 с.

20. Бандурка А.М., Тищенко Н.М. Административный процесс: учебник. Харьков: Изд-во НУВД, 2001. 353 с.

21. Бахрах Д.Н. Административное право России: учеб. для вузов. М.: Норма, 2000. 640 с.

22. Бахрах Д.Н. Административное право России: учебник для вузов. М.: НОРМА, 2002. 760 с.

23. Бахрах Д.Н. Административное право. М.: БЕК, 1997. 335 с.

24. Бахрах Д.Н. Административное право: учеб. М.: БЕК, 1996. 284 с.

25. Бевзенко В.М. Суб'єкти владних повноважень в адміністративному судочинстві: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Х.: ХНУВС, 2010. 463 с.

26. Бевзенко В.М. Особливості реалізації адміністративно-процесуального статусу суб'єктів владних повноважень в адміністративному

процесі // Право України. 2008. № 4. С. 116-121.

27. Берлач А.І. Адміністративне право України. К.: Україна, 2005. 472 с.

28. Битяк Ю.П. Адміністративне право України: конспект лекцій / Ю.П. Битяк, В.В. Зуй. Х.: Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого. 1996. 160 с.

29. Битяк Ю.П. Адміністративне право України. К.: Юрінком Інтер, 2006. 543 с.

30. Білозерська Т.О. Реформування публічної адміністрації в Україні як крок до європейської інтеграції. // Форум права. 2007. № 2. С. 11-19. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2007-2/07btodei.pdf>.

31. Білоконь О.В. Адміністративно-правове регулювання реадмісії в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 зі спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К., 2015. 16 с.

32. Большой экономический словарь / под ред. А.Н. Азрилияна. 2-е изд. доп. и перераб. М.: Институт новой экономики, 1997. 864 с.

33. Бондаренко Г.П. Адміністративна відповідальність в СРСР. Л.: ЛДУ, 1975. 176 с.

34. Бородовський С.О. Окремі питання державної реєстрації договору в цивільному праві України / С.О. Бородовський, Н.О. Бородовська // Актуальні питання цивільного та господарського права. 2008. № 1. URL: <http://www.journal.yurpayintel.com.ua/2008/1/article01>.

35. Брулевич В.В. Безпечність харчових продуктів за законодавством України та Європейського Союзу // Судова апеляція. 2016. № 2 (43). С. 75-83.

36. Брулевич В.В. Проблеми вдосконалення норм адміністративно-правових актів, якими регулюється безпечність та якість харчових продуктів // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2016. № 3. С. 147-153.

37. Васильев А.С. Административное право Украины (общая часть): учеб. пособие. Харьков: Право, 2001. 316 с.

38. Васюкова Г.Т. Екологія: підручник / Г.Т. Васюкова, О.І. Грошева. К.:

Кондор, 2009. 524 с.

39. Виробництво продуктів харчування світі та окремих країнах. URL: <https://mozok.click/virobnictvo-produktv-harchuvannya-svt-ta-okremih-kr.html>.

40. Вітвіцький С.С. Державний контроль у сфері ліцензійної діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право». Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2004. 178 с.

41. Вовк О.Б. Аналіз об'єктів, що можуть бути торговими марками: види, класи, захист. URL: http://www.nbuuv.gov.ua/portal/natural/Vnulp/ISM/2011_699/06.pdf.

42. Вовк Т.О. Особливості реєстраційного провадження: матеріали наук.-практ. Інтернет-конференції. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=842%3A2-0514&Itemid=122&lang=ru.

43. Волинка К.Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К., 2000. 16 с.

44. Волкова В.В., Хахалева Е.В. Административный процесс: учебное пособие / Волкова В.В., Хахалева Е.В., Кардашова И.Б., Васильев В.Ф. и др. М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2013. 175 с.

45. Воротеницкая С.С. Управление качеством продукции в пищевой промышленности. М.: Изд-во стандартов, 1983. 144 с.

46. Впровадження системи управління безпечністю харчових продуктів на основі принципів НАССР. URL: <http://nemyriv-rda.gov.ua/index.php/1510>.

47. Все о харчових домішках Е. URL: <http://www.oporavinnichini.org/index.php?id=482>.

48. Вся правда про жувальну гумку. URL: <https://www.centrmед.com/news/detail.php?ID=7415>.

49. Галаган И.А. Административная ответственность в СССР. Воронеж: ВГУ, 1970. 267 с.

50. Галкіна О.М. Європейський досвід забезпечення безпеки та якості

харчових продуктів та можливості його використання в Україні // Журнал східноєвропейського права. 2015. № 11. С. 100-108.

51. Галкіна О.М. Сучасний стан нормативно-правового забезпечення безпечності та якості харчових продуктів в Україні // Науковий вісник публічного та приватного права. 2017. № 1. С. 60-64.

52. Гаращук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні. Харків: Фоліо, 2002. 176 с.

53. Гаращук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 «теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право». Харків: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 2003. 413 с.

54. Гетманцев Д.О., Шукліна Н.Г. Банківське право України. К.: Центр учбової літератури, 2007. 344 с.

55. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України: навч. посіб. Київ: КМУЦА, 1995. 78 с.

56. Горбашко Е.А. Управление качеством: учебное пособие. СПб.: Питер, 2008. 384 с.

57. Горшенев В.М., Шахов И.Б. Контроль как правовая форма деятельности. М.: Юрид. лит., 1987.

58. Господарське право України: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М.К. Галянтич, С.М. Грудницька, О.М. Міхатуліна та ін. К.: МАУП, 2005. 424 с.

59. Гребенюк М. Сучасна концепція здорового та раціонального харчування складова системи забезпечення продовольчої безпеки України // Підприємництво, господарство і право. 2013. № 6. С. 41-45.

60. Григорьева С.В. Стандартизация и сертификация: учеб. пособие / С.В. Григорьева, С.В. Пономарев, А.В. Трофимов. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2005. 112 с.

61. Гулий І.С., Сімахіна Г.О., Українець А.І. Основи валеології. Валеологічні аспекти харчування. К.: НУХТ, 2003. 286 с.

62. Гурковський М.П. Реєстраційна діяльність публічної адміністрації: організаційно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07

«Адміністративне право і процес; фінансове право; інформац. право». Львів: Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2010. 16 с.

63. Гурковський М.П. Реєстраційна діяльність публічної адміністрації: організаційно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право», 2009. Львів: Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2010. 221 с.

64. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. М.: Рус. яз., 1982. Т. 4. 683 с.

65. ДБН В.2.3-4:2007 «Автомобільні дороги»: затв. Наказом Міністерства регіонального розвитку та будівництва України від 31.10.2007 № 292.

66. Дейнеко Л.В. Харчова промисловість України: ефективність використання виробничих ресурсів і кадрового потенціалу / Л.В. Дейнеко, Е.І. Шелудько / НАН України, ДУ Ін-т економіки та прогнозування; НАН України. К., 2013. 120 с.

67. Дело о товарах четвертого сорта. Как в Советском Союзе наказывали за брак // Коммерсантъ Деньги. 2013. 4 листопада. № 43. С. 47. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/2320450>.

68. Демократичне урядування та публічне адміністрування. Проблеми вимірювання та аудиту: науково-метод. посібник / авт. колектив А.М. Колодій, М.З. Буник, П.М. Петровський. К.: НАДУ, 2011. 56 с.

69. Демчук М.В., Козенко О.В. Санітарно-гігієнічна оцінка факторів ризику та критичних точок управління на підприємствах ветеринарно-санітарного нагляду при розробці і супроводі системою HACCP. URL: <https://studfiles.net/preview/1150540>.

70. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів розпочинає роботу. URL: <https://www.apteka.ua/article/367039>.

71. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Г.М. Калетнік, А.Г. Мазур, О.Г. Кубай. К.: Хай-Тек Пресс, 2011. 428 с.

72. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. К.: Факт, 2003. 384 с.

73. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ: Юрінком Інтер, 1998. 432 с.

74. Державний механізм забезпечення інформатизації системи охорони здоров'я: монографія / Ларіна Р.Р., Владзимирський А.В., Балуська О.В.; за заг. ред. В.В. Дорофієнко. Донецьк: ТОВ «Цифрова типографія», 2008. 252 с.

75. Державний реєстр потужностей операторів ринку. URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1WAaUpfoWRtAqGix50AqW_eCY6LrlkuFQPGbwZwABos8/edit#gid=791454858.

76. Державний реєстр потужностей по областях. URL: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1WAaUpfoWRtAqGix50AqW_eCY6LrlkuFQPGbwZwABos8/edit#gid=791454858.

77. Державний стандарт України. Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001:2000, IDT). Видання офіц. Київ: Держстандарт України, 2001. 22 с.

78. Державні стандарти норм і правил 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною»: затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України 12 травня 2010 № 400. URL: http://home.chem.univ.kiev.ua/sol/specifications/water/sanpin_2.2.4-171-10.pdf.

79. Деякі питання Державної санітарно-епідеміологічної служби: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2017 р. № 348. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/348-2017-%D0%BF>.

80. Деякі питання здійснення державного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2011 р. № 1031. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1031-2011-п>.

81. Дзюндзюк В.Б., Мельтюхова Н.М., Фоміцька Н.В. Публічне адміністрування в Україні: навч. посіб. / за заг. ред. д-ра ф. наук, проф. В.В. Корженка, к.е.н., доц. Н.М. Мельтюхової. Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2011. 306 с.

82. Директива 2009/39/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 6 травня 2009 року «Про харчові продукти, призначені для спеціального споживання». URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua>.

83. Директива Ради 93/43/ЕЕС від 14 липня 1993 р. «Про гігієну харчових продуктів». URL: <https://www.zakon.rada.gov.ua>.

84. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки: навчальний посібник / Л.І. Дідківська, Л.С. Головка. 5-те вид., стер. К.: Знання, 2006. 213 с.

85. Добровольська В.В. Правові засади стандартизації та сертифікації в Україні // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; відп. за вип. Ю.М. Оборотов. Одеса: Юридична література, 2008. Вип. 38. 340 с.

86. ДСТУ 3418-96 Система сертифікації УкрСЕПРО. Вимоги до аудиторів та порядок їх атестації. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

87. ДСТУ 3420-96 Система сертифікації УкрСЕПРО. Вимоги до органів, що здійснюють сертифікацію систем управління. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

88. ДСТУ EN ISO/IEC 17021-1:2015 Оцінювання відповідності. Вимоги до органів, які провадять аудит і сертифікацію систем менеджменту. Частина 1. Вимоги (EN ISO/IEC 17021-1:2015, IDT). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

89. ДСТУ ISO 19011:2012. Настанови щодо здійснення аудитів систем управління (ISO 19011:2011, IDT). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

90. ДСТУ ISO 22000:2007 Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга (ISO 22000:2005, IDT). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

91. ДСТУ ISO 9000:2015. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів, (ISO 9000:2015, IDT). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

92. ДСТУ ISO/IEC 17000:2007. Оцінювання відповідності. Словник термінів і загальні принципи (ISO/IEC 17000:2004, IDT). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

93. ДСТУ–П ISO/TS 22003:2009 Системи управління безпечністю харчових продуктів. Вимоги до органів, що здійснюють аудит та сертифікацію систем управління безпечністю харчових продуктів (ISO/TS 22003:2007, IDT). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

94. Дубініна А.А., Овчиннікова І.Ф., Дубініна С.О. Методи визначення

фальсифікації товарів: підруч. К.: Видавничий дім «Професіонал», 2010. 272 с.

95. Дума О.І. Ефективність публічного адміністрування в Україні: проблеми та виклики. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5509>.

96. Економічна теорія: Політекономія. Мікроекономіка. Макроекономіка: навч. посібник для студ. вузів / Л.В. Білецька, О.В. Білецький, В.І. Савич. К.: Центр навч. літ., 2005. 652 с.

97. Експлуатаційний дозвіл операторам потужностей (об'єктів), що здійснюють виробництво харчових продуктів, підконтрольних ветеринарній службі та для агропродовольчих ринків. URL: http://www.vetvolyn.gov.ua/pdf/permits/Ekspluatats_dozvil_vyrobnytstvo_kharchovy_kh_produktyv.pdf.

98. Експлуатаційні дозволи на виробництво та/або зберігання харчових продуктів тваринного походження. URL: <http://dpssmk.gov.ua/schodo-ekspluatatsijnyh-dozvoliv-na-vyrobnytstvo-taabo-zberihannya-harchovyh-produktiv-tvarynnoho-pohodzhenny>.

99. Євроінтеграційні процеси в Україні: вдосконалення законодавства та правозастосування: матеріали науково-теоретичної конференції наукового товариства здобувачів вищої освіти (Київ, 19 квіт. 2018 р.): К.: Нац. Акад. внутр. справ, 2018. 399 с.

100. Євроінтеграція вимагає від українських виробників управляти якістю та безпекою харчової продукції. URL: <http://www.agrotimes.net/journals/article/zakonodavchi-vimog>.

101. Загальна теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін. Х.: Право, 2009. 584 с.

102. Зайцев И. Фальсификат в царской России: артели бродяг лепили зерна «кофе» вручную из ячменной муки. URL: <http://argumentua.com/stati/falsifikat-v-tsarskoi-rossii-arteli-brodyag-lepili-zerna-kofe-vruchnuyu-iz-yachmennoi-muki>.

103. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс. К.: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

104. Законодательство Европейского союза и Республики Беларусь в области безопасности пищевой продукции. В помощь экспортеру. URL:

http://www.belgim.by/uploaded/pdf/Belarus_FS_Project_Brochure_on_EU_and_Belarus_FS_Legislation.pdf.

105. Заплотинський Б.А., Тупкало В.М. Менеджмент організацій і адміністрування. URL: http://pidruchniki.com/menedzhment/vstup_menedzhment_organizatsiy.

106. Заплотинський Б.А., Тупкало В.М. Управління якістю: конспект лекцій. К.: Каф. менеджменту і бізнес-моделювання ННІМП ДУТ, 2015. 170 с.

107. Запотоцкая Е.В. Направления совершенствования публичного администрирования в сфере безопасности и качества пищевой продукции // «Legea si Viata». 2018. № 7/2. С. 27-32.

108. Запотоцкая Е.В. Сравнительно-правовой аспект публичного администрирования сферы и качества продуктов питания в Украине и Канаде // «Legea si Viata». 2018. № 8/2. С. 35-39.

109. Запотоцька О.В. Актуальні проблеми та перспективи розвитку сфери безпечності та якості харчових продуктів в Україні // Visegrad journal on human rights. Bratislava. 2018. № 3. С. 87-93.

110. Запотоцька О.В. Види харчових продуктів // Науковий вісник публічного та приватного права. 2018. № 2. С. 169-173.

111. Запотоцька О.В. Генезис виникнення та розвитку публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції // Підприємство, господарство і право. 2018. № 7. С. 101-106.

112. Запотоцька О.В. Довільне провадження як засіб публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчової продукції // Єдність адміністративно-правової думки в умовах 100-річчя соборності України: матеріали круглого столу (Київ, 18 лютого 2018 р.) К.: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 114-119.

113. Запотоцька О.В. Дозвіл як сервісний засіб публічного адміністрування // Права людини та публічне врядування: збірник матеріалів всеукраїнського форуму, 15 березня 2018 р., м. Чернівці / уклад. І.В. Ковбас, А.М. Худик, В.А. Вдовічен, С.Б. Боднар, П.І. Крайній. Чернівці: Технодрук, 2018. С. 82-85.

114. Запотоцька О.В. Екологічна сертифікація як інструмент сталого розвитку нації // Збірник матеріалів III Круглого столу «Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір» (м. Львів, 11 травня 2018 р.). Л.: ННІ права та психології Національного університету «Львівська політехніка», 2018. С. 119-123.

115. Запотоцька О.В. Загальна характеристика адміністративної відповідальності в сфері безпечності та якості харчових продуктів // Прикарпатський юридичний вісник. 2018. № 1. С. 113-117.

116. Запотоцька О.В. Загальна характеристика стадій сертифікаційного провадження в сфері безпечності та якості харчової продукції // Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Випуск 2. Том 3. С. 187-191.

117. Запотоцька О.В. Нагляд як засіб публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчової продукції // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2018. № 32. С. 39-44.

118. Запотоцька О.В. Недоліки законодавчого забезпечення нагляду в сфері безпечності та якості харчових продуктів // Право і суспільство. 2018. № 3. Ч. 2. С. 115-121.

119. Запотоцька О.В. Особливості адміністративної відповідальності в сфері безпечності та якості харчових продуктів // Право та державне управління. 2018. № 2. С. 34-40.

120. Запотоцька О.В. Особливості адміністративної відповідальності за порушення норм, якими урегульовано відносини в сфері безпечності та якості харчової продукції в Грузії // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 13-14 липня 2018 р.). К.: Центр правових наукових досліджень, 2018. С. 38-42.

121. Запотоцька О.В. Особливості забезпечення вимог безпечності та якості харчових продуктів в Сполучених Штатах Америки // Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Дніпро, 6-7 липня 2018 р.). Дніпро: ГО: Правовий Світ. 2018. С. 62-65.

122. Запотоцька О.В. Особливості здійснення реєстрації потужностей операторів ринку в сфері безпеки та якості харчових продуктів // Держава та регіони. 2018. № 2. С. 28-34.

123. Запотоцька О.В. Повноваження Державної служби з питань безпеки та якості харчових продуктів та захисту прав споживачів як суб'єкта адміністрування безпеки та якості харчової продукції: міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 10-11 серпня 2018 р.). Одеса: Причорноморська фундація права, 2018. С. 45-49.

124. Запотоцька О.В. Поняття адміністративно-правового механізму публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2018. № 33. С. 71-74.

125. Запотоцька О.В. Поняття засобів публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. № 4. С. 112-116.

126. Запотоцька О.В. Поняття та зміст дозволу як засобу публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчових продуктів // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 30. Т. 1. С. 111-114.

127. Запотоцька О.В. Поняття та ознаки реєстрації як засобу публічного адміністрування // Міжнародна науково-практична конференція «Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадського суспільства в Україні» (м. Запоріжжя, 27-28 квітня 2018 р.). Запоріжжя: ГО «Істина», 2018. С. 78-81.

128. Запотоцька О.В. Поняття та особливості контролю як засобу публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2018. № 3. С. 120-125.

129. Запотоцька О.В. Поняття та особливості харчових продуктів // Приватне та публічне право: науковий журнал. 2018. № 3. С. 23-30.

130. Запотоцька О.В. Поняття та стадії дозвільного провадження в сфері безпеки та якості харчових продуктів // Прикарпатський юридичний вісник.

2017. № 6 (21). С. 38-41.

131. Запотоцька О.В. Поняття, характерні риси та особливості сертифікації як засіб публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчової продукції // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. Випуск 41. Т. 3. С. 127-130.

132. Запотоцька О.В. Принципи публічного адміністрування безпечності та якості харчової продукції // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. № 3. С. 37-40.

133. Запотоцька О.В. Публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування безпечності та якості харчової продукції // Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. № 4. Т. 1. С. 122-126.

134. Запотоцька О.В. Публічне адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції на прикладі країн ЄС // Порівняльне аналітичне право. 2018. № 2. С. 209-211.

135. Запотоцька О.В. Розмежування правових категорій «харчові продукти», «виробництво харчових продуктів», «харчові добавки», «обіг харчових продуктів» // Прикарпатський юридичний вісник. 2018. № 2. С. 40-45.

136. Запотоцька О.В. Структура реєстраційного провадження в сфері безпечності та якості харчових продуктів // Web of Scholar. 2018. № 6. Р. 3-12.

137. Запотоцька О.В. Теоретико-практичні засади організації та здійснення нагляду за дотриманням вимог безпечності та якості харчових продуктів // Science and Education a New Dimension. 2018. № 6. С. 23-30.

138. Запотоцька О.В. Форми та види контролю в сфері безпечності та якості харчових продуктів // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2018. № 50. С. 28-32.

139. Запотоцька О.В. Центральні органи виконавчої влади як суб'єкти публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчових продуктів: міжнародна науково-практична конференція «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (м. Запоріжжя, 27-28 липня 2018 р). Запоріжжя: ГО «Істина», 2018. С. 54-58.

140. Запотоцька О.В. Щодо питання створення в Україні комплексної

галузі права споживчого права // Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки» (м. Харків, 14-15 вересня 2018 р.). Х.: ГО «Асоціація аспірантів-юристів», 2018. С. 32-35.

141. Звіт за результатами дослідження «Державна система контролю харчових продуктів в Україні, пропозиції щодо її реформування відповідно до європейських стандартів». Додаток 15 / Делегація Європейської комісії в Україні, Міністерство аграрної політики України. Проект EuropeAid/126205/C/SER/UA (E1229C) виконання Україною зобов'язань щодо членства в СОТ і реалізації Європейської політики добросусідства (секторальний підхід). К., 2009. 123 с. URL: <http://bdmta.org.ua>.

142. Здоровец Я.И. Организация государственного контроля в сфере продовольственной безопасности: зарубежный опыт // О мерах по обеспечению защиты прав потребителей, качества продуктов питания и контроля за их безопасностью: аналитический вестник Совета Федерации ФС РФ. 2013. № 16. URL: http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikSF/2013/VSF_NEW201308121827/VSF_NEW201308121827_p_009.htm.

143. Зеленський С.М. Утвердження принципів верховенства права і законності у кримінальному судочинстві України // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2012. № 2 (6). С. 1-13.

144. Зима О. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків, 2001. 19 с.

145. Иванова Т.М. История становления и развития института защиты прав потребителей за рубежом // Вестник АГТУ. 2005. № 5(28). С. 277-284.

146. История внимания к качеству продукции в США. URL: <http://www.brandmanage.ru/flcs-607-1.html>.

147. История качества. URL: http://quality.eup.ru/MATERIALY12/history_quality.htm.

148. История развития потребительского права // Общество защиты прав потребителей «Резонанс». URL: <http://www.zonaprav.ru/ap/history1>.

149. Іванова В. Придбання продуктів харчування: документи, що

підтверджують якість. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/Produkty-pitaniya-kachestvo-zakupka-dokumenty>.

150. Ілляшенко С.М. Маркетингова товарна політика: підручник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. 234 с.

151. Інформаційно-аналітична довідка щодо основних тенденцій економічного розвитку регіону. URL: http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/dodatok_7.pdf.

152. Ісаєнко І.А. Європейські підходи до функціонування механізмів публічного управління // Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 5. С. 114-117.

153. Ісічко А. Реформа сфери захисту споживачів. Чи готові ми до євростандартів / Інститут суспільно-економічних досліджень. 2016. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/02/10/7044602>.

154. Історія виникнення руху захисту прав споживачів та міжнародний досвід. URL: <http://vgo-dovira.org/istoriya>.

155. Кабаль Б., Курята О. Як українські харчові продукти можуть потрапити в Канаду? URL: <https://cutisproject.org/publications/canada-food-exports>.

156. Калінюк Н. Бюджетна децентралізація в країнах з перехідною економікою // Збірник наукових праць Української академії державного управління при Президентіві України. 2002. № 2. К.: Вид-во УАДУ. С. 322-328.

157. Кане М.М. Системы, методы и инструменты менеджмента качества: учебное пособие / М.М. Кане и др. СПб.: Питер, 2008. 560 с.

158. Карамишева Н.В. Логіка: навч. посібник. К.: Знання, 2011. 455 с.

159. Карташов В.Н. Юридическая деятельность: понятие, структура, ценность. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1989. 218 с.

160. Кирилюк Ю.В. Проблеми імплементації економічної частини Угоди про асоціацію України з ЄС // Міжнародна науково-практична конференція «Фінансово-економічна стратегія розвитку в умовах євроінтеграційних процесів: аспекти сталості та безпеки» (5-6 листопада 2014 р.). Чернігів: ЧНТУ, 2014. Ч. 2. С. 53-55.

161. Кисіль А.С. Адміністративно-правове регулювання державної реєстрації юридичних осіб // Адміністративне право і процес. 2017. № 1 (19).

С. 32-41. URL: http://aplaw.knu.ua/index.php/holovna/item/download/609_c33.

162. Класифікація продуктів харчування по групах. URL: <http://faqukr.ru/izha-ta-napoi/93868-klasifikacija-produktiv-harchuvannja-po-grupah.html>.

163. Класифікація харчових продуктів з урахуванням їх лікувальної дії. URL: http://studopedia.com.ua/1_192149_klasifikatsiya-harchovih-produktiv-z-urahuvannyam-ih-likuvalnoi-dii.html.

164. Клаусен Е. Особливості датської системи безпечності харчової продукції // Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2016. Вип. 2. Ч. 2. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Imag/vanp_2016_2\(1\)_20.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Imag/vanp_2016_2(1)_20.pdf) 7.

165. Клименко Л.П., Пізінцалі Л.В., Александровська Н.І., Євдокимов В.Д. Метрологія, стандартизація та управління якістю. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. 243 с.

166. Коваль Л.В. Адміністративне право: курс лекцій. 3-тє вид. К.: Вентурі, 1998. 340 с.

167. Коваль М.В. Використання термінів «натуральний» та «органічний» на упаковках харчових продуктів. URL: <http://attorneys.ua/uk/using-the-terms-natural-and-organic-on-food-packaging>.

168. Кодекс о безвредности продовольствия / кормов для животных, ветеринарии и защите растений. ГКД. URL: <https://matsne.gov.ge/en/document/download/1659434/5/ru/pdf>.

169. Кодекс України об административних правонарушениях: науч.-практ. комент / под общ. ред. А.С. Васильева. Харьков: Одиссей, 2004. 912 с.

170. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-Х // Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Ст. 1122.

171. Козлов Ю.М. Предмет советского административного права. М., 1967. 124 с.

172. Козлов Ю.М. Административное право: учебник / Ю.М. Козлов, Д.М. Овсянко, Л.Л. Попов; под ред. Л.Л. Попова. М.: Юристъ, 2002.

173. Коломоєць Т.О., Сквирський І.О. Виправні роботи за законодавством

України: теорія, досвід та практика застосування: монографія. К.: Істина, 2008. 184 с.

174. Колпаков В.К. Адміністративне право України. К.: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.

175. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. К.: Юрінком Інтер, 2003. 544 с.

176. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктне право у юридично-галузевій парадигмі // Право України. 2002. № 4. С. 17.

177. Колпаков В.К. Деліктний феномен в адміністративному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2005. 455 с.

178. Комзюк А.Т., Бевзенко В.М., Мельник Р.С. Адміністративний процес України: навчальний посібник. Київ: Прецедент, 2007. 599 с.

179. Комсомольская правда. 1952. 15 октября.

180. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

181. Контроль безпечності харчової продукції: корисні уроки інших країн. Проект ІФС «Безпечність харчової продукції в Україні» // Міжнародна фінансова корпорація, 2010. URL: <http://www.ifc.org/Ukraine/FS>.

182. Коренев А.П. Административное право России: учебник. В 3-х частях. Часть I. М.: МЮИ МВД России. Изд-во «Щит-М», 1999. 280 с.

183. Корнієнко В.О. Інститути громадянського суспільства та української держави: правові витоки. URL: <http://www.apdp.in.ua/v29/42.pdf>.

184. Коротич О.Б. Методологічні засади державного управління регіональним розвитком // Теорія та практика державного управління. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2005. Вип. 3 (12). 316 с.

185. Кочерин Е.А. Основы государственного и управленческого контроля. М.: Информационно-издательский дом «Филинь», 2000. 289 с.

186. Кравченко О.М. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм державного управління» // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2009. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=56>.

187. Краткая история возникновения и развития движения в защиту прав потребителей в Америке, странах западной Европы, России. URL: http://tsput.ru/res/econom/ZPP/lecture_1.htm.

188. Крисанов Д.Ф. Якість і безпечність харчової продукції. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?CImage_file_name=PDF/econprog_2010_3_11.pdf.

189. Круглов М. П. Теоретичні підходи до визначення понятійного апарату механізмів державного управління на національному, регіональному та макрорівнях. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2011. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_6_11

190. Кудрявцев В.Н. О правопонимании и законности // Государство и право. 1994. № 3. С. 3-8.

191. Кузнецов В.В. Справочник технолога молочного производства. Технология детских молочных продуктов / В.В. Кузнецов, Н.Н. Липатова. Санкт-Петербург: ГИОРД, 2005. 525 с.

192. Кузьменко О.В. Гносеологічна природа реєстраційного провадження // Форум Права. 2006. № 2. С. 88-93. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2006-2/06kovprp.pdf>.

193. Кузьменко О.В. Курс адміністративного процесу: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2012. 250 с.

194. Кузьменко О.В. Поняття та особливості адміністративного процесу в українській адміністративно-правовій теорії. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/64559--5-ponyattya-ta-osoblivost-admnstrativnogo-protsesu-v-ukransky-admnstrativno-pravovy-teor.html>.

195. Кузьменко О.В. Теоретичні засади адміністративного процесу: моногр. К.: Атіка, 2005. 358 с.

196. Кузьменко О.В., Гуржій Т.О. Адміністративно-процесуальне право України: підручник / за ред. О.В. Кузьменко. К.: Адіка, 2008. 416 с.

197. Кузьменко О.В., Шевченко Л.В. Адміністративно-правове регулювання цивільного захисту населення: монографія / О.В. Кузьменко, Л.В. Шевченко. Харків, 2012.

198. Кузьменко О.В. Курс адміністративного права України: підручник / за заг. ред. Колпакова В.К., Кузьменко О.В., Пастуха І.Д. К.: Юринком Інтер, 2013. 912 с.

199. Кунєв Ю.Д. Управління в митній службі: підручник / за заг. ред. Ю.Д. Кунєва. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 408 с.

200. Курінний Є.В. Предмет і об'єкт адміністративного права України (характеристика категорій в умовах системного реформування): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» Київ, 2004. 440 с.

201. Ладыжанский И.А. Экономические проблемы управления качеством продукции в пищевой промышленности: дис. ... докт. экон. наук: 08.00.05. Кишинев, 1984. 373 с.

202. Лазарев И.М. Административные процедуры в сфере взаимоотношений граждан и их организаций с органами исполнительной власти в Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.14 «Административное право, финанс. право, теория управления». М., 2002. 199 с.

203. Лебедев В.А. Финансовое право: лекции. СПб.: Типо-литография А.М. Вольфа, 1889. Т. 2. 788 с.

204. Ленин В.И. Государство и революция // Ленин В.И. Полное собрание сочинений. Т.33. М., 1981. 985 с.

205. Лиско Г.О. До питання природи дозвільного провадження а його місця у адміністративній процедурі // Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2013. Випуск 58. С. 152-156.

206. Лиськов М.О. Публічне адміністрування сферою лотереї: дис. ... докт. юрид. наук зі спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К.: НАВС, 2017. 417 с.

207. Лихачов С.В. Дозвільне провадження в адміністративному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес, фінансове право; інформаційне право». Х., 2001. 16 с.

208. Лихачов С.В. Дозвільне провадження в адміністративному процесі: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес,

фінансове право; інформаційне право». Х., 2001. 177 с.

209. Лук'янець Д.М. Напрями реформування адміністративно-деліктного законодавства // Правова держава: щорічник наук. праць Ін-ту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ, 2001. Вип. 12. С. 318-333.

210. Лук'янець Д.М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 220 с.

211. Лук'янець Д.М. Про вину юридичних осіб у сфері адміністративної відповідальності // Право України. 1999. № 11. С. 119–124.

212. Лукашева Е.А. Принципы социалистического права // Советское государство и право. 1970. № 6. С. 21–29.

213. Лунев А.Е. Обсуждение проблем административного процесса Ученым советом Института государства и права АН СССР / А.Е. Лунев, Ц.А. Ямпольская, В.И. Попова // Советское государство и право. 1963. № 1. С. 121-134.

214. Лученко Д.В. Контрольне провадження: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право». Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2003. 180 с.

215. Майданик Р.А. Цивільне право: Загальна частина / Т. І. Вступ у цивільне право. К.: Алерта, 2012. 472 с.

216. Майданник О.О. Теоретичні проблеми контрольної функції парламенту України: дис. ... докт. юрид. наук за спец. 12.00.02 «Конституційне право». К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. 632 с.

217. Малеин Н.С. Правонарушение: понятие, причины, ответственность. М.: Юрид. лит., 1985. 192 с.

218. Малышева И.Д. О систематизации законодательства в области стандартизации и качества продукции // Правовые проблемы стандартизации, метрологии и качества продукции: материалы Всесоюзной научно-практической конф. М.: Издательство истандартов, 1972. С. 180-192.

219. Мартынова Я.Н. История развития законодательства и становление административной ответственности в сфере защиты прав потребителей. URL: <http://vestnik.uapa.ru/ru/issue/2012/03/20>.

220. Матвійчук А.В. Контрольне провадження у галузі будівництва: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2004. 215 с.

221. Медичні вимоги до якості та безпечності харчових продуктів та продовольчої сировини: затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 2012 № 1140. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

222. Методичні вказівки до самостійної роботи з дисципліни «Теоретичні основи технології харчових виробництв» для студентів за напрямом підготовки 6.051701 «Харчові технології та інженерія» / укл. Л.Л. Руднева. Дніпропетровськ: ДВНЗ УДХТУ, 2013. 36 с.

223. Методичні рекомендації щодо оформлення сертифікатів здоров'я при експорті харчових продуктів нетваринного походження. URL: <http://www.consumer.gov.ua>.

224. Методологічні основи наукового дослідження. URL: <https://studfiles.net/preview/6759615/page:2>.

225. Мехтієва Т.В. Адміністративно-правове забезпечення сфери реєстрації фізичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К., 2011. 20 с.

226. Миколенко О.І. Місце адміністративно-процедурного права в системі юридичних знань та системі права України: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечнікова, 2011. 444 с.

227. Мильшин Ю. Н. Лицензирование как административно-правовой институт: дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02. Саратов, 1999. 165 с.

228. Мовчан Д.В. Стадії реєстраційного провадження органів державної

виконавчої влади // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2010. № 4 (51). Ч. 2. С. 25-33.

229. Мостенська Т.Л. Організація виробництва на підприємствах харчової промисловості: підручник / кер. кол. авт. і наук. ред. проф. Т.Л. Мостенська. К.: Кондор, 2012. 723 с.

230. Мохончук Б.С. Принципи субсидіарності та децентралізації як основа розвитку держави. URL: http://legalactivity.com.ua/index.php?Option=com_content&view=article&id=144:2011-12-08-23-49-54&catid=38&lang=en.

231. Нагодувати Канаду: до яких сюрпризів треба бути готовим українським експортерам. URL: <https://cutisproject.org/publications/canada-food-exports>.

232. Назарчук Т.В., Косіюк О.М. Державне управління. К.: Центр учбової літератури, 2015. 560 с.

233. Наливайко О.І. Теоретико-правові проблеми захисту прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К., 2002. 18 с.

234. Научные основы государственного управления в СССР. М.: Наука, 1968. 321 с.

235. Никифоров А.Д. Метрология, стандартизация и сертификация: учеб. пособие. М.: Высш. шк., 2005. 423 с.

236. Новий тлумачний словник української мови. К., 1999. Т. 2. 912 с.

237. Новойтенко І.В. перспективи розвитку харчової промисловості в Україні / Новойтенко І.В., Слободян Н.Я., Малиновський В.В. // Глобальні та національні проблеми економіки: зб. наук. пр. / Миколаївський нац. у-т ім. В.О. Сухомлинського. Миколаїв: вид-во Мик. нац. ун-ту, 2016. Вип. 11. С. 454-460.

238. Новый англо-русский, русско-английский словарь: 45 000 слов. К.: А.С.К., 2000. 736 с.

239. О качестве и безопасности продовольственного сырья и пищевых продуктов для жизни и здоровья человека. URL: <http://laws.newsby.org/documents/laws/law0549.htm>.

240. О сертифікації харчової продукції в Україні. URL: <http://nvppoint.com/uk/o-sertifikatsiyi-harchovoyi-produktsiyi-v-ukrayini>.

241. Обов'язкова сертифікація харчової продукції час для реформи. URL: http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/4a50b7804b5f7aa79e46bf6eac26e1c2/Food_certification_UKR.pdf?M=4a50b7804b5f7aa79e46bf6eac26e1c2.

242. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов; под ред. Н.Ю. Шведовой. 14-е изд., стереотип. М.: Рус. яз., 1983. 816 с.

243. Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права: учеб.: в 2-х т. Изд. 2-е, испр. и доп. Т. 2. М.: ТОН-ПРИОР, 1999.

244. Омеляненко Т.В., Барабась Д.О., Вакуленко А.В. Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч. метод. посіб. для самост. вивч. дисц. К.: КНЕУ, 2006. 272 с.

245. Онуфрієнко О.В. Правові засоби у контексті інструментальної теорії права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Онуфрієнко Олександр Володимирович. Харків, 2004. 196 с.

246. Орехова І.С. Державний контроль у сфері господарської діяльності: адміністративно-правові засади: дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право», 2008. Одеса: Одеська національна юридична академія. 186 с.

247. Орехов С.М. Адміністративно-правове регулювання в галузі стандартизації, якості продукції: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ: Міжрегіональна академія управління персоналом, 2005. 187 с.

248. Основні принципи системи НАССР та шляхи їх реалізації. URL: <https://studfiles.net/preview/1150540/page:4>.

249. Особливості датської системи безпечності харчової продукції. URL: http://www.uk.foedevarestyrelsen.dk/Inspection/Own_checks_in_food.htm.

250. Офіційна інформація Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. URL: http://old.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=25021=244277212.

251. Перелік продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації, ухвалений

Наказом Державного комітету стандартизації № 28 від 1 лютого 2005 р. з поправка ми, що вносилися до 2009 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

252. Перепелюк В.Г. Адміністративний процес. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 368 с.

253. Петренко А. Безпека харчових продуктів: європейський підхід. URL: <http://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/bezpeka-harchovih-produktiv-evropeyskiy-pidhid.html>.

254. Петров Г.И. Задачи кодификации советского административного права // Советское государство и право. 1958. № 6. С. 20-28.

255. Петров Г.И. О кодификации советского административного права // Советское государство и право. 1962. № 5. С. 28-40.

256. Питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 січня 2015 р. № 17. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/17-2015-п>.

257. Плішкін В.М. Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / за ред. канд. юрид. наук Ю.Ф. Кравченка. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 1999. 702 с.

258. Погребняк С.П. Принцип пропорційності в українській юридичній практиці та практиці ЄСПЛ // Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини: зб. наук. ст. міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15 вересня 2012 р.) / за ред. С.В. Ківалова; НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2012. С. 294-310.

259. Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 2 вересня 2015 р. № 667. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

260. Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

261. Положення про Міністерство охорони здоров'я України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

262. Положення про Національне агентство з акредитації України: затв. Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 08.02.2017 №161. URL: https://naau.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Polozhennya-NAAU-skan_1.pdf

263. Положення про центральну (приймальну) галузеву дегустаційну комісію по оцінці якості олійно-жирової продукції та її персональний склад // Наказ Державного департаменту продовольства Міністерства аграрної політики України від 05.07.2005 .№ 39.

264. Пономарьова Я.О. Адміністративне провадження з державної реєстрації речових прав на нерухоме майно: дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків: ХНУВС, 2009. 204 с.

265. Популярна юридична енциклопедія / В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський та ін.; спец. ред. А.В. Довбня. К.: Юрінком Інтер, 2003. 528 с.

266. Порядок державної реєстрації новітніх харчових продуктів: затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 22 травня 2007 року № 851-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

267. Порядок сертифікації харчової продукції: Робоча інструкція Державного підприємства «Дніпропетровський регіональний державний науково-технічний центр стандартизації, метрології та сертифікації». Дніпро, 2017. 42 с.

268. Потребительское право: курс лекций / Ю.Е. Булатецкий; Федеральное агентство по образованию. М.: НОРМА, 2008. 416 с.

269. Правдюк А.Л. Організаційно-правові засади реєстрації і ідентифікації сільськогосподарських: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К.: Національний університет біоресурсів і природокористування, 2009. 184 с.

270. Принцип верховенства права. URL: <http://akrsud.kharkiv.ua/printsip-verhovenstva-prava>.

271. Принцип субсидіарності. URL: <http://stud.com.ua/54657/pravo/>

printsip_subsiarnosti.

272. Про безпечність та якість харчових продуктів. URL: <http://nvppoint.com/uk/pro-bezpechnist-ta-yakist-harchovih-produktiv>.

273. Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України від 06.09.2005 № 2809-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 50. Ст. 533.

274. Про ветеринарну медицину: Закон України від 25 червня 1992 р. № 2498-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 36. Ст. 531.

275. Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції: Закон України від 14 січня 2000 р. № 1393-XIV // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 12. Ст. 95.

276. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03 жовтня 2017 р. № 2147-VIII. URL: <http://vobu.ua/ukr/documents/item/zakon-ukrainy-vid-031017-viii-pro-vnesennia-zmin-do-hospodarskoho-protseualnoho-kodeksu-ukrainy-tsyvilnoho-protseualnoho-kodeksu-ukrainy-kodeksu-administratyvnoho-sudochynstva-ukrainy-ta-inshykh-zakonodavchikh-aktiv>.

277. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо харчових продуктів: Закон України від 22 липня 2014 року № 1602-VII // Відомості Верховної Ради. 2014. № 41-42. Ст. 2024.

278. Про внесення змін до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів та продовольчої сировини»: Закон України від 06 серпня 2005 р. № 2809-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 50. Ст. 533.

279. Про встановлення максимального вмісту ерукової кислоти в оліях, жирах та їх сумішах, призначених для споживання людиною, та у харчових продуктах, які містять олії та жири: затв. Наказом Міністерства аграрної політики України від 24 березня 2011 р. № 93. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

280. Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції. Закон України від 17 липня 1997 № 468/97 // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 44. Ст. 281.

281. Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин: Закон України від 18 травня 2017 р. № 2042-VIII // Відомості Верховної Ради. 2017. № 31. Ст. 343.

282. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції: Закон України від 2 грудня 2010 року № 2735-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 21. Ст. 144.

283. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31 травня 2007 № 1103-V // Відомості Верховної Ради України. 2007. № 35. Ст. 484.

284. Про дитяче харчування: Закон України від 14.09.2006 № 142-V // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 44. Ст. 433.

285. Про дозвільну систему: Закон України від 06.09.2005 № 2806-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 48. Ст. 483.

286. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

287. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22 травня 2003 року № 852-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.

288. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.

289. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 року № 4004-XII // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 27. Ст. 218.

290. Про затвердження Вимог щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах Системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР): затв. Наказом

Міністерства аграрної політики та продовольства від 17 травня 2015 № 429.

URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

291. Про затвердження Гігієнічних вимог до дієтичних добавок: затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 1114 від 19 грудня 2013 р.

URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

292. Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Медичні вимоги до якості та безпечності харчових продуктів та продовольчої сировини»: затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 грудня 2012 № 1140. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

293. Про затвердження Змін до Вимог щодо розробки, впровадження та застосування постійно діючих процедур, заснованих на принципах Системи управління безпечністю харчових продуктів (НАССР): затв. Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 17.11.2015 № 429. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1517-15>.

294. Про затвердження Інструкції з організації продовольчого забезпечення Збройних Сил України та годування штатних тварин військових частин Збройних Сил України шляхом залучення суб'єктів господарювання: Наказ Міністерства оборони України від 09 лютого 2016 № 62. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0361-16/print1511776319473732>.

295. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності, яка підлягає державному ветеринарно-санітарному контролю та нагляду, і визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною ветеринарною та фітосанітарною службою: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 402. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/402-2015-п>.

296. Про затвердження методик розроблення критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю), а також уніфікованих форм актів, що складаються за результатами проведення планових (позапланових) заходів державного нагляду (контролю): затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 752. URL:

<http://zakon.rada.gov.ua>.

297. Про затвердження переліку органів державного нагляду (контролю), на які не поширюється дія Закону України “Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності”: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2017 р. № 1104. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-pereliku-organiv-derzhavnogo-naglyadu-kontrolyu-na-yaki-ne-poshiruyetsya-diya-zakonu-ukrayini-pro-timchasovi-osoblivosti-zdijsnennya-zahodiv-derzhavnogo-naglyadu-kontrolyu-u-sferi-gospodarskoyi-diyalnosti>.

298. Про затвердження Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні: затв. Наказом Державного комітету з питань технічного регулювання та споживчої політики від 01.02.2005 № 28. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0466-05/para23#n23>.

299. Про затвердження Плану першочергових заходів щодо впровадження систем управління якістю на підприємствах на 2001-2002 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 р. № 462-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

300. Про затвердження Положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 червня 1999 р. № 1109. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1109-99-п>.

301. Про затвердження Порядку видачі експлуатаційного дозволу, форми експлуатаційного дозволу та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 930. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/930-2015-%D0%BF>.

302. Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 13 травня 2009 № 468. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/468-2009>.

303. Про затвердження порядку проведення державної реєстрації

потужностей, ведення державного реєстру потужностей операторів ринку та надання інформації з нього заінтересованим суб'єктам: затв. Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10 лютого 2016 р. № 39. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0382-16>.

304. Про затвердження Порядку проведення професійної атестації відповідальних виконавців окремих видів робіт, пов'язаних із створенням об'єктів архітектури: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2009 р. № 79 // Урядовий кур'єр. 2009. № 30. Ст. 23.

305. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січ. 2001 р. № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 12. Ст. 64.

306. Про захист прав споживачів. Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 30. Ст. 379.

307. Про заходи щодо підвищення якості вітчизняної продукції: Указ Президента України від 23 лютого 2001 р. № 113/2001. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

308. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 47. Ст. 256.

309. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року. № 794 // Відомості Верховної Ради. 2014. № 13. Ст. 222.

310. Про карантин рослин: Закон України від 30 червня 1993 № 3348-XII // Відомості Верховної Ради України. 1993. № 34. Ст. 352.

311. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 21 листопада 2002 року № 228-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 3. Ст. 12.

312. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 02 березня 2015 р. № 222-VIII // Відомості Верховної Ради. 2015. № 23. Ст. 158.

313. Про метрологію та метрологічну діяльність: Закон України від 05 червня 2014 № 1314-VII // Відомості Верховної Ради. 2014. № 30. Ст. 1008.

314. Про Міністерство аграрної політики та продовольства України: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 25 листопада 2015 р. № 1119. URL: <https://www.apteka.ua/article/373820>.

315. Про молоко та молочні продукти: Закон України від 24 червня 2004 р. № 1870-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 47. Ст. 513.

316. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

317. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 5 квіт. 2007 р. № 877-V // Відомості Верховної Ради. 2007. № 29. Ст. 389.

318. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23 грудня 1997 № 771/97 // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 19. Ст. 98.

319. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності: Закон України від 19 травня 2011 № 3392-VI // Верховної Ради України. 2011. № 47. Ст. 532.

320. Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення: Закон України від 10 січня 2002 № 2918-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 16. Ст. 112.

321. Про підтвердження відповідності: Закон України від 17.05.2001 // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 32. Ст. 169.

322. Про рекламу: Закон України від 03 липня 1996 № 270/06 // Відомості Верховної Ради. 1996. № 39. Ст. 181.

323. Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них: Закон України від 01 січня 2016 № 867-19 // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 15. Ст. 107.

324. Про стандартизацію і сертифікацію: Декрет Кабінету Міністрів України від 10 травня 1993 року № 46-93. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

325. Про стандартизацію: Закон України від 05 червня 2014 р. № 1315-VII // Відомості Верховної Ради. 2014. № 31. Ст. 1058.

326. Про структуру і зміст спеціальності «публічне управління й адміністрування». URL: <http://political-studies.com/?p=1539>.

327. Про судоустрій: Закон України від 7 лютого 2002 р. ~~режу~~ № 3018-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 27-28. Ст. 180.

328. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15 січня 2015 № 124-VIII // Відомості Верховної Ради. 2015. № 14. Ст. 96.

329. Про технічні регламенти та процедури оцінки відповідності: Закон України 1 грудня 2005 року № 3164-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

330. Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 03.11.2016 № 1728-VIII // Відомості Верховної Ради. 2017. № 4. Ст. 37.

331. Про транзит вантажів: Закон України від 20.10.1999 № 1172-XIV // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 51. Ст. 446.

332. Про утворення державної установи «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України: затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18 вересня 2015 р. № 604. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua>.

333. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року № 3166-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. Ст. 385.

334. Прохоренко Е. Регулювання галузі дієтичних добавок: які наслідки її реформування? // Аптека.ua. № 46 (1017). 30 листопада 2015 р.

335. Публічне управління та адміністрування: навч. посіб. / Ю.Г. Кальниш, Т.М. Лозинська, В.І. Тимцуник. Полтава: РВВВ ПДАА, 2015. 280 с.

336. Публічний звіт начальника Головного управління Держпродспоживслужби в Сумській області про діяльність за 2017 рік. URL: http://udpss.sumy.ua/images/Files_For_Views/Zvity/ZvitGU_2017.pdf.

337. Пугачев В.П., Соловьев А.И. Введение в политологию. 4-е изд., перераб. и доп. М., 2005. 477 с.

338. Пугинский Б.И. Гражданско-правовые средства в хозяйственных отношениях. М.: Юридическая литература, 1984. 224 с.

339. Пшенична Т.М., Кирилук Ю.В. Проблеми якості і безпечності харчових продуктів в контексті забезпечення імплементації економічної частини угоди про асоціацію України з ЄС // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2015. Вип. 11. С. 146-149.

340. Рабінович А. Споживче право у системі права і системі законодавства України. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/14249>.

341. Развитие системы пищевой безопасности в Грузии. URL: <http://georgiandairy.org/ru/post/razvitiye-sistemy-pisevoj-bezopastnosti-v-gruzii>.

342. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. М.: ИНФРА-М, 2000. 480 с.

343. Райлян А.А. О науке потребительского права // Современное право. 2005. № 9. С. 25.

344. Райлян А.А. Потребительское право России. Основные положения. Санкт-Петербург: Издательство Р. Асламова, 2005. 453 с.

345. Регламент (ЕС) № 178/2002 Европейского Парламента и Совета от 28 января 2002 г. об установлении общих принципов и требований в продовольственном праве, о создании европейского органа по безопасности пищевых продуктов и об установлении процедуры обеспечения безопасности пищевых продуктов. URL: <https://www.fsvps.ru/fsvps-docs/ru/usefulinf/files/es178-2002.pdf>.

346. Регламент (ЕС) № 852/2004 Европейского Парламента и Совета от 29 апреля 2004 г. по гигиене пищевых продуктов. URL: <http://www.fsvps.ru/fsvps-docs/ru/laws/eu/852-2004.pdf>.

347. Регулювання якості та безпечності продукції: Україна на шляху до європейського ринку. Якість продуктів харчування та наданих послуг. URL: <http://old.lutskrada.gov.ua/actual/regulyuvannya-yakosti-ta-bezpechnosti-produkciyi-ukrayina-na-shlyahu-do-ievropeyskogo-rinku>.

348. Реєстр затверджених експортних потужностей (харчові продукти). URL: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1WAaUA8/edit#gid=791454858>.

349. Рейни Х. Дж. Анализ и управление в государственных организациях:

пер. с англ. 2-е изд. М.: ИНФРА-М, 2002. 402 с.

350. Ринок органічної продукції в Україні. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/podiia/item/9994-rynok-orhanichnoi-produktsii-v-ukraini.html>.

351. Розвиток торгівлі в Україні у першій половині XIX ст. URL: <https://studfiles.net/preview/5457105/page:8>.

352. Розова С.С. Классификационная проблема в современной науке. Новосибирск: Наука, 1986. 224 с.

353. Ростовська К.В. Адміністративно-правові режими паспортизації та реєстрації фізичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Дніпропетровськ, 2011. 20 с.

354. Русско-украинский словарь терминов по теории государства и права: учебное пособие / рук. авт. кол. Панов Н.И. Харьков, 1993. 165 с.

355. С 1 августа в Грузии вступает в силу постановление о биопроизводстве. URL: <http://bizzone.info/business/2014/1405625748.php>.

356. Савченко С.С. Реєстраційні процедури в діяльності органів внутрішніх справ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». К., 2012. 18 с.

357. Сайт Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. URL: http://www.consumer.gov.ua/ContentPages/Pro_Departament/51.

358. Салищева Н.Г. Административный процесс в СССР. М., 1964. 251 с.

359. Салманова О. Ю. Адміністративно-правові засоби забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2002. 232 с.

360. Самосюк О. Безопасность продуктов питания в США: взгляд потребителя // Продукт.ВУ. 2013. № 5. URL: <http://produkt.by/story/bezopasnost-produktov-pitaniya-v-ssha-vzglyad-potrebitelya>.

361. Свердлык Г.А. Принципы советского гражданского права. Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1985. 199 с.

362. Севрюгин В. Е. Понятие правонарушения (проступка) по административному законодательству: учеб. пособие. М.: Акад. МВД СССР, 1988. 52 с.

363. Семененко О. Г. Аналіз розвитку харчової промисловості України. Економічний вісник університету. Випуск № 33/1. С. 168-181.

364. Сертифікати аудиторів НАССР мають лише 318 інспекторів Держпродспоживслужби. URL: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1726274-sertifikati-auditoriv-nassr-mayut-lishe-318-inspektoriv-derzhprodspozhivsluzhbi>.

365. Сертифікація харчової продукції та продовольчої сировини. URL: <http://www.promstandart.com.ua/data/isosert.html>.

366. Сертифікація. URL: <http://www.import-export.kiev.ua/certification.html>.

367. Сирохман І.В. Управління якістю: навч. посібник / І.В. Сирохман, Т.М. Лозова, О.Я. Давидович, М.В. Калимон. Львів: Вид-во «Растр-7», 2015. 376 с.

368. Система НАССР: довідник. Львів: НТЦ «Леонорм-Стандарт», 2003. 218 с. (Серія «Нормативна база підприємства»).

369. Система реєстрації традиційних і регіональних харчових продуктів у Європейському Союзі та польський досвід у цій галузі. URL: http://tradyciynе.com.ua/sistema_restrac_tradicjnih_regonalnih_harchovih_produkty_u_vropejskomu_soyuz_ta_polskij_dosvd_u_cj_galuz.html.

370. Систему НАССР в Україні запровадили тільки 362 підприємства. URL: <https://usba.com.ua/sistemu-nassr-v-ukraini-zaprovadili-tilki-362-pidpriemstva>.

371. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підруч. / пер. з рос. Х.: Консум, 2001. 656 с.

372. Словарь иностранных слов. 18-е изд., стер. М.: Русский язык, 1989. 624 с.

373. Словарь русского языка С.И. Ожегова / под ред. член-корресп. АН СССР Н.Ю. Шведовой. М., 1988. 848 с.

374. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. К., 1974. 776 с.

375. Словник української мови. Т. 5. К.: Наукова думка, 1974. 960 с.

376. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут

мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. Т. 5. К.: Наукова думка, 1970-1980. 456 с.

377. Словник української мови: в 4-х тт. / за ред. Б. Грінченка. К., 1907-1909. URL: <http://ukrlit.org/slovnyk>.

378. Служба із захисту прав споживачів відзвітувала про перевірки за 2017 рік. URL: <https://economics.unian.ua/agro/10089095-sluzhba-iz-zahistu-prav-spozhivachiv-vidzvituvala-pro-perevirki-za-rik-viyavila-porushennya-v-40-vipadkiv.html>.

379. Смоляр В.І. Токсичні ефекти харчових добавок. URL: http://medved.kiev.ua/arh_nutr/art_2005/n05_1_1.htm.

380. Снигир Н.В., Величко С.А., Сирик В.О. Безпека харчових продуктів мікробіологічні ризики // Ліки України. 2015. № 4 (190). С. 15-18.

381. Собрание законов СССР. 1934. № 41. Ст. 325.

382. Советское административное право / под ред. В.И. Поповой и М.С. Студеникиной. М.: Юрид. лит., 1988. 320 с.

383. Советское административное право: методы и формы государственного управления / под ред. Ю.М. Козлова, Б.М. Лазарева, А.Е. Лунева, М.И. Пискотина. М.: Юрид.лит., 1977. 336 с.

384. Советское административное право: учеб. / под ред. А.П. Коренева. М.: Юрид. лит., 1986. 400 с.

385. Сорокин В.Д. Административный процесс и административно-процессуальное право. СПб.: Изд-во Юридического института, 2002. 474 с.

386. Социальный менеджмент: учебник / под ред. Д.В. Валового. М.: Бизнес-школа «Интел-Синтез», Академия труда и социальных отношений», 1999. 384 с.

387. Соціально-економічне становище України за січень-березень 2018 року. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

388. Соціологія: Словник термінів і понять / за ред. Є.А. Беленького, М.А. Козловця. К.: Кондор, 2006. 372 с.

389. Споживче право та споживче законодавство України / О.М. Язвінська // Економіка та управління на транспорті. 2015. Вип. 1. С. 130-135.

390. Степаненко В.В. Поняття та правова природа державної реєстрації //

Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2011. № 3 (46). С. 136-141.

391. Степаненко В.В. Провадження у діяльності Державної автомобільної інспекції МВС України // Форум права. 2011. № 1. С. 968-976.

392. Стефанюк В.С. Правова обумовленість запровадження адміністративної юстиції в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ: Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2000. 19 с.

393. Стеценко С.Г. Адміністративне право України К.: Атіка, 2007. 624 с.

394. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: навч. посібник; 3-те вид., випр. К.: Знання, 2006. 262 с.

395. Стрілецька М.В. Правильне харчування. Що таке їжа? URL: <http://www.bizslovo.org/content/index.php/ru/pravylyne-harchuvannya/190-scho-take-yizha/721-scho-take-yizha.html>.

396. Студеникин С.С. Советское административное право. М.: Госюриздат, 1949. 308 с.

397. Сухонос В.В. Теорія держави і права: підручник. Суми: Університетська книга, 2014. 544 с.

398. Сыч З.Д., Сыч И.М. Гармонія овочевої краси та користі. К: Арістей, 2005. 192 с.

399. Тема 5. Конкурентоспроможність товару та методи її оцінки. URL: <http://uadocs.exdat.com/docs2/index-390818.html>.

400. Теоретичні основи публічного адміністрування. URL: <https://lektsii.org/11-66361.html>.

401. Технологія м'яса та м'ясних продуктів / за ред. М.М. Клименка. К.: Вища освіта, 2006. 640 с.

402. Тимчасові гігієнічні нормативи вмісту контамінантів хімічної і біологічної природи у біологічно активних добавках. ГН 4.4.8.073-2001: Постанова Головного санітарного лікаря України від 20.04.2001 // Офіційний вісник України. 2001. № 131. С. 316–332.

403. Тихомиров Ю. А. Административное право и процес: полный курс.

М.: Изд-во Тихомиров Ю. А., 2001. 652 с.

404. Ткаченко Н.А. Особливості класифікацій продуктів дитячого харчування в Україні та світі // Харчова наука і технологія. 2016. № 1. С. 16-26.

405. Ткаченко Ю.Г. Методологические вопросы теории правоотношений. М.: Посвящение, 1980. 269 с.

406. Труш Ю.Л. Принципи управління якістю продукції. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/20447/1/The%20principles%20of%20quality%20management.pdf>.

407. У ДРС відбулися громадські консультації з питань, що безпосередньо відносяться до повноважень Держпродспоживслужби. URL: http://www.consumer.gov.ua/News/1939/U_DRS_vidbulisya_gromadski_konsultatsii_z_pitan,_shcho_bezposeredno_vidnosyatsya_do_povnovazhen_Derzhprodspozhivsluzhbi.

408. У Києві у 30 відсотків суб'єктів господарювання, які здійснюють обіг харчових продуктів, виявлені порушення санітарно-гігієнічних норм. URL: http://www.consumer.gov.ua/News/2264/U_Kievi_u_30_vidsotkiv_sub'ektiv_gospodaryuvannya,_yaki_zdiysnyuyut_obig_kharchovikh_produktiv,_viyavleni_porushennya_sanitarno-gigienichnikh_norm.

409. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id.

410. Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_006.

411. Угода про співробітництво в галузі ветеринарії: міжнародна угода підписана 12 березня 1993 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_244.

412. Український харчопром диверсифікує ринки збуту // Вісник: офіційно про податки. 7 липня 2016. № 1 (1). С. 1-2.

413. Українсько-російський словник. Т. 8. Київ: Наукова думка; Інститут мовознавства ім. О.О. Потебни АН УРСР, 1977. 802 с.

414. Управління в митній службі: підручник / Ю.Д. Кунєв, І.М. Коросташова, А.В. Мазур, С.П. Шапошник; за ред. Ю.Д. Кунєва; Державна

митна служба України, Академія митної служби України. К.: ЦНЛ, 2006. 408 с.

415. Утворено ДУ «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України». URL: <https://www.apteka.ua/article/373820>.

416. Ухачевич Я.К. Роль держави у забезпеченні конкурентоспроможності продукції // Економіка України. 1999. № 8. С. 82-83.

417. Философский энциклопедический словарь / под ред. Л.Ф. Ильичёва и П.Н. Федосеева. М.: Сов. энциклопедия, 1983. 836 с.

418. Философский энциклопедический словарь. М., 1989. 840 с.

419. Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. 2-ге вид., перероб. і доп. К.: УРЕ, 1986. 800 с.

420. Фролов А.Ю. Державне регулювання ринку харчових продуктів та напрями його вдосконалення. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10faupnu.pdf>.

421. Хакимов Р.С. Сущность и социальная роль управленческих отношений. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1985. 190 с.

422. Харічкова С.К. та Дорошук Г.А. Менеджмент організацій і адміністрування: навч. посібник для підготовки до державного іспиту на ступінь магістра. Одеса: Освіта України, 2015. 443 с.

423. Харчова промисловість: засади правового регулювання в Україні. URL: [file:///C:/Users/hp/Desktop/F&B_book\(Ukr\)vn_block_2014.pdf](file:///C:/Users/hp/Desktop/F&B_book(Ukr)vn_block_2014.pdf).

424. Харчові добавки. Харчування здорової та хворої людини: матеріали VII Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. Кривий Ріг: Видавець ФОП Чернявський Д.О., 2016. 188 с.

425. Цветков В.В., Сиренко В.Ф., Орзих М.Ф. Демократизация аппарата управления. Киев: АН УССР; Ин-т государства и права, 1990. 238 с.

426. Четвериков В.С. Основы управления в органах внутренних дел. М.: Акад. МВД СССР, 1989. 279 с.

427. Шатило О.А. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студентів спеціальностей «Менеджмент організацій і адміністрування» та «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності») / Житомирський державний технологічний університет. Житомир: Кафедра

менеджменту організацій і адміністрування ЖДТУ, 2014. 51 с.

428. Шевченко Л.В. Публічне адміністрування у сфері цивільного захисту населення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 зі спец. «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2012. 245 с.

429. Шевчук Д.А. Управление качеством. URL: <https://tech.wikireading.ru/6258>.

430. Шегера І.П. Адміністративна відповідальність за правопорушення у сфері податкового законодавства. Дніпропетровськ, 2009. 28 с.

431. Шерман Є.М. Організаційно-економічний механізм розвитку підприємств харчової промисловості: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04 / Херсонський національний технічний університет. Херсон, 2015. 247 с.

432. Шестак В.В. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання): дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.01. «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2009. 195 с.

433. Широкоступ Е.А., Копуль Ж.Л. Питна вода або харчовий продукт. URL: <http://www.voda.dn.ua/orphan-translations/stati-i-publikatsii/1390-pitna-voda-abo-kharchovij-produkt>.

434. Школик А.М. Можливості використання зарубіжної адміністративно-правової доктрини в українському адміністративному праві // V Національна науково-теоретична конференція «Українське адміністративне право: сучасний стан і перспективи реформування»: тези виступів експертів Центру політико-правових реформ. Одеса, 2007. С. 51-58.

435. Шмалій О.В. Регистрация как форма государственного управления: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.14. Ростов н/Д, 2004. 186 с.

436. Шундииков К.В. Механизм правового регулирования: учебное пособие / под ред. д-ра юрид. наук, проф. А.В. Малько. Саратов: СГАП, 2001. 104 с.

437. Щербина Є.М. Адміністративна відповідальність за порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Дніпропетровськ, 2012. 239 с.

438. Щербина Є.М. Класифікація складів адміністративних правопорушень правил благоустрою територій населених пунктів // Право і суспільство. 2010. Вип. 2. С. 94-100.

439. Що ми п'ємо: Держпродспоживслужба оприлюднила результати досліджень води. URL: <http://styknews.info/novyny/sotsium/2018/01/16/shho-ruyemo-derzhprodspozhy-vsluzhba-opry-lyudny-la-rezul-taty-doslidzhen-vody-u-vodogonah>.

440. Юридический словарь. URL: [https:// dic.academic.ru/dic.nsf/lower/15472](https://dic.academic.ru/dic.nsf/lower/15472).

441. Юридический словарь. Том 2 / гл. редактор П.И. Кудрявцев; члены гл. редакции Н.Г. Александров, С.Н. Братусь, Н.Д. Казанцев, Д.С. Кареев, С.Ф. Кечекьян, Ф.И. Кожевников, В.Ф. Коток, В.М.Чхиквадзе. Москва: Госюриздат, 1956. 663 с.

442. Юридический энциклопедический словарь. М., 1987. 527 с.

443. Юридична енциклопедія / за заг. ред. Ю.С. Шемшученка. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2005. 1234 с.

444. Юридична енциклопедія. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2001. Т. 3. 792 с.

445. Юсупов В.А. Правоприменительная деятельность органов управления. М.: Юрид. лит., 1979. 185 с.

446. Явич Л.С. Право развитого социалистического общества. Сущность и принципы. М., Юрид. лит., 1978. 224 с.

447. Якуба О.М. Административная ответственность. М.: Юрид. лит., 1972. 152 с.

448. Ярмакі Х.П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: моногр. О.: Юрид. літ-ра, 2006. 336 с.

449. Flavouring substances and natural sources of flavourings. Vol. 1. Strasbourg, 1992. 630 с.

450. Infant nutrition presentation // ААК. 2015. 13 p. URL: <http://www.aak.com/Global/Investor/Capital%20Market%20Day%202014/Infant%20Nutrition%20presentation.pdf>.

451. ISO 22000:2005 «Food safety management systems - Requirements for any organization in the food chain»). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

452. Lebensmittel, Bedarfsgegenstände und Futtermittelgesetzbuch (Lebensmittel und Futtermittelgesetzbuch – LFGB). URL: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/lfgb/gesamt.pdf>.

453. Liberté des mouvements de capitaux - Article 73 B du traité CE (devenu article 56 CE) - Procédure d'autorisation préalable des acquisitions de terrains à bâtir - Situation purement interne - Article 70 de l'acte d'adhésion de la république d'Autriche - Notion de 'législation existante' - Annexe XII, point 1, sous e), de l'accord EEE // Arrêt de la Cour du 15 mai 2003 affaire C-300/01 «Salzmann». URL: http://stud.com.ua/54658/pravo/printsip_proporciynosti.

454. Moloshna O.L Features of the state and service relations development in the conditions of raising public administration in Ukraine, Actual problems of administration of the state. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Moloshna,%20Bashtannyk.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Moloshna,%20Bashtannyk.pdf).

455. Smiley Ordninge. URL: http://www.webreg.dk/magnoliaPublic/UNB/Ansoeger_NY/Selvstudie_UK/Fodevarelovgivning/SmileyOrdningen.Html.

**СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ**

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Запотоцька О.В. Управління сферою безпечності та якості харчової продукції в Україні: адміністративно-правове дослідження: монографія. К.: Видавничий центр «Кафедра», 2018. 400 с.

2. Запотоцька О.В. Загальна характеристика стадій сертифікаційного провадження у сфері безпечності та якості харчової продукції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 2. Том 3. С. 187-191.

3. Запотоцька О.В. Поняття, характерні риси та особливості сертифікації як засіб публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчової продукції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2016. Випуск 41. Т. 3. С. 127-130.

4. Запотоцька О.В. Поняття та зміст дозволу як засобу публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчових продуктів. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 30. Т. 1. С. 111-114.

5. Запотоцька О.В. Поняття та стадії дозвільного провадження в сфері безпечності та якості харчових продуктів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 6 (21). С. 38-42.

6. Запотоцька О.В. Особливості здійснення реєстрації потужностей операторів ринку в сфері безпечності та якості харчових продуктів. *Держава та регіони*. Серія «Право» 2018. № 2. С. 28-33.

7. Запотоцька О.В. Поняття та особливості контролю як засобу публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчової продукції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 3. С. 45-51.

8. Запотоцька О.В. Форми та види контролю в сфері безпечності та якості харчових продуктів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. № 50. С. 37-41.

9. Запотоцька О.В. Нагляд як засіб публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 32. С. 120-126.

10. Запотоцька О.В. Недоліки законодавчого забезпечення нагляду в сфері безпеки та якості харчових продуктів. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 115-121.

11. Запотоцька О.В. Загальна характеристика адміністративної відповідальності в сфері безпеки та якості харчових продуктів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1. С. 113-117.

12. Запотоцька О.В. Особливості адміністративної відповідальності в сфері безпеки та якості харчових продуктів. *Право та державне управління*. 2018. № 2. С. 34-40.

13. Запотоцька О.В. Публічне адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції на прикладі країн ЄС. *Порівняльне аналітичне право*. 2018. № 2. С. 209-211. URL. http://pap.in.ua/2_2018/61.pdf.

14. Запотоцька О.В. Поняття адміністративно-правового механізму публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 33. С. 71-74.

15. Запотоцька О.В. Принципи публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. № 3. С. 37-40.

16. Запотоцька О.В. Види харчових продуктів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 2. С. 169-173.

17. Запотоцька О.В. Генезис виникнення та розвитку публічного адміністрування безпеки та якості харчової продукції. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 7. С. 101-106.

18. Запотоцька О.В. Розмежування правових категорій «харчові продукти», «виробництво харчових продуктів», «харчові добавки», «обіг харчових продуктів». *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 2. С. 40-45.

19. Запотоцька О.В. Публічна адміністрація як суб'єкт адміністрування

безпеки та якості харчової продукції. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Право». 2018. № 4. Т. 1. С. 122-126.

20. Запотоцька О.В. Поняття засобів публічного адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 4. С. 112-116.

21. Запотоцька О.В. Законодавчі підходи щодо поняття та особливостей харчових продуктів. *Приватне та публічне право*. 2018. № 3. С. 32-35.

Статті у зарубіжних періодичних наукових виданнях:

22. Запотоцька О.В. Структура реєстраційного провадження в сфері безпеки та якості харчових продуктів стаття. *Web of Scholar*. 2018. № 6 (24). Р. 3-12.

23. Запотоцька О.В. Теоретико-практичні засади організації та здійснення нагляду за дотриманням вимог безпеки та якості харчових продуктів. *Science and Education a New Dimension*. 2018. № 6. С. 23-30.

24. Запотоцкая Е.В. Направления совершенствования публичного администрирования в сфере безопасности и качества пищевой продукции. *«LegeasiViata»*. 2018. № 7/2. С. 27-32.

25. Zapototska O. Current issues and prospects for the development of food safety and quality in Ukraine. *Visegrad journal on human rights*. Bratislava, 2018. № 3. С. 87-92.

26. Запотоцкая Е.В. Сравнительно-правовой аспект публичного администрирования сферы и качества продуктов питания в Украине и Канаде. *«LegeasiViata»*. 2018. № 8/2. С. 35–38.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

27. Запотоцька О.В. Довільне провадження як засіб публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції. *Єдність адміністративно-правової думки в умовах 100-річчя соборності України: матеріали круглого столу* (м. Київ, 18 лютого 2018 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 114-119 (очна участь).

28. Запотоцька О.В. Дозвіл як сервісний засіб публічного адміністрування. *Права людини та публічне врядування: збірник матеріалів всеукраїнського форуму*, 15 березня 2018 р., м. Чернівці / уклад. І.В. Ковбас, А.М. Худик, В.А. Вдовічен, С.Б. Боднар, П.І. Крайній. Чернівці: Технодрук, 2018. С. 82-85 (очна участь).

29. Запотоцька О.В. Поняття та ознаки реєстрації як засобу публічного адміністрування. *Міжнародна науково-практична конференція «Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні»* (м. Запоріжжя, 27-28 квітня 2018 р.). Запоріжжя: ГО «Істина», 2018. С. 78-81 (заочна участь).

30. Запотоцька О.В. Екологічна сертифікація як інструмент сталого розвитку нації. *Збірник матеріалів III Круглого столу «Стратегія екологічної безпеки України: соціально-економічний та правовий вимір»* (м. Львів, 11 травня 2018 р.). Л.: Навчально-науковий Інститут права та психології Національного університету «Львівська політехніка». С. 119-123 (очна участь).

31. Запотоцька О.В. Актуальні проблеми публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчових продуктів в Україні. *Актуальні питання адміністративного права і процесу: матеріали науково-практичного семінару* (м. Київ, 24 травня 2018 р.). Київ: Видавничий центр «Кафедра», 2018. С. 58-61. (очна участь).

32. Запотоцька О.В. Особливості забезпечення вимог безпечності та якості харчових продуктів в Сполучених Штатах Америки. *Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання реформування правової системи України»* (м. Дніпро, 6-7 липня 2018 р.). Дніпро: ГО «Правовий Світ». 2018. С. 62-65 (заочна участь).

33. Запотоцька О.В. Особливості адміністративної відповідальності за порушення норм, якими урегульовано відносини в сфері безпечності та якості харчової продукції в Грузії. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування»* (м. Київ, 13-14 липня 2018 р.). К.: Центр правових наукових досліджень. 2018. С. 38-42 (заочна участь).

34. Запотоцька О.В. Центральні органи виконавчої влади як суб'єкти публічного адміністрування в сфері безпеності та якості харчових продуктів. *Міжнародна науково-практична конференція «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення»* (м. Запоріжжя, 27-28 липня 2018 р.). Запоріжжя: ГО «Істина». 2018. С. 54-58 (заочна участь).

35. Запотоцька О.В. Повноваження Державної служби з питань безпеності та якості харчових продуктів та захисту прав споживачів як суб'єкта адміністрування безпеності та якості харчової продукції. *Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики»* (м. Одеса, 10-11 серпня 2018 р.). Одеса: Причорноморська фундація права, 2018. С. 45-49 (очна участь).

36. Запотоцька О.В. Щодо питання створення в Україні комплексної галузі права споживчого права. *Міжнародна науково-практична конференція «Пріоритетні напрями розвитку сучасної юридичної науки»* (м. Харків, 14-15 вересня 2018 р.). Х.: ГО «Асоціація аспірантів-юристів». 2018, С. 32-35 (заочна участь).

КОДЕКС БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

(проблемні напрямки, котрі необхідно регламентувати даним кодифікованим актом)

Проведення адміністративно-правових реформ, зокрема реформи у сфері безпечності та якості харчових продуктів на виконання Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», зумовлює необхідність комплексної правової регламентації у зазначеній сфері. Крім того, інтеграція України у світове економічне співтовариство неможлива без створення в ній досконалої правової бази, якою б було урегульовано сферу безпечності та якості харчових продуктів. Розгалуженість та перевантаженість системи нормативно-правових актів, якими урегульовано зазначену сферу приводить до дублювання чи протиріч правових норм, що спонукає до хаосу у регулюванні, не визначеності напрямків та уповільненні досягнення мети. Саме тому необхідним є негайне прийняття кодифікованого акта, який би систематизував, узагальнив сферу безпечності та якості харчових продуктів.

(структура КОДЕКСУ БЕЗПЕЧНОСТІ ТА ЯКОСТІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ)

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Глава 1. Детермінанти

- харчові продукти
- якість харчових продуктів
- безпечність харчових продуктів
- параметри безпечності
- дієтична добавка
- поживна цінність/харчова цінність
- інформація про харчовий продукт
- ароматизатори
- продукти рослинного походження
- оператор ринку харчових продуктів
- виробництво харчових продуктів
- експорт харчових продуктів
- імпорт харчових продуктів
- обіг харчових продуктів на території України
- суб'єкти забезпечення безпечності та якості харчових продуктів
- сертифікація в сфері харчових продуктів
- сертифікат НАССР
- державний контроль в сфері безпечності та якості харчових продуктів
- державний нагляд в сфері безпечності та якості харчових продуктів

- експлуатаційний дозвіл
- утилізація
- порушення норм, якими урегульовано відносини в сфері безпечності та якості харчових продуктів

Глава 2. Державне регулювання у сфері безпечності харчових продуктів

- 2.1. Державна політика щодо безпечності та якості харчових продуктів
- 2.2. Напрямки державного регулювання у сфері безпечності харчових продуктів

Глава 3. Публічна адміністрація як суб'єкт забезпечення безпечності та якості харчових продуктів

- 3.1 Повноваження та компетенція Президент України
- 3.2 Повноваження та компетенція Кабінету Міністрів України
- 3.3 Міністерство охорони здоров'я України
- 3.4 Міністерство аграрної політики та продовольства України
- 3.5 Міністерство економічного розвитку і торгівлі України
- 3.6 Державна служба з питань безпечності та якості харчових продуктів та захисту прав споживачів
- 3.7 Антимонопольний Комітет України
- 3.8 Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів
- 3.9 Державна служба геології та надр України

Глава 4. Організація безпечності та якості харчових продуктів

- 4.1. Порядок державної реєстрації в сфері безпечності та якості харчових продуктів
 - 4.1.1. Державній реєстрації підлягають:
 - 1) новітні харчові продукти;
 - 2) харчові добавки;
 - 3) ароматизатори, за виключенням окремої групи ароматизаторів, визначених центральним органом виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я;
 - 4) ензими;
 - 5) допоміжні матеріали для переробки, та матеріали, що контактують з харчовими продуктами, які вперше вводяться в обіг та/або вперше використовуються на території України;
 - 6) потужності щодо яких прийнято рішення про видачу експлуатаційного дозволу;
 - 7) потужності з виробництва та/або обігу харчових продуктів, на які не вимагається отримання експлуатаційного дозволу;
 - 8) транспортний засіб, що використовується як потужність з реалізації харчових продуктів кінцевим споживачам;
 - 9) транспортний засіб, що використовуються оператором ринку виключно для перевезення харчових продуктів, яке не пов'язане з експлуатацією належної йому зареєстрованої потужності;
 - 4.1.2 Державна реєстрація зазначених об'єктів санітарних заходів

здійснюється безкоштовно.

4.1.3 Державна реєстрація харчових добавок

4.1.4 Державна реєстрація допоміжних матеріалів для переробки та матеріалів, що контактують з харчовими продуктами

4.1.5. Процедура здійснення державної реєстрації в сфері харчових продуктів

4.2. Дозвільна діяльність в сфері безпечності та якості харчових продуктів

4.2.1. Види дозволів в сфері безпечності та якості харчових продуктів:

1) дозвіл на виробництво харчових продуктів;

2) дозвіл на введення в обіг харчових продуктів;

3) дозвіл на ввезення заборонених харчових продуктів тваринного походження;

4) дозвіл на ввезення (пересилання) в Україну харчових продуктів та інших об'єктів санітарних заходів;

5) дозвіл на вивезення (пересилання) з України харчових продуктів та інших об'єктів санітарних заходів та інші види діяльності на провадження яких відповідно до закону передбачено отримання дозволу.

4.2.2. Стадії дозвільного провадження в сфері безпечності та якості харчових продуктів

4.3. Сертифікація в сфері безпечності та якості харчових продуктів

4.3.1. Порядок обов'язкової сертифікації

4.3.2. Порядок добровільної сертифікації

4.4.4. Порядок здійснення сертифікації:

1) партії продукції з видачею сертифікату відповідності терміном дії до 1-го року;

2) продукції, яка виготовляється серійно, з видачею сертифіката відповідності терміном дії до 1-го року;

3) продукції, що виготовляється серійно, з обстеженням виробництва та видачею сертифіката відповідності терміном дії до 2-х років;

4) продукції, що виготовляються серійно, з атестацією виробництва та видачею сертифіката відповідності терміном дії до 3-х років;

5) продукції, що виготовляються серійно, з проведенням оцінки сертифікованої системи управління якістю та видачею сертифіката відповідності терміном дії до 5-ти років.

4.4.5. Загальні положення та порядок запровадження системи НАССР

Глава 5. Виробництво та обіг харчових продуктів

5.1. Вимоги до харчових продуктів

5.2. Обіг харчових продуктів на агропродовольчих ринках

5.3. Виробництво та обіг новітнього харчового продукту чи інгредієнта

Глава 6. Гігієнічні вимоги щодо поводження з харчовими продуктами

6.1. Загальні вимоги до операторів ринку, які здійснюють первинне виробництво та ведення записів щодо забезпечення безпечності харчових продуктів

6.2. Гігієнічні вимоги до потужностей

- 6.3. Гігієнічні вимоги до приміщень, де обробляються або переробляються харчові продукти
- 6.4. Гігієнічні вимоги до рухомих та/або тимчасових потужностей
- 6.5. Гігієнічні вимоги до транспортних засобів
- 6.6. Гігієнічні вимоги до обладнання та інвентарю
- 6.7. Гігієнічні вимоги під час поводження з харчовими відходами
- 6.8. Вимоги до гігієни персоналу потужностей, який працює у зоні поводження з харчовими продуктами
- 6.9. Гігієнічні вимоги до харчових продуктів
- 6.10. Гігієнічні вимоги до пакування харчових продуктів, включаючи первинне пакування

Глава 7. Правила використання генетично модифікованих організмів в Україні

- 7.1. Поняття генетично модифікованих організмів.
- 7.2. Види генетично модифікованих організмів
- 7.3. Реєстрація генетично модифікованих організмів, застосовуваних у сільському господарстві
- 7.4. Реєстрація генетично модифікованих організмів, застосовуваних у харчовій промисловості
- 7.5. Порядок утилізації харчових продуктів та продовольчої сировини, що містять генетично модифіковані організми
- 7.6. Відповідальність за порушення норм, котрими урегульовано використання генетично модифікованих організмів в Україні (залежно від ступеня суспільної небезпеки).

Глава 8. Санітарні заходи щодо безпечності та якості харчових продуктів

- 8.1. Обов'язкові параметри безпечності кінцевого продукту
- 8.2. Методи переробки та виробництва
- 8.3. Процедури відбору зразків та методи оцінки ризику
- 8.4. Вимоги щодо пакування та етикетування, які безпосередньо стосуються безпечності харчових продуктів тощо

Глава 9. Дієтичні добавки, харчові продукти для спеціального дієтичного споживання, функціональні харчові продукти

- 9.1. Поняття дієтичні добавки, харчові продукти для спеціального дієтичного споживання, функціональні харчові продукти
- 9.2. Обіг харчових продуктів спеціального дієтичного споживання, функціональних продуктів та дієтичних добавок
- 9.3. Гігієнічні вимоги до дієтичних добавок
- 9.4. Порядок та особливості відслідковування дієтичних добавок на всіх етапах виробництва
- 9.5. Маркування дієтичних добавок, харчових продуктів для спеціального дієтичного споживання, функціональних харчових продуктів

Глава 10. Дитячі харчові продукти

- 10.1. Поняття дитячих харчових продуктів;
- 10.2. Порядок проведення санітарно-епідеміологічної експертизи дитячих харчових продуктів
- 10.3. Особливості виробництва дитячого харчування
- 10.4. Заборона використання харчових добавок у дитячих харчових продуктах
- 10.5. Пакування дитячих харчових продуктів

Глава 11. Молоко і молочні продукти

- 11.1. Поняття молоко, молочна сировина та молочні продукти
- 11.2. Дозволи на потужності з виробництва та обігу харчових продуктів
- 11.3. Державна санітарно-епідеміологічна експертиза молока, молочної сировини та молочних продуктів
- 11.4. Маркування молока, молочної сировини та молочних продуктів
- 11.5. Тара та упаковка для молочної сировини та молочних продуктів
- 11.6. Технологічне обладнання, супутні матеріали та транспортні засоби, в яких перевозяться і зберігаються молоко, молочна сировина та молочні продукт

Глава 12. М'ясо та їстівні субпродукти

- 12.1. Правила передзайного ветеринарного огляду тварин
- 12.2. Ідентифікація та реєстрація сільськогосподарських тварин
- 12.3. Ветеринарно-санітарна експертиза м'яса та м'ясних продуктів
- 12.4. Правила здійснення державного ветеринарно-санітарного контролю на м'ясопереробних, рибодобувних, рибопереробних та молокопереробних підприємствах, а також на підприємствах гуртового зберігання необроблених харчових продуктів тваринного походження (холодокомбінатах, холодильниках, спеціалізованих гуртівнях)
- 12.5. Оператори потужностей (об'єктів), що провадять діяльність з виробництва м'ясних продуктів
- 12.6. Загальні правила торгівлі м'ясними продуктами на агропродовольчому ринку

Глава 13. Харчова продукція з риби та інших водних ресурсів

- 13.1. Організаційні засади забезпечення якості та безпеки риби, інших водних живих ресурсів та виготовленої з них харчової продукції для життя і здоров'я населення
- 13.2. Якість і безпека живої риби та інших водних живих ресурсів
- 13.3. Спеціальне використання риби та інших водних живих ресурсів
- 13.4. Переробка живої риби та інших водних живих ресурсів
- 13.5. Рибоконсервне та пресервне виробництво

Глава 14. Кондитерські вироби

- 14.1. Вимоги до виробництва та обігу кондитерських виробів
- 14.2. Обладнання, приймання, зберігання та обробки сировини для кондитерських виробів

14.3. Виробництво і реалізація кондитерських виробів

Глава 15. Органічна продукція

15.1. Види та виробництво органічної продукції (сировини)

15.2. Правила виробництва і обігу, зберігання, перевезення і реалізації всієї органічної продукції та сировини

15.3. Маркування органічної продукції

15.4. Зберігання, перевезення та реалізації органічної продукції (сировини)

15.4. Контроль та нагляд за виробництвом та обігом органічної сільськогосподарської продукції та сировини

Глава 16. Маркування (етикетування)

16.1. Маркування для споживачів. Загальні правила

16.2. Вимоги до маркування харчових продуктів

16.3. Інформація про харчовий продукт при маркуванні

16.4. Контроль про виконання вимог щодо маркування

Глава 17. Алкогольні напої та тютюнові вироби

17.1. Вимоги до виробництва, експорту, імпорту, оптової і роздрібною торгівлі спиртом етиловим, коньячним і плодовим, спиртом етиловим ректифікованим виноградним, спиртом етиловим ректифікованим плодовим, спиртом-сирцем виноградним, спиртом-сирцем плодовим, алкогольними напоями

17.2. Ліцензування алкогольних напоїв та тютюнових виробів

17.3. Зберігання алкогольних напоїв та тютюнових виробів

17.4. Експлуатаційний дозвіл на діяльність з виробництва алкогольних напоїв та тютюнових виробів

17.5. Атестація виробництва алкогольних напоїв та тютюнових виробів

17.6. Підтвердження відповідності алкогольних напоїв та тютюнових виробів

17.7. Маркування алкогольних напоїв та тютюнових виробів

17.8. Імпорт, експорт і оптова торгівля алкогольними напоями та тютюновими виробами

17.9. Роздрібна торгівля алкогольними напоями та тютюновими виробами

17.10. Обмеження роздрібною продажу алкогольних напоїв, вин столових та тютюнових виробів

17.11. Реклама алкогольних напоїв та тютюнових виробів

Глава 18. Пиво та слабоалкогольні напої

18.1. Поняття та види пива та слабоалкогольних напоїв

18.2. Обмеження щодо споживання пива (крім безалкогольного) та слабоалкогольних напоїв

18.3. Реклама пива та слабоалкогольних напоїв

Глава 19. Адміністративні послуги в сфері безпеки та якості харчових продуктів

19.1. Види адміністративних послуг в сфері безпеки та якості харчових продуктів

19.2. Порядок державної реєстрації новітніх харчових продуктів

19.3. Порядок державної реєстрації харчових добавок

19.4. Порядок державної реєстрації ароматизаторів, за виключенням окремої групи ароматизаторів, визначених центральним органом виконавчої влади, що формує та забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я

19.5. Порядок державної реєстрації ензимів

19.6. Порядок державної реєстрації допоміжних матеріалів для переробки та матеріалів, що контактують з харчовими продуктами, які вперше вводяться в обіг та/або вперше використовуються на території України

19.7. Порядок видачі експлуатаційного дозволу

Глава 20. Фінансово-економічне регулювання безпеки та якості харчових продуктів

20.1. Ідентифікація та відображення в системі бухгалтерського обліку витрат на якість продукції

20.2. Класифікація витрат на якість продукції на всіх стадіях її виробництва

20.3. Розподіл та відображення витрат на якість на синтетичних та аналітичних рахунках

20.4. Методика розподілу витрат на якість продукції

РОЗДІЛ II. СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

Глава 1. Технічні стандарти щодо органічної продукції

Глава 2. Технічні стандарти щодо молока та молочних продуктів

Глава 3. Технічні стандарти щодо риби та інших водних ресурсів риби та інших водних ресурсів

Глава 4. Технічні стандарти щодо м'яса та їстівних субпродуктів

Глава 5. Технічні стандарти щодо кондитерських виробів та цукру

Глава 6. Технічні стандарти пива та слабоалкогольних виробів

Глава 7. Технічні стандарти харчових продуктів для спеціального дієтичного споживання, функціональних харчових продуктів

Глава 8. Технічні стандарти дитячої харчової продукції

**Перелік підприємств світу, проінспектованих Державною службою України
з питань безпечності харчових продуктів та захисту прав споживачів,
імпорт продукції яких дозволено в Україну**

№ п/п / країна / назва підприємства / вид продукції / дата надання дозволу

1. Австрія / "ASW Albert Sigl Warenhandelsges. mbH" / 5230, м. Маттігофен, вул. Моос Страссе, 5 / Спілок гомілковий / 25.07.2001 / 09.01.2008
2. Австрія / Завод фірми "Master Foods" (A-2460 Bruck/Leitha Industriestrasse 20) / Корми для непродуктивних тварин / 12.11.2001
3. Австралія / Cargill Beef Australia Wagga Wagga Establishment 291 Dampier Street, Woowmen, Wagga Wagga, NSW 2650 / М'ясо яловичини / 18.07.2008
4. Австралія / Cargill Beef Australia Tamworth Establishment 249 Phoenix Street, Westdale, Tamworth NSW 2340 / М'ясо яловичини / 18.07.2008
5. Аргентина / 1918 "ECONCARNES S.A." Ruta 202, km 5,5, San Fernando, Buenos Aires / М'ясо та субпродукти ВРХ / 06.10.2009
6. Аргентина / 2025 "GORINA S.A.I.C." Calle 501 S/N e/156 y 157, Gorina, Buenos Aires / М'ясо ВРХ / 06.10.2009
7. Аргентина / 2082 "ARRE BEEF S.A." Rio Parana 901, Perez Millan, Buenos Aires / М'ясо та субпродукти ВРХ / 06.10.2009
8. Аргентина / 2531 "FRIGORIFICO GENERAL PICO S.A." Calle 24, ESQ 47, General Pico, La Rampa / М'ясо та субпродукти ВРХ / 06.10.2009
9. Аргентина / 1352 Frigorifico Lafayette S.A. Alejandro Korn (CP 1864) Partido de San Vicente Buenos Aires – Argenti / М'ясо ВРХ / 06.10.2009
10. Аргентина / 4072 "FRIGORIFICO VISOM" Jose Leon Suarez 3451, Los Pol Vorines, Buenos Aires / М'ясо та субпродукти ВРХ / 06.10.2009
11. Аргентина / 391, Frigorifico Agropatagonica S.A, Beruti 368 Aveleneda – Provincia de Buenos Aires – Argentina / М'ясо ВРХ / 06.10.2009
12. Аргентина / "Frigorifico Соо. Тра. Fri. Ya. Limitada" / № 1905, Ruta Nac 3 Km 38,100 Virrey del Pino La Matansa Provinciade Buenos Aires / М'ясо яловичини / 13.10.2009
13. Аргентина / "Rafaela Alimentos S.A. Planta Casilda" / № 1399, Argentina Provincia De Santa Fe KM 744 – Ruta Nacional № 033 / М'ясо яловичини / 13.10.2009
14. Аргентина / FRIMSA S.A. (3270), San Isidro y Jujuy-Escobar-Prov. de Buenos Aires / М'ясо та м'ясопродукти яловичини / 31.08.2009
15. Аргентина / MATTIEVICH S.A. (2091), Ruta, 11 y Av. Cordoba-(2202) Pto Gral San Martin – Prov. de Santa Fe / М'ясо та м'ясопродукти яловичини / 31.08.2009
16. Аргентина / SADOWA S.A. (1921), Constitucion 10300-7600 Mar del Plata- Prov. Buenos Aires / М'ясо та м'ясопродукти яловичини / 31.08.2009 /
17. Аргентина / FRIGORIFICO DEL SUD-ESTE S.A (547), Juan B. Justo 3333-7600 Mar Del Plata / Риба та рибопродукти / 31.08.2009
18. Аргентина / UNIVPESCA S.A (3114) FIGUEROA ALCORTA 632-760 Mar Del Plata / Риба та рибопродукти / 31.08.2009
19. Аргентина / GAVETEKO S.A.I.C.F.e.I (2312), Antonio Valentini 349-7600 Mar Del Plata / Риба та рибопродукти / 31.08.2009
20. Аргентина / FRIGORIFICO DON LUIS S.R.L. (2378), Guanahani 4445-7600 Mar Del Plata / Риба та рибопродукти / 31.08.2009
21. Аргентина / GOLFO NUEVO S.A. (4150), Brumana 392-7600 Mar Del Plata / Риба та рибопродукти / 31.08.2009
22. Аргентина / ARDAPES S.A. (2324), Av.Vertiz 3250-7600 Mar Del Plata / Риба та рибопродукти / 31.08.2009
23. Аргентина / 14 DE JULIO S.A. (2162), Acha 983-7600 Mar Del Plata / Риба та рибопродукти / 31.08.2009
24. Аргентина / EL MARISCO S.A. (493) San Salvador 4775/79-7600 Mar Del Plata / Риба та

рибопродукти / 31.08.2009

25. В'єтнам / Anh Long Seafood processing (PTE HK 136); зареєстроване за адресою: 198A, hamlet 8, An Phuoc village, Long Thah district, Dong Nai province / Сушена продукція риболовства / 27.08.2014
26. В'єтнам / Hungca Co. / DL 126 / Риба аквакультури (пангасіус) / 20.03.2013
27. В'єтнам / Hier Thanh Seafood Join Stock Company / DL 69 / Риба аквакультури (пангасіус) / 20.03.2013
28. В'єтнам / DL 36 / Риба аквакультури (пангасіус) / 24.12.2013
29. В'єтнам / DL 09 / Риба аквакультури (пангасіус) / 24.12.2013
30. В'єтнам / DL 183 / Риба аквакультури (пангасіус) / 24.12.2013
31. В'єтнам / DL 518 / Риба аквакультури (пангасіус) / 24.12.2013
32. В'єтнам / DL 27 / Риба аквакультури (пангасіус) / 24.12.2013
33. В'єтнам / DL 386 / Риба аквакультури (пангасіус) / 24.12.2013
34. В'єтнам / DL 333 / Риба аквакультури (пангасіус) / 24.12.2013
35. В'єтнам / DL 252 / Риба аквакультури (пангасіус) / 24.12.2013
36. Грузія / ТОВ "Поліастомі-2004" / м. Поті, вул. Рухадзе, 12 / Риба та рибопродукти / 20.01.2010
37. Грузія / Seafood Grup LTD, Tbilisi, Tevdore Mgvdlis st. 27 / Риба та рибна продукція / 14.03.2016
38. Грузія / LTD Georgian-invest-global, Batumi, gurua st. 7 / Риба та рибна продукція / 14.03.2016
39. Грузія / LTD "VALERI" / GE 03.46.38.1.482 / Georgia, 4401, Poti / str. D.Travdadebuli, 91 / Риба та рибна продукція / 13.01.2017
40. Грузія / "FISH-WORLD" LTD / вул. Чантурія, 10, м. Поті / Риба та рибна продукція / 10.02.2016
41. Грузія / ООО "SEA PRODUCTS" / вул. Ларнака, 12, м. Поті / Риба та рибна продукція / 10.02.2016
42. Республіка Білорусь / ПВУП "15 Авеню" / вул. Набережна, 15, корп. 2, офіс 1, к.п. Нарочь, Мядельський р-н, Мінська обл. / Риба та рибна продукція / 13.06.2017 / 06.12.2017
43. Республіка Білорусь / ТОВ "МилоградФиш" / вул. Проїзд Комунальний, 14, м. Речиця, Гомельська обл. / Риба та рибна продукція / 08.06.2017
44. Республіка Білорусь / ВАТ "Бобруйський шкіряний комбінат" вул. Мінська, 142а, м. Бобруйськ, Бобруйський р-н, Могилевська обл. / Обрізь шкур ВРХ / 08.06.2017
45. Республіка Білорусь / "Форелевое хазяйство "Лохва" з переробки риби Биховський р-н, с. Косичи / Риба та рибна продукція / 16.09.2016
46. Республіка Білорусь / ВАТ "1-а Мінська птахофабрика" / Харчові курячі яйця та яєчний порошок / 10.03.2015
47. Республіка Білорусь / ВАТ "Глубокський молочноконсервний комбінат" / Вітебська обл., м. Глубокое, вул. Леніна, 131 / Молочна продукція / 18.09.2014
48. Республіка Білорусь / Браславський філіал ВАТ "Глубокський молочноконсервний комбінат" / м. Браслав, вул. Держинського, 73 / Молочна продукція / 18.09.2014
49. Республіка Білорусь / ВАТ "АФПК Жлобінський м'ясокомбінат" / Гомельська обл., м. Жлобін, вул. Шосейна, 133) / М'ясні та м'ясо-рослинні консерви з яловичини / 07.11.2014
50. Республіка Білорусь / ВАТ "Калінковицький м'ясокомбінат" / Гомельська обл., м. Калінковичи, вул. Северная, 8 / М'ясо яловичини, свинина в напівтушах, готові м'ясопродукти та напівфабрикати / 18.06.2012
51. Республіка Білорусь / ВАТ "Оршанський молочний комбінат" / 211030, Вітебська обл., м. Орша, вул. 1 Травня, 79 / Молочні продукти / 15.08.2012
52. Республіка Білорусь / Підприємство: ВАТ "Беллакт", 231900, Гродненська обл., м. Волковиськ, вул. Октябрська, 133 Ветеринарний номер: ВУ000069 / Сухі молочні суміші / 24.11.2011
53. Республіка Білорусь / КПУП "Мозирські молочні продукти" 247760, м. Мозир, вул. Пролетарська, 114 / Молочна продукція / 10.11.2011
54. Республіка Білорусь / СПК "Агрокомбінат Снов", 222615, Мінська обл., Несвижський р-н, смт. Снов, вул. Леніна, 16 Ветеринарний номер: ВУ000061 / Напівфабрикати та готова молочна і м'ясна продукція / 27.10.2011 / 18.06.2012
55. Республіка Білорусь / ВАТ "Щучинський маслосирзавод" / 231513, Гродненська обл., м. Щучин, / вул. 17-го вересня, 45 / Концентрат сироватковий білковий (КСУ-УФ-80) / 21.10.2010
56. Республіка Білорусь / ВАТ "Молочні продукти" / Ветеринарний номер: 0059 М / Адреса: 246059, м. Гомель, вул. Братів Лізюкових, 1 / Молочна продукція / 09.06.2010

57. Республіка Білорусь / ВАТ "Бабушкіна кринка" – управляюча компанія холдинга "Могилевская молочная компания "Бабушкіна кринка" / м. Могилів, / вул. Ак. Павлова, 3 / Молочна продукція / 23.04.2009
58. Республіка Білорусь / ВАТ "Рогачевський молочноконсервний завод" / Гомельська область, / м. Рогачевськ, вул. Кірова, 31 / Молочна продукція / 13.07.2009
59. Республіка Білорусь / ВАТ "Савушкін продукт" м.Брест, вул.Я. Купали, 108 / Молочна продукція / 15.02.2007 /
60. Республіка Білорусь / ВАТ "Оршанський м'ясоконсервний комбінат" / Консерви для дитячого харчування / 12.04.2006
61. Республіка Білорусь / ВАТ "Березовський сироробний комбінат" / Молочна продукція / 01.03.2012 /
62. Республіка Білорусь / ТОВ СП "Санта Бремор" / Адреса: м. Брест, вул. Катін Бор, 106 / Морозиво / Рибна та молочна продукція / 13.07.2010 / 10.12.2010
63. Республіка Болгарія / ПІВП "Kondov Ekoproductia" 1407, м. Софія, вул. Луботрана, 9 / Молочні продукти (бринза та сир твердий сичужний) / 15.10.2007
64. Республіка Болгарія / "Унітемп" ООД м. Плодів / BG 1605052 / М'ясо і м'ясопродукти з яловичини та свинини / 21.05.2009
65. Республіка Румунія / SC "Doli-Com DISTRIBUTIE" / жудецул Ботошани, с. Рома / М'ясо, м'ясопродукти, субпродукти, кишкова сировина та шкури ВРХ та свиней / 23.12.2016
66. Республіка Румунія / "Mega Group S.R.L." / Oras Bragadiru, STR Clinceni NR, 3 Judetul Ilfov, Romania / Мокро-солоні шкури дрібної та великої рогатої худоби / 10.10.2008
67. Республіка Румунія / SC "STEJARUL" SRL, Str. Patriei, nr. 30 Constanta, Romania / Овечі шкури, овеча вовна / 12.06.2007
68. Республіка Румунія / ТОВ "Євробізнес 83" / Румунія, Жудеціо Сібіу, м. Сібіу, вул. Алба Іулія № 55, д 7 / ЄС 6312 / Вовна овеча немита / 07.05.2008
69. Республіка Бразилія / SIF 4398 "Xinguara Industria E Comercio S/A" (штат Пара) / Яловича кишкова сировина / 08.05.2015 /
70. Республіка Бразилія / Agra Agroindustrial De Alimentos S/A, Rod. BR 163 KM 114, 6 Mato Grosso State SIF-3941 / Яловичина, м'ясопродукти яловичі / 26.07.2012
71. Республіка Бразилія / Cooperativa Central Aurora Alimentos Oeste Catarinense Rodovia 163 KM 539 Sao Gabriel D Oeste MS Brasil SIF-450 / Свинина, м'ясопродукти та субпродукти свинячі / 26.07.2012
72. Республіка Бразилія / Frigorifico Mirante do Parana Ltda (Frimipa), SIF-330, SIF-2332 / М'ясо яловичини / 14.06.2012
73. Республіка Бразилія / Rozao Social Uniao Casings Importacao E Exportacao LTDA / SIF-1192, / Кишкова сировина / 18.06.2012
74. Республіка Бразилія / Barra Mansa SIF 941 / М'яса яловичини охолодженого в вакуумній упаковці та замороженого, яловичих м'ясопродуктів, яловичих субпродуктів та кишкової сировини / 18.07.2011
75. Республіка Бразилія / Frigon SIF 2443 / М'яса яловичини охолодженого в вакуумній упаковці та замороженого, яловичих м'ясопродуктів, яловичих субпродуктів та кишкової сировини / 18.07.2011
76. Республіка Бразилія / Mafripar SIF 4413 / М'яса яловичини охолодженого в вакуумній упаковці та замороженого, яловичих м'ясопродуктів, яловичих субпродуктів та кишкової сировини / 18.07.2011
77. Республіка Бразилія / Tatuibi SIF 545 / М'яса яловичини охолодженого в вакуумній упаковці та замороженого, яловичих м'ясопродуктів, яловичих субпродуктів та кишкової сировини / 18.07.2011
78. Республіка Бразилія / SADIA S/A. AV. Senador ATTILIO F.X. FONTANA, 600 E. Chapaco SC Brazil – SIF 104 / Заморожені та охолоджені напівфабрикати із м'яса птиці / 14.01.2010
79. Республіка Бразилія / "Frigorifico Estrela D Oeste Ltda" / Штат Сан-Паулу / **SIF 2924** / М'ясо яловичини / 19.10.2009
80. Республіка Бразилія / "Perdigao Agroindustrial S/A" SIF **102** Rio Grande Do Sul / М'ясо та м'ясопродукти з птиці / 17.12.2007 / 08.07.2008
81. Республіка Бразилія / "FRIALTO" / - **SIF 4490** Vale grande industria e comercio LTDA, / Адреса підприємства: Rod.BR 163, km671, Setor industrial Frigorifico Frialto Unidade Matupa-MT MatoGrasso/Brazil; / - **SIF 2937** Mato Grosso, / Адреса підприємства: Rodovia MT320-km77 CxPostal46-Setor industrial. Unidade Nova Canaa do Norte-MT Distrito / М'ясо яловичини та м'ясопродукти з неї / 15.04.2008 / 04.06.2008 / 08.07.2008
82. Республіка Бразилія / "Independencia S/A" / Av. Gentil Dias, 2112 Bairro Barbosa – CEP

39440-000 – Janauba – Minas Gerais / **SIF 2471** / М'ясо яловичини та субпродукти яловичі І категорії / 03.06.2009

83. Республіка Бразилія / "FRIBOI", Empresa: S.A.. / - **SIF 862** Endereto : / Адреса підприємства: Av. Lago Azul s/n-Fazenda Caveiras Zona Rural Cidade: Goias-Brazil, CNPJ:02/916.265/0005-93, INSC. EST.10.321/882-3; / - **SIF 42**, Av.AtMlio Fontana n 2550 Jardim Amasonia Barra do Gartas Mato Crosso-Brasil, CNPJ: 02/916/265/0010-50, INSC. EST. 13.196.745-2. / Адреса підприємства: AVENDIA ATTILLIO FONTANA N 2550 JARDIM AMAZONIA – BARRA DO GARCAS-MT CEP 78600-000 / М'ясо яловичини та м'ясопродукти з неї / 15.04.2009 / 04.06.2008 / 08.07.2008

84. Республіка Бразилія / JBS-FRIBOY / **SIF 862** / Goiania-GO, Av.Lagoa Azul, s/n Fazenda Caveiras Zona Rural 74470-040. / Яловича кишкова сировина / 21.10.2008

85. Республіка Бразилія / "Industria e Comercio de Carnes Minerva Ltda" / **SIF 421** / Sao Paulo / М'ясо яловичини заморожене / 04.06.2008

86. Республіка Бразилія / "Industria e Comercio de Carnes Minerva Ltda" / **SIF 451** / Sao Paulo / М'ясо яловичини заморожене / Кишкова сировина з BPX / 04.06.2008 / 08.07.2008 / 24.03.2008

87. Республіка Бразилія / "Industria e Comercio de Carnes Minerva Ltda" / **SIF 1940** / Tocantins / М'ясо яловичини заморожене / 04.06.2008 / 08.07.2008

88. Республіка Бразилія / "Sadia S/A" **SIF 3681** / Minas Gerais / М'ясо птиці / 04.06.2008 / 08.07.2008

89. Республіка Бразилія "Marfig Frigorificos e Comercio de Alimentos S/A" **SIF 1751** / М'ясо яловичини заморожене та охолоджене / 04.06.2008 / 08.07.2008

90. Республіка Бразилія / SIF 337 JBS S/A, адреса: PRQ INDUSTRIAL, S/N; DISTRITO INDUSTRIAL; LINS/SP / М'ясо яловичини заморожене та охолоджене / 04.06.2008 / 08.07.2008

91. Республіка Бразилія / "Bertin Ltda" **SIF 4507** / М'ясо яловичини заморожене та охолоджене / 04.06.2008 / 08.07.2008 /

92. Республіка Бразилія / "Bertin Ltda" **SIF 504** / М'ясо яловичини заморожене та охолоджене / 04.06.2008 / 08.07.2008

93. Республіка Бразилія / "Frigorifico margen LTDA", Rondonia, **SIF 4334** / М'ясо яловичини та м'ясопродукти з неї / 04.06.2008 / 08.07.2008

94. Республіка Бразилія / "Frigorifico Silva – Industria e Comercio LTDA **SIF 1733** / М'ясо яловичини та м'ясопродукти з неї / 04.06.2008 / 08.07.2008

95. Республіка Бразилія / "Frigol Comercial LTDA" Rara, **SIF 2583** / М'ясо яловичини та м'ясопродукти з неї / 04.06.2008 / 08.07.2008

96. Республіка Бразилія / "Frigol Comercial LTDA" San Paulo, **SIF 2960** / М'ясо яловичини та м'ясопродукти з неї / 04.06.2008 / 08.07.2008

97. Республіка Бразилія / **SIF 087** Концерн "PERDIGAO AGROINDUSTRIAL SA.", RUA XV DE NOVEMBRO, S/N –VIDEIRA - SANTA CATARINA– BRASIL / М'ясо птиці та м'ясопродукти з птиці / 08.07.2008 / ПРИЗУПИНЕНО 27.05.2016

98. Республіка Бразилія / Концерн "PERDIGAO" / м. Ріо Верде штат Гойяс / **SIF 1001** / Готові м'ясні вироби з м'яса птиці / М'ясо птиці та м'ясопродукти з птиці / 28.04.2007 / 08.07.2008

99. Республіка Бразилія / Капінзал - **SIF 466** Страда Капінзал, Камо Новос / Готові м'ясні вироби з м'яса птиці / 28.04.2007

100. Республіка Бразилія / Марау **SIF 2014** Родовіа РС 324 / Готові м'ясні вироби з м'яса птиці / 28.04.2007

101. Республіка Бразилія / Лагес **SIF 346** БР 116 / Готові м'ясні вироби з м'яса птиці / 28.04.2007

102. Республіка Бразилія / Концерн "PERDIGAO" / м. Карамбей, штат Парана / **SIF 424** М'ясо птиці, та м'ясопродукти з птиці / 08.07.2008

103. Республіка Бразилія / **SIF 431**, "MINERVA S/A" / м'ясо BPX та м'ясопродукти / 08.07.2008

104. Республіка Бразилія / **SIF 490** "SEARA ALIMENTOS SA.", SANTA CATARINA-BRASIL / М'ясо птиці / 08.07.2008

105. Республіка Бразилія / **SIF 3149**, Підприємство "Lord Meat", штат Гояс, пригород Гояназія / м'ясо BPX / 08.07.2008

106. Республіка Бразилія / **SIF 121**, SHB COMERCIO E INDUSTRIA DE ALIMENTOS S.A., Rua Francisco Bernardes de Assis, 200 Uberlandia MG 38.401-360, Minas Gerais / М'ясо птиці / 08.07.2008

107. Республіка Бразилія / Diplomata S/A Industrial e Comercial, 948, Andre Lunardi Street – Хакім/SC – SC– CE P 89825 – Brasil, **SIF 601**. / М'ясо птиці / 29.08.2008

108. Республіка Бразилія Ceu Azul Alimentos Ltda, Rodovia Raposo Tavares, s/n, km 177, Itapetininga–Sao Paulo–Brasil, CNPJ: 58.852.518.001.024, **SIF 4430**. / М'ясо птиці / 29.08.2008

109. Республіка Бразилія / Dagranya Agroindustrial Ltda, Rodovia do Xisto km 200 BR 476, Lapa-Parana-Brasil, **SIF 530** / М'ясо птиці / 29.08.2008 /
110. Республіка Бразилія / **SIF 2345** INDEPENDENCIA S/A BR158, km 164, s/n-ZONA RURAL, Nova Xavantina-Mato Grosso, / М'ясо яловичини / 29.08.2008
111. Республіка Бразилія / **SIF 834** –INDEPENDENCIA S/A. Rod Rapos Tavares, KM 619 Bairro Marginal da Rodovia-CEP 19400-000 Presidente venceslau-Sao Paulo-Brasil / М'ясо великої рогатої худоби та субпродукти ВРХ / 12.09.2008
112. Республіка Бразилія / **SIF 2058** –INDEPENDENCIA S/A. Rodovia GO 020km 10s/n, Zona Rural Senador Canedo – Goias, Brasil / М'ясо великої рогатої худоби та субпродукти ВРХ / 12.09.2008
113. Республіка Бразилія / "Bertin S/A" **SIF 504**, Vila Miisa S/NR Bairro Miisa, ITUIUTABA, Штат Minas Gerais (MG) / Яловича кишкова сировина / 15.10.2008
114. Республіка Бразилія / MARFRIG FRIGORIFICOS E COMERCIO DE ALIMENTOS S/A **SIF 2543**, VIA ACESSO DR.SHUHEI UETSUKA, km 2, Bairro Patos, Promissao, / штат SAO PAULO (SP) / Яловича кишкова сировина / 15.10.2008
115. Республіка Бразилія / INCOBAL-INDUSTRIAL E COMERCIAL BAGEENSEDE SUB PRODUTOS DE GADO LTDA / **SIF 999** / Район Cay Мартінс-Баге-Піо Гранді ду Сул, проспект Еспаня 583. / Яловича кишкова сировина / 21.10.2008
116. Республіка Бразилія / COOPERFRIGU COOPERATIVA DOS PRODUTORES DE CARNE E DERIVADOS DE GURUPI / **SIF 93** штат Tocantins, Avenida Goias, 917-Zona Suburbana, city Gurupi. / М'ясо яловичини та яловичі субпродукти / 08.04.2009
117. Республіка Бразилія / FRIGORIFICO RIO MARIA LTDA / **SIF 112** / штат Para, Rodovia PA 150km 01, Zona Rural, city Rio Maria-Para / М'ясо яловичини та яловичі субпродукти / 08.04.2009
118. Республіка Бразилія / **SIF 2015** / MINERVA S.A. (Alameda Lulio Muller, 1650, ala 2, Alameda, Varzea Grande/MT) / М'ясо яловичини та яловичі субпродукти / 08.04.2009
119. Республіка Бразилія / Mafrig - Frigorificos e Comercio de Alimentos S.A. **SIF 4238**; / штат Mato Grosso do Sul, Road BR 267, km35, Neighborhood: Industrial Zone, Zip Code:79780-000, city Bataguassu. / М'ясо яловичини, яловичі субпродукти та яловича кишкова сировина / 08.04.2009
120. Республіка Бразилія / **SIF 3047**; MARFRIG GLOBAL FOOD S.A. (адреса: ROD. GO 341 S/n° KM 10, Zona Rual, Mineiros/Go) / М'ясо яловичини / та яловича кишкова сировина / 08.04.2009 /
121. Республіка Бразилія / "KIENAST&KRATSCHEMER Ltda" / **SIF 884** / Rodovia RS.240km. 08-Portao-RS / Яловича кишкова сировина / 04.04.2009 / Гватемала / "Delicarnes S.A." / Finka Las Brisas, Fraijanes / Яловичина жилована / (вищого, 1-2 гатунку), кишкова сировина та субпродукти власного виробництва / 25.09.2008
122. Данія / Фірма "Embord Foods A/S" м.Альбург / М'ясо птиці, риба та морепродукти / 25.07.2001
123. Ізраїль / Компанія МАД Developing agricultural projects (2003) LTD / Яйця інкубаційні та добові індичата / 22.09.2005
124. Естонія / Племінне свинарське господарство хутора "Саймрее" Пайстійської волості Вільяндійського повіту та племінне свинарське господарство "Кетна" Кетнської волості Рапнського повіту Естонської республіки / Племінні свині / 25.07.2001
125. Канада / #S413 CONGEBEC INC., 1555 CHEVRIER BLVD., WINNIPEG, MB, R3T 1Y7; холодильники для зберігання яловичини та свинини: / Свинина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.01.2017
126. Канада / #S702 ENTREPOT DU NORD INC., 1000 BOUL. STE-MARIE, LAVAL. QC, H7J 3N3; / Свинина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.01.2017
127. Канада / #S402 FREEZERCO, 106 MILL STREET, NEERAWA, MB, R0J 1H0; / Свинина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.01.2017
128. Канада / #S124 CANADIAN DRY STORAGE, 18351 MCCARTNEY WAY, RICHMOND, BC, V6W 0A1; / Свинина та яловичина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.01.2017
129. Канада / #784 CENTERPORT COLD STORAGE, 86, BERGEN CUT-OFF ROAD, ROSSER, MB, R0H 1E0; / Свинина та яловичина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.01.2017
130. Канада / #S788 CONGEBEC INC., 7801, BOUL. HENRI-BOURASSA EST, MONTREAL, QC, H1E 1N9 / Свинина та яловичина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.01.2017
131. Канада / #S234 CLAUSON-COLD AND COOLER LTD., 2423A-2ND AVENUE S.E..

- CALGARY, AB, T2E 6K1 / Свинина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.10.2016
132. Канада / #S748 CONGEBEC INC., 130, RUE J.A. BOMBARDIER, BOUCHERVILLE, QC, J4B 8N4 / Свинина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.10.2016
133. Канада / #S729 OLYMEL S.E.C./OLYMEL L.P., 725, RUE THOMAS, ST-JEAN-SUR-RICHELIEU, QC, J2X 2M9 / Свинина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.10.2016
134. Канада / #S730 CONGEBEC INC., 2050, RUE BOMBARDIER, SAINTE-JULIE, QC, J3E 2J9 / Свинина та яловичина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.10.2016
135. Канада / #S239 CONGEBEC INC., 5500-72 AVE. SE, CALGARY, AB, T2C 4X5 / Свинина та яловичина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.10.2016
136. Канада / # S757 ENTREPOT FRIGORIFIQUE INTERNATIONAL, INC., 8155, ROUTE TRANSCANADIENNE, SAINT-LAURENT, QC, H4S 1S4 / Свинина та яловичина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.10.2016
137. Канада / #S772 LES ENTREPOTAGES FRIGORIFIQUES TOTAL INC., 7500 RUE MINICUT, ANJOU, QC, H1J 2Z7 / Свинина та яловичина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.10.2016
138. Канада / #S404 VERSACOLD GROUP SERVICES ULC, 200 DAWSON ROAD N., WINNIPEG, MB, R2J 0S7 / Свинина та яловичина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.10.2016
139. Канада / #S217 VERSACOLD GROUP SERVICES ULC, 5600 - 76 AVENUE S.E., CALGARY, AB, T2C 4N4 / Свинина та яловичина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.10.2016
140. Канада / #S224 VERSACOLD VERSACOLD GROUP SERVICES ULC, 3925 BRANDON STREET S.E., CALGARY, AB, T2G 4A7 / Свинина та яловичина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.10.2016
141. Канада / #S206 VERSACOLD LOGISTICS CANADA Inc., 5555 - 78TH AVE S.E., CALGARY, AB, T2C 4M4 / Свинина та яловичина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.10.2016
142. Канада / #S212 VERSACOLD LOGISTICS SERVICES, 585 - 41 STREET NORTH, LETHBRIDGE, AB, T1H 6X9 / Свинина та яловичина (підприємств – виробників, яким надано право експорту продукції до України) / 18.10.2016
143. Канада / #68 DELI-PORC INC. 1805 BOUL. INDUSTRIEL, LAVAL, QC, H7S 1P5; Свинина / 29.06.2016
144. Канада / #225 AGROMEX INC. 505 BOUL. INDUSTRIEL, ST-JEAN-SUR-RICHELIEU, QC, J3B 7Z3; / Свинина / 29.06.2016
145. Канада / #199 OLYMEL S.E.C. 1425 RUE ST. JACQUES, ST-HYACINTHE, QC, J2S 6M7, / Свинина / 29.06.2016
146. Канада / # 796 OLYMEL S.E.C./OLYMEL L.P. 1149, RUE MARIE-VICTORIN, ST-BRUNO, QC, J3V 6R6; / Свинина / 29.06.2016
147. Канада / #456 ORVIANDE INC. 11151 RUE MIRABEAU, VILLE D'ANJOU, QC, H1J / 2S2; / Свинина / 29.06.2016
148. Канада / #604 TROCHU MEAT PROCESSORS LTD. 233 NORTH ROAD, TROCHU, AB, TOM 2C0; / Свинина / 29.06.2016
149. Канада / #508 VIANDES SEFICLO INC. 1660 AVENUE LE NEUF, BECANCOUR, QC, G9H 2E4; / Свинина / 29.06.2016
150. Канада / #96 ECOLAIT LTEE 1591 CHEMIN STE-CLAIRE, TERREBONNE, QC, J7M 1M2; / Яловичина / 29.06.2016
151. Канада / #466 JACQUES FORGET LTEE. 2215 CHEMIN COMTOIS, TERREBONNE, QC, J6X 4H4; / Яловичина / 29.06.2016
152. Канада / #748 LAMBERT CREEK ORGANIC MEATS LTD. 179 MONKS ROAD, GRINDROD, BC, VOE 1Y0; / Яловичина / 29.06.2016
153. Канада / #431 LES VIANDES VALLEYFIELD INC. 414, ROUTE 201 OUEST, ST-STANISLAS DE KOSTKA, QC, JOS 1 W0; / Яловичина / 29.06.2016
154. Канада / # 254 LES ALIMENTS TRANS GRAS INC., 2825 RUE POWER, DRUMMONDVILLE, QC, J2C 6Z6 / Свинина та яловичина / 29.06.2016

155. Канада / № 544 CanadianBlastFreezersLtd., 80 CarryingPlaceRoad, Trenton, ON, K8V 3E6 / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти свиней / 10.12.2015
156. Канада / № 391 ConestogaMeatPackersLtd, 313, MennoStreet, Breslau, Ontario, N0B 1M0 / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти свиней / 10.12.2015
157. Канада / № 484 AlimentASTAinc, 511, avenuedelaGare, St. Alexandre (Qc), G0L 2G0; / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти свиней / 10.12.2015
158. Канада / № 9 L.G. HebertetfilsLtee, 428, rueHebert, Sainte-HelenedeBagot, J0H 1M0 (Qc) / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти свиней / 10.12.2015
159. Канада / № 147C OLIMELSEC/LP, 155 RueSt-Jean-BaptisteNord, Princeville, QcG6L 5C9 / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти свиней / 10.12.2015
160. Канада / № 001A LethbridgePorkPlant, 4141 1st AvenueSouth / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти свиней / 10.12.2015
161. Канада / № 513 BritkoPorkInc., 22940 FraserHighway, Langley, BC V2Z 2T9 / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти свиней / 10.12.2015
162. Канада / № 007 MapleLeafFoodsInc., 6355 RochmondAveEast / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти свиней / 10.12.2015
163. Канада / № 126 HyLifeFoods, 623 MainStreet, Neepawa, Manitoba, R0J 1H0 / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти свиней / 10.12.2015
164. Канада / № 394 ThunderCreek Pork Inc., 1715 MainSt N, MooseJaw, SK / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти свиней / 10.12.2015
165. Канада / № 051 CargillLimited, 165, DunlopDrive, Guelph, Ontario, N1L 1P4 / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти яловичі / 10.12.2015
166. Канада / № 93 Cargill, 472 Ave&Hwy 2A HighRiver AB T1V 1P4 / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти яловичі / 10.12.2015
167. Канада / № 38 JBS-Highway 1 WestBrooks, Box 1868, BrooksAlberta, T1R1C6 / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти яловичі / 10.12.2015
168. Канада / EST# **098**, SUNNICO MEATS INC. 1000 MONTEE PILON, LES CEDRES, Quebec, J7T 1G2. / М'ясо свиней та м'ясопродукти з свинини. / 31.08.2009
169. Канада / "Греат-Лейк-Спешиалти-Митс-Лтд" (Great Lakes Specialty Meats Ltd.) / Адреса підприємства:5921 FRANK STREET, MITCHELL, ON, NOK 1N0 / Державний реєстраційний номер: **419** / М'ясо свинини та субпродукти / 26.05.2008
170. Канада / "Вьянд- Шерінгтон" (Viandes Sherrington Inc) / Адреса підприємства:4 Domain Sedillot, Sherrington, QC / Державний реєстраційний номер: **642** / М'ясо свинини та субпродукти / 26.05.2008
171. Канада / **39G** "OLIMEL-FLAMINGO" / М'ясо птиці (курятини) морожене / 24.11.2005
172. Канада / **39B** "OLIMEL S.E.C." / М'ясо птиці (курятини) морожене / 24.11.2005
173. Канада / **285** "Maple Lodqe Farms Ltd., Est. 285" / М'ясо птиці (курятини) морожене / 24.11.2005
174. Канада / **281** "Dunn-Rite Food Products Ltd" / М'ясо птиці (курятини) морожене / 24.11.2005
175. Канада / **314** Sunrise Poultry Processor's Ltd / М'ясо птиці (курятини) морожене / 24.11.2005
176. Канада / **92D** Lilydale Inc., Port Coguitlan / М'ясо птиці (курятини) морожене / 24.11.2005
177. Канада / **81** Agromex Ine / М'ясо свинини в тушах, напівтушах, четвертинах, блоках м'ясних заморожених і м'ясопродукти / 24.11.2005
178. Канада / **10** Agromex Ine / М'ясо свинини в тушах, напівтушах, четвертинах, блоках м'ясних заморожених і м'ясопродукти / 24.11.2005 /
179. Канада / **129** Olymel S.E.C / М'ясо свинини в тушах, напівтушах, четвертинах, блоках м'ясних заморожених і м'ясопродукти / 24.11.2005
180. Канада / **191** Les viands et aliments Or-Fil (Canada) inc. / М'ясо свинини в тушах, напівтушах, четвертинах, блоках м'ясних заморожених і м'ясопродукти / 24.11.2005 /
181. Канада / **147** Olimel s.e.c./1.p / М'ясо свинини в тушах, напівтушах, четвертинах, блоках м'ясних заморожених і м'ясопродукти / 24.11.2005
182. Канада / **4** Maple leaf foods inc./ les aliments maple leaf inc. 821 Appleby line, Burlington, on L7L 4W9 / М'ясо свинини в тушах, напівтушах, четвертинах, блоках м'ясних заморожених і м'ясопродукти / 24.11.2005
183. Канада / **270A** Olimel / М'ясо свинини в тушах, напівтушах, четвертинах, блоках м'ясних заморожених і м'ясопродукти / 24.11.2005

184. Китай / Longkou Wanshunchang Aquatic Food Co., LTD, 3700/02828 / Риба та рибопродукти / 17.12.2014
185. Китай / Longkou Runsheng Foodstuffs Co., Ltd, 3700/02883 / Риба та рибопродукти / 17.12.2014
186. Китай / Longkou Jiabao Aquatic Foodstuffs Co., Ltd, 3700/02827 / Риба та рибопродукти / 17.12.2014
187. Китай / Wendeng Xinghe Foods Co., LTD, 3700/02B02 / Риба та рибопродукти / 17.12.2014
188. / Китай / Shandong Longkou Xinlong Foodstuff Co., LTD, 3700/02A89 / Риба та рибопродукти / 17.12.2014
189. Китай / Yantai Hairunfu Aquatic Product Food Co., Ltd Haiyang Industrial Park, Shandong, 3700/02B18 / Сушена риба та морепродукти / 28.11.2014
190. Китай / Longkou Ocean Foodstuff Co. Ltd Boluan Village Beima Town Longkou City, 3700/02A76 / Сушена риба та морепродукти / 28.11.2014
191. Китай / "LIANYUNGANG HAIDEYI FOODS CO., LTD" 3200/02402 / Риба та рибна продукція / 02.09.2014
192. Китай / "LONGKOU DAYANG FOOD CO., LTD" 3700/02800 / Риба та рибна продукція / 02.09.2014
193. Китай / "YANTAI YOUMEI FOOD CO., LTD" 3700/02B15 / Риба та рибна продукція / 02.09.2014
194. Китай / "YANTAI ANYANG FOODS CO., LTD" 3700/02992 / Риба та рибна продукція / 02.09.2014
195. Китай / "Dalian hanovo foods Co., Ltd" / Beihai street, Lvshunkou District, China 116048
Яєчний порошок висушений, порошок яєчного білка висушений, порошок яєчного жовтка висушений / 03.09.2008
196. Китай / Підприємство Ucluelet Harbor Seafood (0798) / 1661 Cedar Road, Ucluelet BC VOR-3AO, Canada / Риба, морепродукти заморожені / 13.07.2009
197. Латвія / ТОВ "VILATTRANS" / LV 40003325850, Рижський район, Ропажу пагасте, Силакроге. / тел/факс 371-7-901 106 / М'ясо птиці / 13.12.2002
198. Латвія / ТОВ "Резекненський м'ясокомбінат" / Адреса підприємства: Ригас 22, Резекне LV-4601, Латвія / Державний реєстраційний номер: 42403012397 / М'ясо яловичини та субпродукти яловичини / Дозволено імпорт в Україну
199. Литва / Підприємство: UAB "Agroviet" LT-96044 / Адреса підприємства: 96044, м.Кретингале, Клайпедський округ, тел.003/46/446515 / (Експортер вищеназваного підприємства-UAB "Iberbaltika" LT 54465, Литовська республіка, 54465, м.Лієпая, Каунаський округ) / Яловичий тримінг та яловичі субпродукти / 26.09.2008
200. Литва / ЗАТ "Гримеда" (UAB "GRIMEDA") / Район Шила лес, с.Джяугену / Ковбасні виробы та інші види готових м'ясних продуктів(крім сосисок та варених ковбас) / 27.01.2003
201. Литва / АТ "Шаулю-Стумбрас" м.Шауляй / Спілок гомілковий / 25.07.2001
202. Республіка Молдова / ТОВ "Лемос Карне", Ришканський р-н, с. Старі Михайлени / М'ясо, м'ясопродукти, субпродукти та шкури ВРХ, ДРХ / 27.10.2016
203. Республіка Молдова / ТОВ "Антадро", Флорештський р-н, с. Гура Каменчий / Яловичина та баранина заморожена та охолоджена / 18.08.2016
204. Республіка Молдова / I.D.T. DIN "BARDAR" S.A., MD-6811, str. A. Puskin, s. Bardar. r-I Ialoveni / Субпродукти яловичі / 24.03.2016
205. Республіка Молдова / ТОВ "Навеліна", / м. Оргеєв, вул. Хаждеу, 51 / М'ясо, м'ясопродукти, субпродукти та шкури ВРХ, ДРХ, коней та свиней / 24.11.2015
206. Республіка Молдова / Молокопереробне підприємство Intreprinderea Mixta "Fabrica de / brinzetyri din Soroca" SA / адреса: MD 3000, or. Soroca, str. Stefan cel Mare 133 / Молочна продукція / 10.08.2012
207. Республіка Молдова / "ElitaMeatProdukt" SRL / м. Унгени, вул. Бернардаці, 19 / Ковбасні виробы та м'ясні напівфабрикати з м'яса птиці, свинини та яловичини / 02.03.2010
208. Республіка Молдова / АТ "Інкомлак" / м. Бельци, вул. Каля Ешилор, 180 / Молочна продукція / 22.01.2010
209. Республіка Молдова / SRL "Carne-Sud", / с. Твардиця, район Тараклія / М'ясопродукти із сировини молдовського походження / 05.08.2009
210. Республіка Молдова / АТ "Басарабія-Норд" м. Бельц, Прошу розглянути. Вікторіей, 90 а / М'ясопродукти / 25.07.2001
211. Республіка Молдова / Молочний комбінат "Інлак", м. Купчін, вул. Васька 15 /

Молокопродукти / 12.11.2001

212. Республіка Молдова / Фірма "Corsal-plus" м. Кишенів, Хинчештське шоссе, 70/4 / Напівфабрикати із м'яса птиці, фаршу курячого / 12.11.2001

213. Республіка Молдова / Інноваційна фірма ТОВ "Нові Технології" м. Кишинів, вул. Іон Раду, 8 / Вовна овеча немита / 16.07.2007

214. Республіка Молдова / ТзОВ "Техностел-Кар" / Яловичина першого, другого та вищого сорту / Дозволено імпорт в Україну

215. Республіка Молдова / SP "Allians Trade" SRL / М.Кишинів, вул.Мунчешть, 801 / М'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці / 15.06.2007

216. Республіка Молдова / СП "SPARFLASH" м.Унгени / Напівфабрикати з м'яса / Дозволено імпорт в Україну

217. Республіка Молдова / Фірма "R&R @ S.R.L." м. Кишинів / Готові м'ясні вироби з яловичини та свинини, крім сосисок і варених ковбас / 25.06.2002

218. Республіка Молдова / СП "Піеле" м.Кишинів, вул. Ізмаїл, 99 / Крайові ділянки від контурування шкір, обрізь кантована, обрізь гольова спілкова, гольова суміш / 08.05.2002 / 17.10.2003

219. Республіка Молдова / Фірма "Soro-METEOR" м.Сороки / М'ясопродукти, ковбасні вироби / 22.02.2002

220. Республіка Молдова / ТОВ "Валул Траян", м. Кишинів, вул. В. Алксандри, 68 / Консерви. ковбасні вироби та копчені м'ясопродукти / 25.11.2005

221. Республіка Молдова / СП ТОВ "TRG EXPOIMPOCOM" / м. Чімішлія, вул. Дечебал, 127 / Консерви м'ясні / 25.11.2005

222. Республіка Молдова / ПКФ "Корсор", / м. Сорока, вул. Ф. Будде, 15. / тел/факс 2-2035 / М'ясо та м'ясопродукти / з яловичини та свинини / (м'ясні консерви) / 07.12.2001

223. Республіка Молдова / Підприємство "Baswool SA" м. Кишинів, вул. Колумна, 92 / Вовна овеча мита / 18.04.2007

224. Республіка Молдова / СП "Слав'яне Мілк" Т.О.В. МД 7422, Тараклійський Прошу розглянути-н, / с. Твардіца, вул. Гагаріна, 28 / Молочні продукти (бринза) / 15.10.2007

225. Республіка Молдова / Склади по заготівлі та зберіганню овечої немитої вовни, овечих мокро-солених шкур "STALS-TDI" м. Кишинів, вул. Белческу, 16 / № 1002600042498 / Вовна овеча немита, мокро-солені овечі шкіри / 24.04.2008

226. Німеччина / Tonnies Lebensmittel GmbH & Co. KG., DE NW-ES 202 EG (бойня), DE EZ 917 EG (обвалювальний цех) / Свинина, сало та субпродукти свинячі / 24.10.2014

227. Німеччина / "Sonac Bad Bramstedt GmbH" Tegelbarg 19-21, DE 24576 Bad Bramstedt EV 1460 / Плазма порошок із свинячої крові, гемоглобін із свинячої крові, плазма рідка морожена із свинячої крові, гемоглобін рідкий морожений із свинячої крові, гемоглобін із свинячої крові / 02.03.2010

228. Німеччина / "SNP Lingen GmbH & Co. KG" Ulanenstr. 1-3, 49811 Lingen / М'ясокісткове борошно свинне, свинячий жир, м'ясокісткове борошно з птиці, курячий жир, порошок свинячої крові / 02.03.2010

229. Німеччина / "Hochwald Nahrungsmittel-Werke GmbH", Aussenstelle Erftstadt, Pete-May-Strasse 27, D-50374, Erftstadt, DE-NW 402EG / Молочні продукти / 14.01.2010

230. Німеччина / SFB Fleisch- u. Kühlcentrale GmbH & Co.KG, Industriestr. 22, 49451, Holdorf, DE-NI 10565 EG: EUZ 3: EK 143: DE NI-EZ 565 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини (виробництва підприємств DE ES 996 EG, DE EZ 996 EG, DE ES 1051 EG, DE EZ1051 EG, DE ES 256 EG, DE EZ 287 EG, DE BW 01110 EG, DE ES 1492 EG, DE EZ 1492 EG, DE ES 1061 EG, DE EZ 1061 EG, DE ES 120 EG, DE EZ 732 EG) / 18.12.2009

231. Німеччина / CDS Crailsheimer Darmsortierbetri eb GmbH, Rossfelder Str. 52/5, 74564, Crailsheim, / DE BW 01117 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини (виробництва підприємств DE ES 996 EG, DE EZ 996 EG, DE ES 1051 EG, DE EZ1051 EG, DE ES 256 EG, DE EZ 287 EG, DE BW 01110 EG, DE ES 1492 EG, DE EZ 1492 EG, DE ES 1061 EG, DE EZ 1061 EG, DE ES 120 EG, DE EZ 732 EG) / 18.12.2009

232. Німеччина / Kühlhaus Wörmitz GmbH, Bastenauer Str. 14, 91637 Wörmitz, / DE EK 207 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини (виробництва підприємств DE ES 996 EG, DE EZ 996 EG, DE ES 1051 EG, DE EZ1051 EG, DE ES 256 EG, DE EZ 287 EG, DE BW 01110 EG, DE ES 1492 EG, DE EZ 1492 EG, DE ES 1061 EG, DE EZ 1061 EG, DE ES 120 EG, DE EZ 732 EG) / 18.12.2009

233. Німеччина / "Dr. Muler" PELAGRO agrarprodukt GmbH, Am Wald 1, 39649 Peckfiz / Племінні, користувальні, забійні свині / 30.11.2009

234. Німеччина / "Henry Lamotte Oils GmbH"28197 Меркур 47, Бремен № DE HB 1 0000 8 /

Риб'ячий жир / 23.11.2009

235. Німеччина / Evonik Degussa GmbH, Werk Wesseling, Kölner Straße 122, 50389 Wesseling / Кормові добавки / 17.11.2009

236. Німеччина / "Hinkel GmbH" 99089, м. Ерфрут п.п. Когут, земля Тюрінгія, м. Вайзенфельд, земля Нордрейн вестфале / Кишкова сировина / 12.11.2001

237. Німеччина / Lemberg Lebensmittel GmbH / Адреса підприємства: 15831, Mahlow Bahnhofstr 22 A German / Державний реєстраційний номер: BV EFB 009 / Рибо продукція- ікра горбуші, ікра кети А і В / 24.04.2008

238. Німеччина / Підприємство: "CLW Handels GmbH Import & Export" / Адреса підприємства: 28239, р.Бремен, Grosse Riehen 1, 0049/421/64495 12, факс 0049/421/644 97 13 / Індетифікаційний номер: EV 11-126C / Свинна кишкова сировина / 29.09.2008

239. Німеччина / "Hinkel GmbH" / 99089, м. Ерфрут п.п. Когут / земля Тюрінгія / м. Вайзенфельд / земля Нордрейн вестфале / Кишкова сировина / 12.11.2001

240. Німеччина / "Arian Naturdaerme GmbH". / Індетифікаційний номер: EV 11-004C / Saarbrückener Strade 36 D-38116 Braunschweig. / Свинна кишкова сировина / 21.11.2008

241. Німеччина / GePro Geflügel-Protein / Vertriebsgesellschaft mbH&Co.KG / Гідролізоване пір'яне борошно / 20.05.2008

242. Німеччина / Фірма "Ломан Анімал Хелс" (LAX) / м. Куксхафен, земля Нижня Саксонія / Засоби захисту тварин / 25.07.2001

243. Німеччина / Фірма "Ломанн Анімал Хелс (LAX)" / м. Куксхафен, земля Нижня Саксонія / Ветеринарні імунобіологічні препарати / 25.07.2001

244. Німеччина / "Sonac Bad Bramstedt GmbH" Tegelberg 19-21, 24576 Bad Bramstedt EV 1460 / Протеїни крові / (свинячого походження) / 31.12.2009

245. Німеччина / Vion Perleberg GmbH, Buchholzer Chaussee 24 OT Quitzow, 19348, Perleberg / DE ES 996 EG, DE EZ 996 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини / 15.12.2009

246. Німеччина / Vion Lausitz GmbH, Kreblitzer Weg 5, 15938 Kasel-Golzиг / DE ES 1051 EG, DE EZ1051 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини / 15.12.2009

247. Німеччина / Vion Zeven AG, Tannenkamp 26-28, 27404, Zeven-Aspe / DE ES 256 EG, DE EZ 287 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини / 15.12.2009

248. Німеччина / Vion Crailsheim GmbH, Tiefenbacherstrasse 70, 74564, Crailsheim / DE BW 01110 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини / 15.12.2009

249. Німеччина / Vion SBL Landshut GmbH, Am Banngaben 24, 84030, Landshut / DE ES 1492 EG, DE EZ 1492 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини / 15.12.2009

250. Німеччина / Südost Fleisch GmbH, Am Poschwitzer Park 7, 4600, Altenburg / DE ES 1061 EG, DE EZ 1061 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини / 15.12.2009

251. Німеччина / Atlas Handelsgesellschaft mbH, Petershäger Weg 153, 32425 Minden / DE ES 120 EG, DE EZ 732 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини / 15.12.2009

252. Нідерланди / "Sonac Burgum PV" Postbus 18, 9250 AA Burgum, / NL 900 / М'ясокісткове борошно з птиці, порошок птичої крові, м'ясокісткове борошно з пера птиці, м'ясокісткове борошно з шерсті, ратичок свиней, борошно мукопро із слизової оболонки свиней / 02.03.2010

253. Нідерланди / Vion Boxtel, Boseind 10, 5281RM, Boxtel, / NL 61 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини / 15.12.2009

254. Нідерланди / Vion Apeldoorn, Laan van, Malkschoten 77, 7333 NP, Apeldoorn / NL 312 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини / 15.12.2009

255. Нідерланди / Vion Helmond, Graandijk 5,5704 RB, Helmond / NL 378 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини / 15.12.2009

256. Нідерланди / Vion Scherpenzeel, t Zwarte land, 13, 3925 CK, Scherpenzeel, / NL 82 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини (виробництва підприємств NL 61 EG, NL 312 EG, NL 378 EG) / 18.12.2009

257. Нідерланди / Grolleman Coldstore BV, Ecofactorij 14, 7325 WC, Apeldoorn, NL 5009 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини (виробництва підприємств NL 61 EG, NL 312 EG, NL 378 EG) / 18.12.2009

258. Нідерланди / Grolleman Vrieshuis BV, Industrieweg 23, 8121 BZ, Olst, / NL 568 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини (виробництва підприємств NL 61 EG, NL 312 EG, NL 378 EG) / 18.12.2009

259. Нідерланди / Vriescentrale Asten BV, Laagveld 1, 5721 VV, Asten, NL 514 EG / М'ясо свинини, м'ясопродукти, напівфабрикати з свинини (виробництва підприємств NL 61 EG, NL 312 EG, NL 378 EG) / 18.12.2009

260. Нідерланди / "Buowhuis Enthoven B.V." Aakstraat 14, 8102 HH Raalte / NL 6063 EP / Ячні продукти / 31.12.2009
261. Нідерланди / "Sonac Loenen BV" Kieveen 20, 7371 GD Loenen NL 216 / Протеїни крові / (свинячого походження) / 31.12.2009
262. Нідерланди / "Sonac Vuren BV" Zeiving 35, 4214 KT Vuren NL 7037 / Протеїни кісток / (свинячого походження) / 31.12.2009
263. Нідерланди / "Sonac Eindhoven BV" Meerenakkerweg 7, 5652 AR Eindhoven, NL 138 / Протеїни жиру / (свинячого походження) / 31.12.2009
264. Нідерланди / VAEX Varnens-en Vechaudel / Племінні та користувальні свині / 13.09.2005
265. Нідерланди / "Nutricia" м. Кайк / Молоко і молокопродукти / 22.02.2002
266. Нідерланди / Фірма "Paridaans el Liebrechts" / Племінні та користувальні свині / 15.09.2005
267. Нідерланди / Фірма "Интервет Интернейшнл Б.В." / м. Боксмеер / Засоби захисту тварин / 25.07.2001
268. Нідерланди / Фірма "Hendrix Poultry Breeders B.V." / м. Боксмеер / Добові курчата / 25.07.2001
269. Норвегія / Marine Harvest Norway AS (Approval No. R-110) / Риба та рибопродукти / 06.10.2009
270. Норвегія / Krakoy Slakteri AS / (Approval No. ST-106) / Риба та рибопродукти / 06.10.2009
271. Норвегія / H-112 "Sekkingstad AS" Skogsvag, 5300 Killepesto / Лосось, форель (тушки, філе) охолоджені, морожені / 04.06.2009
272. Норвегія / M-108 "Hallvard Leroy" Hydrotech Gruppen AS, Bentsveien 50, 6512 Kristiansund / Лосось, форель (тушки, філе) охолоджені, морожені / 04.06.2009
273. Норвегія / H-72 "Austevoll Fiskeindustri AS", 5392 Storebo / Лосось, форель (тушки, філе) охолоджені, морожені / 04.06.2009
274. Норвегія / SF-222 "Slakteriet AS" Seaborn, N-6900 Floro / Лосось, форель (тушки, філе) охолоджені, морожені / 04.06.2009
275. Норвегія / SF-371 "Slakteriet Brekke AS" 6901 Floro, N-5961 Brekke / Лосось, форель (тушки, філе) охолоджені, морожені / 04.06.2009
276. Норвегія / N-800 "Pundslett Laks AS", N-8324 Digermulen / Лосось, форель (тушки, філе) охолоджені, морожені / 04.06.2009
277. Норвегія / M-394 "Marine Harvest Norway AS", Eggesbones, 6092 Fosnavag / Лосось, форель (тушки, філе) охолоджені, морожені / 04.06.2009
278. Норвегія / R-110 "Marine Harvest Norway AS", Hundsnnes, 4130 Hjelmeland / Лосось, форель (тушки, філе) охолоджені, морожені / 04.06.2009
279. Норвегія / H-107 "Sjotroll Havbruk AS", 5397 Bekkjarvik / Лосось, форель (тушки, філе) охолоджені, морожені / 04.06.2009
280. Норвегія / M-461 "Norsk Sjomat AS" Svemorka, 6200 Stranda / Лосось, форель (тушки, філе) охолоджені, морожені / 04.06.2009
281. Об'єднані Арабські Емірати / Рибопереробне підприємство / "Danik Sea Food" / Риба та морепродукти / Дозволено імпорт в Україну
282. Об'єднані Арабські Емірати / "Ruben Meat Factory LLC", Об'єднані Арабські Емірати / м.Шарджі, Індустріальний р-н, 13, ОАЕ / реєстраційний номер: 552651 / М'ясо яловичини / 29.08.2008
283. Республіка Азербайджан / ПО "Нурієв Єміль" / 27-ий квартал, 1а, м. Хирдалан / Бараняча кишкова сировина / 18.04.2012
284. Республіка Азербайджан / ТОВ "Nozar Bagirsag" / AZ 1031, м. Баку, вул. А. Мірзаєва, 60 / АВ №0008 / Кишкова продукція (яловича та овеча) / Шкіра та шкіряна сировина ВРХ / 18.05.2010 / 17.11.2016
285. Республіка Азербайджан / ТОВ "Бахар" / вул. Гюльстан, пров. 10/1А, с. Бінагаді, Бінагадіньського району, м. Баку / Мокросолені шкіри великої рогатої худоби / 11.03.2016
286. Республіка Азербайджан / ТОВ "Фархали" / вул. Г. Решат, 845, селище Зиг, Сураханінський р-н, м. Баку / Шкури великої рогатої худоби / 22.06.2016
287. Республіка Польща / Підприємство з переробки м'яса ТОВ "Марцинковски" 64-010 Кшивинь, Збехни Поле 8, 64-010 Кшивинь Нови Двур, / PL 30110101 WE / Свинина / 12.09.2017
288. Республіка Польща / Підприємство з переробки м'яса Збігнев Марцинковски – 64-010 Кшивинь, Збехни Поле, / PL 30114201 WE / Свинина / 12.09.2017
289. Республіка Польща / Підприємство з переробки м'яса ТОВ "Марцинковски" 64-010

- Кшивинь, Збехни Поле, 8, 64-010 Кшивинь Нови Двур PL 30111101 WE / Свинина / 12.09.2017
290. Республіка Польща / Zaklad Przetworstwa Miesnego "Rasko" Spolka jawna, PL 10160306 WE
М'ясо птиці механічного обвалювання та фарш для промпереробки / 22.03.2016
291. Республіка Польща / "Krak-Tol" Katarzyna i Artur Tolak Sp.j. PL 12194101 WE / М'ясо птиці механічного овалювання / 02.06.2015
292. Республіка Польща / Zaklad Miesne "Unimies" Sp. z o.o., Styczniewych 9, 32-500 Charzanow PL 12030323 WE / М'ясо птиці механічного овалювання, сало свиняче / 11.12.2015
293. Республіка Польща / Stol Polski Sp.z o.o. Zakland Produkcyjny, Ciechanowiec Woj. Podlaskie, 12-230, ul. Staropolska, 8, PL 20130302 WE / Готові м'ясні вироби із м'яса птиці / 01.11.2013
294. Республіка Польща / "PPHU EXPORT-IMPORT" / Henryk Woloszyn / PL 18184001 WE / М'ясо (м'ясо механічного обвалювання) та субпродукти птиці / 30.07.2013
295. Республіка Польща / "Kark-Tol" Katarzyna i Artur Tolak Sp.J, PL 12194101 WE, Targowisko 498, 32-015 Klaj / М'ясо (м'ясо механічного обвалювання) та субпродукти птиці з сировини польського походження / 14.06.2013
296. Республіка Польща / "Agromaks" Sp.z.o.o., PL 14287901 WE (субпродукти з свиней та птиці) / ul. Mizerka 57 A, 96-518 Nowa Sucha / Субпродукти птиці (3 категорії не для вживання людьми) для виготовлення кормів для непродуктивних тварин / 17.05.2013
297. Республіка Польща / P.P.H.U. "ADRIAN" Przetworstwo Miesne ul. Leona Kruczkowskiego nr. 5 97-226 Zelechlinek, woj. Lodzkie PL 10160305 WE / М'ясо птиці / 13.09.2012
298. Республіка Польща / "RASKO", PL 10160306 WE, Zaklad Przetworstwa Miesnego, ul. W. Witosa, 5, 97-226 Zelechlinek, woj. Lodzkie / М'ясо механічного обвалювання та фарш птиці / 31.10.2012
299. Республіка Польща / Zaklad Przetworstwa Miesnego Henryk Kania S.A. Ul. Korchaka 5, 43-200, Pszczyna, / PL 24100302 WE / М'ясо та м'ясопродукти з птиці / 06.10.2011
300. Республіка Польща / P.P.H.U. "Karol" Ewa Brodawka, 21-560 Miedzyrzec Podlaski, Strzakly 55, / PL 06011101 WE / М'ясо та м'ясопродукти з птиці, які вироблені на підприємствах, яким дозволено експорт продукції в Україну / 06.10.2011
301. Республіка Польща / DSM Nutritional Products Sp. Z.o.o., ul. Tarczynska 113, 96-320 Mszczonow, Poland / Суміші вітамінів (бленди), премікси вітамінно-мінеральні та вітамінно-мінеральні амінокислотні / 17.11.2009
302. Республіка Польща / "INDYKPOL" / 20952 Filia w Lublinie, ul Zimna 2 / PL 06630501WE / М'ясо птиці та субпродукти з неї / 05.09.2008
303. Республіка Польща / SNP Usnice Sp. z. o. o. Usnice 27, 82-416 Gosciszewo / Борошно з пир'я, борошно з відходів птахівництва, борошно з крові птиці, борошно з крові свиней / 23.05.2008
304. Республіка Польща / Urjon Sp.z.o.o. 08-455 / Trojanow 129 Polska zaklad podeblocie 213 / PL 06043801 WE / М'ясо птиці / 08.08.2008 / Заборонено польською стороною
305. Республіка Польща / "SNP Usnice Sp.z.o.o." / Usnict 27, 82-416 Gosciszewo / Корма та кормовки добавки / Дозволено імпорт в Україну
306. Республіка Польща / "Ovita Nutricia" Sp.z.o.o., м. Ополе, вул. Марка Емельніці, 1. / Молоко і молокопродукти / 22.02.2002
307. Республіка Польща / POLSKAMP Sp. z o. o. / 05-462 Duchnow, Wiazowna / Szosa Minska 36 Polska / PL 14170603 WE / М'ясо та м'ясопродукти з птиці / 16.07.2008
308. Республіка Польща / WEDMAS Sp. z. o. o. 56-200, GORA, Chroscina, 3 / PL 02047901 WE / М'ясо птиці, субпродукти птиці 1-3 категорії, фарш / 18.06.2009
309. Республіка Польща / ADROS SP.Z.O.O. / PL 30200502 WE / Великопольське воєводство, м. Добрзіка / М'ясо птиці / 15.04.2009
310. Республіка Польща / Підприємство по забою птиці, обвалці, фасовці, заморозці, зберіганню м'яса, виготовлення готових м'ясних продуктів: Zaklady Drobiarskie Kozieglowy Sp.z o.o. / ul. Plaskowa 3, 62-028 Kozieglowy. / PL 30210501 WE. / М'ясо птиці / 16.04.2008
311. Республіка Польща / Підприємство по розробці яловичини, свинини, птиці, фасовці, заморозці м'яса та виготовленню готових м'ясопродуктів: AJPI Spolka z ograniczona odpowiedzialnoscia / Адреса підприємства : ul. Oswiecimska, 54, 41-400 Myslowice. (Мясопереробний завод) / Державний реєстраційний номер: 24700306 / М'ясо птиці / 16.04.2008
312. Республіка Польща / Бойня "Пюрковски" (Ubojnia Drobiu "Piorkowscy") / 10213901 WE / 95-061 Дмосин, бойня м. Козелки (95-061 Dmosin Zaklad Uboju, m. Koziolki 40). / М'ясо птиці / 26.05.2008
313. Республіка Польща / Ciechanowskie Zaklady Drobiarskie "CEDROB" / 14020501 / 06 -400 Ciechanow, / ul. Ploska, 5. / вул. Плоська, 5 / М'ясо птиці / 26.05.2008
314. Республіка Польща / Акціонерне Товариство "Седар", / 06013903 (м'ясо), 06014101

- (переробка). / 21-560 Мендзижець Подляський / ul. Radzynska 3, / вул. Радзянска 3 / М'ясо птиці / 26.05.2008
315. Республіка Польща / Підприємство "Plockie Zaklady Drobiarskie "SADROB" S.A." / PL 14620501 WE, інкубатор / PL 14622601 IW / 09-400 Плоцьк. вул. Бельска 57, / Plock (ul. Bielska 57), / 09-400 / М'ясо птиці / 26.05.2008
316. Республіка Польща / Підприємство по забою птиці «Супердроб» (Zaklady Drobiarsko-Miesne "SuperDrob" S.A.) / PL14170501WE / 09-400 Карчев, (ul. Armii Krajowej 80) / Вул., армії Крайової 80, 05-480 / (Karezew) / М'ясо птиці / 26.05.2008
317. Республіка Польща / М'ясопереробне підприємство ТОВ ДУДА "Біс" (PPHU Duda-Bis Sp. z o.o.) / 24750317 WE / 44-266 Сосновець, вул. Бажитського 14. / 44-266 Sosnowiec, Waszytskiego 14. / М'ясо птиці / 26.05.2008
318. Республіка Польща / 28620501 "Indykpol" S.A. / м. Олштин / М'ясо птиці / 26.05.2008
319. Республіка Польща / 04630501 "Drosed S.A. Zaklady pomorskie" / м. Торунь / М'ясо птиці / 26.05.2008
320. Республіка Польща / 30230501 "PPHU Konsol-Bis" / М'ясо птиці / 26.05.2008 / Республіка Польща / "EXDROB S.A." / м. Кутно / М'ясо птиці / 26.05.2008
321. Республіка Польща / М'ясопереробне підприємство-Zaklad Przetworstwa Miesnego "LUKOSZ" Sp. J. 24030601 / WE. М'ясопереробне підприємство "Лукош" 24030601 WE. / М'ясо птиці / 26.05.2008
322. Республіка Польща / "Krak-Tol" Katarzyna i Artur Tolak Sp. J., / Targowisko 498, 32-015 Klaj, Zaklad Odkastniania Miesia / PL 12194101 WE / М'ясо птиці та субпродукти / 26.05.2008
323. Республіка Польща / FIRMA HANDLOWO-USLUGOWO-PRODUKCYJNA «J&J» JERZY I JOLANTA PIOTROWSKY SPOLKA JAWNA / Адреса: 42-244 MSTOW, JASKROW, UL JURAJSKA 8 / PL 24640601WE / Державний реєстраційний номер: 150057200 / М'ясо птиці та субпродукти / 26.05.2008
324. Республіка Польща / "Polskamp SP. Zo.o" / Птахопереробний комбінат / ul.Szosa Minska 36, 05-456 Duchnow / Державний ідентифікаційний ветеринарний номер: PL 14170603 WE / М'ясо птиці / 26.05.2008
325. Республіка Польща / Drobimex Sp.z.o.o. / м. Щесен, вул. Кневська, 6 / PL 32620501 WE / М'ясо птиці / 28.07.2008
326. Республіка Польща / P.P.H. UBOJ I PRZETWORSTWO Indyka Joanna Gizewska ul. St. Wyspianskiego 26 B/206, 60-751 Poznan / М'ясо та м'ясопродукти з індиків, ковбасні вироби / 14.09.2009
327. Парагвай / "Sociedad Cooperativa Colomizadora Chortitzier Komitee LTD" № 9, / Loma Plata Woqueron – Chasco Paraguay. / М'ясо яловичини / 13.10.2009
328. Парагвай / "Cooperativa Multiactiva NEULAND LTDA – ESTABLECIMIENTO 1" / № 1, KM 28.5 Ruta Transchaco Villa Hayes – Paraguay / М'ясо яловичини / 13.10.2009
329. Парагвай / "Frigorifico Concepcion S.A." № 38, / Camino Aeropuerto KM 6,5 – Paraguay / М'ясо яловичини / 13.10.2009
330. Парагвай / "Friasa S.A. Frigorifico Asuncion" № 8, / Capitan Lombardo 399 EsqVina Teniente Berval Asuncion Paraguay / М'ясо яловичини / 13.10.2009
331. Придністровська Молдавська Республіка / ВАТ "Рибницький молочний комбінат" / вул. Вершигори, 97, м. Рибниця, 5500 / Молочна продукція / 22.03.2013
332. Придністровська Молдавська Республіка / ТОВ "Акватир" / м. Тирасполь, / смт. Новотираспольський, вул. Советська, 1 / Риба жива, охолоджена, заморожена та чорна ікра / 08.12.2009
333. Придністровська Молдавська Республіка / ДУП "Тираспольський м'ясокомбінат" м.Тирасполь / Готові м'ясні вироби (крім сосисок і варених ковбас) консерви / 02.08.2002
334. Республіка Вірменія / ТОВ "Кас Хаус" / Республіка Вірменія, м. Єреван, вул. Шаумяна, пер. 1, буд. 14 / Раки / 17.10.2014
335. Республіка Вірменія / ТОВ "Бакс" / Арагатський марз, с. Сис / Риба, рибопродукти та інші гідробіоти / 16.11.2009
336. Республіка Вірменія / ТОВ "Маков" 375032, м. Єреван, вул. Церенці, 2 провулок, 10 / М'ясо та м'ясопродукти з яловичини / 19.05.2005
337. Республіка Іспанія / PATELS S.A.U. Crta. Vic-Olot km 1.1, 08511, Santa Maria de Corco Barcelona / RSIPAC:10.01293/B / М'ясо свинини обвалене, охолоджене, заморожене в напівтушах, та субпродукти свинячі / 12.06.2012
338. Республіка Іспанія / LE PORC GOURMENT S.A. C/INDUSTRIA, 20, 08186, Sta. Eugenia de Berga Barcelona / RSIPAC:10.00655/B / М'ясо свинини обвалене, охолоджене, заморожене в

напівтушах, та субпродукти свинячі / 12.06.2012

339. Республіка Іспанія / CORPORATION ALIMENTARIA GUISSONA S.A. C/Traspalau, 8, 25210, Guissona, Lleida / RSIPAC:10.03948/L / М'ясо свинини обвалене, охолоджене, заморожене в напівтушах, та субпродукти свинячі / 12.06.2012

340. Республіка Іспанія / "SELECCION BATALLE, S.A." Риударенес, Авенида деле Сегадос / Племінні свині / 30.11.2009

341. Республіка Іспанія / Andres Molina y Asociados S.L Avda, Rio Segura, Parc 1-9 30817 Lorca (Murica) Spain / Спілок гомілковий / 29.10.2007

342. Республіка Іспанія / "Foncasal Trading S.L." ES-10.06996/LO CE (P.I. Cantabria II, c/Las Canas, 76, 26006 – Logroño (La Rioja) Іспанія). / Готові м'ясні вироби із свинини. / 31.08.2009

343. Республіка Іспанія / PPS, S.A. ESPANA – 10.17463/Z C.E.E. / Poligono Industrial El Campillo, N-75, 50800 Zuera (ZARAGOZA) / Свиняча кишкова сировина / 03.08.2009

344. Республіка Іспанія / Le Porc Gourmet S.A. ES-10.00655/B CE Afores S-N Pasaje El Ballo S/N 08507 Sta. Eugenia de Berga (BARCELONA) / Свиняча кишкова сировина / 03.08.2009

345. Республіка Сербія / "Koteks Viscofan Doo", 21000 Novi Sad, Primorska 92 / Штучні колагенові оболонки / 30.03.2015

346. Республіка Сербія / "Somboled d.o.o." / Gakovacki, put b.b. Republika Srbija / Молочна продукція / 02.04.2009

347. Республіка Сербія / "Somboled drustvo sa ogranicenom za proizvodnju I preradu mleka Somdor" / Gakovacki, put b.b. / Молочна продукція / 02.04.2009

348. Республіка Казахстан / ТОВ СП „Аксу-Кигаш” 060408 Атирауська область Курмангазинський район, село Кудряшово / Риба морожена, в'ялена / 21.12.2009

349. Республіка Казахстан / ВК „Каспій-Балик” / 060400 Атирауська область / Курмангазинський район, село Утера / Риба морожена, в'ялена / 21.12.2009

350. Республіка Казахстан / ВК „Імені Амангельди” 060017 Атирауська область місто Атирау, селище Дамба, вул. Жалмухана, 23 / Риба морожена, в'ялена / 21.12.2009

351. Республіка Казахстан / ТОВ „Алаша-Атирау” 060302 Атирауська область Ісатайський район, село Жанбай, вул. Кизилбас, 1 / Риба морожена, в'ялена / 21.12.2009

352. Республіка Казахстан / ТОВ „Профілакторій „Жемчужина” 060003 Атирауська область місто Атирау, вул. Шарипова, 3 Б / Риба морожена, в'ялена / 21.12.2009

353. Республіка Казахстан / АТ „Атирау-Балик” / 060014 Атирауська область місто Атирау, селище Баликши, проспект Миру, 90 / Риба морожена, в'ялена / 21.12.2009

354. Республіка Казахстан / ІП „Утекешова Г.Е.” / 060016 Атирауська область місто Атирау, село Атирау / Риба морожена, в'ялена / 21.12.2009

355. Республіка Казахстан / ВК „Стандарт” 060016 Атирауська область / місто Атирау, село Атирау / Риба морожена, в'ялена / 21.12.2009

356. Республіка Казахстан / ТОВ „Фірма Актилек” 090005 Західно-Казахстанська область місто Уральськ, вул. Колгоспна, 22 / Риба морожена, в'ялена / 21.12.2009

357. Республіка Казахстан / СГ „Бакит” Казилординська область / Казалинський район, село Айтеке Би / Риба морожена, в'ялена / 21.12.2009

358. Республіка Казахстан / ПП „Серманізов” 161400 Південно-Казахстанська область місто Сардара, вул. Турисбекова, 50 / Риба морожена, в'ялена / 21.12.2009

359. Республіка Казахстан / ТОВ Фірма „Балхаш-Балик” 100200 Карагандинська область Актогайський район селище Шашубай, вул. Леніна, 8 / Риба морожена, в'ялена / 21.12.2009

360. Республіка Казахстан / ТОВ "Шимкентський шкіро-взуттєвий завод" / м. Шимкент, ул. Крейсер Аврора, 48 / Спілок гомілковий / 06.04.2007

361. Республіка Казахстан / ТОВ "Алматинський шкіряний завод" м. Алма-ата, вул. Жебек Жоли, 50, офіс 718 / Спілок та спілкові обрізи шкір ВРХ / 04.04.2007

362. Республіка Казахстан / ТОВ "Петропалівський шкіряний завод" м. Петропаловск, вул. Кожевенна, 22 / Спілок та спілкові обрізи шкір ВРХ / 04.04.2007

363. Республіка Туреччина / Fibran Middle East Deri San.ve Ticare Ltd. Sti, № 34-0414 / Штучні колагенові оболонки / 31.03.2015

364. Республіка Туреччина / Фірма "Kiskinoglu Tavukculuk ve Damizlik Isletmeleri San. Tic. A.S." / 45200 Акхісар/Маніса / М'ясо птиці / 18.10.2004

365. Республіка Туреччина / Фірма "Banvit Bandirma Vitaminli Yem Sanayi A.S." (Банвіт Бандирма Вітамінлі Єм Санаї А.Ш.) / Губернаторство М. Белікесір, область Бандірма, Белікесір Асфальті 8 км. Бандірма / М'ясо птиці / 18.10.2004

366. Республіка Туреччина / Фірма "DOY PİLİC" район Менемен, м. Ізмир / Інкубаційні

- яйця, добовий молодняк птиці породи РОСС-508, РОСС-308 / 25.07.2001
367. Республіка Узбекистан / ІП ООО "Peng Sheng Charm" Сирдар'їнська область, Сирдар'їнський район / Гольова обрізь шкур великої рогатої худоби / 16.02.2016
368. Республіка Узбекистан / ТОВ "Shosh Charm Plyus" Республіка Узбекистан, м. Ташкент, Мірабадський район, вул. 8-Марта, 57 / Гольовий спілок, білкові відходи гольової спілкової обрізі шкур великої рогатої худоби / 16.09.2016
369. Республіка Узбекистан / ТОВ "SINLONG" Ташкенська область, Янгиюльський район, С. СК-Кавунчи / Спілок гомілковий, спілок напівфабрикат, гомілкова обрізь / 04.10.2007
370. Республіка Узбекистан / СП ООО "Peng Sheng" Сирдар'їнська область, Сирдар'їнський район / Гольова обрізь шкур великої рогатої худоби / 19.07.2017
371. Російська Федерація / ВАТ "Алексеевский молочный консервный комбинат" / Готова молочна продукція / 13.09.2013
372. Російська Федерація / ВАТ "Ліпецький хладокомбінат", м. Ліпецьк, Лебедінское шосе 1 / Морозиво / 01.10.2012
373. Російська Федерація / ВАТ "Белгородський хладокомбінат" / м. Белгород, вул. Дегоева 1 / Морозиво / 01.10.2012
374. Російська Федерація / ТОВ "ПиР-ПАК" / Юридична адреса: м. Москва, Хвалинський бульвар, 7/11, корп. 1 / Адреса виробництва: 142715, Московська обл., Ленінський р-н, радгосп ім. Леніна / Сири фасовані / 20.01.2012
375. Російська Федерація / ЗАТ "БРПИ" / м. Москва, Огородний проїзд, 16 / 9PM-77/4 Морозиво / 26.12.2011
376. Російська Федерація / Підприємство: ТОВ "Вітако плюс" / Калінінградська область, смт. Чехіно, вул. Шкільна, 1а / Молочна продукція / 17.11.2010
377. Російська Федерація / ТОВ "Мираторг Запад" / Калінінградська область, Гур'євський район, селище Невське, вул. Совхозна, 12 / Заморожені та охолоджені напівфабрикати з м'яса птиці / 21.04.2010 / переіменовано 10.10.2012
378. Російська Федерація / Рибоконсервний комплекс ТОВ "Роскон" / Калінінградська обл., м. Піонерський, Калінінградське шосе, 29 / Рибні консерви / 27.01.2010
379. Російська Федерація / ТОВ "Хохланд-Русланд" / Російська Федерація, Московська обл., Раменський р-н., сел. Раос, буд. 16 / Молочні продукти / 14.01.2010
380. Російська Федерація / ТОВ "Туровка" / 694160, Сахалінська область, Макаровський район, с. Новое, / вул. Октябрьская, 55 / Риба та рибопродукти (оброблені та не оброблені) / 17.12.2009
381. Російська Федерація / ТОВ "Дельта" / 694060, Сахалінська область, Долінський район, с. Стародубское, / вул. Набережная, 22 / Риба та рибопродукти (оброблені та не оброблені) / 17.12.2009
382. Російська Федерація / ТОВ "Черемшанка" / 694831, Сахалінська область, Томарінський район, с. Черемшанка, / вул. Миру, 24 / Риба та рибопродукти (оброблені та не оброблені) / 17.12.2009
383. Російська Федерація / ТОВ "Креон" / 238340, Калінінградська обл., м. Світлий, / вул. Рибачька, 1 / Консерви рибні / 08.12.2009
384. Російська Федерація / ТОВ "Посейдон-2000" 238340, Калінінградська обл., м. Світлий, / вул. Рибачька, 1 / Ідентифікаційний номер: Е 20 / Консерви рибні / 08.12.2009
385. Російська Федерація / Філія "Молочний комбінат" Костромський" ВАТ "Компанія Юнімілк" / Костромська обл., / м. Кострома, вул. Зелена, 3 / Молочна продукція / 11.12.2009
386. Російська Федерація / ТОВ «Колекция вкусов» Московська обл., / м. Домодедово, / вул. Промислова, 17 / Комплексні харчові добавки «Емумікс», «Емумікс-Л», «Емумікс-М», «Емумікс-С», / 05.10.2009
387. Російська Федерація / Філія «Молочний комбінат «Петмол» ВАТ / «Компанія ЮНІМІЛК» / 196084, м. Санкт – Петербург, пров. 6 – й / Верхній, 1 а. / Молокопродукти / 14.09.2009
388. Російська Федерація / ТОВ «Івановський комбінат дитячого харчування» / 153020, м. Іваново, вул. 11 – та Соснівська, 99 / Каші сухі молочні швидко-розчинні для харчування дітей раннього віку / 14.09.2009
389. Російська Федерація / ВАТ "Русский продукт" м. Москва, вул Пермська, володіння 1 Супові концентрати в асортименті / 28.10.2008
390. Російська Федерація / Філія ТОВ "Юнілівер Русь" 300036, м. Тула Одоєвське шосе 93 Супи харчові концентрати (супи, бульйони) / 08.04.2009
391. Російська Федерація / ТОВ "Юнілівер Русь" (Маргзавод) / 105082, м. Москва, Балакірєвський пров. 1 / Спреди рослинно-жирові / 08.04.2009
392. Російська Федерація / ВАТ "Белгородський холодокомбінат" м. Белгород, вул. Дзгоева, 1 / Морозиво / 03.10.2007
393. Російська Федерація / ВАТ "Черкізовський м'ясопереробний завод" м. Москва, вул.

Пермська, 5 / Ковбаси, інші види готових м'ясних виробів, напівфабрикати із сировини російського походження / 08.07.2005

394. Російська Федерація / ВАТ "Бірюльовський м'ясопереробний комбінат" м. Москва, вул. Бірюльовська, 38 / Ковбаси, інші види готових м'ясних виробів, напівфабрикати із сировини російського походження / 08.07.2005

395. Російська Федерація / ТОВ "Кавказська вовна" / Вовна овеча мита / 06.04.2007

396. Російська Федерація / ТОВ "Фабрика ПОШ" / Вовна овеча мита / 06.04.2007 / 09.01.2008

397. Російська Федерація / ТОВ "ППОШ Кавказька вовна 21 вік" / Вовна овеча мита / 06.04.2007 / 09.01.2008

398. Російська Федерація / ТОВ "НШПО ім. І. Лапіна" м. Невинномиськ, Ставропольський край / Вовна овеча мита / 06.04.2007 / 09.01.2008

399. Російська Федерація / ТОВ "Кавказька вовна" / Ставропольський край, м. Невиномиск, вул. Маяковського, 21 / Вовна овеча мита / 09.01.2008

400. Російська Федерація / ПП "Магомедов" Республіка Дагестан, м. Кизляр, вул. Жовтнева, 69 / Вовна овеча немита / 21.03.2007

401. Російська Федерація / СГЗСК "Вовна Калмикії" Республіка Калмикія, м. Еліста, Північна промзона, 10 / Вовна овеча мита / 30.10.2007

402. Російська Федерація / ТОВ "Руно" Ставропольський край, м. Невиномиськ, вул. Маяковського, 28а / Вовна овеча / 14.06.2007

403. Російська Федерація / ЗАТ "Інжиніринговий центр "протеїн - Продукт" Московська область, м. Довгопрудний / Суміші на основі тваринного білку / 15.09.2005

404. Російська Федерація / ВАТ "Дмитрівський м'ясокомбінат" Московська область, м. Дмитрів, вул. Космонавтів, 55 / Ковбасні вироби, сосиски, сардельки інші види готових м'ясних виробів та напівфабрикатів / 13.09.2005

405. Російська Федерація / ТОВ "Мак-Маркет" 141552, Московська область, Солнечногорський район, с. Ржавки, ВНДПП, офіс № 502 / Ковбаси та інші види готових м'ясних виробів із сировини російського походження / 21.07.2005

406. Російська Федерація ТОВ "Калінінградський м'ясопереробний завод "ОВО" / 236013, м. Калінінград, селище ім. Космодем'янського / Фарш та м'ясо птиці російського походження / 10.10.2005

407. Російська Федерація / ТОВ "Торговий ряд - Калінінград" / 236000 м. Калінінград, вул. Яналова, 42 / Фарш та м'ясо птиці російського походження / 10.10.2005

408. Російська Федерація / ВАТ "Вімм-Білл-Дан" / 127591, м. Москва, Дмитровське шосе, б. 108а (цех № 5 по виробництву дитячих молочних консервів) / Молоко та молокопродукти (дитячі молочні консерви) / 04.06.2009

409. Російська Федерація / "Тімашевський молочний комбінат" філія ВАТ "Вімм-Білл-Дан" 352700, Краснодарський край, м. Тімашевськ, вул. Гібридна, б. 2 / Молоко та молокопродукти (дитячі молочні консерви) / 04.06.2009

410. Російська Федерація / "Тімашевський молочний комбінат" філія ВАТ "Вімм-Білл-Дан", МЗПМ, Краснодарський край, ст. Медведовская, вул. Красна, б. 8 / Молоко та молокопродукти (дитячі молочні консерви) / 04.06.2009

411. Російська Федерація / ВАТ "Вімм-Біль-Дан", 115201, м. Москва, 1-й Варшавський проїзд, будинок 6, будівля 3 (цех по виробництву м'ясних консервів, молочних каш та фруктово-молочних пюре для дітей) / Молоко та молокопродукти (дитячі молочні консерви) / 22.06.2009

412. Російська Федерація / ТОВ "Талосто продукти" 196105, м. Санкт-Петербург / вул. Кузнєцьська, буд. 52 / М'ясні напівфабрикати із сировини російського та українського походження / 30.07.2003

413. Російська Федерація / ТОВ "Симейные продукты" 196105, м. Санкт-Петербург / вул. Кузнєцьська, буд. 52 / М'ясні напівфабрикати із сировини російського та українського походження / 30.07.2003

414. Російська Федерація / ТОВ "Дар'я - Напівфабрикати" / 196600, Ленінградська обл., м. Пушкін, 3-й проїзд, буд. 6 / М'ясні напівфабрикати із сировини російського та українського походження / 29.07.2003

415. Російська Федерація / ТОВ "Дар'я" / 196240, м. Санкт-Петербург, 4-ий Предпортовий проїзд, буд. 1а, корпус 2 / М'ясні напівфабрикати із сировини російського та українського походження / 29.07.2003

416. Російська Федерація / ТОВ "Стар - Натурдарм" 140560, Московська область, м. Озери,

площа Радянська, буд. 1 / Кишкова сировина (яловича) / 07.04.2004 / 13.05.2009

417. Російська Федерація / ТОВ "Марс", м. Ступіно – 1, Московська область / Корми для непродуктивних тварин (собак та котів) / 25.07.2001

418. Російська Федерація / ТОВ "Хохланд Русланд" / Московська область, Раменський р-н, пос. РАОС, 15 / Молочні продукти (плавдені та творожні сири) / Плавлені сири / 25.12.2007 / 15.12.2008

419. Російська Федерація / ЗАТ "Микояновський м'ясокомбінат" 109316, м. Москва, вул. Талалихіна, 41, стр. 14 / Консерви, ковбаси і інші види готових м'ясних виробів з м'яса яловичини / 21.08.2007

420. Російська Федерація / Ліонозовський ковбасний завод, / м. Москва / Ковбасно – сосична продукція без використання м'яса жуйних та свинини / 25.07.2001

421. Російська Федерація / ПП Петров С.Ю / Калінінградська область, / М. Багратіоновськ / Вул. Калінінградська, 59 / Фарш пташиний / 25.07.2001

422. Російська Федерація / Шкірзавод ТОВ "Ріно Мастротто Груп СНГ" / м. Клинці, вул. Ворошилова, 2. / Спілок гомілковий / 12.11.2001

423. Російська Федерація / ВАТ "Донська кожа" / Спілок гомілковий / 12.11.2001

424. Російська Федерація / ТОВ "Общество русских кожевников" Ростовська область м. Ростов на Дону / Спілок гомілковий / 12.11.2001

425. Російська Федерація / ТОВ "Мелит", Белгородської область, п. Ровенькі / Спілок гомілковий / 12.11.2001

426. Російська Федерація / ВАТ "М'ясокомбінат Гвардійський" / (м. Гвардійськ, вул. Червоноармійська 26, б) тел. (095) 3-21-15 / Яловичина (в т.ч. блочне) / 02.04.2002 /

427. Російська Федерація / М'ясопереробний завод №7 концерну / "Колібри" / 192236, місто Санкт-петербург, вул. Бели / Куна 32 / Напівфабрикати з сировини російського походження / 02.08.2002 / 16.05.2003

428. Російська Федерація / ЗАТ "М'ясокомбінат Тихорецький" / 652100 Краснодарський край, місто Тихорецьк, вул. Ударників, 16 / Консерви м'ясні, м'ясо-рослинні для дитячого харчування / 13.12.2002 / 21.06.2007

429. Російська Федерація / ТОВ "Морозко" (199106, м. Санкт-Петербург, 19-лінія Василевського острова, б. 32, корп. 2), ТОВ "Фабрика заморожених полуфабрикатов" (199106, м. Санкт-Петербург, 19-лінія Василевського острова, б. 32, корп. 1 / Заморожені напівфабрикати / 09.12.2002

430. Російська Федерація / ТОВ "Продукты питания Комбинат" / м. Калінінград, / вул. Держинського, 244 а / М'ясо птиці та напівфабрикати з нього із сировини російського походження / 27.01.2003 / 29.12.2007

431. Російська Федерація / ТОВ "Кампина" / 142800, / Московська область, / м. Ступіно, вул. Ситенка, 10 / Молочна продукція / 25.08.2009

432. Російська Федерація / ЗАТ "ОРЕЛПРОДУКТ" / 303000, Орловська область, / місто Мценськ, вул. Промислова 2, а / Консерви м'ясні та м'ясорослинні / Консерви із сировини російського походження / 26.06.2003 / 30.11.2004

433. Російська Федерація / ПРК ЗАО "Москва – Макдональдс" 119633, м. Москва, вул. Новоорловська, 3 / М'ясні напівфабрикати / 17.12.2001

434. Російська Федерація / ТОВ "Меліт" / 309740 Белгородська обл., с. Ровеньки, / вул. Гагаріна, 152 / Крайові ділянки від контриування шкір, обрізь кантована, обрізь гольова спілкова, гольова суміш. / Спілок гомілковий / 17.10.2003 / 30.11.2004

435. Російська Федерація / ВАТ МПК "Пензенський" / 440015. м. Пенза, вул. Аустріна, 178 б / Готові м'ясні вироби виготовлені із сировини російського походження / 28.11.2003

436. Російська Федерація / ТОВ "Еліка-У" / Московська область, м.Електрогорськ / Вул.Свердлова, 11 / М'ясопродукти / Дозволено імпорт в Україну

437. Російська Федерація / ВАТ „Завод дитячих молочних продуктів” / 127591, місто Москва, Дмитрівське шосе, 108-а / Молочні продукти / 14.09.2004

438. Російська Федерація / ТОВ “МЛМ Фуд” / 113035, місто Москва, вул. Велика Ординка, буд. 7 / М'ясні заморожені напівфабрикати / 01.10.2004

439. Російська Федерація / ВАТ "Царицино" / ЗАТ "Партнер Ф" / м. Москва, Кавказький б-р, 58 / Ковбасні вироби / із сировини російського походження / 21.07.2005

440. Російська Федерація / ЗАТ “Партнер і К” / 141142, Московська обл., Щолковський район, селище Біокомбінат / Ковбасні вироби / виготовлені із сировини російського походження / Консерви м'ясні "Паштети із Царицино" виготовлені з сировини російського походження / 21.07.2005 / 07.10.2004

441. Російська Федерація / ЗАТ "Орелпродукт" / 303000 Орловська область, місто Мценск, вулиця Промислова, 2 а / Консерви із сировини російського походження / Дозволено імпорт в Україну
442. Російська Федерація / ТОВ "Меліт" / 309740 Белгородська область, місто Ровеньки, вулиця Гагаріна, 152 / Спілок гомілковий / Дозволено імпорт в Україну
443. Російська Федерація / ВАТ "Ліанозовський ковбасний завод" / м. Москва, Дмитрівське шосе, 159 / Ковбасні вироби, сосиски, сардельки, інші види готових м'ясних виробів та напівфабрикатів / 13.09.2005
444. Російська Федерація / ЗАТ "Хаме Фудс" / 601270 Володимирська область, Суздальський район, селище Боголюбово, вул. Західна, 35 / Паштети та м'ясо-рослинні консерви з сировини російського походження / 20.12.2004
445. Російська Федерація / ТОВ "МолМясоПродукт" / (місто Брянськ, проспект Московський, 103) / тел. 69 93 31 / Напівфабрикати, кулінарні вироби з м'яса птиці / Напівфабрикати із яловичини / 23.03.2005 / 09.11.2006
446. Російська Федерація / ВАТ "Санкт-Петербурзький молочний комбінат №1 "Петмол" 196084, м. Санкт-Петербург, Московський проспект, 65 / Молоко питне стерилізоване, молоко дитяче стерилізоване вітамінізоване "Тема", вершки питні УВТ оброблені, крем вершковий "Сливки для збивання" УВТ оброблені, напої сироваточні пастеризовані ароматизовані / 21.06.2007
447. Російська Федерація / ВАТ "Ерманн" / Адреса: Московська область, Раменський р-н, селище Раос, буд.15 / Молочні продукти (сметана, творожки, живі йогурти, напій йогуртний з соком, молочні десерти, продукт йогуртний термізований / 06.11.2007 / 17.10.2008
448. Російська Федерація / Філія ТОВ "Юнилевер СНГ" Росія, м.Тула, Одоєвське шосе, 93 / Харчові концентрати / Дозволено імпорт в Україну
449. Російська Федерація / "Московський маргариновий завод" Росія, м.Москва, пров.Балакіревський, 1 / Рослинно-жирові спреди, рослинні вершки, соуси, майонез, маргарин, кулінарний жир / Дозволено імпорт в Україну
450. Російська Федерація / ТОВ "Корн-2" / Ставропольський край, м.Невинномисськ, вул.,Рєпіна, 2 / Вовна овеча немита та мита / 24.04.2008
451. Російська Федерація / "ЗАТ "Юроп Фудс ГБ" / Адреса підприємства:Російська Федерація, м.Бор, Нижегородська обл., вул.,Кольцева, 20 корпус 7. / Асортимент бульйонних кубиків, супів, швидко супів, швидко п'юре, соусів для макаронних виробів / 08.08.2008
452. Російська Федерація / ТОВ "Дружба" / Адреса: Росія, Ставропольський край, м.Невинномисськ, вул. Маяковського, 28 А / Вовна овеча немита та мита / 24.04.2008
453. Російська Федерація / ТОВ "Білгородські гранульовані корми", 309300, Білгородська область, Ракитянський район, селище Пролетарське, Борисівське шосе, 1 / М'ясо птиці / 05.03.2009
454. Російська Федерація / ЗАТ "Приоскольє" / Юридична адреса підприємства:308600Росія, м.Белгород, пр.Б.Хмельницького, 20/22 / Фізична адреса: 309615Росія, Белгородська обл., Новооскольський район, ст.Холки / М'ясо птиці, напівфабрикатів з неї та фаршу / 05.05.2008
455. Російська Федерація / ВАТ "Молочний комбінат "Воронезький" / м.Воронеж, вул.45 Стрілецької дивізії, 259 / Молочна продукція / 19.06.2008
456. Російська Федерація / АТОВ "МАЛИШ" / м.Воронеж, вул. 45 Стрілецької дивізії, 259Б / Молочна продукція / 19.06.2008
457. Російська Федерація / ТОВ "ЛАКТАЛІС ІСТРА" / Московська область, Істринський район, с.Лешково / Сирки плавлені / 02.07.2008
458. Російська Федерація / ТОВ "Нестле-Росія", / м. Жуковський, вул.Мічуріна, 17 / Морозиво / Дегідратовані концентрати супів ТМ "Маггі" та "Горчин" / 23.05.2008 / 07.12.2009
459. Російська Федерація / ТОВ "Нестле-Кубань", м.Тімашевськ, вул.Гібридна, 2 а / Морозиво / 23.05.2008
460. Російська Федерація / ЗАТ "Янтар" / Адреса підприємства: РФ, Вороніжська обл., м.Вороніж, Московський проспект, 1а / М'які, плавлені сири / 26.09.2008
461. Російська Федерація / ВАТ "Руський продукт" / м.Москва (підрозділ підприємства ВАТ «Русский продукт»-Московський експериментальний комбінат харчових концентратів) / Супові концентрати в асортименті / Дозволено імпорт в Україну
462. Російська Федерація / ЗАТ "Содружество-Соя" / Адреса підприємства: Російська Федерація, Калінінградська обл., м.Світлий, вул. Гагаріна 65. / Шрот соєвий / 28.07.2009
463. США / Р-6 / М'ясо птиці / 04.12.2017
464. США / Р-146 / М'ясо птиці / 04.12.2017
465. США / Р-243 / М'ясо птиці / 04.12.2017
466. США / Р-247 / М'ясо птиці / 04.12.2017

467. США / P-320 / М'ясо птиці / 04.12.2017
468. США / P-550 / М'ясо птиці / 04.12.2017
469. США / P-758 / М'ясо птиці / 04.12.2017
470. США / P-2186 / М'ясо птиці / 04.12.2017
471. США / P-5842 / М'ясо птиці / 04.12.2017
472. США / P-6666 / М'ясо птиці / 04.12.2017
473. США / P-7101 / М'ясо птиці / 04.12.2017
474. США / P-7264 / М'ясо птиці / 04.12.2017
475. США / P-19514 / М'ясо птиці / 04.12.2017
476. США / P-20245 / М'ясо птиці / 04.12.2017
477. США / P-20322 / М'ясо птиці / 04.12.2017
478. США / P-20979 / М'ясо птиці / 04.12.2017
479. США / P-34308 / М'ясо птиці / 04.12.2017
480. США / P-522 Sanderson Farms, Inc. Old Highway 49 North Collins, MS 39428 USA / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти птиці / 03.11.2014 / 04.12.2017
481. США / P-07100 Tyson Foods, Inc. 100 East Cassady St. Nashville, AR 71852 USA / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти птиці / 03.11.2014
482. США / P-7156 Tyson Foods, Inc. 275 County Road 278 Hope, AR 71801 USA / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти птиці / 03.11.2014 /
483. США / P-13456 Tyson Foods, Inc. 5505 Jefferson Parkway Pine Bluff, AR 71602 USA / М'ясо, м'ясопродукти та субпродукти птиці / 03.11.2014 / 04.12.2017
484. США / Підприємство Pacific Coast Seafood Company (3021467) 450 NE Sklipanon Drive Warreton, OR 97146 / Риба, морепродукти морожені / 13.07.2009
485. США / Підприємство Pacific Coast Seafood Company (3003673811) 1625 Down River Drive Woodland, WA 98674 / Риба, морепродукти морожені / 13.07.2009
486. США / Підприємство Ocean Gold Seafood Company (3028288) 1804 N Nyhus Street , / Риба, морепродукти морожені / 13.07.2009
487. США / Підприємство Clear Ocean Seafood (3006779032) 1601 Yearout Drive, Westport, WA 98595 / Риба, морепродукти морожені / 13.07.2009
488. Словаччина / Evonik Fermas s.r.o. Slovenska L'upca / / 938 SK-97613 Slovenska L'upca Slovakia / Кормові добавки / 17.11.2009
489. Словаччина / "Ліптоспол" s.r.o 03101, Жулинський край, м. Ліптовський Мікулаш, вул. Примиселна, 1 / Спілок гомілковий / 18.04.2007
490. Словаччина / "Ніколаус Ліангер" s.r.o 03101, Жулинський край, м. Ліптовський Мікулаш, вул. Гарбнарська, 905 / Спілок гомілковий / 18.04.2007
491. Словаччина / Фірма «DANON Sp.z.r.o.» / м.Трнава / Молокопродукти (йогурти) / 12.11.2001
492. Словаччина / Шкір завод "Ліптоспол" / Спілок гомілковий / Дозволено імпорт в Україну
493. Словаччина / Старолюбівлянський окрес / Вівчарські підприємства Яребіна, Камюнка, Граничне, Сабіновське, Ново – Любовнянське, Орява, Шірявське, Бардійовське, Татранське, Шамброн, Якубянка, Вішнеружбахи, Кежмарок, Літманова, Півнінське, та м'ясокомбінат Нижне Ружбахи, забійні цехи Стара Любовня, оленеферма Статра Любовня та сироварні цехи на вівчарських сільськогосподарських підприємствах. / Вовна овеча / 25.07.2001
494. Таїланд / Марс Петкеар Ко., Лтд., 799 Моо 4, Чан тук, Пакчонг Нахонратчасима, 30130 / Корми для непродуктивних тварин / 30.11.2009
495. Таїланд / Сиам Тин Фуд Продакс Ко., Лтд, 224 Йонтаханкумтон, Рд., Клоніхуд, Муангсатун, Сатун 91000OK 005-93 / Корми для непродуктивних тварин / 30.11.2009
496. Угорщина / "Hungarit" RT, м. Сентеш, область Чонград / Консерви інші види готових виробів з м'яса птиці / 05.12.2005
497. Угорщина / DOB-HUS KFT, № HU 866 (TISZAVASVARI, вул. FENERTOI, 0192128, область Саболч-Сатмар) / М'ясо свиней та м'ясо-продукти з свинини. / 31.08.2009
498. Угорщина / "TANTAL- PLUS KFT" / М'ясо птиці / 27.01.2003
499. Угорщина / АО "Баболна бройлер дівізіо", / Область Комаром – Естергом / Інкубаційні яйця та добовий молодняк птиці фінального гібрида крос "Арбор Аїкрес" / 25.07.2001
500. Угорщина / АО "Баболна", / Область Комаром – Естергом / Інкубаційні яйця та добовий молодняк птиці / 25.07.2001
501. Угорщина / АО "Баболна бройлер дівізіо" / Інкубаційне яйце та добові курчата / 25.07.2001

502. Угорщина / "Arani Csibe Kft" / Область Саболч-Сатмар-Берег, м. Тісавашварі / НУ 843ЕК / М'ясо птиці / 20.01.2009
503. Фарерські острови / Viking Seafoog P/F / (Approval No. FO 114) / Риба та рибопродукти / 06.10.2009
504. Фарерські острови / Bakkafrost (Approval No. FO 103, FO 125) / Риба та рибопродукти / 06.10.2009
505. Фарерські острови / Vestsalmon (Approval No. FO 147) / Риба та рибопродукти / 06.10.2009
506. Фарерські острови / P/F Atlantic Pelagic Faroe (Approval No. FO 223) / Риба та рибопродукти / 06.10.2009
507. Фарерські острови / P/F Atlantis / (Approval No. FO 141) / Риба та рибопродукти / 06.10.2009
508. Франція / ROYAL CANIN (Ройал Канін) С.А.С. Р.Н. 113, 30470 Емарг / Сухі корми для непродуктивних тварин / 15.01.2010
509. Чеська Республіка / "Trouw Nutrition Biofactory s.r.o." / 19300, м. Прага 9 / Премікси, кормові добавки / 20.01.2010
510. Чеська Республіка / Фірма "Vitana a.s." м. Бишіце / Харчові концентрати пряно-ароматичної суміші, соуси в склад яких входять добавки тваринного походження (свинина, птиця) / 12.11.2001
511. Ісландія / Isfelag veatmannaeyja hf. Strandvegur, 26; 900 Vestmannaeyjar – Iceland (A 502) / Риба та рибна продукція / 19.01.2015
512. Бразилія / SIF 566 "Artacho Comercio Eireli" (штат Парана) / Яловича кишкова сировина / 13.02.2015
513. Бразилія / SIF 4692 "Tripama Comercio De Tripas Ltda" (штат Сао Пауло) / Яловича кишкова сировина / 13.02.2015
514. Японія / "Yamadaya Co. Ltd", UK010123CS / Риба та морепродукти / 29.04.2015
515. Російська Федерація / ТОВ "Фарос", Камчатський край, Усть-Большерецький район, с. Усть-Большерецьк, вул. Сутуріна, 7 / Рибна продукція / 17.07.2015
516. Киргизька Республіка / ТЗОВ "Алтей" / вул. Тюменська, 53, / м. Бішкек / Жир борсуковий / 26.05.2017

**АКТИ ВПРОВАЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ**



МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
ОБ'ЄДНАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
«УКРХЛІБПРОМ»

Україна, 02125, м.Київ, просп. Визволителів, 1, тел / факс (044) 543-04-78, (044) 543-01-36
 e-mail: info@ukrhlbprom.org.ua, веб сайт: www.ukrhlbprom.org.ua

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Об'єднання підприємств хлібопекарської промисловості "УКРХЛІБПРОМ" розглянув результати дисертаційного дослідження Запотоцької Олени Василівни на тему: «Публічне адміністрування у сфері безпеки та якості харчової продукції» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 - адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, у вигляді пропозицій щодо виокремлених автором напрямів удосконалення публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції, а саме: необхідності запровадження громадського контролю та відповідно статусу «громадський контролер»; здійснення нагляду за наявністю у акредитованих лабораторій власного спеціального обладнання для здійснення контролю харчових продуктів на визначення їх безпеки та якості; здійснення контролю і нагляду за діяльністю акредитованих лабораторій, в тому числі, проведення незалежного аудиту (можливо з залученням міжнародних компаній) постійно діючих процедур; здійснення контролю за кваліфікацією аудиторів (спеціалістів) НАССР, які присвоюють сертифікат НАССР українським операторам ринку; необхідності організації та забезпечення здійснення навчальних курсів, тренінгів, семінарів для кадрів, які мають кваліфікацію проводити відповідні лабораторні дослідження; усунення проблеми інформаційного «голоду» щодо визначення новітніх передових технологій визначення стану показників безпеки та якості харчових продуктів; усунення проблеми невідповідності сучасного обладнання державним стандартам; запровадження он-лайн сертифікації шляхом знеособлення сертифікаційної справи; урегулювання порядку та умов повернення нереалізованої продукції; розроблення і впровадження державних програм допомоги операторам ринків.

На підставі вивчення обґрунтувань запропонованих автором практичних пропозицій вважаємо, що отримані за результатами проведеного дисертаційного дослідження пропозиції мають необхідний теоретичний, методологічний рівень та практичну значимість та можуть бути використані під час практичної діяльності Об'єднання підприємств хлібопекарської промисловості "УКРХЛІБПРОМ".

Голова ради-генеральний директор

Об'єднання підприємств хлібопекарської
 промисловості "УКРХЛІБПРОМ"



Васильченко О. М.



ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань аграрної політики та земельних відносин

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел. 255-28-40

№ 04-11/16-138

" 6 " 07 2018 р.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Комітет Верховної Ради України з питань аграрної політики та земельних відносин розглянув результати дисертаційного дослідження Запотоцької Олени Василівни на тему : «Публічне адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.07- адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право, у вигляді пропозицій до Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» в частині здійснення контролю та нагляду за безпечністю та якістю харчових продуктів, а також необхідності визначення порядку здійснення нагляду за діяльністю операторів ринку, в тому числі, агропродовольчих ринків; а також Кодексу України про адміністративні правопорушення в частині передбачення адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог посадових осіб Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, і вважає, що надані пропозиції, отримані за результатами проведеного дисертаційного дослідження мають необхідний теоретичний, методологічний рівень та практичну значимість та при можливості будуть використані під час правозастосовчої діяльності Комітету з питань аграрної політики та земельних відносин.

Заступник Голови Комітету

В. Івченко

В. ІВЧЕНКО



підтверджую: *Івченко В.*
Керівник Управління кадрів
Апарату Верховної Ради України
« 06 » 07 2018 р.

Івченко

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

01042, Україна, м. Київ, вул. Чигоріна, 57
тел/факс: (044) 529-33-49 285-52-09 529-57-71 E-mail: ivk@knteu.kiev.ua www.ivk.knteu.kiev.ua

02.07.2018 № 17
на № _____

А К Т

**про впровадження результатів дисертації докторанта Університету
сучасних знань Запотоцької Олени Василівни
у навчальний процес Інституту вищої кваліфікації
Київського національного торговельно-економічного університету**

Комісія у складі: в.о. директора Інституту вищої кваліфікації КНТЕУ Бідюк А.М., директора Центру післядипломної освіти та магістерських програм ІВК КНТЕУ Попової М.А. склала цей акт про те, що результати дисертації докторанта Університету сучасних знань Запотоцької Олени Василівни «Публічне адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції» впроваджені у навчальний процес інституту, зокрема:

1. Матеріали дисертації Запотоцької О.В. застосовуються у навчальному процесі при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять із студентами та слухачами з навчальних дисциплін «Нормотворча діяльність», «Муніципальне право», «Фінансове право», «Адміністративне право».

2. Результати дисертації Запотоцької О.В. відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для студентів магістратури та слухачів програм підвищення кваліфікації.

3. Зазначені праці підтвердили високий теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами використання під час підготовки та проведення усіх видів занять.

Голова комісії:



А. М. Бідюк

Члени комісії:



М. А. Попова

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України



С.Д. Гусарев

27. 06. 2018 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
докторанта Запотоцької Олени Василівни на тему: «Публічне
адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції»
у освітній процес Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: проректора, доктора юридичних наук, професора Сербина Р.А. (голова комісії); начальника відділу організації та координації освітнього процесу, кандидата юридичних наук Дубівки І.В.; т.в.о. завідувача докторантури та аспірантури, доктора юридичних наук, доцента Дрозда О.Ю. склала цей акт про те, що результати дисертації докторанта Запотоцької Олени Василівни на тему: «Публічне адміністрування у сфері безпечності та якості харчової продукції» впроваджені у освітній процес академії.

1. Матеріали дисертації Запотоцької О.В. застосовуються у освітньому процесі при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять із курсантами, студентами та слухачами з навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адміністративна відповідальність», «Актуальні проблеми адміністративного права», «Публічне адміністрування».

2. Результати дисертації О.В. Запотоцької відображені у науково-практичних і навчально-методичних матеріалах для слухачів магістратури за ад'юнктів, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

Запотоцька О. В. Загальна характеристика стадій сертифікаційного провадження в сфері безпечності та якості харчової продукції. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Випуск 2. Том 3. С. 187-191.

Запотоцька О. В. Поняття, характерні риси та особливості сертифікації як засіб публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчової продукції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2016. Випуск 41. Т. 3. С. 127-130.

Запотоцька О. В. Поняття та зміст дозволу як засобу публічного адміністрування в сфері безпечності та якості харчових продуктів // Науковий існик міжнародного гуманітарного університету, 2017. № 30.

Запотоцька О. В. Поняття та стадії дозвільного провадження в сфері безпеки та якості харчових продуктів // Науковий вісник Прикарпаття, 2018. № 1.

Запотоцька О. В. Особливості здійснення реєстрації потужностей операторів ринку в сфері безпеки та якості харчових продуктів // Держава та регіони, 2018. №2.

Запотоцька О. В. Поняття та особливості контролю як засобу публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, 2018, №3.

Запотоцька О. В. Форми та види контролю в сфері безпеки та якості харчових продуктів // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право», 2018. №50.

Запотоцька О. В. Нагляд як засіб публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2018. №32.

Запотоцька О. В. недоліки законодавчого забезпечення нагляду в сфері безпеки та якості харчових продуктів, право і суспільство, №3. 2018.

Запотоцька Е.В. Направлення совершенствования публичного администрирования в сфере безопасности и качества пищевой продукции, Закон и Жизнь, №7, 2018.

Запотоцька О. В. Довільне провадження як засіб публічного адміністрування в сфері безпеки та якості харчової продукції : «Єдність адміністративно-правової думки в умовах 100-річчя соборності України» : матеріали круглого столу (Київ. 18 лютого 2018 р.) — К. : Нац. акад. внутр. справ, 2018. С.114-119.

Запотоцька О. В. Дозвіл як сервісний засіб публічного адміністрування : Права людини та публічне врядування. Збірник матеріалів всеукраїнського форуму, 15 березня 2018 р., м. Чернівці / Уклад. І.В. Ковбас, А.М. Худик, В.А. Вдовічен, С.Б. Боднар, П.І. Крайній. - Чернівці : Технодрук, 2018. С. 82-85.

Запотоцька О.В. Поняття та ознаки реєстрації як засобу публічного адміністрування : міжнародна науково-практична конференція «Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні (м. Запоріжжя, 27-28 квітня 2018 р.). - ГО «Істина». Запоріжжя. 2018.

3. Зазначені праці підтвердили високий теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами використання під час підготовки та проведення усіх видів занять.

Голова комісії:



Р.А. Сербин

Члени комісії:



І. В. Дубівка

О.Ю. Дрозд